

**Vízia spoločných postupov pri budovaní moderného
pôdohospodárstva v horizonte roku 2035**

Obsah

Zoznam skratiek	7
Zoznam obrázkov a tabuliek	9
Manažérske zhrnutie	11
1. Východiská k vypracovaniu vízie	13
2. Úvod	15
3. Zdôvodnenie vypracovania vízie	20
4. Strategické ciele vízie	21
5. Existujúce národné a Európske strategické, koncepčné a legislatívne rámce pre vypracovanie vízie	22
6. Inteligentné, odolné a diverzifikované poľnohospodárstvo a potravinárstvo, zabezpečujúce potravinovú bezpečnosť a sebestačnosť	26
6.1 Analýza súčasného stavu vertikály poľnohospodárstva, potravinárstva a obchodu	26
6.1.1 Poľnohospodárstvo	26
6.1.2 Potravinárstvo	34
6.1.3 Produkčná a potravinová sebestačnosť	40
6.1.4 Zahraničný obchod a konkurencieschopnosť	42
6.1.5 Odbyt	43
6.1.6 Organizovanosť potravinovej vertikály	49
6.2 Moderné, efektívne a odolné pôdohospodárstvo	51
6.3 Komplexná ekonomická a vecná analýza vybraných poľnohospodárskych komodít a odvetví potravinárskeho priemyslu - stav a rozvoj vertikál	52
6.3.1 Stručné zhodnotenie vertikál	54
6.3.2 Podpory, stimuly a investičné potreby navrhované vertikálami	66
6.4 Bezpečnosť a udržateľnosť agropotravinového reťazca	68
6.5 Národohospodárske a rezortné predikcie pre obdobie do roku 2027 a 2035	71
6.6 Úlohy, návrhy, opatrenia	77
6.6.1 Návrhy a opatrenia v oblasti podporných a finančných nástrojov	77
6.6.2 Návrhy a opatrenia v oblasti v oblasti legislatívy	81
6.6.3 Opatrenia koncepčné	85
6.6.4 Opatrenia v oblasti podpory odbytu	86
6.6.5 Opatrenia v ďalších oblastiach	87
6.7 Návrh kľúčových opatrení pre rozvoj oblasti do r. 2023	89
6.8 Opatrenia na podporu spracovania produktov poľnohospodárskej prvovýroby	90
7. Produkcia dreva a jeho spracovanie v drevospracujúcom priemysle	90
7.1 Identifikácia hlavných problémov lesnícko-drevárskeho sektora	90
7.2 Stručné zhodnotenie vertikály produkcie dreva	91
7.3 Podpory, stimuly a investičné potreby navrhované pre vertikálu	93
7.4. Úlohy, návrhy, opatrenia	93
7.4.1. Návrhy a opatrenia v oblasti podporných finančných nástrojov	93
7.4.2. Návrhy a opatrenia v oblasti legislatívy	95
7.4.3. Návrhy a opatrenia koncepčného charakteru	95
7.5. Návrh kľúčových opatrení pre rozvoj oblasti do r. 2023	98
8. Starostlivosť o životné prostredie a klímu	99
8.1. Príspevok k zmierneniu a prispôsobeniu zmene klímy	99
8.2. Podpora udržateľného rozvoja a efektívneho riadenia prírodných zdrojov ako je voda, pôda a vzduch	102
8.3. Ochrana prírody, biodiverzity, a krajiny a podpora ekosystémov a ekosystémových služieb	109
8.4. Zabezpečenie dobrých životných podmienok zvierat	117
8.5. Komplexné pozemkové úpravy	119
8.6. Zhrnutie k oblasti starostlivosti o životné prostredie a klímu	120
8.7. Návrh kľúčových opatrení pre rozvoj oblasti do r. 2023	121
8.8. Kvantifikácia nákladov na vybrané opatrenia s cieľom ich rozvoja	122

9.	Posilnenie sociálno-ekonomickej štruktúry, uspokojenie spoločenských požiadaviek a identifikácia potenciálu rozvoja vidieckych oblastí	125
9.1	Súčasný sociálno-demografický problém vidieka	125
9.2	Starúca poľnohospodárska populácia	126
9.3	Predpoklady vývoja agrárnej zamestnanosti	129
9.4	Diverzifikácia smerom k nepoľnohospodárskym činnostiam	132
9.5	Vzdelanostná úroveň a cena práce	134
9.6	Poľnohospodárstvo a vidiek	136
9.7	Sociálno-ekonomické dôsledky negatívneho vývoja poľnohospodárstva	138
9.8	Lesné hospodárstvo a vidiek	139
9.9	Návrh kľúčových opatrení pre rozvoj oblasti do r. 2023	142
9.10	Kvantifikácia nákladov na vybrané opatrenia s cieľom ich rozvoja	143
10	Podpora výskumu, inovácií, zdieľanie vedomostí a digitalizácie v poľnohospodárstve, lesníctve a na vidieku	146
10.1	Východiská	147
10.2	Úlohy VVZ vo vzťahu k rezortu pôdohospodárstva a rozvoja vidieka	151
10.3	Kľúčové aspekty rozvoja rezortnej VVZ	153
10.4	Kľúčové aspekty a limity spolupráce VVZ a priemyslu	156
10.5	Návrh kľúčových opatrení pre rozvoj oblasti do r. 2023	159
10.6	Kvantifikácia nákladov na vybrané opatrenia s cieľom ich rozvoja	160
11.	Záver	163

Zoznam skratiek

AECM	agro- environmentálne klimatické opatrenia
AKIS	Agricultural Knowledge Innovation System - Systém inovácií v oblasti poľnohospodárstve
APVV	Agentúra na podporu výskumu a vývoja
ASF EU	Agentúra pre štrukturálne fondy EU
ASP	agrochemické skúšanie pôd
b.c.	bežné ceny
BAT	Best Available Technology - najlepšia dostupná technológia
CLT	Cross Laminated Timber - krížom lepené drevo (pre drevostavby)
ČOV	čistiareň odpadových vôd
ČR	Česká republika
DPZ	dial'kový prieskum Zeme
DSP	drevo-spracujúci priemysel
EFSA	European Food Safety Authority - Európsky úrad pre bezpečnosť potravín
EHK OSN	Európska hospodárska komisia OSN
EIB	Európska investičná banka
EIP	European Innovation Partnerships - Európske inovačné partnerstvá
EK	Európska komisia
EŠIF	Európske štrukturálne a investičné fondy
EP	ekologická (rastlinná) produkcia
EÚ	Európska únia
EÚ 15	pôvodných 15 krajín EÚ pred r. 2004
FAO	Food and Agricultural Organisation - Organizácia pre výživu a poľnohospodárstvo
GAEC	Good agricultural and environmental conditions (Dobré poľnohospodárske a environmentálne podmienky)
GHG	Green House Gases - produkcia skleníkových plynov
GMO	geneticky modifikované organizmy
GPS	globálny pozičný systém
GSP	Global soil partnership (Globálneho partnerstva o pôde)
HDP	hrubý domáci produkt
HNV	High nature value (Územia s vysokou prírodnou hodnotou)
HOZ	hlavné odvodňovacie zariadenia
HP	hovädzí dobytok
HPH	hrubá pridaná hodnota
HÚL	hospodárska úprava lesov
HZ	hospodárske zvieratá
HZZ	hlavné závlahové zariadenia
CHOP	chemické ochranné prostriedky
IKT	informačno - komunikačné technológie
INFOSAN	The International Food Safety Authorities Network - Sieť medzinárodných úradov pre bezpečnosť potravín
INSPIRE	INSPIRE - INfrastructure for SPatial InfoRmation in Europe
IP	integrovaná produkcia
IS	informačný systém
JRTO	jedlé rastlinné tuky a oleje
KOPK	Koncepcia ochrany prírody a krajiny
KPÚ	komplexné pozemkové úpravy
LDS	lesný dopravný systém / lesnícko-drevársky sektor
LH	lesné hospodárstvo
LPIS	LPIS - Land-parcel identification system - Systémy identifikácie poľnohospodárskych pozemkov
LULUCF	Land Use, Land Use Change, and Forestry - Sektor využívania pôdy, zmien vo využívaní pôdy a lesného hospodárstva
MAA	Multi Actor Approach
MERO	metylester repky olejnej
MetaIS	Centrálny metainformačný systém verejnej správy
MF SR	Ministerstvo financií SR
MH SR	Ministerstvo hospodárstva Slovenskej republiky
MIRRI SR	Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky
MPRV SR	Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky
MPSVaR SR	Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR

MR	Maďarsko
MŠVVŠ SR	Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky
MZ SR	Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky
MŽP SR	Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky
N	dusík
N ₂ O	oxid dusný
NACE	štatistická klasifikácia ekonomických činností
NH ₃	amoniak
NKIVS	Národná koncepcia informatizácie verejnej správy
NLC	Národné lesnícke centrum
NPPC	Národné poľnohospodárske a potravinárske centrum
NRL	národné referenčné laboratórium
OD	odvetvová dohoda
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development - Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj
OIV	International Organisation of Vine and Wine - Medzinárodná organizácia pre vinič a víno
OOV	odbytové organizácie výrobcov
OPRH	Operačný program Rybné hospodárstvo
OÚSR	Ovocinárska únia Slovenskej republiky
OZE	obnoviteľné zdroje energie
p.p.	poľnohospodárska produkcia
PBOL/PBHL	prírode blízke obhospodarovanie lesa
POR	prípravky na ochranu rastlín
PPA	Pôdohospodárska platobná agentúra
PRV	plán rozvoja vidieka
PSL	Program starostlivosti o les
RAS - potraviny	Rapid Alert System - rýchly výstražný systém pre potraviny a krmivá
RAS - ryby	Recirculation Aquaculture System – recirkulačné akvakultúrne systémy pre chov rýb
REDII	Renewable Energy Directive (Smernica o podpore využívania energie z obnoviteľných zdrojov)
RIS3SK	Stratégia výskumu a inovácií pre inteligentnú špecializáciu Slovenskej republiky
RV	rastlinná výroba
s.c.	stále ceny
SAPS	jednotná platba na plochu
SAV	Slovenská akadémia vied
SOT	spoločná organizácia trhu
SPP	spoločná poľnohospodárska politika
SPS	Sanitárne a fytosanitárne opatrenia WTO
SR	Slovenská republika
SZO	Spoločné zariadenia a opatrenia
SZRB	Slovenská záručná a rozvojová banka
ŠÚ SR	Štatistický úrad Slovenskej republiky
ŠVPS SR	Štátna veterinárna a potravinová správa SR
t	tona
TBT	Technical Barriers to Trade - Technické prekážky obchodu
THFK	tvorba hrubého fixného kapitálu
TTP	trvalé trávne porasty
UKSUP	Ústredný kontrolný a skúšobný ústav poľnohospodársky
ÚLZI	Ústav lesných zdrojov a informatiky <i>Zvolen</i>
USES	Územný systém ekologickej stability
UN FAO	UN FAO - Organizácia Spojených národov pre poľnohospodárstvo a výživu
VA	Výskumná agentúra
VDJ	veľká dobytčia jednotka
VEGA	Vedecká grantová agentúra MŠVVŠ SR
VÚEPP	Výskumný ústav ekonomiky pôdohospodárstva a potravinárstva
VÚP	Výskumný ústav potravinársky
VVZ	vedecko-výskumná základňa
WTO	World Trade Organisation - Svetová obchodná organizácia
ŽGZ	živočíšne genetické zdroje
ŽV	živočíšna výroba

Zoznam obrázkov a tabuliek

Zoznam obrázkov:

Obrázok 1. Globálne ciele udržateľného rozvoja podľa OSN.....	22
Obrázok 2. Znázornenie jednotlivých prvkov Európskeho ekologického dohovoru Európska zelená dohoda.	23
Obrázok 3. Podiel hrubej pridanej hodnoty za poľnohospodárstvo, lesníctvo a rybolov a ostatných odvetví na celkovej pridanej hodnote v rámci ekonomík jednotlivých vybraných štátov ..	28
Obrázok 4. Počet podnikov mladých poľnohospodárov v jednotlivých veľkostných kategóriách. Prameň: PPA 2017, IPP.....	32
Obrázok 5. Podiel vybraných potravinárskych výrob na produkcii potravinárskeho odvetvia v %.	39
Obrázok 6. Prehľad štruktúry a počtu subjektov vo vybraných segmentoch potravinovej vertikály....	49
Obrázok 7. Úlohy vedy a výskumu vo vzťahu ku globálnym výzvam s lokálnou relevanciou.	150
Obrázok 8. Obmedzenia a návrhy opatrení pre podporu a rozvoj VVZ.....	158
Obrázok 9. Štrukturálne väzby a horizontálne – vertikálne vzťahy v rámci rezortu.	163

Zoznam tabuliek:

Tabuľka 1. Matica cieľov smerujúcich k naplneniu vízie v oblasti rastu, modernizácie, ochrany a marketingu	12
Tabuľka 2. Alokácia finančných prostriedkov do roku 2027 s priradením k jednotlivým kapitolám vízie.....	12
Tabuľka 3. Podiel pôdohospodárstva na ukazovateľoch ekonomiky Slovenska v %.	28
Tabuľka 4. Podiel poľnohospodárstva na ukazovateľoch ekonomiky Slovenska v %.....	28
Tabuľka 5. Počet podnikov v poľnohospodárstve podľa právnych foriem.	31
Tabuľka 6. Vývoj ekonomických ukazovateľov poľnohospodárstva v mil. €.	33
Tabuľka 7. Podiel potravinárstva na ukazovateľoch ekonomiky Slovenska v %.	35
Tabuľka 8. Vývoj ekonomických ukazovateľov potravinárstva v mil. €.	36
Tabuľka 9. Medziročný vývoj vybraných ekonomických ukazovateľov potravinárskeho priemyslu.	36
Tabuľka 10. Vybrané ekonomické ukazovatele potravinárskeho priemyslu podľa veľkosti podnikov členené podľa počtu zamestnancov v roku 2018.	37
Tabuľka 11. Využitie výrobných kapacít podnikov v potravinárskom priemysle	38
Tabuľka 12. Vývoj majetku v odvetví výroby potravín, nápojov a tabakových výrobkov v tis. €.	38
Tabuľka 13. Počet podnikov v potravinárskom priemysle podľa výrobných činností.....	39
Tabuľka 14. Produkčná sebestačnosť vo vybraných komoditách.	40
Tabuľka 15. Potravinová sebestačnosť vo vybraných potravinárskych výrobkoch.	41
Tabuľka 16. Zahraničný obchod SR s potravinárskymi výrobkami (v tis. €).	42
Tabuľka 17. Podiel celého maloobchodu s potravinami na tvorbe celkovej hrubej produkcie a na zamestnanosti.....	43
Tabuľka 18. Základné ekonomické ukazovatele za obchod s potravinami v mil. €.	43
Tabuľka 19. Prehľad o vybraných ekonomických ukazovateľoch najvýznamnejších obchodných reťazcov v rokoch 2018 a 2019.	44
Tabuľka 20. Tržby v podnikoch s prevažujúcou činnosťou maloobchod NACE 47	44
Tabuľka 21. Podpory, stimuly a investičné potreby navrhované vertikálami v oblasti živočíšnej výroby.	66
Tabuľka 22. Podpory, stimuly a investičné potreby navrhované vertikálami v oblasti rastlinnej výroby.	67
Tabuľka 23. Sumár podpôr, stimulov a investičných potrieb navrhovaných potravinovou vertikálou.	67
Tabuľka 24. Podiel lesného hospodárstva na ukazovateľoch ekonomiky Slovenska v %.	91
Tabuľka 25. Podpory, stimuly a investičné potreby navrhované pre vertikálu.	93
Tabuľka 26. Spotreba dusíka z priemyselných hnojív	103
Tabuľka 27. Obnova a modernizácia závlahových systémov a zadržiavanie vody v krajine.	122

Tabuľka 28. Zmiernenie dopadov zmeny klímy na krajinu využitím inštitútu pozemkových úprav.	122
Tabuľka 29. Podpora zadržiavania vody v lesoch s cieľom ich adaptácie na zmenu klímy.	123
Tabuľka 30. Opatrenia pre zlepšenie systémov hospodárenia na pôde, s cieľom podporiť ochranu pôdy, vody a biodiverzity plánované do enviroschém a ekoschém v rámci pripravovanej SPP - enviroschémy.	123
Tabuľka 31. Opatrenia pre zlepšenie systémov hospodárenia na pôde, s cieľom podporiť ochranu pôdy, vody a biodiverzity plánované do enviroschém a ekoschém v rámci pripravovanej SPP – eko schémy.	124
Tabuľka 32. Predpoklad financovania prijateľných poľnohospodárskych príjmov v záujme zlepšenia potravinovej bezpečnosti	143
Tabuľka 33. Predpoklad financovania pritiahnutia a udržania mladých poľnohospodárov a udržateľný rozvoj podnikania na vidieku.....	143
Tabuľka 34. Predpoklad financovania podpory zamestnanosti, rastu, sociálneho začlenenia a miestneho rozvoja vo vidieckych oblastiach vrátane biohospodárstva a udržateľného lesného hospodárstva	144
Tabuľka 35. Odhadované náklady na racionalizáciu, stabilizáciu a podporu rezortnej vedy	160
Tabuľka 36. Odhadované náklady na obnovu prevádzkovej infraštruktúry	160
Tabuľka 37. Odhadované náklady na obnovu výskumnej a prístrojovej infraštruktúry	161
Tabuľka 38. Odhadované náklady na zintenzívnenie spolupráce s praxou, vytvorenie vnútorných a vonkajších väzieb na dlhodobú spoluprácu, inovácie a prenos poznatkov	162
Tabuľka 39. Odhadované náklady na poradenstvo, vzdelávanie a prenos poznatkov v agrosektore a LH	162

Manažérske zhrnutie

Vízia spoločných postupov pri budovaní moderného pôdohospodárstva v horizonte roku 2035 je rámcový koncepčný dokument Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR so zapojením všetkých relevantných stakeholderov v agro-potravinárskom a agro-lesníckom sektore.

Bol zostavený s ambíciou:

- zosumarizovať aktuálny stav v oblasti poľnohospodárskej a potravinárskej produkcie, ktoré prierezovo zasahujú do oblastí životného prostredia, rozvoja vidieckych oblastí ale aj lesníctva, ako aj vedy a výskumu v sektore a potenciál jej efektívneho využitia pre zvýšenie produkčnej aj mimo-produkčnej funkcie pôdohospodárstva ako celku
- pomenovať kľúčové problémy a bariéry rozvoja smerom k modernému produkčnému odvetviu vytvárajúcemu pridanú hodnotu a synergické efekty do ostatných odvetví národného hospodárstva
- navrhnúť rámcové východiská a smery pre ďalší rozvoj vrátane súboru návrhov opatrení v jednotlivých oblastiach, ktorými je možné dosiahnuť želaný vektor vývoja
- predikovať očakávaný stav a vývoj v sektore v dvoch kľúčových míľnikoch – r. 2027 – ktorý sa prekrýva s horizontom Spoločnej poľnohospodárskej politiky, a r. 2035, ktorý zachádza za horizont väčšiny v súčasnosti spracovaných koncepčných opatrení a zároveň predstavuje dostatočný priestor na implementáciu identifikovaných opatrení a zhodnotenie ich efektu.

Cieľom vízie je predstaviť postupnosť krokov rozhodujúcich pre smerovanie k modernému, udržateľnému a ekologickému pôdohospodárstvu, založenom na poznatkovej základni, primerane využívajúceho digitalizáciu, informatizáciu ako aj decision-making procesy a manažment zdrojov založený na dátach a inteligentných riešeniach.

Predložený dokument nemá legislatívne záväzný charakter, je však spracovaný s primeranou šírkou, pričom v plnej miere rešpektuje všetky existujúce národné a nadnárodné koncepčné a strategické dokumenty v jednotlivých oblastiach. Viaceré opatrenia navrhované vo vízii majú nadrezortný a prierezový charakter a ich implementácia bude vyžadovať celospoločenskú zhodu. Osobitný je prienik problémov s rezortmi životného prostredia, práce a sociálnych vecí ale tiež školstva a hospodárstva.

Každá kapitola sumarizuje v závere súbor kľúčových opatrení s cieľom naštartovať prorastové tendencie a modernizáciu v každej oblasti. Predpokladá sa rozpracovanie súboru navrhovaných opatrení do podoby konkrétnych právne záväzných aktov, dokumentov a usmernení nelegislatívneho charakteru, ale tiež štandardov a postupov, ktoré umožnia efektívne prekonať hlavné identifikované problémy a bariéry – najmä fragmentáciu rezortu pôdohospodárstva a nízku ochotu pre kooperáciu a integráciu kapacít.

Súčasťou Vízie je komplexná príloha mapujúca stav a potenciál rozvoja všetkých kľúčových potravinových vertikál a analýza ich potrieb a ambícií rozvoja, spracovaná z podkladov samotných vertikál s cieľom podporiť ich produkčnú schopnosť a pridanú hodnotu produkcie s ohľadom na ukazovatele ekonomickej efektívnosti. Neschopnosť resp. neochota kooperácie, chýbajúce zdroje na obnovu a rozvoj, ako aj slabé podporné a marketingové nástroje zo strany štátu boli identifikované ako kľúčové problémy brániace rozvoju produkčného sektora.

Tabuľka 1. Matica cieľov smerujúcich k naplneniu vízie v oblasti rastu, modernizácie, ochrany a marketingu

RAST	MODERNIZÁCIA /INOVÁCIE	OCHRANA	MARKETING
Zefektívnenie financovania podnikov a maximalizácia rastového potenciálu prostredníctvom podpory rozvojových projektov kľúčových vertikál.	Podpora zavádzania nových, efektívnych a inovatívnych technológií vo výrobe	Zabezpečiť ochranu a zveľaďovanie pôdneho fondu, ochrana vody a zadržiavanie vody v krajine.	Aktívna komunikácia záväzkov odvetvia v oblasti kvality, bezpečnosti a udržateľnosti.
Podpora odbytu posilňovaním horizontálnej a vertikálnej spolupráce.	Podpora vedy, výskumu a ich komercializácie.	Vybudovanie systému riadenia a eliminácie rizík.	Vzdelávanie spotrebiteľov o potravinách a výžive so zameraním na zdravý životný štýl.
Vybudovanie systému poradenstva a vzdelávania podnikov a zamestnancov.	Zlepšenie transferu poznatkov vedy a výskumu do agropotravinárskej praxe	Zabezpečiť efektívne a účinné regulačné prostredie.	Marketingová podpora predaja a pri exporte slovenských potravín
Podpora exportu slovenských potravín s vyššou pridanou hodnotou.	Podpora inovácií, digitalizácie a smart riešení	Vytvorenie účinného modelu úradnej kontroly v odvetví.	Propagácia odvetvia ako stabilného a atraktívneho zamestnávateľa za účelom prilákania a udržania pracovnej sily.

Tabuľka 2. Alokácia finančných prostriedkov do roku 2027 s priradením k jednotlivým kapitolám vízie

Špecifický cieľ SPP	Cieľ	6. Inteligentné, odolné a diverzifikované poľnohospodárske odvetvie zabezpečujúce potravinovú bezpečnosť a sebestačnosť	7. Produkcia dreva a jeho spracovanie v drevospracujúcom priemysle	8. Starostlivosť o životné prostredie a klímu	9. Posilnenie sociálno-ekonomickej štruktúry, uspokojenie spoločenských požiadaviek a identifikácia potenciálu rozvoja vidieckych oblastí	10. Podpora výskumu, inovácií, zdieľanie vedomostí a digitalizácie v poľnohospodárstve, lesníctve a na vidieku
Podpora príjmu	Ekonomický	1 549 391 690	5 712 552		571 542 852	
Podpora konkurencieschopnosti	Ekonomický	699 047 730				
Zlepšenie postavenia poľnohospodárov a vyjednávacej sily	Ekonomický	152 551 643				
Klimatická zmena	Environmentálny	543 000 000	49 500 000	600 748 909		
Ochrana vody, pôdy, vzduchu	Environmentálny	254 430 000		391 430 000		
Biodiverzita	Environmentálny	120 000 000	20 658 500	140 658 500		
Mladí poľnohospodári a startup	Sociálny	47 000 000			47 000 000	
Podpora zamestnanosti a vidieka	Sociálny		22 500 000	42 500 000	219 206 564	
Zdravie a bezpečnosť	Sociálny	284 600 000		284 600 000		
Podpora zamestnanosti a vidieka	Sociálny				252 600 000	252 600 000
Spolu SPP	-	3 650 021 063	98 371 052	1 459 937 409	1 090 349 416	252 600 000
Schémy štátnej pomoci	-	768 576 390	87 700 000	80 750 000	18 000 000	
Plán obnovy komponent 9 (Investícia 1,2,4, 6)*	-					14 420 000

* Odhadovaná suma tvorí 10% plánovaného rozpočtu pre investície 1,2,4 a 6 komponentu 9 z Plánu obnovy

Zdroj: Návrh intervenčnej stratégie pre roky 2023-2027, Zoznam aktuálnych schém štátnej a minimálnej pomoci a schém štátnej a minimálnej pomoci v procese schvaľovania PMÚ SR (nespolufinancovaná štátna pomoc), Plán obnov

Spracovanie vízie v primeranej miere reflektuje implementačné správy z revízie výdavkov. Pri implementácii jednotlivých opatrení budú rešpektované opatrenia navrhnuté v implementačnej správe. Konkrétna podoba a rozsah prijímaných opatrení bude závisieť od disponibilných zdrojov, definície strategických priorít štátu. Predpokladá sa periodická evaluácia efektu aplikovaných opatrení spravodlivo v troj-ročných intervaloch a ich korekcia v závislosti od reálnych potrieb a stavu odvetvia v hodnotenom období.

Navrhovaný strategický materiál nezakladá žiadny vplyv na rozpočet verejnej správy a určuje iba možné alternatívy podpory poľnohospodárstva na Slovensku. Konkrétne vplyvy na rozpočet verejnej správy budú kvantifikované aj s príslušným rozpočtovým krytím a zdôvodnené pri jednotlivých zmenách legislatívy a/alebo pri programoch spoločnej poľnohospodárskej politiky

1. Východiská k vypracovaniu vízie

Vízia o budúcom smerovaní pôdohospodárstva na Slovensku reaguje na potrebu primeraného zásobovania cenovo dostupnými potravinami vyrobenými s čo najmenším dopadom na prírodu, životné prostredie a podnebie. Zakladá budúcu spoluprácu so všetkými zainteresovanými stranami v poľnohospodárskom a potravinárskom priemysle, ako aj v lesnícko-drevárskom sektore na vytvorení podmienok potrebných na prechod k efektívnemu a konkurencieschopnému pôdohospodárstvu. Víziou rezortného ministerstva je brať ju ako plán, sprievodcu spoluprácou pri hľadaní nových udržateľných spôsobov výroby potravín.

Vízia prináša zmenu paradigmy od rastu objemov výroby a znižovania cien nákladov k optimalizácii využívania zdrojov a výroby potravín v súlade s prírodou. Snahou je, aby tento prechod stimuloval nové hospodárske činnosti a typy podnikania.

Cieľom tohto procesu je zaviesť inovácie do poľnohospodárstva ako aj potravinárskeho priemyslu pre zabezpečenie kvalitných potravín v súlade s politikou WHO „One Health“, lesníctva a spracovania dreva, a tiež dosiahnuť vyššiu konkurencie schopnosť na medzinárodných trhoch. Ak má byť ambíciou Slovenska uspieť na nich, bude potrebné zamerať sa na vývoz potravín a produktov s vyššou pridanou hodnotou. Toto nebude možné bez investícií do znalostí a inovácií.

Na naplnenie cieľov vízie bude potrebné získať všetky zainteresované strany. Pôjde o proces, v ktorom každý zainteresovaný subjekt preberá zodpovednosť a používa svoj vlastný úsudok založený na svojich vlastných podmienkach a podmienkach okolitého prostredia. Nevyhnutnou podmienkou je vytvorenie priestoru pre podporu spolupráce na regionálnej úrovni a v rámci dodávateľských reťazcov. Ciele vízie budú pravidelne monitorované, sledované a bude sa vyhodnocovať ich pokrok.

Vláda SR v spolupráci s poľnohospodárskym a potravinárskym priemyslom a ďalšími dotknutými stranami vytvorí podmienky na tento prechod.

Podmienky premeny pôdohospodárstva:

- Vytvorenie legislatívnych podmienok a regulácie na tento prechod;
- Pevná ekonomická základňa pre producentov a zainteresované strany;
- Zavedenie finančných nástrojov;
- Podpora zavádzania inovácií a podpora mladých farmárov, ktorí sú nositeľmi inovácií a inovatívnych postupov a riešení;
- Závazok k prenosu znalostí do praxe priblížením sa VVZ potrebám podnikateľského prostredia;
- Podpora zavádzania environmentálne prijateľných postupov, tak aby bola zabezpečená reciprocita medzi poľnohospodárstvom a prírodou, lesníctvom a prírodou.

Poznámka zostavovateľov: Pre odlišenie, kde sa v texte pod pojmom vízia myslí „Vízia spoločných postupov pri budovaní moderného pôdohospodárstva v horizonte 2035“, používa sa označenie v kurzíve, tj. *Vízia /vícia*, v príslušnom gramatickom tvare.

2. Úvod

Celková výmera poľnohospodárskej pôdy v SR predstavuje 2 379 101 ha. Najväčšiu časť z tejto výmery tvorila orná pôda 59,2 % a trvalé trávne porasty 35,8 %. Naopak najmenšie zastúpenie mali chmeľnice 0,02 %, ovocné sady 0,7 %, vinice 1,1 % a záhrady 3,2 %. Výmera lesov predstavuje 41 % územia a z roka na rok rastie.

Poľnohospodárstvo predstavuje komplexnú sieť aktérov a zainteresovaných strán, ktoré sa zaoberajú výrobou potravín. Táto sieť je tvorená vlastníkami pôdy, poľnohospodármi, podnikmi potravinárskeho priemyslu, výskumnými organizáciami, obchodníkmi, investormi, a mimovládnyimi organizáciami. Radíme k nim tiež výrobcov hnojív, krmív, či semenárske spoločnosti. V sektore lesníctva a dreva existuje podobná sieť.

Tento dokument sa okrem koncepčných návrhov ďalšieho smerovania poľnohospodárstva zameriava aj jeho environmentálne aspekty a význam. Tie sú v rámci Európskeho spoločenstva a spoločnej poľnohospodárskej politiky zdôraznené hneď niekoľkými stratégiami (**stratégia Z farmy na stôl, biodiverzity a metánu**). Nad nimi sa nachádza Európska zelená dohoda pre Európu, ktorá vytyčuje plán opatrení, ktorý má zabezpečiť premenu EÚ na čisté obehové hospodárstvo a zastaviť zmenu klímy, zabrániť stratu biodiverzity a znížiť znečistenie.

Najmä stratégia „Z farmy na stôl“ má prispieť k vybudovaniu obehového hospodárstva formou účinnejších systémov produkcie potravín, účinnejšieho spracovania, lepšieho skladovania a balenia, prepravy a zníženia potravinových strát a plytvania potravinami.

V prípade, že sa preukáže nadmerné finančné zaťaženie vyplývajúce z plnenia požiadaviek uvedených stratégií, bude štát hľadať vhodné kompenzačné mechanizmy.

Čistá voda, úrodná pôda a čistý vzduch, ale aj rozmanitosť rastlín, živočíchov a vegetácie sú základom pre výrobu potravín, a teda predpokladom pre ľudský život. Poľnohospodárstvo a lesníctvo má zásadný vplyv na širokú škálu ekosystémových služieb vrátane miestnej ako aj globálnej regulácie podnebia. Kvantitatívna a kvalitatívna kapacita potenciálu služieb rôznych ekosystémov závisí od ich stavu. Zatiaľ čo prírodné ekosystémy môžu poskytovať mnohé z týchto služieb vo vysokej kvalite a vo veľkom množstve, na intenzívne využívanej ornej pôde prevažuje výroba potravín na úkor iných ekosystémových služieb.

Z ekologického hľadiska spôsobuje konvenčné poľnohospodárstvo množstvo zásadných problémov. Popri energetických a klimatických otázkach, s ktorými je vzájomne prepojené, sú to najmä otázky straty vodozadržnej funkcie, biodiverzity a pod.

Rámčovo možno oblasti problémov opísať nasledovne:

1. Ústredným problémom konvenčného poľnohospodárstva je **degradácia pôdy**, ktorá je dôsledkom dlhodobého uplatňovania nevhodných spôsobov hospodárenia na pôde. K najvýznamnejším procesom degradácie poľnohospodárskych pôd Slovenska sa zaraďujú erózia pôdy, úbytok pôdnej organickej hmoty a s tým súvisiace zhutňovanie pôdy, a taktiež acidifikácia pôdy.
2. Používanie dusíkatých hnojív spadá do oblasti konvenčnej intenzifikácie pestovania poľnohospodárskych plodín, ktorá za istých podmienok má svoje opodstatnenie. **Prebytok dusíka** v pôde (vyjadrovaný hrubou bilanciou dusíka) je bezprostredným indikátorom jeho neproduktívnych strát do ovzdušia aj vôd. Kým plynné straty zlúčenín dusíka prispievajú k podpore skleníkového efektu, acidifikácii pôdy a poklesu biodiverzity, reziduálny dusík v pôde môže spôsobovať znečisťovanie podzemných vôd a v kombinácii s fosforom vyvolávať eutrofizáciu povrchových vôd.

3. Ako problematická sa javí aj pozvoľná **kontaminácia pôdy ťažkými kovmi**, ako je napr. kadmium, olovo a zinok. Tieto látky vstupujú do pôdy vzdušnou cestou z priemyslu, dopravy a požívaním hnojív so zvýšeným obsahom ťažkých kovov. Hromadia sa v pôde počas dlhého časového obdobia, pričom sa časom stanú záťažou.

4. **Zmena klímy** nadobúda stále väčší význam, nakoľko ovplyvňuje všetky procesy v systéme voda – pôda – rastlina (– atmosféra). Na jednej strane samotné poľnohospodárstvo významne prispieva k emisiám skleníkových plynov (z chovu hospodárskych zvierat a pôdy. Intenzívne poľnohospodárstvo založené na používaní umelých hnojív, obmedzenom sortimente plodín, často sa nestriedajúcich na honoch spôsobuje mineralizáciu pôdy a tak znižuje vodozadržnú schopnosť pôdy s konečným dôsledkom vysychania krajiny. Na druhej strane je však poľnohospodárstvo pre zmeny vo využívaní pôdy, či udržiavanie zásob a prírastku lesov, zase relevantné pre klímu. Poľnohospodárstvo sa stalo rozhodujúcim klimatickým faktorom, najmä v dôsledku rastúcej globálnej spotreby mäsa a intenzívneho obrábania pôdy.

5. V dôsledku zmeny podnebia sa poľnohospodárstvo stáva zraniteľnejším, existuje preto riziko nedostatku plodín v dôsledku extrémnych poveternostných podmienok. Navyše súčasné pôsobenie sucha, vetra a silných dažďov vedie k eróziám. Je namieste, aby sme sa vážne začali zaoberať otázkami **riadenia rizík** (v poľnohospodárstve ako aj lesníctve).

6. **Pestovanie plodín na produkciu obnoviteľných zdrojov energie** predstavuje istý príspevok k znižovaniu spotreby fosílnych palív. Čo sa týka výroby konvenčných biopalív, problémom (najmä z pohľadu biodiverzity v poľnohospodárskej krajine) je neraz vysoká koncentrácia pestovania príslušných plodín, najmä kapusty repkovej pravej. Taktiež kultúry rýchlorastúcich drevín a plodín sú zvyčajne sprevádzané šírením invázných, alebo expanzívnych rastlín, ktoré následne poškodzujú pôvodnú vegetáciu. Nepôvodné druhy, zvlášť hybridy nepôvodných topoľov, majú negatívny vplyv na domáce druhy narušovaním genetickej informácie pôvodných druhov.

7. **Intenzívne (veľkoplošné) poľnohospodárstvo** a pestovanie **monokultúr** má obrovský vplyv na prírodu a druhy z pohľadu ich ochrany. Sú hlavnou príčinou postupnej **straty historickej krajinej štruktúry** (ako remízky, živé ploty, solitérne dreviny, sprievodné líniové výsadby poľných nespevnených komunikácií, líniovej vegetácie – vetrolamy, sprievodná komunikácia tokov, aluviálne lúky) a **tým biotopov a druchovej diverzity**, čo ovplyvňuje aj opel'ovače vrátane včiel, ktoré sú dôležité pre opelenie. Ďalšie činitele straty biodiverzity sú: používanie agrochemikálií, akými sú pesticídy; zmeny vo využívaní pôdy a s tým spojené ničenie biotopov; ničenie živých plotov, remízok, okrajov polí s kvetmi a inými formami vegetácie, ako aj odvodnenie a nadmerné hnojenie, ktoré vedie k znečisteniu pôdy, ovzdušia a vody. Zmeny druchovej diverzity a produktivity prírodných zdrojov sú zintenzívnené zmenami podnebia.

8. Poľnohospodárstvo je tiež jedným z hlavných zdrojov difúzneho **znečisťovania vôd** živinami a pesticídmi. Nakoľko znečisťovanie vôd nie je vždy priamočiary proces od zdroja k receptoru trvajúci pár rokov, znečistenie spôsobené v minulosti sa nás vo viacerých lokalitách aj v dnešnej dobe dotýka. Z toho dôvodu regulácii vstupov živín do pôdy a regulácii ich strát je nutné venovať náležitú pozornosť. To nie je problematické iba z hľadiska biologickej rovnováhy alebo biodiverzity vo vodných útvaroch a priľahlých ekosystémoch, čistá voda je tiež životne dôležitým zdrojom pre ľudí a je dôležitým lokalizačným faktorom pre poľnohospodárske činnosti. Okrem kvality vody je dostupnosť vody rozhodujúca aj pre poľnohospodársku výrobu. Je to ovplyvnené zmenou klímy, kvalitou pôdy a odberom vody. Už dnes mnohé regióny v Európe i vo svete trpia nedostatkom vody; na Slovensku máme k dispozícii dostatok vody, ale z dôvodu zmeny podnebia je potrebné v budúcnosti očakávať regionálne problémy s objemami vody, najmä v letných mesiacoch.

9. Problémy existujú aj z hľadiska dobrých **životných podmienok zvierat**, najmä v intenzívnom chove zvierat. Tieto problémy týkajúce sa dobrých životných podmienok zvierat sú navyše doplnené obavami o zdravie ľudí, najmä častým používaním antibiotík a iných liekov, ktorých stopy, rovnako ako zvyšky pesticídov a iných chemikálií, sa nachádzajú v potravinách a podzemných vodách.
10. Najmä na úrovni prvovýroby **nie sú vytvorené patričné štruktúry** schopné generovať primeranú pridanú hodnotu. V procese privatizácie začiatkom 90-tych rokov došlo k oddeleniu štruktúr poľnohospodárskej prvovýroby od štruktúr, ku ktorým radíme spracovanie produktov a ich skladovanie ako aj sektor služieb. Takto oddelená štruktúra znevýhodňuje poľnohospodárstvo na úrovni tvorby pridanej hodnoty v rámci EÚ.
11. Podľa Štrukturálneho cenzu fariem za rok 2016 existuje 25 660 fariem právnických a fyzických osôb, ktoré obhospodarujú 1 889 819 ha poľnohospodárskej pôdy. Početne najviac fariem, **až 47,3%, je menších ako 5 ha**. Z uvedeného vyplýva, že veľký počet hospodárstiev obhospodaruje malý podiel celkovej výmery poľnohospodárskej pôdy. Priemerná výmera farmy dosahuje 80,7 ha poľnohospodársky využívanej pôdy.
12. Z pohľadu potravinovej sebestačnosti komodít poľnohospodárskej produkcie vyplýva, že **nízke hodnoty sebestačnosti** dosahujeme pri ovocí (54,8%), zemiakoch (57,4%), šošovici (14%), fazuli (4,8%) a v bravčovom mäse (52,9%). Miera sebestačnosti na úrovni 80% je prekročená pri komoditách, akými sú: mlieko, vajcia a niektoré druhy zeleniny. Najmä pri rastlinných komoditách vznikajú prebytky, ktoré vytvárajú predpoklady pre ich vývoz do zahraničia, ako napríklad pšenica, kukurica, repka, slnečnica.
13. **Investičný dlh potravinárskeho priemyslu** – podkapitalizovaná výrobná sféra a nedostatok vlastných zdrojov na investície a rozvoj spôsobuje vytváranie investičného dlhu a v dôsledku toho nižšiu konkurencieschopnosť, limity pri spracovaní výrobkov s vyššou pridanou hodnotou, vrátane vysokej energetickej a environmentálnej náročnosti výroby.
14. **Generačná obmena** je pretrvávajúcim problémom v Európskom meradle a týka sa aj Slovenska. Počet manažérov (vedúcich pracovníkov) vzrástol v roku 2016 oproti roku 2013 o 8,9%. Najvýraznejší nárast zaznamenala skupina manažérov do 40 rokov, až o 38,7%. Najväčší počet manažérov tejto vekovej kategórie vzrástol v Bratislavskom kraji, a to až o 92,5%.
15. Významným problémom je aj **nedostatok disponibilných ľudských zdrojov so zodpovedajúcou kvalifikačnou štruktúrou**
16. **Vyludňovanie vidieka**, ktoré je úzko prepojené s odvetvím poľnohospodárstva, najmä mladými ľuďmi z dôvodu nízkej atraktivity zamestnania v poľnohospodárstve, slabej vidieckej infraštruktúry (vodovody, kanalizácia, rýchly internet), ktorá bráni rozvoju podnikania v iných oblastiach ako je napr. vidiecky cestovný ruch a pod.

Základné prístupy k vypracovaniu vízie

Vízia vychádza z analýzy súčasného stavu, SWOT analýzy, potrieb a priorít v odvetví pôdohospodárstva na Slovensku. Pri jej tvorbe boli tiež zohľadnené konkrétne hospodárske, environmentálne a sociálne **ciele budúcej Spoločnej poľnohospodárskej politiky**, najmä ambície spojené s konkrétnymi cieľmi uvedenými v **stratégii „Z farmy na stôl“**, **stratégii biodiverzity do roku 2030** a **stratégii pre metán**.

Na riešenie uvedených vzájomne prepojených hospodárskych, environmentálnych, klimatických a sociálnych výziev je potrebné zamerať priority na tieto body:

- a) Podporovať inteligentné, odolné a diverzifikované poľnohospodárske a potravinárske odvetvie zabezpečujúce potravinovú bezpečnosť
- b) Podporiť **starostlivosť o životné prostredie a klímu**, vrátane krajinnej vegetácie, jej pravidelného rozmiestnenia, a prispieť k cieľom Únie v oblasti životného prostredia a klímy
- c) Posilniť **sociálno-ekonomickú štruktúru vidieckych oblastí** a uspokojiť spoločenské požiadavky
- d) Podporiť **zdieľanie vedomostí, inováciu a digitalizáciu v poľnohospodárstve, potravinárstve, lesníctve** a na vidieku a ich zavádzanie

Po aplikačnej stránke je nevyhnutné, aby bol pri implementácii jednotlivých riešení vyplývajúcich z predmetného dokumentu zabezpečený súlad s požiadavkami ochrany osobných údajov v zmysle Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/679 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov, ktorým sa zrušuje smernica 95/46/ES (ďalej len „Nariadenie“).

Základné priority vízie

Vízia je vypracovaná na základe identifikácie problémových oblastí pôdohospodárstva, ktoré obmedzujú jeho rozvoj k modernému odvetviu, tak ako to vyplýva z vypracovaných analýz.

Základným problémom, ktorý vyplýva z analýzy dlhodobého vývoja a usporiadania sa javí štrukturálne usporiadanie rezortu pôdohospodárstva v decíznej sfére i podnikateľských vertikálach.

Ďalšími problémovými oblasťami z pohľadu perspektívy a udržateľného rozvoja sú nevybudované vertikály v medziach nasledovných rozhodujúcich kvalitatívnych ukazovateľoch:

- **Znižovanie sebestačnosti** v niektorých komoditách a potravinách;
- **Stagnácia a štrukturálne zníženie** produkčného rozmeru;
- **Nízka efektívnosť**;
- **Nízka konkurencieschopnosť poľnohospodárstva, potravinárstva a lesníctva**;
- **Udržateľný rozvoj** (ide o rámec vektorov stabilizujúci rozvoj pôdohospodárstva);
- **Usporiadanie VVZ** a jej priblíženie potrebám podnikateľského prostredia;
- **Slabá infraštruktúra** vidieckych oblastí.

Tieto kľúčové problémy budú v nadväznosti na konkrétne priority ďalej rozpracované do konkrétnych opatrení, úloh a ucelených projektov s kvantifikáciou a zdrojmi. V rámci implementácie budú priebežne vyhodnocované, aktualizované a prípadne dopĺňané.

Základnými míľnikmi vízie sú roky 2027 a 2023, zvolené s ohľadom na súčasne platné stratégie a strategické dokumenty, rámcované väčšinou rokom 2030, resp. Spoločnej poľnohospodárskej politiky na roky 2023-2027, tak aby bol zabezpečený dostatočný presah na posúdenie ich dopadov a zároveň s ciešom vnieŕ do agrosektora prvok časovej stability opatrení invariantných od prípadných politických vplyvov.

3. Zdôvodnenie vypracovania vízie

Vízia spoločných postupov pri budovaní moderného pôdohospodárstva má svoje opodstatnenie:

- Pre definovanie vektorov potrebného vývoja a koordináciu prác pri prechode sektora poľnohospodárstva, lesníctva, potravinárstva a oblasť skladového hospodárstva na moderné formy organizácie, zmeny výrobných procesov, zvýšenie konkurencieschopnosti;
- Pre utváranie schém výrobných a obchodných vertikál;
- Pre nastavenia procesov na ochranu a usporiadanie pôdneho fondu, vytváranie prijateľného prírodného prostredia;
- Pre skvalitnenie a priblíženie VVZ potrebám rezortu pôdohospodárstva a podnikateľov;
- Pre nastavenie procesu na produkciu bezpečných a kvalitných potravín dostupných pre každého obyvateľa na území Slovenskej republiky pre zlepšenie zdravotného stavu obyvateľstva.

Vízia je nastavená na obdobie do roku 2035. Stanovenie tohto horizontu vychádza z poznania, že:

- Stagnácia celého odvetvia trvala takmer 30 rokov a odvetvie už má svoje základy v podnikaní, štruktúre, vzťahoch vo vertikálach ale aj v absencii štátnej politiky a proces zmien bude dlhodobý
- Vplyv spoločnej politiky EÚ, ktorá je nastavená predovšetkým na Zelenú dohodu, environmentálne opatrenia bude významne inhibovať snahy o intenzifikáciu, zvýšenie sebestačnosti a produkčného rozmeru

Vízia nie je vypracovaná na princípe **intuitívnych rozhodnutí, ale formou identifikácie problémových oblastí za použitia štatistických i odvetvových analýz**. Vychádza z kvantitatívnych a kvalitatívnych analýz všeobecne pri použití uznávaných metód a z reálneho prostredia i legislatívneho stavu i formulovania hlavných cieľov vyjadrených v dokumentoch EK pre obdobie 2023/2027.

Vízia je vypracovaná tak, **aby iniciovala všetkých účastníkov v rezorte ku konaniu a rozvoju, ktorý bude smerovať k modernému pôdohospodárstvu**. Má výrazne rezortný charakter, kedy každá časť agrozozortu môže a musí prispieť k spoločným cieľom.

Pre vybudovanie moderného pôdohospodárstva je nevyhnutné:

- Efektívnejšie usporiadanie štruktúr odvetvia;
- Vybudovanie efektívnej štruktúry prenosu vedecko-technického pokroku smerom k podnikateľskému prostrediu;
- Projektového riadenia zdrojov EÚ a SR zamerané na zvýšenie produktivity, efektivity výroby, rozvoja v oblasti odpadového a obalového hospodárstva prostredníctvom modernizácií, inovácií a aplikácie vedeckých poznatkov do praxe;
- Štátna finančná podpora do spracovateľského potravinárskeho priemyslu smerom k modernizácii, inovácii, zvyšovaniu kapacít a konkurencieschopnosti existujúcich potravinárskych podnikov
- Modernizácia rezortnej informatiky a digitalizácia, smerom k zjednodušeniu podnikových povinných postupov v rámci Strategického plánu;
- Efektívny a odôvodnený prístup k vytváraniu ochrany životného prostredia.

4. Strategické ciele *vízie*

V podmienkach SR definujeme päť základných a kľúčových aspektov determinujúcich ďalší rozvoj agropotravinárskeho sektora:

1. Fragmentácia až znefunkčnenie podnikateľskej štruktúry v prvovýrobe a spracovaní, absencia synergického efektu a konkurencieschopnosti, dôsledkom čoho je uvoľnenie domáceho trhového priestoru so všetkými dôsledkami z toho vyplývajúcimi vrátane straty potravinovej sebestačnosti, zníženia zamestnanosti a utlmenia rozvoja regiónov.
2. Neprípravenosť na prechod spoločnosti od fosílnej k zelenej ekonomike a bioekonomike ako problém spojený s dlhodobou udržateľnosťou a schopnosťou rozvoja v oblastiach manažmentu pôdy a vody, rastlinnej a živočíšnej výroby, produkcii potravín, manažmentu lesov, spracovania dreva a rastlinnej biomasy.
3. Zotrvačnosť, nízka produktivita a efektívnosť, nevyužívanie moderných technológií a inovatívnych riešení, nedostatočná aplikácia vedecko-výskumných poznatkov do praxe.
4. Nevyhnutnosť štrukturálnej zmeny pôdohospodárskeho sektora na odvetvie s vyššou pridanou hodnotou na základe využitia potenciálu vedecko-výskumnej základne za efektívnej podpory nástrojov verejného dialógu a cielených finančných nástrojov.
5. Nerovnovážne podpory v rámci poľnohospodárstva a potravinárstva, nedostatočné investície do inovácií a modernizácie potravinárskeho priemyslu, nedostatočný investičný kapitál potravinárskeho priemyslu spôsobený dominantným postavením obchodu v dodávateľsko-odberateľských vzťahoch.

Z tejto vízie vychádza strategický cieľ predloženého dokumentu:

Zvýšenie konkurencieschopnosti a inovačného potenciálu slovenských poľnohospodárov, potravinárov a lesníkov zvýšením kvality primárnej produkcie, stupňa jej spracovania, inovácií a pridanej hodnoty odvetvovo špecifických produktov pri zohľadnení udržateľnosti a starostlivosti o životné prostredie a klímu.

Strategický cieľ bude realizovaný prostredníctvom 5 hlavných cieľov, korešpondujúcich s identifikovanými problémami rezortu pôdohospodárstva uvedenými vyššie:

1. Štrukturálna zmena rezortu pôdohospodárstva zvýšením produktivity a efektívnosti primárnej produkcie a jej stupňa spracovania využitím moderných technológií a inovačných riešení založených na využití výsledkov vedy a výskumu;
2. Vytvorenie komplexných produktových línií pre rozvoj inovačných kapacít integrujúcich prvovýrobu a spracovateľské odvetvia schopné zvyšovať miestnu pridanú hodnotu;
3. Zefektívnenie prenosu poznatkov a inovácií v línii výskum – vzdelávanie – aplikácia integráciou výskumných a vzdelávacích kapacít a podnikateľskej praxe;
4. Implementácia nových postupov vedúcich k udržateľnému hospodáreniu na pôde, biodiverzite, ochrane životného prostredia, mitigácii a adaptácii na zmenu klímy a k produkcii bezpečných potravín na lokálnej úrovni;
5. Zastavenie a otočenie vývoja zahraničnoobchodnej bilancie Slovenska zlepšením zhodnotenia domácej poľnohospodárskej produkcie, zvýšením výroby výrobkov s vyššou pridanou hodnotou a lepším manažmentom odbytu domácich potravín na domácom trhu. Rovnako aj v lesnícko - drevárskom sektore.

5. Existujúce národné a Európske strategické, koncepčné a legislatívne rámce pre vypracovanie vízie

Slovenská republika je v rámci svetového a Európskeho spoločenstva členom všetkých významných medzinárodných organizácií a podieľa sa na ich strategickej, koncepcnej a legislatívnej činnosti. V rámci rezortu pôdohospodárstva najvýznamnejšie ovplyvňuje jeho činnosť **členstvo Slovenska v Európskej únii** prostredníctvom spoločnej poľnohospodárskej politiky a ďalších súvisiacich politík, najmä politiky ochrany životného prostredia a ochrany spotrebiteľa. Rezort pôdohospodárstva sa tiež aktivizuje v rámci **Vyšehradskej skupiny**, ktorej platforma sa často využíva na spoločné presadzovanie záujmov v rámci tvorby politík na Európskej úrovni.

Rezort pôdohospodárstva pôsobí aktívne v rámci **Organizácie Spojených národov pre výživu a poľnohospodárstvo (FAO)**, ktorá je najväčšou špecializovanou organizáciou v systéme OSN a jedinou odbornou organizáciou zameranou na potravinovú bezpečnosť a výživu, tiež v **Organizácii pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD)** a **Európskej hospodárskej komisii Organizácie Spojených národov (EHK OSN)**, ktorá stanovuje poľnohospodárske normy kvality EHK OSN pre ovocie a zeleninu. Rezort pôdohospodárstva je veľmi aktívny v **Európskom dohovore o lesoch FORREST Europe**, ktorému v súčasnosti predsedá. V rámci týchto medzivládnych organizácií Slovensko rešpektuje viaceré významné dokumenty, ktoré rámcujú jeho činnosť, napr. Dohovor o biologickej diverzite, Rámcový dohovor o ochrane a trvalo udržateľnom rozvoji Karpát (Karpatský dohovor), Globálne partnerstvo o pôde FAO OSN, Nagojský protokol o prístupe ku genetickým zdrojom a spravodlivom a rovnocennom spoločnom využívaní prínosov vyplývajúcich z ich používania, Medzinárodná zmluva o rastlinných genetických zdrojoch, Dohoda o založení Svetového zverenského fondu pre diverzitu plodín, Globálny akčný plán pre živočíšne genetické zdroje atď. Slovensko je prostredníctvom rezortu pôdohospodárstva členom Medzinárodnej organizácie pre vinič a víno OIV, Svetovej organizácie pre zdravie zvierat OIE a taktiež Svetovej obchodnej organizácie WTO.

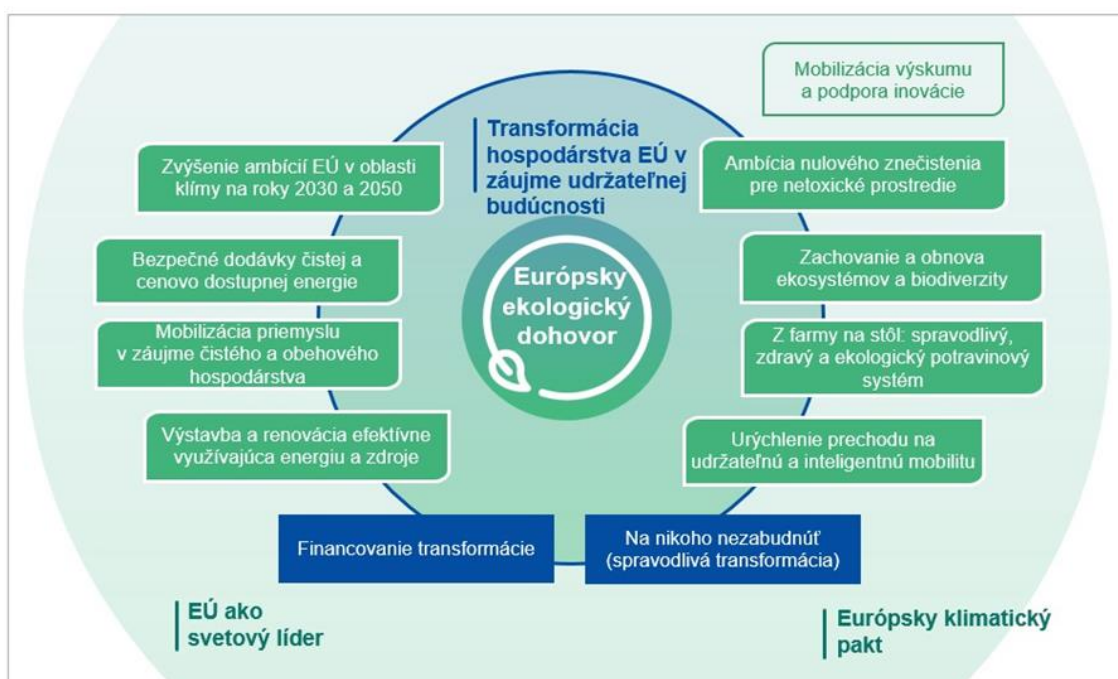
Slovenská republika prijala a rozpracovala **Agendu 2030 pre udržateľný rozvoj** ako najdôležitejší dokument OSN, prijatý v roku 2015 formou národných priorit.

Obrázok 1. Globálne ciele udržateľného rozvoja podľa OSN.

Európska únia pristúpila k formulácii zásadných smerovaní svojich politík do ďalšieho obdobia rokov 2030 až 2050 v nadväznosti na stanovený cieľ urobiť z Európy prvý klimaticky neutrálny kontinent do roku 2050. Európska **Zelená dohoda** predstavuje plán, ktorý má urobiť hospodárstvo Európskej únie udržateľné tým, že premení výzvy v oblasti klímy a životného prostredia na príležitosti vo všetkých oblastiach politiky. Európska zelená dohoda vytyčuje plán opatrení na podporu efektívneho využívania zdrojov prostredníctvom prechodu na čisté obehové hospodárstvo a zastavenie zmien klímy, zabránenie straty biodiverzity a zníženie znečistenia. Jadrom je tzv. **Stratégia udržateľnej výroby potravín**.

„Z farmy na stôl“, nasledovaná **stratégiou biodiverzity**, **stratégiou metánu**, **ekologického poľnohospodárstva**, **právnym rámcom pre klímu** a **akčným plánom pre obehové hospodárstvo**. Európska zelená dohoda má formu oznámenia, pričom konkrétne legislatívne akty bude Komisia predstavovať postupne, z čoho pre Slovensko a rezort pôdohospodárstva budú vyplývať významné legislatívne, technické a investičné záväzky.

Obrázok 2. Znáoznenie jednotlivých prvkov Európskeho ekologického dohovoru Európska zelená dohoda.

Slovenská republika má spracované zásadné strategické dokumenty v nadväznosti na medzinárodné a Európske politiky v horizontoch do roku 2030, z ktorých sa niektoré významne a iné okrajovo dotýkajú aj rezortu pôdohospodárstva.

V oblasti všeobecného modernizačného rozvoja Slovenskej republiky (MIRRI SR, MH SR):

- Národné priority implementácie Agendy 2030;
- Vízia a stratégia rozvoja Slovenska do roku 2030 – dlhodobá stratégia udržateľného rozvoja Slovenskej republiky – Slovensko 2030;
- Stratégia digitálnej transformácie;
- Národný investičný plán SR na roky 2018-2030 pilotná verzia.

V oblasti hospodárskej a energetickej politiky (MH SR, MPRV SR):

- Stratégia hospodárskej politiky Slovenskej republiky do roku 2030;
- Konceptcia využívania obnoviteľných zdrojov energie;
- Konceptcia inteligentného priemyslu pre Slovensko;
- Priemyselná politika Slovenskej republiky;
- Stratégia spotrebiteľskej politiky Slovenskej republiky na roky 2014-2020.

V oblasti životného prostredia (MŽP SR, MPRV SR):

- Rámcový dohovor OSN o zmene klímy klímy (*United Nations Framework Convention on Climate Change - UNFCCC*)
- Program predchádzania vzniku odpadu SR na roky 2019-2025;
- Aktualizovaná národná stratégia ochrany biodiverzity do roku 2030;
- Koncepcia ochrany prírody a krajiny (KOPK);
- Zelenšie Slovensko – Stratégia environmentálnej politiky do roku 2030;
- Stratégia adaptácie Slovenskej republiky na zmenu klímy - aktualizácia;
- Akčný plán pre implementáciu Stratégie adaptácie SR na zmenu klímy
- Stratégia nízko-uhlíkového rozvoja Slovenskej republiky do roku 2030 s výhľadom do roku 2050;
- Program odpadového hospodárstva na roky 2021-2025;
- Stratégia lesného hospodárstva EÚ do roku 2030;
- H2ODNOTA JE VODA - Akčný plán na riešenie dôsledkov sucha a nedostatku vody;
- Koncepcia vodnej politiky SR na roky 2021-2030 s výhľadom do roku 2050 (v štádiu prípravy).

V oblasti vzdelávania a zdravotníctva (MZ SR, MŠVVŠ SR, MPRV SR):

- Stratégia celoživotného vzdelávania 2019-2024;
- Nová stratégia Slovenskej republiky pre mládež (2021-2030);
- Poznatkami k prosperite – Stratégia výskumu a inovácií pre inteligentnú špecializáciu SR (RIS3 SK)
- Strategický rámec starostlivosti o zdravie pre roky 2013-2030.

Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR má spracované strategické a koncepcné materiály vo väčšine prípadov iba s výhľadom do roku 2020. Je potrebné rozpracovať a nastaviť strategické a koncepcné rámce v mnohých oblastiach rezortu pôdohospodárstva už v nadväznosti na Európske politiky a národné rámce, ktoré sú už schválené.

Samozrejme, rezort pôdohospodárstva môže požadovať revíziu schválených materiálov, pokiaľ majú tieto vplyvy v priamom rozpore s jeho záujmami. Rozhodujúcim strategickým dokumentom rezortu pôdohospodárstva je Strategický plán Spoločnej poľnohospodárskej politiky 2023-2027, na ktorom rezort pracuje.

Ako východiská pre formulovanie *vízie* a ďalších strategických materiálov slúžia najmä nasledovné dokumenty:

- Národný program využitia potenciálu dreva Slovenskej republiky na roky 2014-2020;
- Akčný plán Národného programu využitia potenciálu dreva na roky 2014-2020;
- Národný lesnícky program Slovenskej republiky na roky 2007-2020;
- Koncepcia rozvoja pôdohospodárstva SR na roky 2013-2020;
- Koncepcia podpory pre malých, mladých a rodinných farmárov;
- Koncepcia revitalizácie hydromelioračných sústav na Slovensku;
- Program rozvoja vidieka SR 2014-2020;
- Koncepcia rozvoja poľovníctva v Slovenskej republike – národný program rozvoja poľovníctva a zachovania genofondu voľne žijúcej zveri na roky 2017-2030;
- Koncepcia rozvoja potravinárskeho priemyslu 2014-2020;
- Národná stratégia SR pre operačné programy organizácií výrobcov v sektore ovocia a zeleniny na roky 2018-2024;
- Integrovaný regionálny Operačný program 2014-2020;
- Operačný program Rybné hospodárstvo 2014-2020;
- Viacročný národný strategický plán rozvoja akvakultúry Slovenskej republiky na roky 2014 – 2020;

- Stratégia Slovenskej republiky pre realizáciu Školského programu na školské roky 2017/2018 do 2022/2023;
- Národný program stabilizácie a rozvoja Slovenského včelárstva na roky 2019/2020 až 2021/2022;
- Národný podporný program v rámci spoločnej organizácii trhu s vínom na roky 2019-2023;
- Stratégia aplikovaného výskumu v pôdohospodárstve.

6. Inteligentné, odolné a diverzifikované poľnohospodárstvo a potravinárstvo, zabezpečujúce potravinovú bezpečnosť a sebestačnosť

Poľnohospodárstvo v SR prešlo v období 30 rokov významnými zmenami. V prvej fáze prechádzalo privatizáciou celej výrobnéj základne sprevádzanou i privatizáciou obslužných odvetví a potravinárskeho priemyslu. Tento proces viedol k postupnej separácii záujmov jednotlivých častí agrokomplexu. Významne sa znížil priestor pre vytváranie pridanej hodnoty. Nedostatok zdrojov vyvolával postupné zaostávanie výrobnéj základne z hľadiska techniky ale aj osivárskych a plemenárskych programov. V dôsledku toho sa znížila i efektívnosť výroby v celku i u jednotlivých komodít. To malo za následok zníženie konkurencieschopnosti. Poľnohospodárske podniky boli nútené k prispôbovaniu a obmedzeniu štruktúry produkcie podľa reálneho dopytu a efektívnosti. Po vstupe do EÚ a voľného obchodného a hospodárskeho priestoru bol potravinový trh vystavený konkurencii, ktorá zrýchlila proces znižovania produkčného priestoru predovšetkým v živočíšnej výrobe, ovocinárstve, zeleninárstve a vinohradníctve.

Celý proces bol sprevádzaný i nedostatočným a neracionálnym transferom podpôr a neprorastovou štruktúrou rezortu pôdohospodárstva. Intenzívna poľnohospodárska činnosť mala negatívny vplyv na celú oblasť životného prostredia a bude potrebné zmeniť prístupy hospodárenia na pôde. Bude tiež potrebné posilniť environmentálnu činnosť v celom rezorte pôdohospodárstva. Stagnácia poľnohospodárskej činnosti priniesla i stagnáciu sociálno-ekonomického vývoja na vidieku, predovšetkým z hľadiska zamestnanosti a potrebnej vzdelanosti a ekonomickej stability obyvateľov vidieka.

Rezort pôdohospodárstva nevytváral predpoklady pre využitie VVZ, rezortnej nadstavby vrátane štruktúry vzdelávania a úzkej spolupráce s univerzitným prostredím. Celý komplex týchto vplyvov sa prejavuje v stagnácii rezortu ako takého, strate potrebného rozmeru poľnohospodárstva a potravinárskeho priemyslu.

Tieto základné problémy vedú k potrebe hľadať cesty predovšetkým v oblasti vytvárania štruktúry rezortu pôdohospodárstva, efektívnosti odvetvia, konkurencieschopnosti, schopností financovania odvetvia a riadenia rizík v tomto odvetví.

6.1 Analýza súčasného stavu vertikály poľnohospodárstva, potravinárstva a obchodu

6.1.1 Poľnohospodárstvo

Odvetvie pôdohospodárstva (poľnohospodárstvo lesné hospodárstvo, rybolov a akvakultúra) má osobitné postavenie vo vzťahu k životnému priestoru obyvateľov Slovenskej republiky (záber do celého pôdneho územia 48,6 % p.p. a lesy 41,25 %). Pritom je z hľadiska využitia celého poľnohospodárskeho a lesného priestoru priateľské k aktivitám všetkých občanov SR v medziach zákonných noriem a znáša tlak turizmu, infraštruktúrnej výstavby i vlastného rozvoja.

Ráz i štruktúra krajiny sa mení od juhu smerom na sever. Na juhu prevláda intenzívna výroba s ucelenými poľnohospodárskymi blokmi, na severe sa prejavuje väčší podiel trvalých trávnych porastov, menšie prírodné bloky.

Pôdne pokrytie (4 408 tis. ha) na poľnohospodárskej pôde a lesy sú najväčším producentom O₂ a najväčší katalyzátor (deponent) CO₂ a sú rozhodujúcim činiteľom zlepšovania kvality ovzdušia. To je preukázateľný fakt, ku ktorému patrí i skutočnosť, že záporné externality odvetvia sú významne menšie ako jeho prínosy k životnému prostrediu v SR.

SR patrí ku krajinám s významným podielom podhorských, horských oblastí, ktoré vo významnej miere obmedzujú hospodárenie na poľnohospodárskej pôde a v lesoch a prirodzene znižujú tvorbu hrubej pridanej hodnoty. Súčasne vytvárajú potrebu stabilizácie zo zdrojov mimo odvetvia. Rozmer pôdohospodárstva je štruktúrovaný na juhu do produkčných oblastí (30 %), na severe do horských a podhorských oblastí (70 %). Tým je determinovaná i schopnosť intenzívnej produkcie alokovaná predovšetkým v južných častiach SR a je objektívne nižšia ako v iných krajinách EÚ.

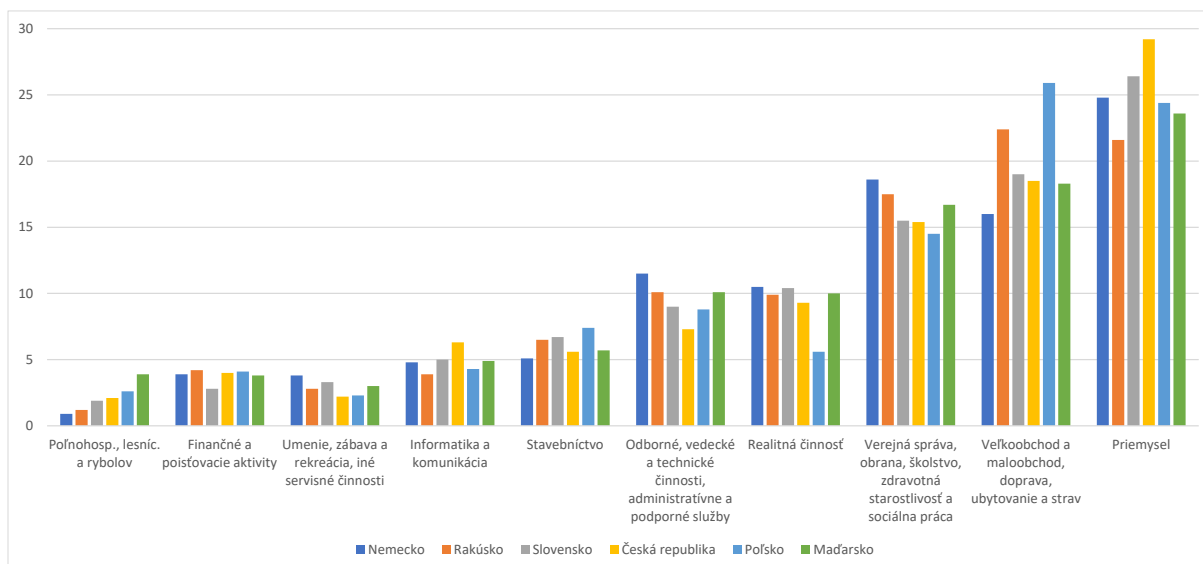
Pôdohospodárstvo stagnuje v hlavných národohospodárskych ukazovateľoch. Vo vzťahu k národnému hospodárstvu SR to má niektoré objektívne príčiny:

1. Malý rozmer poľnohospodárstva vo vzťahu k spoločnému trhu EÚ a s tým spojené nevýhody z rozsahu trhu s komoditami a potravinami (z hľadiska konkurencieschopnosti – pšenica, kukurica, slad, semená repky, živý hovädzí dobytok, živé ošípané a tekuté kravské mlieko);
2. Umiestnením SR na východe EÚ je obchodná výmena zaťažená dopravnými nákladmi (min. 25-35 €/tonu, pretože rozhodujúca obchodná výmena komodít je smerovaná z východu na západ);
3. Vývoj situácie v obchodnej výmene, kedy zo SR sa vyvážajú komodity s nízkou kilogramovou cenou a do SR sa dodávajú potraviny s vysokou pridanou hodnotou;
4. Niektorými politickými rozhodnutiami, ktorými sa utlmili vývozy do Ruska a zvýšila sa možnosť dovozov z Ukrajiny do EÚ cez SR (obilniny, hydina);
5. SR je v odvetví poľnohospodárstva atakovaná fenoménom „zo západu na východ“, kedy prakticky každý vstup (mechanizmy, osivá, sadivá, krmivá, chemické prípravky, hnojivá, plemenný materiál) je zaťažený min. dvojitou maržou v obchodnej vertikále.

Schopnosti tvorby pridanej hodnoty

Pôdohospodárstvo a nadväzujúce odvetvia, podobne ako v iných krajinách, je významnou súčasťou hospodárstva krajiny. Z makroekonomického hľadiska podiel poľnohospodárstva, potravinárstva a lesníctva na základných ukazovateľoch hospodárstva Slovenska nie je vysoký. Týka sa to najmä ukazovateľov pridaná hodnota, produkcia, medzispotreba a zamestnanosť, ktoré z dlhodobého hľadiska majú rozdielne tendencie. Tvorba hrubého fixného kapitálu, aj keď má varujúci trend, sa oproti roku 2004 mierne zvýšila, k čomu čiastočne prispievajú investičné projektové podpory z fondov EÚ (PRV).

Rozhodujúca z hľadiska tvorby dôchodkov je hrubá pridaná hodnota („HPH“) s diferencovaným podielom jednotlivých odvetví na národnej ekonomike. Koliduje s ohľadom na klimatické prejavy u poľnohospodárstva okolo 2,00 %, potravinárskeho priemyslu 1,32 %, lesníctva 0,75 % a má klesajúcu tendenciu. Tento priebeh je evidovaný aj v iných vyspelejších krajinách EÚ s ohľadom na vyššiu dynamiku rozvoja rozhodujúcich odvetví národnej ekonomiky.

Obrázok 3. Podiel hrubej pridanej hodnoty za poľnohospodárstvo, lesníctvo a rybolov a ostatných odvetví na celkovej pridanej hodnote v rámci ekonomík jednotlivých vybraných štátov

Prameň: Eurostat <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20201028-1>

Podiel hrubej pridanej hodnoty poľnohospodárstva, lesníctva a rybolovu na hrubej pridanej hodnote národnej ekonomiky SR má klesajúcu tendenciu, čo priamo súvisí s rýchlejšim nárastom podielov iných odvetví. Vo vyspelých štátoch s rozvinutým priemyslom je podiel odvetvia priemyslu a iných odvetví (najmä veľkoobchod, maloobchod, doprava, ubytovanie a stravovanie...) vyšší a poľnohospodárstva nižší. Podobnú tendenciu nadobúda aj Slovensko, kde podiel pridanej hodnoty priemyslu dosahuje 26,4 % a poľnohospodárstva 1,9 - 2,0 %. S rýchlejšim rastom ekonomiky iných odvetví ako poľnohospodárstva, lesníctva a rybolovu klesá podiel poľnohospodárstva, lesníctva a rybolovu na národnej ekonomike. Zo štátov V4 najvyšší podiel pridanej hodnoty poľnohospodárstva, lesníctva a rybolovu na národnej ekonomike má Maďarsko (3,9 %) a Poľsko (2,6 %), pri súčasne nižšom podiele priemyslu. Z priemyselne vyspelejších štátov, mimo V4, najnižší podiel pridanej hodnoty poľnohospodárstva, lesníctva a rybolovu na ekonomike daného štátu má Nemecko (0,9 %) a Rakúsko (1,2 %).

Tabuľka 3. Podiel pôdohospodárstva na ukazovateľoch ekonomiky Slovenska v %.

Ukazovateľ	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Hrubá pridaná hodnota b.c.	2,30	1,73	2,09	2,10	2,46	3,05	2,44	2,49	2,33	2,40	1,87	1,96
Hrubá pridaná hodnota s.c.	2,41	1,75	2,02	1,94	2,37	3,06	2,44	2,60	2,38	2,60	2,08	2,27
Medzispotreba b.c.	2,26	1,86	1,72	1,77	1,76	1,83	1,90	1,87	1,87	1,83	1,89	2,08
Medzispotreba s.c.	2,37	1,91	1,68	1,66	1,69	1,80	1,90	1,95	1,91	2,00	2,13	2,33
Hrubá produkcia b.c.	2,28	1,80	1,87	1,90	2,05	2,33	2,12	2,12	2,05	2,05	1,88	2,03
Celkovej zamestnanosti	3,52	3,37	3,31	3,19	3,37	3,26	3,24	3,12	3,05	2,98	2,95	2,93
THFK, b.c.	3,69	3,38	3,65	3,40	3,44	3,32	3,14	3,62	3,97	3,42	3,81	3,69
THFK, s.c.	3,61	3,30	3,59	3,36	3,39	3,31	3,14	3,64	4,00	3,46	3,86	3,76
Priemerné mzdy	-	-	-	79,13	77,67	79,95	75,88	78,73	77,04	76,41	75,46	76,96

Tabuľka 4. Podiel poľnohospodárstva na ukazovateľoch ekonomiky Slovenska v %.

Ukazovateľ	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Hrubá pridaná hodnota b.c.	1,61	1,00	1,35	1,38	1,65	2,16	1,58	1,66	1,53	1,63	1,14	1,23
Hrubá pridaná hodnota s.c.	1,59	0,95	1,25	1,21	1,54	2,14	1,58	1,78	1,57	1,80	1,25	1,35
Medzispotreba b.c.	1,77	1,49	1,43	1,50	1,50	1,52	1,55	1,50	1,50	1,44	1,51	1,70
Medzispotreba s.c.	1,82	1,50	1,37	1,37	1,41	1,47	1,55	1,59	1,55	1,61	1,74	1,91
Hrubá produkcia b.c.	1,70	1,28	1,40	1,45	1,56	1,78	1,56	1,57	1,51	1,52	1,36	1,51
Hrubá produkcia s.c.	1,72	1,26	1,32	1,30	1,46	1,74	1,56	1,66	1,56	1,68	1,55	1,69
THFK, b.c.	3,48	3,07	3,40	3,15	3,01	2,89	2,71	2,84	3,19	2,96	3,25	2,76
THFK, s.c.	3,40	3,00	3,34	3,10	2,96	2,87	2,71	2,86	3,99	3,44	3,82	3,20
Celkovej zamestnanosti	2,34	2,24	2,18	2,12	2,25	2,15	2,10	2,01	1,96	1,92	1,89	1,90
Priemerné mzdy	-	-	-	78,26	75,97	76,11	74,18	76,97	76,42	75,32	75,09	79,08

Tab. 3 a 4: Prameň: ŠÚ SR, prepočty NPPC-VÚEPP. Poznámka: Chýbajúce údaje v čase spracovania nie sú k dispozícii, údaje od roku 2018 sú predbežné

Rozhodujúcim akcelerátorom zmien v ekonomike poľnohospodárstva bol vstup Slovenska do EÚ a prijatie SPP. Úroveň podpory poľnohospodárstva, ktorá bola uplatnená v čase pristúpenia, resp. po skončení prechodného obdobia v EÚ, ovplyvnila ekonomickú situáciu a dôchodok poľnohospodárstva.

Dopady SPP

Slovenské poľnohospodárstvo, ako celok, si od vstupu Slovenska do Európskej únie a po prijatí pravidiel SPP zachováva (až na krízové roky) trend ziskovosti, ktorá má ale nízku úroveň. Výsledok hospodárenia poľnohospodárskych podnikov udržiavajú podpory z Európskych a národných zdrojov. Priame platby z EÚ sú rozhodujúcou časťou celkových transferov do poľnohospodárstva a dlhodobou garanciou krátkodobých preklenovacích prevádzkových úverov z komerčných bánk pre zabezpečenie plynulosti financovania prevádzkového cyklu poľnohospodárskej výroby.

SPP prostredníctvom podpôr významne prispievajú k stabilizácii príjmov poľnohospodárskych podnikov na Slovensku, pričom dôležitú úlohu zohrávajú priame platby a podpora oblastí s prírodnými obmedzeniami. Úlohu pri podpore príjmu poľnohospodárskych podnikov majú aj ďalšie faktory najmä trhové opatrenia, systémy kvality EÚ a opatrenia na rozvoj vidieka, ovplyvňujúce rast produktivity obmedzením volatility cien a zlepšením konkurencieschopnosti.

Z hľadiska distribúcie najviac finančných prostriedkov bolo vyplatených na priame platby (49,3 %) a na rozvoj vidieka (29,4 %). Len 21,3 % tvorili výdaje na všeobecné služby, trhov- orientované výdavky, Operačný program rybné hospodárstvo SR 2014 – 2020, na štátnu pomoc a národné podpory.

Aj keď v slovenskom poľnohospodárstve dlhodobo dominujú s väčšinovým podielom ziskové podniky (60 - 80 % rozdielne v jednotlivých rokoch), zisky väčšiny podnikov nie sú vysoké a takmer polovica ziskových podnikov dosahuje v priemere zisk na podnik len do 40 tis. EUR. Len cca 16 % vysoko ziskových podnikov dosahuje ročný zisk 280 tis. EUR a viac na podnik. Sú to podniky, ktoré vytvárajú až 64,5 % celkového zisku poľnohospodárstva a významne ovplyvňujú celkový výsledok hospodárenia odvetvia. Do tejto skupiny patria aj podniky so značnou koncentráciou výmery poľnohospodárskej pôdy a tým vysokým objemom podpôr. To potvrdzuje, že výsledok hospodárenia v poľnohospodárstve je významne ovplyvnený dotáciami najmä z prostriedkov EÚ, ktoré predstavujú 72 % z celkových podpôr.

Ziskovosť podnikov závisí od viacerých faktorov predovšetkým je to štruktúra výroby, výrobné podmienky a veľkosť poľnohospodárskych podnikov.

Z hľadiska štruktúry výroby sa poľnohospodárske podniky na Slovensku zaoberajú najmä rastlinnou výrobou, ktorej produkcia rastie a živočíšnej výroby klesá. V súčasnosti je podiel živočíšnej produkcie menší ako 37 %. Ziskové podniky sa zameriavajú najmä na rastlinné komodity s preferenciou obilnín a repky, ktoré v štruktúre osevu plodín sú dominantné. Tieto rastlinné komodity sú nákladovo menej náročné ako komodity živočíšnej výroby. V ekonomike výrobkov významnú úlohu zohrávajú prevádzkové podpory, ktoré sa rozhodujúcou mierou podieľajú na výnosoch a tým výsledku hospodárenia podnikov. Bez podpôr by väčšina výrobkov, najmä živočíšnej výroby, bola stratová. Komodity živočíšnej výroby sú stratové aj so započítaním podpory, ale podpora ich stratovosť čiastočne zmierňuje.

Z hľadiska výrobných podmienok väčšina ziskových podnikov hospodári v lepších výrobných podmienkach, kde sú výrobné náklady nižšie ako v horších výrobných podmienkach. Príjmy poľnohospodárskych podnikov hospodáriacich v oblastiach s prírodnými obmedzeniami (ANC) sú nižšie v porovnaní s podnikmi hospodáriacimi v produkčných oblastiach. Pričom takmer 62 % poľnohospodárskej pôdy sa nachádza v oblastiach ANC. V programovom období 2014 – 2020 bolo na ANC vyčlenených na Slovensku 482,7 mil. EUR, čo predstavuje 23,2 % celkových prostriedkov PRV. Týmto finančnými prostriedkami sa do roku 2020 podporovalo udržanie poľnohospodárskej činnosti na približne 1,24 mil. ha znevýhodnených oblastí. Sadzby pre ANC pokrývali 70 % rozdielov medzi produkčnými oblasťami a ANC. Výška kompenzácie sa stanovuje ako dodatočné náklady a strata príjmu vyplývajúca z obmedzenia poľnohospodárskej výroby v ANC v porovnaní s oblasťami bez obmedzení.

Veľkosť obhospodarovanej pôdy predstavuje jeden z kľúčových výrobných faktorov v poľnohospodárstve. Poľnohospodárske podniky s veľkou výmerou pôdy sú ziskovejšie, pretože dostávajú súhrnne väčší objem podpôr, čo podnecuje koncentráciu pôdy na Slovensku. Veľkosť podpôr P podpory priamo vplývajú na výnosy a tým výsledok hospodárenia. Podiel celkových podpôr na výnosoch dosahuje 30 % a priamych platieb na výnosoch 15 %.

Súčasne podniky s vysokou koncentráciou pôdy významne využívajú výhody ekonomiky z rozsahu, čo pozitívne vplýva na ich rentabilitu.

Okrem pozitívnych dosahov SPP sú aj negatíva. Predovšetkým je to diskriminácia slovenských poľnohospodárov prejavujúca sa rozdielnou úrovňou podpôr medzi pôvodnými a pristupujúcimi krajinami. Prehlbovanie negatívneho salda agropotravinárskeho zahraničného obchodu v dôsledku vysokých dovozov z krajín EÚ sa odráža v klesajúcej produkčnej výkonnosti poľnohospodárstva.

Klesá celková zamestnanosť s využívaním foriem zamestnanosti na dohodu, resp. živnosť. Na rozdiel od predvstupového obdobia sa prostredníctvom priamych platieb posilnila podpora rastlinnej výroby, čo malo za následok postupné zmeny v celkovej štruktúre poľnohospodárskej výroby v prospech rastlinnej výroby a poklesom počtov hospodárskych zvierat a tým živočíšnej produkcie.

Podnikateľská štruktúra

Podľa Štrukturálneho zisťovania fariem ŠÚ SR hospodáril v roku 2016 v poľnohospodárskej prvovýrobe 25 658 subjektov. Jedná sa o duálnu štruktúru poľnohospodárskych podnikov (právnické a fyzické osoby). Vysoký počet tvoria registrované a neregistrované fyzické osoby, ktoré sa na celkovom počte poľnohospodárskych podnikov podieľajú 88 % a hospodária na 20 % poľnohospodársky využívanej pôde.

Z hľadiska veľkosti obhospodarovanej pôdy je situácia opačná, keď podniky právnických osôb obhospodarujú 80 % poľnohospodárskej pôdy, aj keď na celkovom počte podnikov sa podieľajú len 12 %. Podniky právnických osôb sú rozhodujúce z hľadiska produkčného významu a vidieckej zamestnanosti. Táto časť podnikov má prevažne veľkovýrobný charakter s prevahou prenajatej pôdy, s nižšou mierou diverzifikácie výrob prevažne s monokultúrnym pestovaním plodín a nízkou finalizáciou výroby. Priemerná veľkosť farmy v SR dosiahla 80,7 ha.

Tabuľka 5. Počet podnikov v poľnohospodárstve podľa právnych foriem.

Právna forma	2013	2016	Index 2016/2013
Štátne podniky	5	4	80,0
Družstvá	567	558	98,4
Obchodné spoločnosti spolu	1 970	2 373	120,5
z toho: verejné obch. spoloč.	3	3	100,0
s.r.o.	1 833	2 235	121,9
a.s.	131	130	99,2
komanditné spoločnosti	3	5	166,7
Ostatné právnické osoby	204	265	129,9
Právnické osoby spolu	2 746	3 200	116,5
Registované fyzické osoby*	5 389	5 935	110,1
Celkom reg. podniky	8 135	9 135	112,3
Nereg. fyz. osoby	15 431	16 523	107,1
Celkom podniky registrované a neregistrované	23 566	25 658	108,9

*Fyzické osoby nezapísané do Obchodného registra. Prameň: Poľnohospodárstvo: ŠÚ SR- Štrukturálne zisťovanie fariem 2013, 2016

Právnické osoby

Právnické osoby – obchodné spoločnosti a poľnohospodárske družstvá majú v štruktúre registrovaných poľnohospodárskych subjektov prvovýroby na Slovensku už dlhodobo dominantné zastúpenie. Obchodné spoločnosti majú narastajúcu tendenciu. Ich počet sa medzi dvomi štrukturálnymi sledovaniami (2013 a 2016) zvýšil o 20,5 %, a to najmä u spoločností s ručením obmedzeným (21,9 %).

Fyzické osoby registrované

Ide o samostatne hospodáriacich roľníkov, počtom takmer 6000, hospodáriacich na výmere 307 tis. ha poľnohospodárskej pôdy. Počet registrovaných fariem má narastajúcu tendenciu takmer vo všetkých krajoch, okrem Bratislavského, najviac v severných krajoch Slovenska a to v Trenčianskom, Žilinskom, Prešovskom a Banskobystrickom kraji, vo väčšine ktorých sa zvýšila i obhospodarovaná pôda, čiže ide o menej produkčné oblasti Slovenska.

Mladí poľnohospodári

Mladý poľnohospodár – je samostatne hospodáriaci roľník (mikropodnik alebo malý podnik v zmysle odporúčania), ktorý vykonáva poľnohospodársku výrobu ako sústavnú a samostatnú činnosť pod vlastným menom, na vlastnú zodpovednosť a za účelom dosiahnutia zisku, ktorý je hlavným zdrojom jeho príjmu. Táto fyzická osoba nedosiahla vek 40 rokov, má zodpovedajúce profesijné zručnosti a schopnosti a prvýkrát zakladá poľnohospodársky podnik ako jeho najvyšší predstaviteľ.

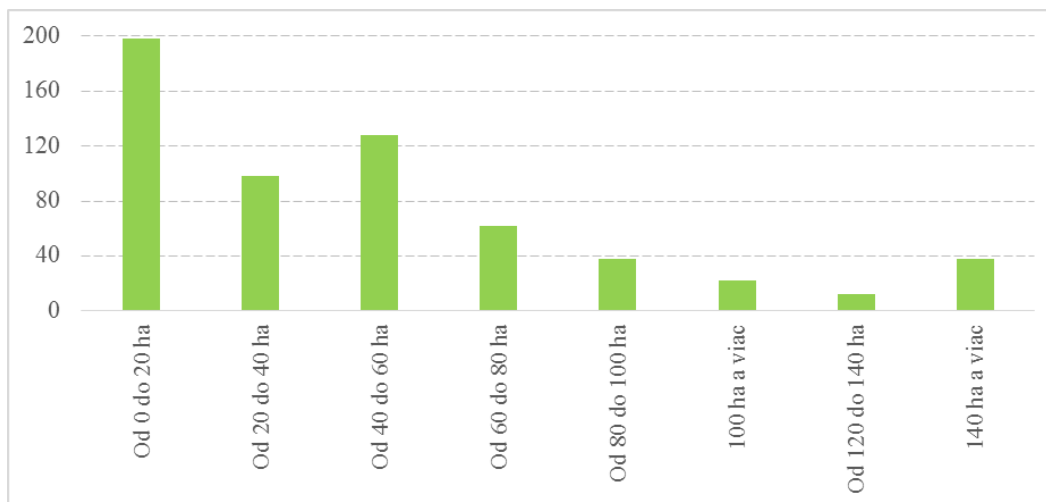
Počet riadiacich pracovníkov - manažérov fariem sa na Slovensku v roku 2016 v porovnaní s rokom 2013 zvýšil o 8,9 % (2 092 osôb), z toho počet manažérov vo vekovej kategórii do 40 rokov zaznamenal zvýšenie o 38,7 % (o 1 359 osôb), čo z hľadiska vývoja vekovej štruktúry znamená priaznivý trend. V ostatnom hodnotenom roku (2016) viedlo poľnohospodárske farmy iba 11 % mladých poľnohospodárov a na 100 manažérov vo veku 55 a viac rokov pripadalo iba 24 mladých manažérov, ktorí ešte nedosiahli vek 35 rokov. Napriek uvedeným skutočnostiam možno konštatovať, že v porovnaní s hodnoteným rokom 2013 prebehla na Slovensku mierna generačná obnova manažérov fariem.

Na Slovensku je podporovaných 596 mladých poľnohospodárov, čo je 3,2 % zo všetkých poberateľov podpôr v rámci Spoločnej poľnohospodárskej politiky. Mladí poľnohospodári obhospodarujú 22 840 ha pôdy (1,2 % obhospodarovanej pôdy Slovenska) a poberajú 1,3 % všetkých neinvestičných dotácií.

Na Slovensku mladí poľnohospodári zväčša riadia malé, novovzniknuté rodinné farmy. Priemerná veľkosť farmy poberajúcej dotácie na Slovensku je 100 ha. Priemerná veľkosť farmy mladého poľnohospodára je 38 ha. Až tretina mladých poľnohospodárov obhospodaruje menej ako 20 ha a približne polovica menej ako 40 ha. Značná fragmentácia vlastníctva pôdy výrazne brzdí rozvoj mladých poľnohospodárov. Prístup mladého poľnohospodára k pôde nie je jednoduchý. Slovenský pozemkový fond posudzuje každú žiadosť takzvaného mladého farmára individuálne.

Mladí poľnohospodári majú vysoký dopyt po investíciách a zároveň majú nedostatočný prístup k úverom. Mladí poľnohospodári majú na začiatku podnikania zvýšené náklady a ich výnosy sú nižšie. To znižuje v počiatočných podnikaniach ich ziskovosť a zároveň znižuje ich prístup k úverom na investície. Investičná podpora má preto zrejmy pozitívny vplyv na produktivitu fariem mladých poľnohospodárov.

Európska únia stanovuje podmienky pre splnenie definície mladého poľnohospodára a zároveň necháva voľnosť ich dodatočného sprísnenia na členských štátoch. Slovensko má jednu z najnižších hektárových hraníc na vyplácanie podpory mladým poľnohospodárom. Slovensko stanovilo maximálnu výšku podpory na začatie podnikania pre mladého poľnohospodára na 50 000 €, pričom maximálna výška tejto podpory z II. Piliera stanovená európskou komisiou bola 70 000 €.

Obrázok 4. Počet podnikov mladých poľnohospodárov v jednotlivých veľkostných kategóriách. Prameň: PPA 2017, IPP.

Mladí poľnohospodári na Slovensku sa nadpriemerne venujú pestovaniu ovocia a zeleniny. Výnimku tvorí iba cukrová repa a rajčiaky, kde je ich zastúpenie v produkcii takmer nulové. Zároveň mladí poľnohospodári majú približne polovičný podiel hovädzieho dobytku na hektár oproti priemeru Slovenska¹.

Hospodárska úroveň

Ekonomická výkonnosť poľnohospodárstva, meraná účtovným výsledkom hospodárenia, mala po roku 2004 variabilný vývoj. Do vstupu Slovenska do EÚ poľnohospodárstvo ako celok vykazovalo vo väčšine rokov stratu. Po vstupe sa situácia, pod vplyvom podpôr z EÚ, značne zmenila a poľnohospodárstvo bolo vo väčšine rokov ziskové.

Výsledok hospodárenia ovplyvňujú viaceré faktory, preto poľnohospodárske podniky vykonávajú optimalizáciu nákladov a zlepšením materiálo-technickej základne nahrádzajú živú prácu vysoko výkonnou poľnohospodárskou technikou. Táto však vyžaduje vysoké vstupné náklady, ale následne dlhodobo šetrí pracovné náklady vrátane odvodov, čo sa odráža aj v poklese počtu pracovníkov od vstupu Slovenska do EÚ takmer o polovicu z 86,6 tis. na súčasných 53,2 tis. osôb.

Pretrvávajú naďalej diferenciácie ekonomických výsledkov poľnohospodárskych podnikov. Ekonomika jednotlivých podnikov a výrobných odvetví je značne diferencovaná a bez dotačnej podpory by väčšina z nich bola nerentabilná. Po vstupe Slovenska do EÚ a prijatí SPP sa zachovali princípy alokácie podpôr v rozdielnych prírodných podmienkach, došlo k zmierneniu stratovosti a ústupu vysoko stratových podnikov, ale utlmila sa produkcia.

¹ Iba hovädzí dobytok, na ktorý sa prijímajú dotácie

V poľnohospodárstve dlhodobo dominujú s rozhodujúcim podielom ziskové podniky (od 70 – 80 %). Zisky väčšiny podnikov nie sú vysoké a takmer polovica ziskových podnikov dosahuje v priemere zisk na podnik len do 40 tis. €. Rozhodujúci podiel zisku (65 %) vytvárajú vysoko ziskové podniky s ročným priemerným ziskom 280 tis. € a viac na podnik, ktorých je 15,8 %. Do tejto skupiny patria aj podniky so značnou koncentráciou výmery poľnohospodárskej pôdy, a tým vysokým objemom podpôr.

Osobitnú skupinu podnikov tvoria podniky s vysokou stratou s podielom 8,4 % na celkovom počte podnikov. Nemožno ich prehliadať, pretože vytvárajú takmer 65 % z celkovej straty v poľnohospodárstve a významne negatívne ovplyvňujú úroveň priemerného výsledku hospodárenia poľnohospodárstva.

Aj napriek znižujúcim sa diferenciam medzi právnymi formami – obchodnými spoločnosťami a poľnohospodárskymi družstvami pretrvávajú určité rozdielnosti. V prepočte na 100 ha p.p. je vyššia zamestnanosť v poľnohospodárskych družstvách ako v obchodných spoločnostiach. Poľnohospodárske družstvá sa však v posledných rokoch vnútorne menia na kapitálové spoločnosti s majoritným majetkovým podielom len niekoľkých členov, podobne ako vo väčšine obchodných spoločností redukujú pracovne náročnejšie odvetvia výroby, a tým zamestnanosť.

Tabuľka 6. Vývoj ekonomických ukazovateľov poľnohospodárstva v mil. €.

Ukazovateľ	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Výnosy	1.966,7	2.008,9	2.422,4	2.355,7	2.345,0	2.646,6	2.662,0	2.876,8	2.968,5	3.033,9	3.005,5	3015,5*
Náklady	2.050,9	2.017,0	2.350,0	2.321,1	2.347,6	2.575,8	2.618,8	2.780,9	2.814,4	2.930,3	2.938,9	2952,3*
Výsledok hospodárenia pred zdanením	-84,2	-8,1	72,4	34,6	-2,6	70,8	43,2	95,9	154,1	103,6	66,6	63,2**
Pridaná hodnota	293,8	367,6	455,7	462,5	419,1	386,5	346,2	450,3	444,7	449,4	466,4	476,7
Tržby celkom	1.251,0	1.346,4	1.908,8	1.917,9	1.754,2	1.782,2	1.807,1	1.878,3	1.935,2	2.095,9	1.922,2	2.108,8
Tržby z predaja vlastných výrobkov	1.140,8	1.215,3	1 551,6	1.584,2	1.515,6	1.544,9	1.531,5	1.592,8	1.650,2	1.826,2	1.628,2	1.779,9
Tržby za tovar*	110,2	131,1	357,2	333,7	238,6	237,3	275,6	285,5	285,0	269,7	294,0	328,9

Prameň: ŠÚ SR, * IL MPRV SR, **Odhad

V dlhšom časovom horizonte došlo k znižovaniu podielu (početnosti) poľnohospodárskych družstiev a nárastu obchodných spoločností. Nastupujúci trend dominantnosti obchodných spoločností bol v rozhodujúcej miere spôsobený pokračujúcimi štrukturálnymi zmenami, ktoré boli výraznejšie v obchodných spoločnostiach ako v poľnohospodárskych družstvách.

Štruktúra výroby

Ďalším rozhodujúcim faktorom ovplyvňujúcim ekonomiku poľnohospodárskych podnikov je štruktúra výroby s preferenciou rastlinnej výroby, najmä monokultúr. Podniky prihládajú na ekonomické efekty redukujú menej efektívnu živočíšnu výrobu a uprednostňujú rastlinnú výrobu ako nákladovo menej náročnú s viacúčelovým využitím jej komodít (obilniny, olejniný, kukuricu nielen pre humánne, ale aj energetické potreby).

Aj keď poľnohospodárska výroba z dlhodobého hľadiska klesla, pozitívna je jej čiastočná stabilizácia až mierne zvýšenie. V súčasnosti odvetvie dosahuje 2 mld. € produkcie. Zmenila sa však štruktúra výroby a od roku 2012 prevláda podiel rastlinnej výroby (63 %) na celkovej hrubej poľnohospodárskej produkcii, kým v predchádzajúcich rokoch bola situácia opačná. Rastlinná výroba je ekonomicky efektívnejšia a podniky využívajú pri nej výhody ekonomiky /benefity z rozsahu. V štruktúre výroby klesá podiel živočíšnej výroby aj keď v posledných dvoch rokoch sa situácia zmenila a živočíšna výroba sa čiastočne zvýšila a stabilizovala.

S cieľom revitalizovať živočíšnu výrobu a zastaviť klesajúce stavy hospodárskych zvierat sa objem finančných prostriedkov do tohto sektora od roku 2008 zvýšil, keďže od roku 2007 sa začala uplatňovať podpora na veľké dobytké jednotky (čím sa využili možnosti dané legislatívou EÚ v prechodnom období podporovať všetky kategórie hovädzieho dobytku, oviec a kôz), na rozdiel od predchádzajúcich rokov 2004 – 2006, kedy sa podporoval len chov dojčiacich kráv, oviec a kôz.

Celková podpora do poľnohospodárstva dosahuje za ostatný rok 982,3 mil. €. Takmer 75 % finančnej podpory slovenského poľnohospodárstva je poskytovaných zo zdrojov EÚ a len časť výdavkov bola spolufinancovaná zo štátneho rozpočtu SR. Podiel celkových podpôr na výnosoch dosiahol 30,1 % a priamych platieb 15,4 %.

Kvalita výrobnej základne, financovanie

Rozhodujúcim faktorom ekonomickej efektívnosti slovenského poľnohospodárstva sú naďalej prírodné podmienky, ktoré sú v porovnaní s ČR a MR menej priaznivé s prevládajúcimi horskými a podhorskými oblasťami (horšie výrobné podmienky 70 %) a nižším podielom produkčných oblastí (lepšie prírodné podmienky 30 %). Poľnohospodárske podniky hospodária na takmer 87 % prenajatej pôdy, kde náklady na prenájom sú rôzne v závislosti od bonity pôdy a dohody prenajímateľa a užívateľa (v priemere od 20 do 97,09 €/ha p.p.)

Výnosy za poľnohospodárstvo sa dlhodobo pohybujú v rozpätí od 2 – 3 mld. €. Rozhodujúci podiel na nich majú tržby z predaja vlastných výrobkov a služieb (57,4 %).

Celková zadlženosť majetku dosiahla 47,0 % a to pri medziročnom náraste záväzkov a poklese pohľadávok. Ostatné roky boli charakteristické zvýšeným dopytom poľnohospodárskych podnikov po úveroch. Objem celkových úverov v poľnohospodárstve, lesníctve a rybolove za ostatný rok dosiahol 913 mil. €. Krátkodobé úvery boli čerpané najmä malými a strednými podnikmi, ktoré si zabezpečovali potrebnú likviditu v prípade výpadkov v cash-flow. Úvery významne prispeli k preklenutiu časového obdobia medzi potrebou financovania prevádzky podnikov a získaním podpôr, ktoré sú úzko späté so systémom refundácie schválených platieb zo strany Pôdohospodárskej platobnej agentúry (PPA) z prostriedkov EÚ.

Podnikateľské prostredie, a tým konkurencieschopnosť v poľnohospodárstve ovplyvňuje aj daňová politika, ktorá vplýva na úroveň nákladov poľnohospodárskych podnikov, investícií do pôdy, technológií a práce. Daňová politika je všeobecne platná a pre odvetvie poľnohospodárstva platia osobitné daňové úľavy len pri spotrebnej dani (zelená nafta) a cestnej dani. Od roku 2019 SR obnovila režim zliav na daň z pohonných hmôt pre poľnohospodárov. Oslobodené od cestnej dane sú aj motorové vozidlá používané v poľnohospodárstve. V štruktúre priamych daní dominovali dane z nehnuteľností s podielom 57,3 %.

6.1.2 Potravinárstvo

Potravinársky priemysel má na Slovensku dlhodobú tradíciu, ktorá vychádza z historicky kvalitnej výroby, garantovanej prísnou legislatívou. Súčasne predstavuje v priemyselnom portfóliu a ekonomike Slovenska veľmi dôležité odvetvie, ktoré priamo nadväzuje na poľnohospodársku prvovýrobu, generuje okrem základnej potravinárskej výroby, poskytuje pracovné miesta, má významný vplyv na rozvoj regiónov a zabezpečuje výživu obyvateľstva.

Hlavným strategickým poslaním rozvoja potravinárstva je výrazný rast jeho efektívnosti a konkurencieschopnosti na európskom a svetovom trhu, vytvárajúci predpoklady nielen pre zvýšenie ponuky bezpečných, kvalitných a cenovo dostupných potravín spotrebiteľom, ale aj pre jeho efektívne väzby na domáce poľnohospodárstvo vrátane zabezpečenia mimoprodukčných funkcií potravinárstva v oblasti rozvoja vidieka, zlepšovania vzťahov k životnému prostrediu a znižovania energetickej náročnosti potravinárskej logistiky.

Silná konkurencia po vstupe Slovenska do EÚ, nerovnovážne podpory v rámci poľnohospodárstva a potravinárstva, nedostatočné investície do inovácií a modernizácie potravinárskeho priemyslu oslabili jeho pozíciu v rámci hospodárstva a poľnohospodársko-potravinárskeho komplexu. Celková konkurencieschopnosť potravinárskeho odvetvia bola výrazne ohrozená najmä v dôsledku nedostatku investičného kapitálu, prípravy na vstup do EÚ, otvorenia trhu, nástupu obchodných reťazcov, nevyváženého cenového vývoja a nedostatočnej skúsenosti v oblasti obchodu a marketingu.

Napriek pretrvávajúcim problémom s odbytom domácej produkcie na domacom trhu sa otvárajú nové možnosti spolupráce s obchodnými reťazcami, ktoré si aj vďaka aktívnej politike štátu zvyšujú podiel domácich tradičných a čerstvých potravín, o ktoré slovenskí spotrebiteľia majú stále záujem. K postupnému obratu postojov slovenského spotrebiteľa prispeli nepochybne aj potravinové nezrovnalosti v Európe, ktoré ukázali slabé miesta v európskej politike bezpečnosti a kvality potravín, a ktoré zvýšili popularitu slovenských potravín, aj vďaka tomu, že ochrana spotrebiteľa a garancia bezpečnosti potravín patrila na Slovensku vždy k prioritám štátu.

Čo sa týka ekonomickej výkonnosti potravinárstva z makroekonomického pohľadu sa jeho podiel na národnej ekonomike SR pohybuje diferencovane podľa jednotlivých ukazovateľov, ale tendencie u takmer všetkých ukazovateľov sú z dlhodobého hľadiska klesajúce, čo možno zdôvodniť rastúcimi podielmi iných odvetví, a tým celkovej ekonomiky SR. Hrubá pridaná hodnota dosahuje len 1,32 %-ný podiel na ekonomike SR. Negatívnym je fakt, že v rámci Slovenska rast produktivity práce z pridanej hodnoty nie je dostatočne vyvolaný technologickým pokrokom, ale závisí nepriamo úmerne od vývoja počtu zamestnancov. Za nižšou produktivitou sa skrýva najmä výrazná duálna štruktúra, t.j. značne vysoký podiel počtov malých podnikov na celkovom počte podnikov pri ich relatívne malom podiele na celkovej produkcii a pri ponuke širokého sortimentu potravín pretrvávajúcou orientáciou na výroby s nižšou pridanou hodnotou.

V potravinárskej výrobe pretrváva nedostatok finančných prostriedkov na intenzívnejšiu investičnú činnosť s cieľom rozvoja výroby a inovácií v súlade s najmodernejšími spotrebnými trendmi a rastu ekonomickej efektívnosti s dopadom na konkurencieschopnosť predaja. Toto sa prejavuje aj v trende klesajúcom podiele tvorby hrubého fixného kapitálu. Podiel potravinárstva na tvorbe hrubého fixného kapitálu v stálych cenách sa pohybuje na úrovni 1,75 %.

Tabuľka 7. Podiel potravinárstva na ukazovateľoch ekonomiky Slovenska v %.

Ukazovateľ	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Hrubá pridaná hodnota b.c.	1,57	1,46	1,56	1,53	1,36	1,33	1,36	1,17	1,21	1,40	1,48	1,48
Hrubá pridaná hodnota s.c.	2,03	1,88	2,11	2,04	1,79	1,57	1,36	0,95	1,00	1,19	1,25	1,32
Medzispotreba b.c.	3,13	2,91	2,92	2,79	2,80	2,93	2,46	2,49	2,58	2,37	2,48	2,64
Medzispotreba s.c.	3,33	3,13	3,17	3,01	3,02	3,05	2,46	2,43	2,52	2,38	2,47	2,62
Hrubá produkcia b.c.	2,47	2,29	2,36	2,27	2,20	2,28	2,02	1,97	2,04	1,99	2,08	2,17
Hrubá produkcia s.c.	2,75	2,57	2,70	2,57	2,48	2,44	2,02	1,85	1,92	1,93	2,01	2,12
THFK, b.c.	2,51	2,04	1,50	0,36	1,61	1,61	1,33	1,44	1,43	1,64	1,47	1,97
THFK, s.c.	2,47	1,99	1,46	0,34	1,57	1,57	1,32	1,44	1,43	1,64	1,47	1,92
Celkovej zamestnanosti	2,20	2,11	2,05	2,02	1,95	1,89	1,91	1,93	1,96	1,94	1,96	1,98
Priemernej mzde	-	-	-	90,09	88,93	89,83	89,01	89,64	88,08	88,47	87,39	88,20

Prameň: ŠÚ SR, prepočty NPPC-VÚEPP, Poznámka: Chýbajúce údaje v čase spracovania nie sú k dispozícii; údaje od roku 2018 sú predbežné; vrátane tabakových výrobkov

Napriek týmto skutočnostiam potravinársky priemysel ako celok prosperuje, výnosy dlhodobo prevyšujú náklady, avšak jeho výkonnosť je nízka, čo sa prejavuje výrazne obmedzeným produkčným potenciálom a nízkou úrovňou produktivity práce z pridanej hodnoty. Z dlhodobého hľadiska je potravinársky priemysel ziskový s varírujúcou úrovňou výsledku hospodárenia v jednotlivých rokoch, ale v prevažnej väčšine rokov dosahoval viac ako 100 mil. €.

Výnosy potravinárskeho priemyslu sa pohybujú na úrovni 3,8 - 4,9 mld. €. Po ich znížení v rokoch 2015 - 2016 došlo v posledných troch rokoch k oživeniu, čo sa prejavilo aj v náraste pridanej hodnoty, a v roku 2019 výnosy dosiahli najvyššiu úroveň od roku 2009. Pozitívne je, že podiel pridanej hodnoty na výnosoch je stabilizovaný. Rozhodujúcou zložkou výnosov boli celkové tržby, ktorých vývoj kopíroval trend výnosov s tendenciou nárastu v rokoch 2017 - 2019. Celkové tržby dosiahli v roku 2019 úroveň 4 587 mil. €, ale podiel tržieb na výnosoch má klesajúcu tendenciu.

Nákladovosť výnosov z dlhodobého hľadiska klesá a nákladovosť tržieb od roku 2015 vzrástla, keďže nárast výnosov bol za posledné roky rýchlejší ako tržieb.

Nezanedbateľné záväzky s úrovňou presahujúcou 1 mld. € od roku 2016, najvyššie v roku 2018, súviseli s obchodnou činnosťou. O hospodárení podnikov v potravinárstve napovedajú aj zásoby, ktoré majú za ostatných 10 rokov kontinuálne narastajúci trend, čo súvisí s výrobnou štruktúrou, zvyšujúcou sa výrobnou a následne aj obchodnou činnosťou. Hodnota produkcie dosahuje 3,9 mld. € a jej vývoj od roku 2016 je progresívny. Neopomenuteľný v tomto odvetví je aj sociálny aspekt so zamestnanosťou takmer 41 tis. pracovníkov.

Tabuľka 8. Vývoj ekonomických ukazovateľov potravinárstva v mil. €.

Ukazovateľ	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Výnosy	3 847,3	3 817,1	4 244,1	4 520,8	4 509,6	4 448,1	4 364,8	4 330,2	4 637,3	4 787,1	4 881,3	5 042,4
Náklady	3 693,0	3 791,3	4 203,4	4 444,0	4 375,0	4 307,6	4 241,5	4 258,2	4 533,1	4 656,4	4 763,8	4 777,7
Výsledok hospod. pred zdanením	154,3	25,8	40,7	76,7	134,6	140,5	123,3	72,0	104,2	130,8	117,6	264,8
Pridaná hodnota	653,7	756,0	876,2	772,2	710,6	747,7	755,7	760,6	849,8	898,8	895,0*	899,0*
Tržby celkom	3 551,8	3 893,4	4 339,1	4 491,3	4 461,6	4 344,0	4 227,0	4 225,7	4 488,3	4 589,8	4 587,7*	4 690,8*
Záväzky	934,7	864,8	1 095,5	914,7	906,1	948,2	956,7	1 076,2	1 020,0	1 243,6	1 030,8	1 036,8
Zásoby	395,4	394,1	452,1	466,2	449,7	464,6	467,7	463,5	478,5	504,1	522,3	527,6

Prameň: ŠÚ SR Poznámka: * Odhad, predbežný údaj

Ekonomiku potravinárskeho priemyslu výrazne ovplyvňuje vysoká konkurencia na medzinárodných trhoch umožňujúca nadmerné dovozy potravín zahraničnej proveniencie prostredníctvom maloobchodných reťazcov, volatilita cien agrárnych komodít ako základných surovín do potravinárskeho priemyslu a výška dotačnej podpory.

Tabuľka 9. Medziročný vývoj vybraných ekonomických ukazovateľov potravinárskeho priemyslu.

Rok	Počet podnikov			Tržby za vlastné výkony a tovar v mil. €			Hodnota produkcie v mil. €			Pridaná hodnota v cenách výrobných nákladov v mil. €			Počet zamestnancov v osobách		
	Výroba potravín a nápojov spolu	výroba potravín	výroba nápojov	Výroba potravín a nápojov spolu	výroba potravín	výroba nápojov	Výroba potravín a nápojov spolu	výroba potravín	výroba nápojov	Výroba potravín a nápojov spolu	výroba potravín	výroba nápojov	Výroba potravín a nápojov spolu	výroba potravín	výroba nápojov
2009	841	661	180	3 552	2 817	735	2 937	2 281	656	654	493	160	36 744	30 588	6 156
2010	3 073	2 615	458	3 893	3 229	664	3 134	2 538	597	756	594	162	40 777	35 277	5 500
2011	3 087	2 646	441	4 339	3 622	717	3 552	2 906	646	876	703	173	40 044	34 852	5 192
2012	2 799	2 378	421	4 491	3 712	779	3 621	2 911	710	772	599	173	37 855	32 702	5 153
2013	2 766	2 347	419	4 462	3 733	729	3 598	2 930	668	711	553	158	35 134	30 528	4 606
2014	2 910	2 413	497	4 344	3 568	776	3 479	2 807	671	748	578	170	35 720	30 872	4 848
2015	2 882	2 390	492	4 227	3 476	751	3 430	2 776	654	756	588	168	37 509	32 790	4 719
2016	3 462	2 843	619	4 226	3 541	684	3 488	2 861	626	761	598	162	38 276	33 702	4 574
2017	3 907	3 152	755	4 488	3 772	716	3 745	3 111	634	850	674	176	39 790	34 992	4 798
2018	4 309	3 425	884	4 590	3 822	768	3 893	3 209	684	899	711	187	40 700	35 884	4 816

Prameň: Eurostat; Poznámka: podľa ŠÚ SR sa kompilácia ukazovateľov vykonáva od roku 2010 vrátane živnostníkov; Údaje z databázy Eurostat sú dostupné len do roku 2018

Niektoré podniky sú súčasťou nadnárodných korporácií so silným kapitálovým zázemím umožňujúcim investovať do moderných technológií, inovácií výrobkov a marketingu. Napriek tomu vo väčšine sektorov absentujú finančné zdroje pre permanentnú modernizáciu spracovateľských kapacít, resp. obnovu technologických zariadení.

Značný dosah na potravinárstvo mala nedostatočná pripravenosť na spoločný odbyť, obchod a marketing na jednotnom trhu EÚ.

Početný nástup obchodných reťazcov na územie Slovenska po vstupe do EÚ sa výrazne podpísal na poklese podielu domácich potravín na domacom trhu, kedy slovenské potraviny vytlačili z pultov potraviny dovezené zo štátov EÚ ako aj mimo EÚ. Potravinársky priemysel je vystavený značne silnému tlaku dovezených spracovaných potravinárskych výrobkov, často za dumpingové ceny, s cieľom obchodných reťazcov rozšíriť cenovú ponuku a vyrovnat' sa konkurencii.

Veľkostná štruktúra podnikov

Podľa veľkostnej štruktúry, meranej počtom zamestnancov, sú z hľadiska ukazovateľov produkcie, tvorby pridanej hodnoty a zamestnanosti v potravinárskom priemysle rozhodujúce stredne veľké a veľké podniky, ktoré využívajú najmä výhody ekonomiky z rozsahu, prejavujúce sa v produkcii a v produktivite práce.

Tabuľka 10. Vybrané ekonomické ukazovatele potravinárskeho priemyslu podľa veľkosti podnikov členené podľa počtu zamestnancov v roku 2018.

Rok	Veľkostná skupina triedenia podnikov podľa počtu zamestnancov	Počet podnikov			Produkcia v mil. €			Pridaná hodnota v cenách výrobných nákladov v mil.€			Počet zamestnancov v osobách		
		Výroba potravín a nápojov spolu	Výroba potravín	Výroba nápojov	Výroba potravín a nápojov spolu	Výroba potravín	Výroba nápojov	Výroba potravín a nápojov spolu	Výroba potravín	Výroba nápojov	Výroba potravín a nápojov spolu	Výroba potravín	Výroba nápojov
2009	Mikro 0-9	358	237	121	78	54	24	18	13	5	1.690	1.033	657
	Malé 10 - 49	331	298	33	306	247	59	78	62	16	7.006	6.148	858
	Stredné 50 -249	126	104	22	1.160	914	246	236	182	54	14.676	12.470	2.206
	Veľké 250 a viac	26	22	4	1.392	1.066	326	321	236	85	13.372	10.937	2.435
	Spolu	841	661	180	2.937	2.281	656	654	493	161	36.744	30.588	6.156
2013	Mikro 0-9	2.270	1.892	378	194	161	33	64	56	9	3.181	2.822	359
	Malé 10 - 49	355	335	20	537	472	65	86	76	9	7.537	6.946	591
	Stredné 50 -249	116	100	16	1.537	1.336	201	253	220	34	12.811	11.325	1.486
	Veľké 250 a viac	25	20	5	1.329	961	369	307	201	106	11.605	9.435	2.170
	Spolu	2.766	2.347	419	3.598	2.930	668	711	553	158	35.134	30.528	4.606
2018	Mikro 0-9	3.731	2.909	822	265	199	66	68	53	15	5.440	4.606	834
	Malé 10 - 49	421	377	44	672	545	128	130	106	24	8.778	7.846	932
	Stredné 50 -249	134	119	15	1.553	1.351	201	322	272	50	14.717	13.016	1.701
	Veľké 250 a viac	23	20	3	1.404	1.115	289	379	281	98	11.765	10.416	1.349
	Spolu	4.309	3.425	884	3.893	3.209	684	899	711	187	40.700	35.884	4.816

Prameň: Eurostat; Poznámka: podľa ŠÚ SR sa kompilácia ukazovateľov vykonáva od roku 2010 vrátane živnostníkov; Údaje z databázy Eurostat sú dostupné len do roku 2018

Využitie výrobných kapacít

Využitie výrobných kapacít v potravinárskom priemysle je vo všeobecnosti nízke, s čím súvisí zvýšenie nárokov na fixné náklady a morálne opotrebovanie technologických zariadení. Úroveň ich využitia sa diferencuje podľa jednotlivých potravinárskych výrobkov a pre vybrané základné potravinárske výrobky sa v ostatnom období pohybovalo v intervaloch:

Tabuľka 11. Využitie výrobných kapacít podnikov v potravinárskom priemysle

100,00 – 90,0 %	výroba sladu a trvanlivého pečiva;
89,99 – 80,00 %	výroba čokoládových cukrovíniek a čokolády; výroba mäsových výrobkov; výroba hydinových výrobkov;
79,99 – 70,00 %	výroba alkoholického piva bez miešaných nápojov; výroba syrov celkom, bez tavených syrov; výroba sterilizovanej zeleniny a sterilizovaných uhoriek;
69,99 – 60,00 %	výroba nealkoholických sytených sladených nápojov; výroba hydinového mäsa
59,99 – 50,00 %	výroba cestovín, zomelok pšenice, výroba čerstvého pečiva, výroba jatočných ošípaných;
pod 50%	výroba liehovín, výroba masla, výroba chleba, výroba hroznového vína, výroba konzumného mlieka, výroba kyslomliečnych výrobkov vrátane jogurtov, výroba jatočného hovädzieho dobytká a zomelok raže.

Investície

Investície do potravinárskeho priemyslu sa postupne za posledné tri roky mierne zvyšovali. V roku 2019 sa v potravinárskom priemysle preinvestovalo medziročne o 15 % prostriedkov viac, pričom obstarané investície smerovali hlavne do strojov a zariadení. Financovanie investícií bolo v rozhodujúcej miere závislé od dosahovaných ziskov, aj keď odpisy a zisk neboli dostatočným zdrojom financovania na obstaranie nových strojov a obnovu budov. Na zdrojoch financovania sa podieľali v rozhodujúcej miere vlastné zdroje (67,6 %), menej tuzemské bankové úvery (15,4 %), dotácie MPRV SR 1,4 %, podpory investícií v poľnohospodárstve a potravinárstve (3,6 %) a zvyšok tvorili iné zdroje financovania.

Tabuľka 12. Vývoj majetku v odvetví výroby potravín, nápojov a tabakových výrobkov v tis. €.

Ukazovateľ	2015	2016	2017 ¹⁾	2018 ¹⁾	2019 ¹⁾	2020 ^{1,2)}
Hrubý stav majetku ^{3), 4)}	6.663.386	6.707.055	6.796.377	6.659.621	6.763.473	6.792.203
Čistý stav majetku ^{3), 4)}	4.535.793	4.585.522	4.652.163	4.505.251	4.579.540	4.609.489
THFK	335.087	291.446	247.514	51.414	242.836	247.963
z toho: budovy a stavby, vr. budov na bývanie	103.812	56.644	44.390	3.532	78.480	91.163
z toho budovy na bývanie	333	218	53	198	131	0
stroje a zariadenia	203.860	148.934	168.161	29.030	122.850	123.385
z toho ostat. stroje a zariadenia	199.795	144.350	166.087	27.298	121.212	121.054
dopravné zariadenia	14.018	34.687	19.677	7.689	21.659	18.494
kultivované biologické zdroje	621	1.629	7.158	6.704	4.100	9.869
produkty duševného vlastníctva	12.776	49.552	8.128	4.459	15.747	5.052

Prameň: ŠÚ SR, Od roku 2014 ŠÚ SR zmenil metódu vyčísľovania majetku a bola aktualizovaná aj na predchádzajúce roky.
¹⁾ predbežné údaje ŠÚ SR (pre riadok THFK a riadky nachádzajúce sa pod ním); ²⁾ zo štvrtročných predbežných podkladov ŠÚ SR (pre riadok THFK a riadky nachádzajúce sa pod ním); ³⁾ Údaj dostupný do roku 2019; ⁴⁾ pre hrubý stav majetku a čistý stav majetku platí index vypočítaný 2019/2018

Napriek tomu značná časť strojov a technologického vybavenia je zastaraná a nezodpovedá potrebám moderných environmentálnych technológií. Dôvodom je nedostatočná tvorba vlastných kapitálových zdrojov a závislosť na financovaní investícií z cudzích zdrojov. Taktiež chýbajú finančné zdroje na výskum a vývoj, čo brzdí dynamický rozvoj odvetvia a oslabovanie jeho konkurencieschopnosti, následkom čoho sú značné rezervy v inováciách výrobkov, čo je základnou podmienkou úspešného etablovania sa na domácom a zahraničných trhoch.

K stabilizácii potravinárskeho priemyslu prispel čiastočne vstup zahraničného kapitálu do rôznych odvetví, pretože priniesol potrebné investičné prostriedky, overenú obchodnú a marketingovú politiku a zamestnanosť. Zahraničný kapitál sa na základnom imaní v potravinárskom priemysle v roku 2019 podieľal 51,1 %, pričom bol zastúpený vo väčšine potravinárskych odborov (okrem pekárenského, mraziarskeho a cukrovinkárskeho). Zo sledovaných odborov sa najviac zahraničného kapitálu podieľal na základnom imaní v škrobárskom a mäsovom odbore.

Podnikateľská štruktúra

V potravinárskom priemysle podnikalo 4 309 podnikov, z toho 62 % právnických a 38 % fyzických osôb. Z právnych foriem v potravinárskom priemysle dominovali obchodné spoločnosti, a to spoločnosti s ručením obmedzeným (s.r.o.), ktoré tvorili 59,6 % z celkového počtu subjektov podnikajúcich v potravinárstve. Takmer 88,4 % z celkového počtu právnických osôb tvorili malé podniky do 20 a viac zamestnancov. Počet podnikajúcich subjektov v potravinárskom priemysle má narastajúcu tendenciu, s výraznejším nárastom u právnických osôb. Počet fyzických osôb sa medziročne zvýšil pomalším tempom. Podľa výrobného zamerania bol najvýraznejší medziročný nárast podnikov u právnických osôb vo výrobe mlynárskych výrobkov, škrobu a škrobových výrobkov. Rovnako výrazne sa medziročne zvýšil aj počet podnikov vo výrobe a príprave krmív pre zvieratá a výrobe ostatných potravinárskych výrobkov.

Tabuľka 13. Počet podnikov v potravinárskom priemysle podľa výrobných činností.

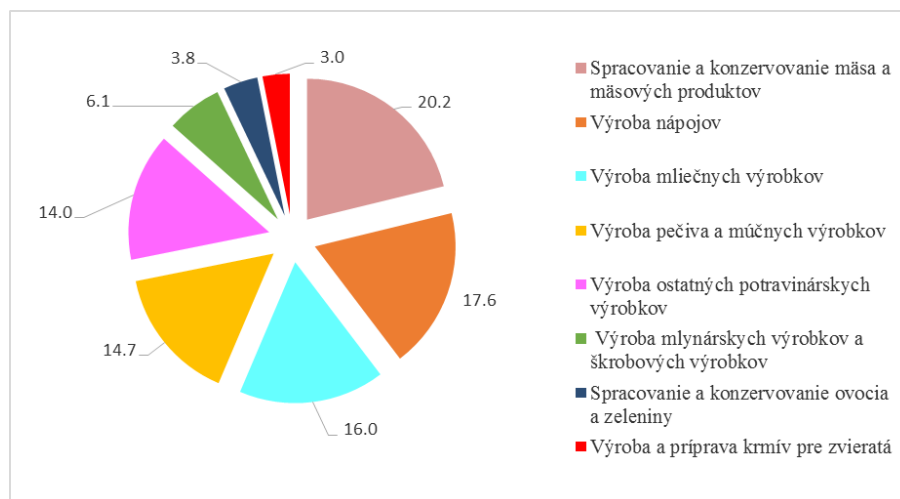
Výrobná činnosť	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Spracovanie a konzervovanie mäsa a mäsových produktov	89	337	331	303	264	305	299	384	368	367
Spracovanie a konzervovanie rýb kôrovcov a mäkkýšov	10	13	10	8	10	-	-	-	-	-
Spracovanie a konzervovanie ovocia a zeleniny	48	179	174	141	157	173	215	337	360	318
Výroba rastlinných a živočíšnych olejov a tukov	-	6	10	12	18	:	:	:	:	:
Výroba mliečnych výrobkov	58	229	231	197	189	180	176	174	155	149
Výroba mlynárskych výrobkov a škrobových výrobkov	-	59	68	59	84	119	115	162	140	149
Výroba pečiva a múčnych výrobkov	289	1 351	1 381	1 295	1 226	1 181	1 130	1 128	1 216	1 251
Výroba ostatných potravinárskych výrobkov	78	326	321	290	300	319	362	491	656	895
Výroba a príprava krmív pre zvieratá	59	115	120	73	99	104	59	127	209	250
Výroba nápojov	180	458	441	421	419	497	492	619	755	884
Výroba potravín a nápojov SR	841	3 073	3 087	2 799	2 766	2 910	2 882	3 462	3 907	4 309

Prameň: ŠÚ SR, Poznámka: od roku 2010 vrátane živnostníkov, Údaje z databázy Eurostat sú dostupné len do roku 2018

Odbory potravinárskeho priemyslu

Potravinársky priemysel tvoria výrobné odbory, ktoré buď priamo nadväzujú na poľnohospodárstvo, alebo sú typické vyššou fázou spracovania poľnohospodárskych komodít. Sú to najmä mliekarenský, mäsový, hydinársky, mlynársky, cukrovarnícky, pekárensko-cukrárenský, pivovarnícko-sladovnícky, škrobárenský, liehovarnícky, tukový, vinársky, konzervárenský, mraziarenský, rybny, cukrovinkársko - pečivárenský a odbor výroby nealkoholických nápojov.

K dominantným odborom, z hľadiska trhového podielu (tržieb), patrí mliekarenský a mäsový, cukrovinkársko-pečivárenský a pivovarnícko-sladovnícky odbor. Tieto odbory vrátane pekárenského zamestnávali v poslednom období takmer 50 % pracovníkov potravinárskeho priemyslu.

Obrázok 5. Podiel vybraných potravinárskych výrob na produkcii potravinárskeho odvetvia v %.

Odbory slovenského potravinárskeho priemyslu zabezpečujúce základnú výživu obyvateľstva (mliekarenský, mäsový, pekársky, hydinársky a tiež mraziarský) dosahujú podpriemernú úroveň produktivity práce z pridanej hodnoty. Z uvedeného hľadiska je najkonkurencieschopnejší škrobársky priemysel, ktorého hodnota v poslednom období viac ako trojnásobne prevyšovala priemernú hodnotu potravinárskeho priemyslu.

Významným aspektom rozvoja potravinárskeho priemyslu je dobré fungovanie potravinového reťazca, ktorý spája tri odvetvia – poľnohospodárstvo, spracovateľský potravinársky priemysel a maloobchod s potravinami. Nestabilita a štrukturálne problémy ktoréhokoľvek článku potravinového reťazca môžu negatívne ovplyvniť prospešné fungovanie celého reťazca vertikály.

6.1.3 Produkčná a potravinová sebestačnosť

Produkčná sebestačnosť

Vyhodnotením produkčnej sebestačnosti dostávame jasný pohľad na poľnohospodársku produkciu a stav, v akom rozsahu je Slovensko schopné pokryť svoju spotrebu vlastnou produkciou bez zahrnutia dovozu a vývozu. Tieto čísla jasne naznačujú, že zaostávame v hrubej produkcii živočíšnych komodít, výrazne najmä v produkcii bravčového mäsa. Výroba surového kravského mlieka je mierne pod úrovňou spotreby. Hrubá domáca produkcia ovčieho mäsa vysoko prevyšuje spotrebu.

Naopak, výraznú nadprodukciiu máme v rastlinných komoditách, najmä v obilninách a olejninách. Produkciu na úrovni spotreby máme v strukovinách a v cukre. Výrazne zostávame v produkcii zemiakov, ovocia, zeleniny a vína z domácej produkcie.

Tabuľka 14. Produkčná sebestačnosť vo vybraných komoditách.

Komodita	M.J.	2012			2019		
		Domáca produkcia	Domáca spotreba	Produkčná sebestačnosť v %	Domáca produkcia	Domáca spotreba	Produkčná sebestačnosť v %
Hovädzie a teľacie mäso (hrubá domáca produkcia)	t jatočnej hmotnosti	20 737	17 798	116,5	22 716	25 720	88,3
Bravčové mäso (hrubá domáca produkcia)	t jatočnej hmotnosti	77 767	140 717	55,3	83 716	167 819	49,9
Hydinové mäso (hrubá domáca produkcia)*	t jatočnej hmotnosti	75 940	82 708	91,8	91 766,0	141 921,0	64,7
Konzumné vajcia v škrupine	tis. ks	1 131 993	1 131 355	100,1	1 048 519,0	1 218 774,0	88,5
Ovčie mäso (hrubá domáca produkcia)	t jatočnej hmotnosti	1 252,2	567,5	220,6	1 097,7	375,6	292,3
Kozie mäso (hrubá domáca produkcia)	t jatočnej hmotnosti	258,4	258,6	99,9	332,1	332,6	99,9
Mlieko kravské	t	872 253	815 367	107,0	844 535,0	1 024 284,0	82,5
Obilniny spolu	tis. t	3035,8	2606,3	116,5	4 104,1	2 534,2	161,9
Pšenica	tis. t	1275,3	1037,5	122,0	1 939,1	947,2	204,7
Jačmeň	tis. t	470,5	459,3	102,4	599,0	538,0	111,4
-z toho jačmeň sladovnícky	tis. t	206,5	319,9	65,8	257,5	327,0	78,7
Raž	tis. t	49,4	42,2	117,1	48,7	31,5	154,6
Kukurica na zrno	tis. t	1 170,4	1 011,0	115,8	1 444,8	965,0	149,7
Olejniný spolu	t	454 288	293 143	155,0	671 293,0	300 017,0	223,8
Repka	t	212 632	207 849	102,3	417 637,0	239 100,0	174,7
Slnčnica	t	197 227	15 000	1 314,8	128 266,0	2 826,0	4 538,8
Sója	t	41 832	66 509	62,9	116 939,0	49 855,0	234,6
Strukoviny na zrno spolu	t	10 086	14 907	67,7	20 551,0	22 715,0	90,5
Hrach siaty	t	6 541	7 577	86,3	16 793,0	15 064,0	111,5
Zemiaky	t	165,7	285,3	58,1	182,4	345,9	52,7
Biely cukor	tis. t	127,5	159,3	80,1	159,7	172,7	92,5
Ovocie mierneho pásma	t	62 590	109 127	57,4	54 224,0	104 500,0	51,9
Zelenina	t	310 148	403 194	76,9	313 173,0	417 869	74,9
Víno	tis. hl	325	720	45,1	319,0	780	40,9
Krmné zmesi	tis. t	722,1	723,1	99,9	651,3	650,5	100,1

Prameň: NPPC-VÚEPP, Komoditné situačné a výhľadové správy

*do jatočnej hmotnosti hydinového mäsa sú započítané aj časti, ktoré sa nekonzumujú (beháky, hlavy, perie, črevá a pod.), ktoré tvoria cca 10% hmotnosti

Potravinová sebestačnosť

Potravinová sebestačnosť je na Slovensku nedostatočná. Jej vyhodnotenie jasne ukazuje, že napriek relatívne dobrej produkčnej sebestačnosti nie sme schopní pokryť domácu spotrebu potravinárskymi výrobkami. Tento fakt poukazuje na rozhodujúce problémy v spracovateľskom priemysle, ktorý je finančne podhodnotený, nie sú dostatočné finančné zdroje na reprodukciu, existuje tu vysoký technologický dlh, je zložitý odbyt prostredníctvom obchodných reťazcov a vysoká konkurencia v podobe dovezených výrobkov. Je možno konštatovať, že oproti roku 2012 poklesla sebestačnosť vo výrobe potravín v rozhodujúcich výrobných odvetviach, ktoré zabezpečujú výživu obyvateľstva.

Tabuľka 15. Potravinová sebestačnosť vo vybraných potravinárskych výrobkoch.

Potravina	jednotka	2012			2019		
		Výroba	Spotreba	Percentuálne krytie spotreby z výroby SR	Výroba	Spotreba	Percentuálne krytie spotreby z výroby SR
bravčové mäso	t	54 157	162 047	33,4	62 801	194 548	32,3
hovädzie mäso	t	9 759	19 171	50,9	8 271	28 334	29,2
hydinové mäso*	t	57 165	95 755	59,3	97 009	146 730	66,1
konzumné vajcia	ks	1 098 467	1 181 420	93,0	1 078 519	1 220 647	86,0
mlieko a mliečne výrobky	t	473 888	874 949,7	54,2	383 855	963 666	39,8
pšeničná múka	t	383 935	396 843	96,7	294 763	363 645	81,1
ražná múka	t	27 916	22 379	124,7	12 377	13 888	89,1
chlieb	t	172 823	206 029	83,9	73 888	183 598	40,2
pšeničné pečivo	t	118 628	155 784	76,1	48 832	156 399	31,2
trvanlivé pečivo	t	32 632	49 534	65,9	40 987	52 504	78,1
spracované ovocie	t	35 533	72 874	48,8	5 112	57 056	9,0
spracovaná zelenina	t	27 462	170 298	16,1	28 669	77 775	36,9
cukor	t	127 548	159 304	80,1	159 717	172 696	92,5
jedlé oleje	t	27 436	52 296	52,5	1 747	51 854	3,4
tuky	t	17 598	32 264	54,5	-	-	-
pivo	tis. l	320 618	412 483	77,7	233 504	397 579	58,7
liehoviny	tis. l	15 079	20 034	75,3	17 220	19 413	88,7

Prameň: Výkaz Potrav MPRV SR, Komoditné a situačné správy VÚEPP-NPPC, SÚ SR Spotreba potravín v SR v roku 2019, prepočty NPPC-VÚEPP

*do jatočnej hmotnosti hydínového mäsa sú započítané aj časti, ktoré sa nekonzumujú (beháky, hlavy, perie, črevá a pod.), ktoré tvoria cca 10% hmotnosti

V súčasnosti sa na úrovni 80 % a vyššej sebestačnosti nachádza produkcia konzumného mlieka, konzumných vajec, masla, pšeničnej a ražnej múky, cukru a liehovín.

Sebestačnosť na úrovni 60 – 80 % dosahujeme v oblasti výroby hydínového mäsa, syrov a tvarohov a trvanlivého pečiva.

Sebestačnosť na úrovni 50 – 60 % je zaznamenaná pri komoditách pivo a kyslomliečne výrobky

Pod 50 % sa nachádza sebestačnosť pri hovädzom a bravčovom mäse, chlebe, pšeničnom pečive, spracovanom ovocí a zelenine a jedlých tukoch a olejoch.

Situácia je kritická najmä v spracovaní obilnín, kedy vysokú produkčnú sebestačnosť nevieme premietnuť do výroby múky a následne do výroby pekárskych výrobkov. Obdobná situácia je v oblasti pestovania olejnin, ktoré sa vyvážajú na Slovensku nespracovávajú.

Absolútne nedostatočná výroba spracovaného ovocia a zeleniny súvisí s nízkou produkčnou sebestačnosťou napriek vhodným produkčným a klimatickým podmienkam.

Výsledky produkčnej a potravinovej sebestačnosti sú zrejmé v jednotlivých vertikálach, kde sa jasne pomenovávajú príčiny, dôsledky a opatrenia na dosiahnutie zmeny.

Vzhľadom na jednotný európsky trh, na ktorom je prebytok poľnohospodárskych surovín a potravín nie je zmysluplné definovať cieľovú produkčnú a potravinovú sebestačnosť, na dosiahnutie ktorej sa budeme výlučne sústrediť. V minulosti bola snaha definovať potravinovú sebestačnosť na úrovni 80 % a boli modelované tzv. nábehové krivky pre jednotlivé komodity na jej dosiahnutie do roku 2020.

Ukázalo sa, že na tento proces má výrazný vplyv celý rad faktorov, okrem výšky dodatkových národných podpôr v jednotlivých členských krajinách najmä celková konkurencieschopnosť odvetvia v rámci trhových podielov v rámci EÚ, cenové výkyvy na svetových trhoch, ako aj obchod s prebytkami a dovoz z tretích krajín. Stanovené ciele neboli dosiahnuté, ako je možné vidieť z analýzy.

Hodnotenie produkčnej a potravinovej sebestačnosti je jedným z atribútov hodnotenia jednotlivých vertikál s poukázaním na možnosti zlepšenia spracovania poľnohospodárskej produkcie na potraviny s vyššou pridanou hodnotou. Zvýšením investícií do poľnohospodárskej prvovýroby na inovatívne pestovanie a pozberovú úpravu plodín a na investície do potravinárskeho priemyslu sa otvárajú predpoklady na zvýšenie produkcie a spracovania poľnohospodárskych surovín a potravín a teda na zvýšenie sebestačnosti.

6.1.4 Zahraničný obchod a konkurencieschopnosť

Nepriaznivý vývoj má zahraničnoobchodná bilancia celého odvetvia. Trvalo je vysoké záporné saldo zahraničného obchodu, ktoré v roku 2020 dosiahlo úroveň -1 695 mil. €. Vo vývoze prevládala vysoký podiel výrobkov s nižšou pridanou hodnotou/ obilniny/, na rozdiel od dovozu, kde dominujú výrobky s vyššou pridanou hodnotou. Možno to považovať za pretrvávajúcu negatívnu stránku vývoja celkového obchodu, pretože ide o výrobky, ktoré dajú vyrobiť na Slovensku a jestvujú výrobné kapacity.

Alarmujúci je výrazný rast záporného salda s nahraditeľnými potravinárskymi výrobkami, ktoré sa od roku 2016 do roku 2019 prehlbilo až o 225,0 mil. € (24,7 %) a v roku 2019 dosiahlo rekordnú úroveň takmer 1 137 mil. €. Uvedený negatívny vývoj je dôsledkom výkonnosti a efektívnosti slovenského spracovateľského priemyslu.

Nízka produktivita práce, nevyužitie existujúce výrobné kapacity, ktoré cez fixné náklady negatívne ovplyvňujú cenovú konkurencieschopnosť, ako aj obmedzený sortiment výrobkov (napr. mäsové výrobky, syry a pod.) sa v konečnom dôsledku prejavujú v negatívnom vývoji zahraničného obchodu SR.

V konkurenčnej schopnosti SR na spoločnom trhu EÚ dosahuje Slovensko konkurenčnú výhodu v základných poľnohospodárskych komoditách – pšenica, kukurica, semená repky a slnečnice, sójové bôby, živý hovädzí dobytok, živé ošipané a tekuté kravské mlieko. Táto konkurenčná výhoda je ale realizovaná s nízkymi cenami ktoré by poľnohospodári v EÚ neakceptovali.

Tabuľka 16. Zahraničný obchod SR s potravinárskymi výrobkami (v tis. €).

	2016	2017	2018	2019
DOVOZ	3 227 974	3 308 687	3 524 045	3 745 477
z toho: nahraditeľné	2 511 364	2 610 297	2 785 322	2 965 217
nenahraditeľné	716 610	698 390	738 722	780 260
VÝVOZ	1 912 989	1 883 044	1 959 477	2 101 303
z toho: nahraditeľné	1 599 750	1 600 641	1 653 137	1 828 595
nenahraditeľné	313 239	282 402	306 340	272 709
SALDO	-1 314 985	-1 425 643	-1 564 568	-1 644 174
z toho: nahraditeľné	-911 614	-1 009 655	-1 132 186	-1 136 622
nenahraditeľné	-403 371	-415 988	-432 382	-507 552

Prameň: Štatistický úrad SR

Z potravinárskych polotovarov a finálnych výrobkov je SR konkurencieschopná v slade, čokoláde, potravinových prípravkoch, ostatných cukroch, polievkach a bujónoch, cukrovinkách, liehu a káve. Na druhej strane sme dlhodobo nekonkurencieschopní v potravinárskych výrobkoch, hlavne v bravčovom mäse, cigaretách, krmivách, hydinovom mäse, sladených nealkoholických nápojoch, pekárenských výrobkoch, pive, konzervovanom mäse, masle, liehovinách, hovädzom mäse.

6.1.5 Odbyt

Cieľom odbytových procesov je dostať potraviny od ich producenta ku konečnému spotrebiteľovi. Hlavná časť potravinovej produkcie sa k spotrebiteľovi dostáva v následnej postupnosti cez všetky články dodávateľského reťazca, kedy prvovýrobca dodá svoju produkciu spracovateľovi na ďalšie spracovanie, následne spracovatelia výstupy zo svojho výrobného procesu dodávajú obchodu, a ten ju vo svojich prevádzkach ponúka konečnému spotrebiteľovi.

Zároveň však ako prvovýrobcovia, tak i spracovatelia majú k dispozícii ďalšie odbytové kanály (napr. rôzne formy internetového predaja, predaja z dvora, vlastné predajne a pod.), prostredníctvom ktorých je možné realizovať svoju produkciu – resp. jej časť – či už priamo alebo sprostredkované ku spotrebiteľovi.

Obchod

Súčasná podoba obchodu v SR z pohľadu predaja potravín konečnému spotrebiteľovi sa začala vytvárať v 90. rokoch minulého storočia počas zásadných štrukturálnych zmien v národnej ekonomike pod vplyvom príchodu zahraničného kapitálu a zahraničných obchodných reťazcov na slovenský trh. V súčasnosti má maloobchodný sektor v národnom hospodárstve SR veľmi silnú pozíciu, čo sa prejavuje na jeho podiele na celkovom HDP krajiny, ako i na skutočnosti, že patrí k sektorom s najvyššou zamestnanosťou.

Tabuľka 17. Podiel celého maloobchodu s potravinami na tvorbe celkovej hrubej produkcie a na zamestnanosti.

Ukazovateľ	2014	2015	2016	2017	2018	2019
% hrubá produkcia	1,7	1,7	1,7	1,8	1,7	1,6
% zamestnanosti	8,9	9,6	10,1	10,0	9,6	9,5

Prameň: Štatistický úrad SR

Pozn.: Hodnotou produkcie sa meria hodnota skutočne vyprodukovaná jednotkou na základe predaja, vrátane zmien stavu zásob a vrátane tržieb za tovar a služby (tržby za vlastné výrobky a z predaja služieb + tržby za tovar +/- (stav zásob vlastnej výroby k 31.12. – stav zásob vlastnej výroby k 1.1.) – (náklady na predaný tovar) + obstaranie dlhodobého hmotného a nehmotného majetku vlastnou činnosťou). Keďže štatistika národných účtov neposkytuje údaje o vytvorení HDP v maloobchode, bol použitý ukazovateľ „Hodnota produkcie“, v rámci ktorého sa dá porovnať maloobchod (NACE 47) k trhovej ekonomike spolu, ako aj maloobchod s potravinami (NACE 471 a 472).

Sektor obchodu sa vyznačuje pomerne silnou koncentráciou, kedy 9 subjektov (obchodných reťazcov) realizuje viac než 80 % celkového predaja potravín konečnému spotrebiteľovi.

Tabuľka 18. Základné ekonomické ukazovatele za obchod s potravinami v mil. €.

		2014	2015	2016	2017	2018	2019
Maloobchod spolu	Výnosy	16 364,2	16 965,5	17 679,9	18 615,5	19 276,9	19 670,6
	Náklady	15 938,9	16 710,9	17 558,4	18 097,9	18 557,2	19 139,1
	Pridaná hodnota	5 305,6	5 808,7	4 923,0	5 120,2	5 563,4	5 873,7
	Výsledok hospodárenia	425,2	254,6	121,5	517,6	719,7	531,4
	Tržby spolu	15 462,6	16 465,7	17 177,6	17 957,0	18 550,2	18 960,5
	Tržby za vlastné výrobky a služby	1 032,8	1 175,3	2 033,9	1 979,9	1 991,9	1 765,2
Podiel maloobchodu s potravinami na maloobchode spolu v %	Tržby za tovar	14 429,9	15 290,4	15 143,6	15 977,1	16 558,3	17 195,3
	Výnosy	53,8	48,1	47,0	46,7	46,3	46,4
	Náklady	54,6	48,1	46,8	46,6	46,5	46,3
	Pridaná hodnota	47,8	32,1	39,2	36,5	34,9	41,5
	Výsledok hospodárenia	23,1	48,6	52,8	49,3	41,6	50,9
	Tržby spolu	55,0	48,2	46,3	46,7	46,7	46,8
	Tržby za vlastné výrobky a služby	55,0	44,1	30,8	37,3	37,4	22,8
	Tržby za tovar	55,0	48,5	48,4	47,9	47,8	49,3

Prameň: Ročný výkaz produkčných odvetví Roč 1-01 (podniky s 20 a viac zamestnancami) a Roč 2-01 (podniky s menej ako 20 zamestnancami). Do tabuľky neboli zahrnuté údaje o živnostníkoch.

Z pohľadu dostupných štatistických údajov najvýznamnejší trhový podiel v oblasti predaja potravín konečnému spotrebiteľovi z hľadiska realizovaných tržieb majú obchodné reťazce.

Prostredníctvom týchto 9 zahraničných a domácich obchodných reťazcov sa realizuje približne 80% predaja potravín konečnému spotrebiteľovi. Obchodné reťazce bežne označované ako domáce (COOP, CBA) nie sú samostatnými právnymi subjektmi, ale COOP Jednota Slovensko, s.d. zastrešuje 30 právne samostatných (regionálnych) spoločností COOP Jednota a CBA SK, a.s. predstavuje nákupnú alianciu viacerých samostatných právnych subjektov. Z toho dôvodu v štatistických výkazoch nevystupujú spoločne ako jeden obchodný reťazec, ale spravidla každá z príslušných obchodných spoločností samostatne.

Z pohľadu slovenského spotrebiteľa obchodné reťazce **zabezpečujú vysokú mieru dostupnosti širokého sortimentu všetkých druhov potravín.** Konkrétne obchodná politika jednotlivých reťazcov viedla zákonite k rozdielom a špecifikám medzi nimi z pohľadu foriem predaja, veľkostných formátov predajní a šírky ponuky potravín, prípadne i doplnkového sortimentu.

Vo všeobecnosti je tiež možné konštatovať, že kým veľkoformátové predajne zahraničných obchodných reťazcov sa sústreďujú na väčšie aglomerácie, kde je zodpovedajúca koncentrácia obyvateľstva a kúpnej sily, podstatná časť predajní COOP Jednota (ale i CBA) sú predajne malého formátu a zabezpečujú zásobovanie obyvateľstva vo vidieckych oblastiach.

Tabuľka 19. Prehľad o vybraných ekonomických ukazovateľoch najvýznamnejších obchodných reťazcov v rokoch 2018 a 2019.

	Celkové výnosy v mil. €		Tržby spolu v mil. €		Zisk v mil. €		Počet zamestnancov	
	2018	2019	2018	2019	2018	2019	2018	2019
Billa s.r.o.	610,0	660,1	607,3	657,0	6,2	2,4	4000 – 4 999	
TESCO STORES s.r.o.	1 500,0	1 400,0	1 433,3	1 432,1	48,7	73,2	5000 - 5999	
Kaufland SR v.o.s.	1 100,0	1 200,0	1 109,6	1 193,7	48,7	53,1	5000 - 5999	
LIDL SR v.o.s.	1 200,0	1 400,0	1 233,6	1 368,5	112,1	113,4	5000-5999	
METRO Cash&Carry s.r.o.	446,0	441,0	445,3	443,8	2,2	5,1	1000 - 1999	
COOP Jednota			1 693,0	1 778,0				
Labaš s.r.o.	258,0	271,0	256,3	269,1	3,4	2,3	1000 - 1999	

Prameň: Finstat

Predajne veľkého formátu ako supermarkety a hypermarkety, ktoré dokážu ponúknuť široké portfólio potravín a k tomu aj ďalší doplnkový sortiment, majú u slovenských spotrebiteľov veľký úspech. Predajne menšieho formátu následne dopĺňajú sieť hypermarketov a supermarketov a spotrebiteľom spravidla slúžia k bežným každodenným nákupom základných potravín. Paradoxom však je, že spotrebiteľsky veľmi úspešný nástup veľkoformátových predajní obchodných reťazcov viedol vo výraznej miere k úpadku menších nezávislých obchodníkov a dovedty všeobecne rozšírených nezávislých menších predajní vo väčších aglomeráciách. S odstupom času však samotné obchodné reťazce – na základe zmeny spotrebiteľských preferencií – obsadzujú uvoľnený trhovú priestor a rozširujú sieť svojich prevádzok o predajne menšieho formátu, čím ďalej zvyšujú svoju dominanciu na trhu s potravinami.

Tabuľka 20. Tržby v podnikoch s prevažujúcou činnosťou maloobchod NACE 47 .

rok	tržby v maloobchode spolu, mil. €	z toho		z toho	
		tržby za potraviny mil €	podiel v %	tržby za potraviny v reťazcoch mil €	podiel v %
2014	10 846	3 873	35,71%	3 111	80,34%
2015	10 969	3 922	35,76%	3 203	81,67%
2016	11 384	4 504	39,56%	3 727	82,76%
2017	12 128	4 787	39,47%	3 932	82,14%
2018	12 752	5 027	39,42%	4 082	81,21%
2019	13 267	5 061	38,15%	4 277	84,50%

Prameň : Ročná štruktúrálna štatistika, podniky s 20 a viac zamestnancami, údaje v bežných cenách v mil. €.

Poznámka: Údaje sú za maloobchodný predaj, za podniky s prevažujúcou činnosťou maloobchod (SKNA)

Z pohľadu predávaného sortimentu potravinárskych výrobkov významný podiel na ponuke obchodných reťazcov tvoria **potraviny globálnych značiek a potraviny predávané pod vlastnou privátnou značkou**. Globálne značky potravín sú logickým odrazom globalizácie v spracovateľskom priemysle a ich prítomnosť v ponúkanom sortimente je odôvodniteľná spotrebiteľským dopytom. Privátne značky sú pre mnohých dodávateľov vzhľadom na veľké objemy dodávok výrobkov pod privátnou značkou veľmi lukratívne, avšak na druhej strane privátne značky obchodných reťazcov predstavujú najmä nástroj propagácie samotných reťazcov a vytvárajú výrazné bariéry pre budovanie silných značiek domácich výrobcov a ich výrobkov.

Vzťahy medzi jednotlivými obchodnými reťazcami je možné označiť za vysoko konkurenčné, pričom v rámci svojho boja o získanie a udržanie si zákazníka aktívne využívajú najrôznejšie marketingové aktivity. Negatívum tohto konkurenčného boja pre potravinový dodávateľský reťazec spočíva v tom, že sa realizuje najmä prostredníctvom vzájomnej cenovej konkurencie, kedy znižovanie spotrebiteľských cien je dosahované skôr tlakom na zníženie cien zo strany dodávateľov, ako na úkor vlastnej obchodnej marže.

Je nepopierateľným faktom, že významná časť celkového predaja potravín, v mnohých prípadoch i viac než 50%, sa realizuje v rámci tzv. letákových alebo obchodných akcií spojených so znížením spotrebiteľskej ceny.

Nezávislý obchod funguje v menšom rozsahu a skôr lokálne, pričom je oveľa viac postavený na predaji domácich poľnohospodárskych a potravinárskych výrobkov.

V ostatnom období 2 rokov sa obchodné reťazce začali podstatne aktívnejšie zaujímať o slovenské potraviny, nakoľko sa zmenil prístup slovenského spotrebiteľa, ktorý začal aktívnejšie vyhľadávať potraviny slovenského pôvodu. Obchodné reťazce začali aj podporovať menších producentov najmä ovocia a zeleniny s cieľom fixovať domácu produkciu pre svoj odbyt. Obchodné reťazce formálne deklarujú záujem o dodávky slovenských potravín, podmieňujú ich však požiadavkami na požadované objemy, zodpovedajúcu kvalitu a primeranú (s pravidla nízku) cenu v porovnaní s možnosťami získania týchto potravín od zahraničných dodávateľov.

Priamy predaj spotrebiteľovi

Priamy predaj spotrebiteľovi je na Slovensku zatiaľ relatívne živelný, nesystémový, nedosahuje na celkovom predaji potravín zatiaľ významnejší podiel.

Ako najdôležitejšie problémy sme identifikovali nasledovné oblasti:

- Chýbajúce akékoľvek dáta a informácie o výrobe malých množstiev a o ich predaji formou predaja z dvora
- Nedostatok finančných zdrojov na realizáciu potrebných investícií, resp. ich dlhodobá návratnosť
- Chýbajúca poradenská činnosť vo vzťahu k hygiene a bezpečnosti výroby potravín, chýbajúce hygienické príručky pre malé prevádzky, relatívne prísny postoj orgánu úradnej kontroly pre schvaľovanie týchto prevádzok a podmienok ich fungovania
- Nedostatočná informovanosť spotrebiteľa o predajcoch z dvora, resp. priameho predaja
- Cena výrobkov porovnateľná, resp. vyššia, s cenami výrobkov dostupnými na pultoch obchodu a nedostatočná informovanosť spotrebiteľa o ich dodatočnej pridanej hodnote
- Absentujúce možné spájanie sa výrobcov v rámci priameho predaja pre spoločnú prezentáciu a propagáciu
- Nevyužívanie dobrovoľného označenia pre regionálne a farmárske produkty v zmysle vyhlášky č. 163/2014 Z.z. o dobrovoľnom označovaní

Nedostatočná marketingová podpora zo strany štátu a nízka ochota spájania výrobcov v regiónoch vedú k nevyužívaniu dobrovoľného označenia pre regionálne a farmárske produkty v zmysle vyhlášky č. 163/2014 Z.z. o dobrovoľnom označovaní.

Hlavná výhoda priameho predaja konečnému spotrebiteľovi pre výrobcov spočíva v tom, že predaj sa realizuje bez obchodu ako medzičlánku, čím sa tieto výrobky nepredražujú o maržu sprostredkovateľa a stávajú sa cenovo konkurencieschopnejšími. Zároveň výrobca sám rozhoduje o nastavení spotrebiteľskej ceny svojich produktov, čím dokáže ovplyvniť výšku finančného prínosu z pohľadu realizovanej marže. Výhoda priameho predaja z pohľadu spotrebiteľa spočíva najmä vo vyššej záruke pôvodu, kvality a čerstvosti kupovaného výrobku, a v niektorých prípadoch i vo výhodnejšej cene.

Z pohľadu spracovateľov najčastejšou formou priameho predaja býva predaj prostredníctvom **vlastných (podnikových) predajní**, alebo prostredníctvom príležitostného predaja (trhy, trhoviská, predajné výstavy a pod.).

V porovnaní so spracovateľmi sa na poľnohospodárskych prvovýrobcov vzťahuje osobitná legislatívna úprava, ktorá navyše ako formu priameho predaja definuje tzv. **predaj z dvora**.

Predaj z dvora predstavuje odbytovú cestu, ktorou je možné odbyť malé množstvá prvotných produktov, ktoré musia pochádzať z vlastnej produkcie, zberu, chovu, výlovu farmy alebo činnosti prvovýrobcu a prvovýrobca musí byť na tieto činnosti osobitne zaregistrovaný na príslušnej Regionálnej veterinárnej a potravinovej správe.

Môžu sa predávať len prvotné produkty, ktoré zodpovedajú vymedzeniu činností prvovýroby a ktoré nesmú byť spracované, balené alebo upravované tak, že by sa podstatne menila ich povaha, resp. mohlo dôjsť ku kontaminácii.

Podľa evidencie ŠVPS, ktorá vedie centrálnu evidenciu v rámci predaja z dvora, počet evidovaných predajcov sa neustále zvyšuje. Ide najmä o predajcov medzi v rámci celého územia SR, ovocia a zeleniny z južnej časti územia, ale aj mlieka a mliečnych výrobkov.

Napriek deklarovanému záujmu zo strany spotrebiteľa a pozitívnemu vývoju počtu evidovaných predajcov dosahuje predaj z dvora na celkovom predaji potravín len okrajový podiel. Predaj z dvora má však veľký potenciál a je nevyhnutné hľadať spôsoby k jeho rozširovaniu a podpore.

Prevádzky verejného stravovania

Prevádzky verejného stravovania predstavujú pomerne rozsiahlu a štrukturálne veľmi členitú skupinu rôznych prevádzok, ktorá však z pohľadu objemu nákupu poľnohospodárskych a potravinárskych výrobkov zohráva veľmi významnú úlohu. Vzhľadom na nedostupnosť relevantných štatistických informácií o veľkosti tohto cieľového segmentu, resp. objeme spotrebovaných potravín v množstevnom alebo hodnotovom vyjadrení, je problematické analyzovať štruktúru a fungovanie tohto segmentu ako i následne formulovať konkrétne závery. Podľa kvalifikovaných odhadov zo strany subjektov pôsobiacich v tomto segmente z objemového hľadiska je objem realizovaných potravín nižší oproti maloobchodu, z hodnotového hľadiska však prevyšuje tržby z predaja potravín v maloobchodnej sieti.

Z pohľadu kontrolnej činnosti v oblasti hygieny a bezpečnosti potravín prevádzky verejného a spoločného stravovania spadajú do kontrolnej právomoci Úradu verejného zdravotníctva SR.

Tento trhový segment, často označovaný ako gastrosegment, sa spravidla rozdeľuje na:

- tzv. komerčné gastro (niekedy tiež označovaný ako segment HoReCa – hotely, reštaurácie, catering)
- inštitucionálne gastro (stravovacie zariadenia v školstve, zdravotníctve, oblasti sociálnych služieb atď.)

V porovnaní s predajom konečnému spotrebiteľovi vykazuje verejné stravovanie odlišnosti v štruktúre nakupovaných poľnohospodárskych a potravinárskych výrobkov a domáci výrobcovia musia prispôsobiť svoju produkciu jednak z pohľadu úrovne spracovania svojej produkcie ako i balení svojich výrobkov. Nákup v gastrosegmente prebieha ako na individuálnej báze (priamo od výrobcov), tak i prostredníctvom obchodno-distribučných spoločností.

Verejné inštitucionálne stravovanie možno charakterizovať nasledovne:

- Významný, ale najmenej podchytený segment s nedostatočnou informačnou bázou napriek verejnému záujmu
- Obsadený veľkoobchodníkmi a distribútormi s koncentrovanou ponukou
- Výrobcovia dodávajú potraviny individuálne a regionálne
- Nedostatočne vybudované logistické postupy, nedostatočná komunikácia
- Existencia špekulatívnych obchodov
- Motivačná korupcia a ľudský faktor
- Absentujúca garancia bezpečnosti a kvality potravín = alarmujúca situácia najmä v školskom stravovaní
- Nedostatočné nástroje pre kontrolu používaných a dodávaných potravín

Prevádzky verejného stravovania v inštitucionálnom gastrosegmente predstavujú vysoký potenciál pre odbyt domácich poľnohospodárskych produktov a potravín ako aj pre participáciu v plnení environmentálnych cieľov prostredníctvom uplatňovania princípov zeleného verejného obstarávania (napr. spaľovanie fosílnych palív a používanie energie na rôzne činnosti, využívanie pôdy alebo zmenu využívania pôdy a používanie vody a znečisťovanie vody). Slovenskí výrobcovia aj v tomto odbytovom segmente pôsobia individuálne a ponúkajú iba svoje vlastné výrobky, čím nevedia konkurovať koncentrovaným ponukám rôznych obchodných spoločností.

Rozsah možností odbytu slovenských poľnohospodárskych výrobkov a potravín v verejnom inštitucionálnom stravovaní charakterizujú počty osôb, ktoré sa denne stravujú v inštitúciách verejného stravovania:

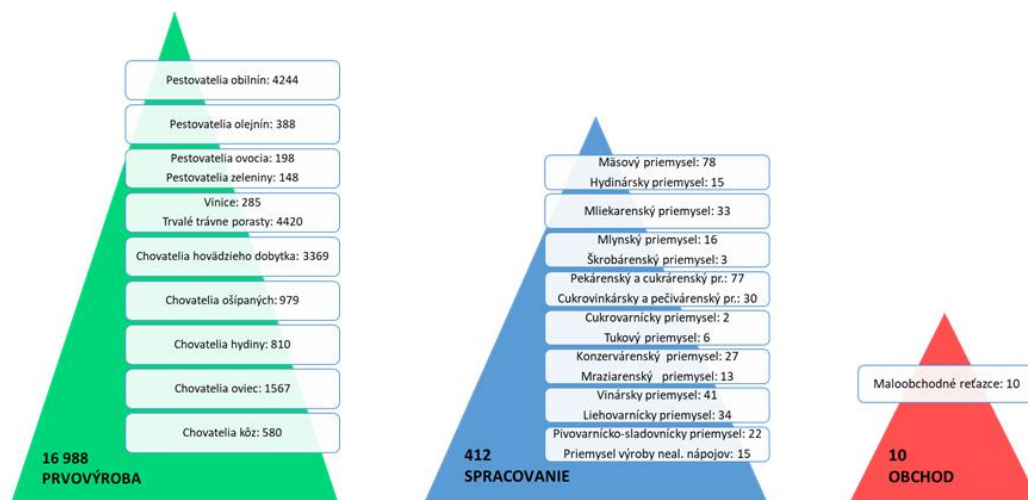
- Školstvo (2020):
  - Deti v materských školách 166 561
  - Žiaci v základných školách 461 060
  - Študenti v stredných školách 210 651
- Zdravotníctvo (2019)- počet lôžok v zdravotníckych zariadeniach 31 300
- Sociálna sféra (2019)- obyvatelia ústavných sociálnych zariadení 47 520
- Ozbrojené sily (2019) - 22 000
- Polícia, hasičský a záchranný zbor, horská záchranná služba (2019) - 26 600
- Ústavy na výkon testu (2019) - 10 347

Spolu okolo 1 mil. osôb sa môže denne stravovať v inštitúciách verejných obstarávateľov.

Mesačné výdavky verejnej správy priamo vynaložené na potraviny (medián = 57 miliónov €) + výdavky na potraviny v rámci stravovacích služieb (10 miliónov €) tvoria 67 miliónov € (prepočet z roku 2017), čo by znamenalo potenciál výdavkov za potraviny vyrobené na Slovensku vo výške okolo 700 mil. € za rok. Navyše by išlo o základné potraviny bez vyššej pridanej hodnoty, ktoré sa v procese prípravy jedál zhodnocujú a na ktoré máme na Slovensku dostatok spracovateľských kapacít.

6.1.6 Organizovanosť potravinovej vertikály

Súčasný fungovanie dodávateľského potravinového reťazca sa vyznačuje značnými rozdielmi v ekonomickej sile, postavení a vyjednávací pozícii – dominantnú pozíciu má obchod, charakterizovaný vysokou mierou koncentrácie, kým poľnohospodárska prvovýroba v dôsledku značnej atomizácie a veľkého počtu subjektov je slabšej pozícii aj voči spracovateľskému priemyslu.

Obrázok 6. Prehľad štruktúry a počtu subjektov vo vybraných segmentoch potravinovej vertikály.

Zneužívanie ekonomickej sily je realitou v dodávateľskom potravinovom reťazci, deformuje jeho fungovanie a tým ohrozuje jeho dlhodobú udržateľnosť.

Organizovanosť prvovýrobcov predstavuje možnosť ako prekonať problém so značnou atomizáciou a tým zlepšiť ich postavenie v dodávateľsko-odberateľských vzťahoch. Doterajšie využívanie tejto legislatívnej možnosti podporovanej v rámci celej EÚ je však v SR nedostatočné, a aj to zamerané na krátkodobé prínosy. Zo strany prvovýrobcov nie je z mnohých dôvodov záujem o túto formu spolupráce a doterajšie pôsobenie organizácií výrobcov v rámci domácej prvovýroby nemalo žiaden výraznejší prínos k zlepšeniu ich postavenia voči spracovateľom a obchodu.

Horizontálna spolupráca subjektov v rámci spracovateľského priemyslu je na minimálnej úrovni v dôsledku protimonopolnej legislatívy, ale aj veľmi obmedzeného záujmu výrobcov.

Vertikálna spolupráca a integrácia subjektov z viacerých článkov dodávateľského reťazca formou medziodvetvových organizácií predstavuje zatiaľ nevyužívanú možnosť rozvoja dodávateľského reťazca.

Potravinový dodávateľský systém na Slovensku v súčasnosti nevykazuje dostatočnú spoľahlivosť a udržateľnosť nielen v schopnosti zabezpečiť občanom prístup k dostatočným dávkam cenovo dostupných potravín z vlastnej produkcie, ale aj z hľadiska ochrany životného prostredia, podpory ekologických riešení, rozvoja biodiverzity, cirkulárnej ekonomiky a udržateľného využívania prírodných zdrojov. Dlhodobá udržateľnosť dodávateľského potravinového reťazca je bezpochyby nevyhnutnou podmienkou pre zabezpečenie potravinovej sebestačnosti. Je tiež predpokladom pre zabezpečenie výživy obyvateľstva v požadovanej miere. Z tohto hľadiska je nevyhnutné zabezpečiť dlhodobú stabilitu každého článku dodávateľského potravinového reťazca, pretože aj napriek voľnému trhovému prostrediu a snahe o maximalizáciu dosahovaného zisku podnikateľskými subjektmi na všetkých článkoch dodávateľského potravinového reťazca sú tieto články na seba navzájom závislé a ohrozenie existencie ktoréhokoľvek z nich, môže spôsobiť kolaps celej potravinovej vertikály a obmedzenie pokrytia základných potrieb spotrebiteľov.

6.1.6. Spotrebiteľ

Spotrebiteľ je neoddeliteľnou súčasťou dodávateľského potravinového reťazca, pretože on rozhoduje o konečnej kúpe potravín. V tomto smere jednoznačne ovplyvňujú a usmerňujú jeho spotrebiteľské správanie predovšetkým obchodné reťazce, kde v súčasnosti spotrebiteľia prevažne nakupujú potraviny (stále cca 80 %). Výrobcovia potravín nedisponujú takými prostriedkami, aby mohli cielene vplývať na spotrebiteľov prostredníctvom priamej, či nepriamej reklamy. Významne sa zlepšil prístup výrobcov k zatraktívneniu obalov, avšak prístup slovenského spotrebiteľa je stále limitovaný vysokou cenovou citlivosťou. Slovenský pôvod potravín nemá pre mnohých spotrebiteľov výraznejší význam. Súvisí to najmä s ich značnou cenovou citlivosťou a nedostatkom iných racionálnych alebo emocionálnych faktorov podporujúcich preferencie slovenských výrobkov.

Napriek tomu čoraz viac slovenských spotrebiteľov začína vyhľadávať domáce potraviny, zaujímajú sa o kvalitu potravín a o ich pôvod. Tento trend však nie je zo strany štátu nijak podporovaný a napriek existujúcim nástrojom (Značka kvality SK, dobrovoľné označovanie potravín) neexistuje aktívna marketingová politika na podporu predaja slovenských poľnohospodárskych výrobkov a potravín.

Ako už bolo povedané, slovenského spotrebiteľa vychovávajú obchodné reťazce. Obchodné reťazce často vedú nezodpovedné marketingové kampane. Vo svojich reklamách navádzajú spotrebiteľa k nákupu veľkého množstva potravín za čo najnižšie ceny. Tým u spotrebiteľov dehonestujú hodnotu potravín a navádzajú spotrebiteľa k zvýšenému plytvaniu potravinami. Chýba aj aktívna marketingová politika na podporu slovenských potravín a jej financovanie zo štátneho rozpočtu, túto uplatňujú väčšinou iba podnikateľské subjekty so zahraničnou majetkovou účasťou. Spoločný marketing neexistuje, s jedinou výnimkou, ktorou je Mliečny fond, do ktorého finančne prispievajú prvovýrobcom a spracovateľia mlieka na Slovensku od roku 2008. Je jediným komoditným marketingovým nástrojom na Slovensku zameraný na podporu spotreby mlieka a mliečnych výrobkov na Slovensku.

6.2 Moderné, efektívne a odolné pôdohospodárstvo

Vykonaná analýza i ostatné odborné analýzy ukazujú, že problém rozvoja pôdohospodárstva je komplexný a vyžaduje komplexné usporiadanie a realizáciu. Väčšina vecných opatrení sa musí realizovať priamo vo výrobných a obchodných vertikálach. Zásadné axiómy musia ale prestupovať celou štruktúrou rezortu pôdohospodárstva.

Pôdohospodárstvo rozvoja a rastu efektívnosti – tvorba hrubej pridanej hodnoty

Analýzy jednoznačne preukazujú, že poľnohospodárstvo i potravinársky priemysel nemá dostatočné rozvojové ambície v produkcii komodít a potravín. Tieto ambície v zásade absentujú na všetkých úrovniach rezortu pôdohospodárstva, v celých vertikálach, ako aj v rezortnom usporiadaní. Celý rezort pôdohospodárstva prešiel po vstupe do EÚ na cestu prispôbenia sa spoločnej poľnohospodárskej politike a tlaku trhu. Zadanie *vízie* je rozvojové, zamerané na efektívnosť, sebestačnosť a environmentálnu akceptáciu. V tomto zmysle pôdohospodárstvo a potravinársky priemysel nemôže naďalej pokračovať v ceste stagnácie a bez ambícií zvyšovania pridanej hodnoty. Základnými zámermi je uvoľnenie a podpora procesov, ktoré môžu priniesť pokrok.

Zásadným zámerom musí byť znižovanie, respektíve optimalizácia výrobnnej spotreby v poľnohospodárskych i potravinárskych podnikoch. Neefektívna výrobná spotreba je jedným zo základných problémov rozvoja odvetvia. Rozhodujúcim spôsobom ovplyvňuje úroveň hospodárenia podnikov a ich stabilitu. Ambíciou tejto *vízie* v cieľoch by malo byť priblíženie tvorby pridanej hodnoty oproti priemeru EÚ aspoň na polovicu (zvýšenie pridanej hodnoty min. na 500 €/ha p.p.).

To je hlavná výzva koncepčného obdobia z hľadiska ekonomickej situácie odvetvia. Potrebný ekonomický obrat môže priniesť odvetviu poľnohospodárstva zdvojnásobenie tvorby hospodárskeho výsledku a zvýšenie o 50 % v spracovateľskom priemysle. Tieto úrovne by umožnili primerané rozvojové zdroje na plnenie zámerov *vízie*.

Bude potrebné rozvíjať racionálnu štruktúru rezortu pôdohospodárstva, ale aj ministerstva ako takého, ktoré budú zameraná na službu pre podnikateľskú sféru (podľa významu „ ministrare – slúžiť“). Na druhej strane to znamená, že sa musí meniť i samotná štruktúra celého odvetvia tak, aby sa zúčastnila na obnove rezortu pôdohospodárstva.

Rastu hrubej pridanej hodnoty musí prispieť budovanie spoločných odbytov, ale i spoločných schém nákupov vstupov. Bez týchto zmien sa nezlepší participácia na pridanej hodnote, ani úroveň dodávateľsko - odberateľských vzťahov. Je potrebné si vziať príklady z EÚ, ale i ojedinelé príklady zo slovenských vertikál, napr. ovocie, zelenina. Bude potrebné presadiť odvážne rozhodnutia i na úrovni regiónov (regionálne odbytové zoskupenia) i na úrovni producentov podobných komodít a tovarov.

Rezort pôdohospodárstva sa neobíde bez vypracovania a vybudovania systému poradenstva zameraného práve na procesy manažmentu výrobnnej spotreby. Vyžaduje to zainteresovať do nej manažérov popredných podnikov.

V štruktúre rezortu pôdohospodárstva sa musí dobudovať komplexné ekonomické a odborné poradenstvo zamerané na existujúce podniky a ich schopnosť produkovať vyššiu pridanú hodnotu. Okolo 30% podnikov v SR má významne nižšiu pridanú hodnotu, ako je priemer SR. Pokiaľ nebude doriešený tento handicap, nie je reálny predpoklad, ako postúpiť ďalej v zvyšovaní pridanej hodnoty. V tomto zmysle bude potrebné posúdiť a vymedziť vhodnosť procesov podpory zaostávajúcich podnikov a posúdiť i možné stimulujúce schémy. Je teda nevyhnutné posúdiť na úrovni rezortu pôdohospodárstva koncept rozvoja zaostávajúcich podnikov a navrhnúť komplexné schémy podpory.

Pôdohospodárstvo s primeranými ingerenciami EÚ a štátu

Analýzy ukazujú, že dlhodobu uplatňovanú politiku horizontálne poskytovaných podpôr neprináša efekty predovšetkým v raste a tvorbe pridanej hodnoty a neprináša rozvojové výsledky. Je potrebné si uvedomiť, že SR je v postavení, kedy rozhodujúce parametre ako produkcia a tvorba pridanej hodnoty sú hlboko pod úrovňou priemeru EÚ.

Bude potrebné postupne systém podpôr napojiť na komplexné projekty rozvoja vertikál. S tým súvisí i proces prioritizácie vertikál z hľadiska objemov finančnej podpory i časového manažmentu. Súčasne je dôležité použiť dodatočné zdroje EÚ do rozvoja ucelených vertikál.

Slovensko nemá koncept poskytovania štátnych podpôr pre rozvoj a ochranu pôdohospodárstva ako iné štáty. Slovenské pôdohospodárstvo potrebuje národnú doktrínu podpory odvetvia a bude preto potrebné posunúť podpory zo systému ad hoc do plnohodnotnej schémy štátnych ingerencií.

Predovšetkým bude potrebné stanoviť schému priebežného financovania dôsledkov rizík, anomálií cien energií a palív. Súčasne bude potrebné rýchlo vybudovať systém a projekt financovania odvetvia s garanciami štátu respektíve s garanciami jeho špecializovaných inštitúcií. Je potrebné urýchlene na týchto projektoch pracovať. Schéma financovania a riadenia rizík je pre pôdohospodárstvo vrátane potravinárskeho priemyslu zásadná. Zdroje z II. piliera nie sú pre potrebný investičný rozvoj dostatočné a jedinou cestou sú cudzie zdroje. Akcelerácia poskytovania úverovania so zárukami pre nekredibilné podniky je pre ďalší rozvoj rozhodujúca.

Záväzky SR z hľadiska „zelenej ekonomiky“ budú vyžadovať v odvetví pôdohospodárstva dodatočné zdroje mimo zdroje SPP. Ingerencie štátu vo vzťahu k záväzkom „zelenej ekonomiky“ vyžadujú distribuovať zdroje napojené na Plán obnovy zodpovedne i do environmentálnych opatrení v poľnohospodárstve a potravinárskom priemysle. Rezort pôdohospodárstva sa musí napojiť predovšetkým na schémy viazané na hospodárenie s pôdou, diverzifikáciu krajiny a dojednať samostatné schémy pre tieto projekty. Možnou cestou je i cesta zámen niektorých opatrení a následný prevod na rezort pôdohospodárstva.

Rozhodujúca váha pokroku bude predovšetkým na manažmente rozvoja výrobných, odbytových vertikál. Preto rozhodujúca časť hospodárskeho a ekonomického rozvoja sa bude realizovať práve tam. Túto realizáciu bude ovplyvňovať vedecko-technický rozvoj, ale i schémy environmentálne.

6.3 Komplexná ekonomická a vecná analýza vybraných poľnohospodárskych komodít a odvetví potravinárskeho priemyslu - stav a rozvoj vertikál

Výroba poľnohospodárskych surovín a produktov je veľmi úzko naviazaná na možnosti ich spracovania v potravinárskom spracovateľskom priemysle s cieľom dodať týmto surovinám a produktom vyššiu pridanú hodnotu, zabezpečiť trh potravinami a teda aj výživu obyvateľstva. V procese privatizácie v 90. rokoch nebol však zohľadnený princíp, aby sa zabezpečila majetková prepojenosť prvovýroby so spracovateľským priemyslom a prerušili sa tak významným spôsobom dodávateľské a zmluvné vzťahy medzi nimi. V súčasnosti v mnohých odvetviach funguje poľnohospodárstvo a potravinársky priemysel oddelene a na trhových princípoch, čo spôsobuje, že sa domáca surovina vyváža bez ďalšieho spracovania a zušľachtienia a potravinársky priemysel si zase surovinu dováža najmä z európskeho trhu, ktorý je vo viacerých komoditách prebytkový. V mnohých prípadoch je významným stimulom pre takýto postup spracovateľov nižšia cenová úroveň vstupných surovín, keďže tlak obchodných reťazcov na ceny potravín je ich obchodným princípom.

Vytvára sa tak nerovnováha v dodávateľsko – odberateľských a zmluvných vzťahoch, nedosahujeme zvýšenie pridanej hodnoty z vlastnej produkcie, nie sú využité kapacity spracovateľských podnikov, zvyšuje sa negatívne saldo zahranično-obchodnej bilancie, ale najmä klesá potravinová sebestačnosť.

Zásadný vplyv na súčasný negatívny stav v poľnohospodárstve a potravinárstve má úplná absencia vertikálnych a horizontálnych štruktúr, na báze ktorých by mala prebiehať negociácia o dodávkach, cene, podmienkach dodávok medzi poľnohospodármi a potravinármi, resp. navzájom. Neexistujú významnejšie nadstavbové štruktúry, ktoré by posilnili orientáciu na nové trendy, inovácie, spoločnú propagáciu a komunikáciu so spotrebiteľom. Celú nedostatočnú infraštruktúru podčiarkuje stav vysokého technicko-technologického dlhu tak v poľnohospodárstve, ako aj v potravinárstve.

Po mnohých potravinových škandáloch sa podstatne viac otvorili požiadavky spotrebiteľov na slovenské potraviny, ktoré však slovenskí výrobcovia v mnohých prípadoch nevedia dodať v požadovaných množstvách, sortimente, cene a prípadne aj kvalite.

Z uvedených dôvodov bol pre účely tejto *vízie* zvolený prístup prehodnotenia rozhodujúcich vertikál pre slovenské poľnohospodárstvo a potravinárstvo.

Ciele prehodnotenia stavu a rozvoja vertikál:

1. Vymedzenie výrobných možností v danej vertikále v oblasti poľnohospodárstva a potravinárstva a možnosti ich rozvoja
2. Posúdenie stavu organizovanosti danej vertikály a pozícia vertikály k potrebe zvýšenej organizovanosti
3. Vymedzenie predstáv o dlhodobých zmluvných vzťahoch
4. Vymedzenie potrieb na investícií, inovácií, rozšírenie produkcie a podporu trhov v horizonte 2027 a 2035
5. Vymedzenie problémov rozvoja v každom článku vertikály a návrhov opatrení na ich odstránenie
6. Legislatívne limity, prípadne obmedzenia a návrhy na zmeny
7. Analýza a návrh zlepšenia odbytu a marketing

Analyzované vertikály:

1. Chov hovädzieho dobytku a spracovanie hovädzieho mäsa v mäso spracovateľskom priemysle
2. Výroba kravského mlieka a spracovanie v mliekarenskom priemysle
3. Chov ošípaných a spracovanie bravčového mäsa v mäso spracovateľskom priemysle
4. Chov hydiny a spracovanie v hydinárskom priemysle, produkcia vajec
5. Chov oviec a výroba ovčieho mäsa, mlieka a výrobkov z ovčieho mlieka
6. Ryby a možnosti ich spracovania
7. Výroba medu
8. Pestovanie obilnín a ich spracovanie v mlynskom priemysle a využitie v druhospracovateľskom priemysle
9. Pestovanie olejní a ich spracovanie
10. Pestovanie cukrovej repy a spracovanie na cukor
11. Produkcia ovocia mierneho pásma, jeho priamy odbyt a spracovanie v konzervárenskom a mraziarenskom priemysle
12. Produkcia zeleniny mierneho pásma a zemiakov, ich priamy odbyt a spracovanie v konzervárenskom a mraziarenskom priemysle
13. Výroba hrozna a jeho spracovanie vo vinárskom priemysle
14. Výroba korenín
15. Priemysel výroby nealkoholických nápojov

Manažment pre analýzu stavu a tvorbu vybraných vertikál:

Aktérmi procesu analýzy a následnej výstavby vertikál boli:

1. Pracovníci MPRV SR – zodpovedný koordinátor
2. Pracovníci VVZ (príprava analýz)
3. Zástupcovia zväzov a združení (samospráva)
4. Poľnohospodárske podniky s vysokým know-how v danej vertikále a relevantným postavením na trhu
5. Potravinárske podniky v danej vertikále s relevantným postavením na trhu
6. Zástupcovia obchodu
7. Zástupcovia bankového sektora

Výstupom z posúdenia vertikál je ucelená predstava o súčasnom stave vertikály a možnostiach jej rozvoja s definovaným finančnými požiadavkami na reštrukturalizáciu, modernizáciu a inováciu poľnohospodárskej a potravinárskej časti vertikály a s návrhmi na štrukturálne, koncepčné, legislatívne a marketingové opatrenia. Pre každú vertikálu sú definované všeobecne platné opatrenia, ktoré sa pri vertikálach opakovali, ako aj pre vertikálu špecifické opatrenia.

Podrobné spracované podklady pre jednotlivé vertikály sa nachádzajú v Prílohe č. 1 v nasledovnom rozsahu:

1. SWOT analýza
2. Východiská vertikály a potenciál rozvoja
3. Predpoklady rozvoja a stabilizácie
4. Spoločné závery a východiská budúcich opatrení
  - A. Identifikované kľúčové problémy
  - B. Návrhy opatrení na rozvoj vertikály
  - C. Podpory a stimuly navrhované vertikálou
5. Tabuľka so základnými charakteristikami súčasného stavu vertikály, očakávaného vektora rozvoja, problémov a návrhov opatrení z pohľadu vertikály

6.3.1 Stručné zhodnotenie vertikál

1. Chov hovädzieho dobytku a spracovanie v mäso spracovateľskom priemysle

Funkčnosť vertikály je značne obmedzená. Takmer 60 % hrubej produkcie je vyvážené v živom do zahraničia a nahrádzané dovozom hovädzieho mäsa nielen do maloobchodnej siete, ale aj do spracovateľského priemyslu. Výsledkom je pomerne vysoká produkčná sebestačnosť nad 80 %, avšak potravinová sebestačnosť nedosahuje ani úroveň 30 %. Vertikála je atomizovaná a absentuje akákoľvek horizontálna a vertikálna kooperácia v rámci vertikály. Zároveň absentujú dlhodobé dodávateľsko-odberateľské zmluvné vzťahy medzi chovateľmi, výkrmcami a spracovateľmi.

Chov hovädzieho dobytku, vzhľadom na multiprodukčný charakter, správnu poľnohospodársku prax, udržanie zamestnanosti na vidieku ako aj krajinnotvornú funkciu, má nezastupiteľné miesto v poľnohospodárskej výrobe. Spracovanie a odbyt domácej suroviny a tým zvýšenie úrovne potravinovej sebestačnosti by na regionálnej úrovni mohla vyriešiť horizontálna a vertikálna kooperácia chovateľov dojčiacich kráv, výkrmcov HD a bitúnkov. Dôležitým predpokladom pre ďalší rozvoj je zabezpečenie plného využitia existujúcich spracovateľských kapacít v mäsovom priemysle tak aby boli ekonomicky stabilné.

Pre vertikálu produkcie hovädzieho mäsa je nevyhnutné vypracovať projektové riešenie, ktoré cielene pomenuje tých aktérov vertikály, ktorí sú schopní a ochotní spolupracovať a pre týchto aktérov zabezpečiť podporné finančné prostriedky na rozvoj. Pri projektovaní podpory tejto vertikály je potrebné dbať na to, aby sa dosiahlo zvyšovanie potravinovej sebestačnosti.

Spotreba mäsa je výrazne pod úrovňou odporúčanej spotreby - spotrebitelia ho substituujú spotrebou lacnejšieho bravčového a hydinového mäsa, definujeme aj limitované využitie v zariadeniach verejného stravovania. Obchod deklaruje záujem o slovenské hovädzie mäso, avšak lojálnosť spotrebiteľa nie je zabezpečená. Je nevyhnutná výchova spotrebiteľa.

2. Výroba kravského mlieka a spracovanie v mliekarenskom priemysle

Sektor produkcie a spracovania kravského mlieka je v dôsledku silnej organizovanosti v minulom období a vďaka vybudovaným dlhoročným zmluvným vzťahom medzi prvovýrobcami a spracovateľmi mlieka jedným z najstabilnejších sektorov čo sa týka spracovania domácej produkcie. A to aj napriek tomu, že v rámci vertikály nie sú vytvorené dostatočné vertikálne a horizontálne vzťahy, ktoré by pomáhali posilňovať pozíciu prvovýrobcov, resp. prvovýrobcov a spracovateľov v rámci reťazca. Mliekarenský sektor je jedinečný kooperáciou v rámci vertikály producent- spracovateľ v oblasti propagácie mlieka a mliečnych výrobkov prostredníctvom Mliečneho fondu od roku 2008.

Mliečny sektor má za sebou viacero náročných období spojených s mimoriadne významnými výkyvmi na svetovom trhu, ktoré sa premietli aj do cenového vývoja na Slovensku. Kumulovaná strata v prvovýrobe mlieka dosiahla v slovenskom sektore mlieka za 17 rokov členstva SR v EÚ objem vyše 500 miliónov €. Napriek tomu neklesla výroba surového kravského mlieka o viac ako 15 % vďaka zvyšujúcej sa úžitkovosti. Základným predpokladom zabezpečenia sebestačnosti v komodite mlieko je prijatie systémových opatrení, ktoré umožnia navýšenie stavov dojníc do roku 2035 o 17%.

Slovenský sektor prvovýroby mlieka sa dlhodobo borí s viacerými problémami, ktoré ohrozujú jeho konkurencieschopnosť na európskom trhu. Všeobecne možno konštatovať, že je to obrovský investičný dlh z dôvodu technickej a technologickej zaostalosti, finančná poddimenzovanosť z dôvodu dlhoročnej stratovosti sektora, problémy s pracovnou silou z dôvodu nezájmu o prácu v tomto sektore a výrazne nižšia podpora z európskych aj národných zdrojov.

V sektore prvovýroby mlieka je potrebné prijať systémové opatrenia zamerané na odstránenie investičného dlhu a zvýšenie konkurencieschopnosti podnikov, zabezpečenie prijateľného príjmu s ohľadom na plnenie podmienok životného prostredia, klímy a dobrých životných podmienok zvierat, zlepšenia vzdelávania a zamestnanosti a zlepšenie postavenia prvovýrobcov mlieka v dodávateľskom reťazci.

Mliekarenské podniky sú kapacitne i technologicky schopné spracovať deklarovanú zvýšenú produkciu surového kravského mlieka. **Do roku 2035 bude nevyhnutné investovať hlavne do obnovy zastaraných častí spracovateľských prevádzok k udržaniu konkurencieschopnosti, do nových liniek pre rozvoj a modernizáciu a do ekologických projektov v prospech životného prostredia a znižovania energetickej náročnosti (odpadového hospodárstva, vývoj ekologických obalových materiálov).**

Z pohľadu obchodu ide o najstabilnejší odbor s dobrými inováciami a zvládnutým marketingom. Obchod má stály záujem o slovenské mliečne produkty. Je potrebné zvyšovať spotrebu mlieka a mliečnych výrobkov a zabezpečiť cielenú osvetu na slovenského spotrebiteľa s využitím Mliečneho fondu.

Vertikála má predpoklady na zvýšenie úrovne kooperácie ako na vertikálnej, tak i na horizontálnej úrovni pri udržaní a posilnení funkčných zmluvných vzťahov.

3. Chov ošípaných a ich spracovanie v mäso spracovateľskom priemysle

Vo vertikále chovu ošípaných nie sú vytvorené dlhodobé dodávateľsko-odberateľské vzťahy, nie sú významné krátkodobé ani dlhodobé spoločné snahy na využitie produkcie ošípaných pre spracovanie a obchod v SR. Produkčná sebestačnosť dosahuje cca 43% a potravinová sebestačnosť 32%.

Deklarovaný záujem chovateľov investovať do rozšírenia chovu ošípaných a existujúce kapacitné možnosti spracovateľského priemyslu vytvárajú predpoklad pre výrazné zvýšenie domácej produkcie bravčového mäsa až na úroveň 80 % celkovej spotreby. **Okrem značných finančných prostriedkov do výstavby a modernizácie chovov a spracovateľských technológií si takéto výrazné zvýšenie domácej produkcie vyžaduje vyšší stupeň spolupráce a koordinácie jednotlivých prvkov a subjektov vo celej vertikále**

Spracovateľský priemysel (bitúňky) zatiaľ neponúka dlhodobú spoluprácu s producentmi jatočných ošípaných. Vychádza zo súčasnej situácie, kedy je pre spracovateľský priemysel ekonomicky výhodnejšie spracovanie suroviny z dovozu. Nevyužitie sú porážkové a rozrábkové kapacity priemyslu a nízka efektívnosť produkcie. Zvýšenie efektívnosti v časti produkcie bude dlhodobý proces, bez ktorého nebude ochota spracovania v spracovateľskom priemysle (primeraná cena). Dôležitým predpokladom pre ďalší rozvoj je potrebné zabezpečiť plné využitie existujúcich spracovateľských kapacít v mäsovom priemysle tak aby boli ekonomicky stabilné.

Vertikála produkcie bravčového mäsa vykazuje výrazný rozvojový potenciál. Dosiahnutie plánovanej úrovne produkčnej sebestačnosti na úrovni 80 % si však vyžaduje značné investície do výstavby nových veľkokapacitných fariem.

Mäso spracujúce podniky sú kapacitne schopné spracovať a produkovať zvýšenú produkciu, technologicky výrazne zaostávajú s výrazným investičným dlhom. Aj v prípade spracovania bravčového mäsa je pri projektovaní finančnej podpory tejto vertikály potrebné dbať na to, aby sa dosiahlo zvyšovanie potravinovej sebestačnosti. Celý proces výrazného zvýšenia sebestačnosti musí byť determinovaný zvýšením úrovne kooperácie producentov jatočných ošípaných a mäso spracujúceho priemyslu predovšetkým z pohľadu transparentnosti cenotvorby, odbytu, akosti, vymožitelnosti práv vyplývajúcich zo zmluvných vzťahov.

4. Chov hydiny a spracovanie v hydinárskom priemysle

Hydinársky priemysel patrí k odvetviam s výraznejšími znakmi vertikálnej integrácie najmä v segmente prvovýroba – spracovanie. Pozitívom vo vertikále je fungovanie dlhodobých dodávateľsko-odberateľských vzťahov medzi producentami jatočnej hydiny a spracovateľmi-bitúňkami. Na Slovensku chýbajú kapacity na liahnutie, čo zvyšuje náklady na odchov hydiny. V prípade moriek a vodnej hydiny, objem a štruktúra chovanej hydiny nie je postačujúca. Chýbajúci objem výsledného produktu sa rieši dovozom, ktorý sa zvyšuje takmer 56 % z celkovej ponuky na domácom agropotravinárskom trhu sa dováža. Dováža sa mäso čerstvé, chladené, ale aj konzervované, najviac kuracie. Predaj hydínového mäsa sa realizuje v obchodnej sieti ale dovozové mäso sa dostáva priamo i do zariadení verejného a školského stravovania. Vzhľadom na uvedené, sebestačnosť v hydínovom mäse klesá a v súčasnosti dosahuje 64,7 % - vyjadrené ako živá hmotnosť hydiny pred porážkou, resp. 50,52% v prípade odporazeného hydínového mäsa – údaj za rok 2019. Sebestačnosť v produkcii konzumných vajec sa dlhodobo pohybuje v rozmedzí 90 – 100 %, čo je najvyššia hodnota spomedzi všetkých živočíšnych komodít.

Hlavnými problémami pri dosiahnutí vyššej sebestačnosti je ekonomika výroby, nízky objem finančnej podpory odvetvia oproti okolitým štátom resp. nižšia úroveň lokálneho patriotizmu spotrebiteľov.

Situáciu výrazne zhoršuje nedostatok finančných prostriedkov na celkovú rekonštrukciu, automatizáciu a modernizáciu chovov a bitúnkov a v súčasnosti i nedostatok financií na prechod z klieťkového spôsobu chovu nosníc na podstielkový chov vo voliérach. Toto je nutné zrealizovať do roku 2025.

Väčšina bitúnkov prevádzkuje vlastný chov jatočnej hydiny a prísun jatočnej hydiny na spracovanie od ostatných chovateľov si zabezpečujú vo vlastnej réžii. Je tu silná konkurencia zo strany veľkého počtu rozrábkární a prebaľovacích spoločností - na Slovensku pôsobí niekoľko desiatok spoločností zaoberajúcich sa prebaľovaním a rozrábaním hydínového mäsa z ktorých až 99 % nakupuje lacné a nekvalitné mäso zo zahraničia. Nevyužitie chovateľské a porážkové kapacity a ich zlý technický stav u časti chovov a prevádzok je dôležitým faktorom limitujúcim rozvoj odvetvia. Zvýšenie produkcie si vyžiada investície do rekonštrukcie objektov, modernizáciu technologických zariadení v liahnutí hydiny, v odchove, výkrme i v chove nosníc.

Obchodné vzťahy s obchodnými reťazcami sú komplikované, narážajú na vysokú cenu hydínového mäsa a na operatívnosť dodávok. Potrebne je sa zamerať na vyváženosť dodávateľsko - odberateľských vzťahov v segmente produkcia – obchod. Je nevyhnutná podpora spotreby domácej produkcie cez verejné a školské stravovanie vzdelávanie spotrebiteľa smerom k spotrebe kvalitných, zdravých a čerstvých slovenských potravín.

5. Chov oviec a kôz, výroba ovčieho mäsa, mlieka a výrobkov z ovčieho mlieka

Vertikála produkcie, spracovania a odbytu ovčích a kozích výrobkov je perspektívna s výrazným rastovým potenciálom. Funkčnosť vertikály je v súčasnosti výrazne limitovaná úrovňou domácej spotreby a značne diferencovaná v jednotlivých produktoch chovu oviec a kôz. Vertikála sa v priebehu minulého obdobia nevybudovala po stránke kooperácie, spoločných chovateľských schém, silných a relevantných odbytových zoskupení. Dlhodobá nízka domáca spotreba ovčieho mäsa má za následok vysokú závislosť na zahraničnom odbyte. Takmer 80 % hrubej produkcie je v mäse či v živom vyvázaných do zahraničia. Úspešný prienik domáceho ovčieho mäsa do maloobchodných reťazcov vytvára reálny predpoklad pre zvýšenie domácej spotreby a tým aj pokles závislosti na zahraničnom dopyte. Oživenie domáceho dopytu po ovčom mäse bude výrazným stimulom pre spracovanie suroviny domácim spracovateľským priemyslom. Je potrebné vyriešiť otázku ovčej vlny ako materiálu s vysokým potenciálom uplatnenia na trhu vo forme spracovaných výrobkov.

Odbyt ovčieho mlieka je založený na dlhodobých a korektných zmluvných vzťahoch so spracovateľským priemyslom, takmer celá produkcia mlieka je odoberaná a spracovaná domácimi kapacitami a následne umiestňovaná takmer výhradne na domáci trh.

Pre stabilizáciu a rozvoj chovu oviec a kôz je potrebné zvýšenie úrovne systémových podpôr a rekonštruovať existujúce ustajňovacie priestory, príp. budovať nové objekty, ako aj modernizovať technológie kŕmenia a napájania. Je potrebné nastaviť a modernizovať porážkové a spracovateľské kapacity pre ovčie mäso s cieľom zabezpečiť plynulé dodávky do obchodnej siete, ktorá má o slovenské ovčie mäso a ovčie produkty eminentný záujem. Je nevyhnutné zvýšiť nedostatočnú spotrebu ovčieho mäsa edukáciou spotrebiteľa smerom k zdravému stravovaniu.

Funkčné nastavenie vertikály a proces výrazného zvýšenia domácej spotreby ovčích a kozích produktov musí byť determinovaný zvýšením úrovne kooperácie chovateľov oviec a kôz a spracovateľského priemyslu predovšetkým z pohľadu transparentnosti cenotvorby, odbytu, akosti, vymožitelnosti práv vyplývajúcich zo zmluvných vzťahov.

6. Ryby a možnosti ich spracovania

Vertikála sa v priebehu minulého obdobia nevybudovala po stránke spoločných chovateľských schém, silných a relevantných odbytových zoskupení a ani v nadväznosti na spracovateľský priemysel. Na Slovensku nie je zriadená žiadna organizácia výrobcov v sektore akvakultúry. Chovatelia a spracovatelia rýb, nemajú záujem o spoluprácu v rámci vertikály. Taktiež absentuje aj horizontálna spolupráca medzi jednotlivými chovateľmi i spracovateľmi. V odvetví je rastúci záujem o predaj produkcie formou predaja z dvora priamo konečnému spotrebiteľovi a rastúci záujem o dodávky sladkovodných rýb deklaruje aj obchod.

Produkčný sektor trpí celkovou podkapitalizáciou, s obmedzenou tvorbou vlastných zdrojov na investície a obnovu, s minimálnou možnosťou získania úverových zdrojov bánk. Pre rozvoj akvakultúry bude do roku 2035 dôležité zväčšiť a rozšíriť produkciu akvakultúry a diverzifikovať činnosť fariem, tým dosiahnuť zníženie nákladov na jednotku produkcie a zvýšiť konkurencieschopnosť slovenských podnikov v porovnaní s podnikmi v ostatných štátoch EÚ. Súčasný chov rýb síce spĺňa požiadavky životného prostredia (často aj samotné požiadavky stanovené v niektorých vyhláškach chránených vtáčích územi), je však potrebné **rozvíjať metódy zamerané na udržateľný rozvoj a zavádzať nové metódy pri intenzívnom chove rýb, vrátane šľachtiteľskej práce.**

Bude tiež nevyhnutné nastaviť a podporiť spracovateľské kapacity na spracovanie domácej produkcie, pretože sa dnes prednostne využívajú na spracovanie morských rýb z dovozu. Popri týchto opatreniach by mala byť podporená aj propagácia produktov sladkovodnej akvakultúry, čo by prispelo k zvýšenej spotrebe sladkovodných rýb v SR. V tejto oblasti je priestor na spoluprácu celej vertikály s vedecko-výskumnými inštitúciami tak v oblasti chovu rýb, ako aj na vývoji nových rybných výrobkov v súlade s požiadavkami spotrebiteľov.

7. Výroba medu

Včelárstvo má výrazný vplyv na poľnohospodárstvo z hľadiska jeho podielu na opelení kultúrnych plodín; odhaduje sa, že až 80 % opelenia je zabezpečovaných hmyzom a z toho 80 % včelou medonosnou. Na Slovensku je registrovaných 20 tisíc včelárov a 330 tisíc včelstiev, pričom len niekoľko desiatok je profesionálnych včelárskych prevádzok prevažne rodinného typu. Takže tu nie je priame vytváranie pracovnej sily. Tiež evidujeme úzku skupinu včelárov s chovom včiel v ekologickom režime a širšiu skupinu s chovom blízky biologickým potrebám včelstiev. Z dôvodu doposiaľ neúplne definovaných pravidiel vymedzujúcich ekologický chov včiel, nie je možné včelárom s chovom, ktorý možno považovať za ekologický poskytnúť primeranú podporu. Z dôvodu rozdielnej ekonomickej náročnosti a celkovému prístupu ku chovu včiel v ekologickom režime je potrebné oddeliť komerčné včelárstvo od ekologického na základe zadefinovania podmienok ekologického chovu včiel v podmienkach Slovenska, ako aj z dôvodu prerozdelenia finančnej podpory pre sektor včelárstva od súčasnej doby po horizont 2035.

V produkcii medu bolo Slovensko dlho prebytkové, od roku 2010 nie je sebestačné a časť medu sa dováža. **Sebestačnosť Slovenska v produkcii medu sa odhaduje na úrovni cca 60 – 70 %.** V súčasnosti pôsobí 25 schválených prevádzok na spracovanie a balenie medu a takmer 6 000 malých registrovaných ohlásených prevádzok, kde prvovýrobcovia získavajú med vo vlastných priestoroch, sami ho balia a predávajú konečnému spotrebiteľovi, dominantne v rámci predaja z dvora. Väčší spracovatelia majú vybudované dodávateľsko-odberateľské vzťahy a dodávajú med do maloobchodných a veľkoobchodných predajní, obchodných reťazcov a gastro prevádzok.

Títo väčší spracovatelia vykupujú med od slovenských včelárov a niektorí dovážajú med zo zahraničia a miešajú ho so slovenským.

Vertikála nie je stabilizovaná a cenovo konkurencie schopná z dôvodu nestabilného vnútorného trhu, dovozu medu a produktov z neho z krajín EU a dovozu z tretích krajín. Odbytové kanály na domácom trhu sú neprehľadné, čiastočne vybudované. Existuje priestor pre významné skrátenie dodávateľského reťazca konečnému spotrebiteľovi elimináciou prekupcov a prebaľovačov suroviny, s pozitívnym dopadom na konečnú cenu produkcie medu a ďalších včelích produktov. Pre udržateľný rozvoj vertikály je kľúčovým zosúladienie povinnosti označovania zmesového medu krajinami pôvodu na celoeurópskej úrovni a spracovať odborné a legislatívne nástroje na ochranu trhu pred dovozom falšovaných produktov.

Ako naliehavá potreba sa ukazuje vypracovanie dlhodobého a systémového plánu podpory všetkých foriem včelárstva, najmä mladých a začínajúcich včelárov, včelárskych a rodinných fariem, vrátane ekologického chovu včiel. Je potrebné zvážiť vybudovanie nových prevádzok/spracovateľských centier v regiónoch, kde absentujú, resp. modernizovať existujúce prevádzky a optimalizovať ich využitie.

Pre budúci rozvoj vertikály je dôležitou tiež kooperácia s vedecko-výskumnou základňou pri riešení celého radu definovaných problémov. Je významný priestor na zvyšovanie spotreby slovenského medu prostredníctvom výchovnej komunikácie so spotrebiteľom.

8. Pestovanie obilnín a ich spracovanie v mlynskom priemysle a využitie v druhospracovateľskom priemysle

Slovenská republika má historickú tradíciu v pestovaní obilnín. Disponuje priaznivými pôdno-klimatickými a agrotechnickými podmienkami na ich pestovanie, pričom zberová plocha obilnín predstavuje približne 39 % z využitej poľnohospodárskej pôdy. Najvýznamnejším druhom pestovanej obilniny v slovenskom poľnohospodárstve je pšenica, nasledovaná kukuricou na zrno, jačmeňom a ražou.

Miera sebestačnosti v obilninách na slovenskom trhu je vysoká, **pohybuje sa v rozpätí 137 – 160 %**, čo znamená dostatočnú ponuku pre domáci spracovateľský priemysel a pre export. Aj v menej úrodných rokoch dokázala produkcia obilnín v plnej miere pokryť domáci dopyt pre potravinárske, krmovinárske a osivárske účely.

Pre zlepšenie konkurencieschopnosti je potrebné zavádzať sofistikované zariadenia pracujúce v automatizovaných systémoch pri operáciách, ako orba, úprava pôdy, sejba a ďalšie úkony spojené využívaním GPS technológií. Významným prvkom je podpora budovania skladovacích kapacít s modernými technológiami na poľnohospodárskych podnikoch.

Významne je potrebné zlepšiť horizontálnu spoluprácu, čo pomôže poľnohospodárom získať výhodnejšiu pozíciu pri zabezpečovaní vstupných surovín, nákupe a využívaní poľnohospodárskej techniky.

Ako perspektívne sa javí pestovanie sladovníckeho jačmeňa, tvrdej pšenice a rozšírenie pestovania regionálnych odrôd obilnín, resp. nových odrôd ako výsledok šľachtiteľských postupov. Zvýšenie počtu hospodárskych zvierat sa prejaví zvýšením spotreby obilnín, a teda aj zvýšenou potrebou a spotrebou krmných zmesí. Aj sektor pestovania obilnín sa nezaobíde bez rekonštrukcie závlahových systémov a vodozádržných opatrení.

Medzi prvovýrobou a spracovateľským priemyslom prakticky **neexistuje vertikálna kooperácia okrem spracovania kukurice na bioetanol, pri výrobe ktorého sa zároveň vyrábajú významné množstvá krmív**. Problémom vertikály obilnín je tiež **nízka miera spracovania obilnín do finálnych výrobkov**. Disponujeme pritom dostatočnými spracovateľskými kapacitami. Tie sa však využívajú na 50 – 60 %.

Podpora vertikály však musí byť prioritne orientovaná do spracovateľského priemyslu, najmä odborov ktoré priamo realizujú výrobu potravinárskych výrobkov z obilnín, t. j. mlynský, pekárensko-cukrárenský, cukrovinkársko-pečivárenský, liehovarnícky, výrobu sladu a výrobu krmných zmesí pre živočíšnu výrobu. Je nevyhnutné podporiť investičný rozvoj do modernizácie, výrobných zariadení, automatizácie výroby, nákupu moderných technológií pre inováciu produktov a zníženie energetického zaťaženia.

Je nevyhnutné podporiť investičný rozvoj do modernizácie, výrobných zariadení, automatizácie výroby, nákupu moderných technológií pre inováciu produktov, zníženie energetického zaťaženia a úsporu emisií skleníkových plynov vznikajúcich pri pestovaní obilnín.

9. Pestovanie olejní a ich spracovanie

V štruktúre osevu poľnohospodárskych plodín zaberajú na Slovensku olejninový druhý najväčší podiel po obilninách. Medzi olejnaté plodiny, ktoré sa pestujú na Slovensku patrí repka olejná, slnečnica ročná, sója, mak siaty, horčica, ľan olejný, tekvica na olej. Repka, slnečnica a sója sa stali významnou trhovou plodinou dobre realizovateľnou i mimo územia Slovenska. Postupne sa v nadväznosti na prijaté nariadenia a požiadavky EÚ orientovalo obchodné využitie na produkciu MERO (repka) a vývoz na európske trhy. Produkcia olejnatých semien dlhodobo prevyšuje spotrebu na domácom trhu viac ako 1,5 násobne.

Slovenská republika ako jediná krajina v EÚ nemá v súčasnej dobe vybudovaný olejninársky priemysel – výrobu jedlých olejov. Na potravinárske účely sa spracováva len minimálna časť produkcie a to časť slnečnice. Repka olejná sa spracováva na výrobu metylesteru repkového oleja (MERO). Absencia spracovateľských kapacít spôsobila úplnú zmenu bilancie a štruktúry obchodu s jedlými olejmi. Prakticky všetky rastlinné jedlé oleje sa dovážajú. Produkciu rastlinných jedlých olejov prevzali nadnárodné potravinárske reťazce, ktoré produkujú radovo viac ako je spotreba olejov v SR a uplatňujú výhody z rozsahu čo sa týka nákupu suroviny i prevádzky.

Výrobná vertikála jedlých rastlinných olejov prakticky nejstvie okrem jedného výrobcu špeciálnych jedlých rastlinných olejov s významným podielom BIO. Podiel výroby je však nerelevantný. Vertikála je postavená na modeli európskeho obchodu s repkou a slnečnicou. Ostatné olejninový (mak, sója) majú vytvorené vertikály na spracovanie a odbyt predovšetkým pre domácu spotrebu.

Rozvoj vertikály olejní je potrebné definovať diferencovane. Pestovanie repky je z hľadísk vhodnosti geografického rozmiestenia, osevných postupov a zaťaženia agrochemikálií na hranici svojho rozvoja. Vybudovanie spracovateľskej vertikály jedlých rastlinných tukov a olejov musí mať racionálne ekonomické východiská. Pestovanie slnečnice má potenciál predovšetkým z hľadiska projektov prechodu podnikov na BIO poľnohospodárstvo. Pestovanie maku a maloobjemových olejní ďalší potenciál rozvoja vrátane rozvoja vertikály inovácie výrobkov. Pestovanie sóje má ďalší potenciál rozvoja vrátane ďalšieho budovania vertikály spracovania a odbytu. Skutočnosť, že SR má dlhodobú ambíciu na priestor pestovania non GMO repky otvára priestor pre ďalší rozvoj vrátane vstupu na európske trhy.

Vertikálu olejní je potrebné považovať ako štruktúrovaný problém niekoľkých komodít s rôznym stupňom prínosov pre celkový koncept rozvoja rezortu pôdohospodárstva a preto každá z týchto parciálnych vertikál potrebuje hĺbkovú analýzu a prípravu projektového riešenia

10. Pestovanie cukrovej repy a spracovanie na cukor

Znížením kvóty pre SR i iné krajiny sa znížila rozvojová príležitosť vertikály v SR. Pokles plôch predstavoval takmer 30% z pôvodnej plochy. Z pôvodných 10 cukrovarov zostali na území SR dva cukrovary. Aj napriek dramatickej zmene podmienok produkcie cukrovej repy a cukru sa vertikála cukru stabilizovala a rozmer pestovania a produkcie sa ustálil. Za obdobie 10 rokov vertikála bola schopná nahradiť v spracovateľskej kapacite výpadok 3 cukrovarov a podobnú produkciu dokázala realizovať približne na 2/3 výmery. Cukrovary na Slovensku sú plne v rukách zahraničných investorov, avšak zodpovednosť za ich riadenie má slovenský manažment. Sebestačnosť v pokrytí spotreby cukru bola v roku 2019 93,5 %.

Dôležitým predpokladom pre ďalší rozvoj je navýšenie priemernej výmery **pestovateľských plôch cukrovej repy o cca 2 000 ha v pestovateľských oblastiach** a navýšenie produkčných kapacít viac o cca 10% východiskovej základne. **Je potrebné zabezpečiť plné využitie existujúcich spracovateľských kapacít v cukrovarníckych kampaniach tak, aby boli ekonomicky stabilné.**

Vzhľadom na dlhodobu pretrvávajúcu krízu v sektore, je potrebné aj v ďalšom období ponechať cukrovú repu zaradenú medzi citlivé komodity podporované dobrovoľne viazanou podporou. Táto je predpokladom dlhodobej stabilizácie pestovania cukrovej repy počas celej doby trvania nového programovacieho obdobia SPP, teda od r. 2021 do roku 2027, prípadne až do roku 2035.

Z hľadiska investičnej politiky bude potrebné modernizovať strojno-technologickú základňu producentov cukrovej repy a realizovať podporu investícií do mechanizmov určených hlavne na sejbu, plečkovanie, vyorávanie, vývoz. Pokiaľ bude deklarovaná stabilita produkcie a efektívnosti produkcie cukru, je predpoklad financovania z úverových zdrojov a leasingu. Súčasne je potrebné **vypracovať samostatný projekt závlah pre produkčné oblasti** a akceptovať ho v zámeroch eliminácie dôsledkov sucha v SR.

Cukrovary sú kapacitne i technologicky schopné spracovať a produkovať mierne zvýšenú produkciu. V strednodobom horizonte sú vybavené technologicky. Celý proces stabilizácie a mierneho zvýšenia sebestačnosti musí byť determinovaný zvýšením úrovne kooperácie producentov cukrovej repy a cukrovarov predovšetkým z pohľadu transparentnosti cenotvorby, kvality a vzťahov pri dodávkach niektorých vstupov

11. Produkcia ovocia mierneho pásma, jeho priamy odbyt a spracovanie v konzervárskom a mraziarenskom priemysle

Pestovanie a produkcia ovocia v SR má osobitný štrukturálny vývoj. Po vstupe SR do EÚ (2004) sa síce znížili výmery sádov, napriek tomu bol tento vývoj sprevádzaný určitou stabilizáciou produkcie. Znižovanie výmery prebiehalo pri rušení neproduktívnych sádov a súčasne čiastočnou náhradou sádov s vysokou produkciou s modernými a trhovými odrodami. Produkčná sebestačnosť v spotrebe ovocia mierneho pásma sa pohybuje na úrovni 60 - 63% (VUEPP, 2019). Podstatnú časť produkcie vyrába 45 veľkých a väčších producentov s modernými postupmi zakladania, údržby sádov a skladovania.

Títo producenti pochopili aj dôležitosť organizovaného spoločného odbytu a výsledkom snahy o spoločný odbyt je vznik a kreovanie činnosti ovocinárskych odbytových organizácií výrobcov. Vybudované horizontálne vzťahy, rámcované odbytovými organizáciami výrobcov významne zabezpečujú kontinuálny odbyt a prispievajú k jeho stabilizácii. Je to funkčná platforma pre budovanie spoločných postupov v oblasti skladovania, úpravy a balenia.

Nízka dostupnosť pracovnej sily spôsobuje situáciu, **kedy je ročne pozbieraných iba 70% z celkovej evidovanej produkcie, čo sú významné straty.** Automatizované systémy sú zatiaľ nedostupné s ohľadom na investičné náklady. Je nedostatočná **úroveň skladových kapacít** z hľadiska objemu i kvality, závlahových zariadení a protimrazových technológií a v celkovej vybavenosti technológiami pestovania a logistiky.

Ovocie má v SR silný potenciál rozvoja v konvenčnej i integrovanej produkcii. Predpokladom tohto rozvoja je rozvoj vysokoprodukčných sádov. Nevyhnutnou podmienkou pre úspešnú výsadbu nových sádov a udržanie existujúcich vysokoprodukčných sádov je vybudovanie systémov závlah a protimrazovej ochrany v nadväznosti na významné zmeny klímy a riziká vyplývajúce z počasia. Väčšiu istotu v pestovaní ovocia musí garantovať fond pre zabezpečenie nepoistiteľných rizík. Pre zabezpečenie ovocia pripraveného na odbyt v požadovanej kvalite je potrebné zabezpečiť výstavbu skladov s riadenou atmosférou, triediacu a baliacu technológiu. **Je nevyhnutné zabezpečiť dobudovanie vertikály až na úroveň riadenej distribúcie dodávok kvalitného tovaru do maloobchodu počas celého roka. Obchod deklaruje výsostný záujem o slovenské ovocie.**

Vertikálne vzťahy so spracovateľským priemyslom sú poddimenzované a fungujú na báze obchodov ad - hoc, hoci konzervárenský priemysel deklaruje záujem o slovenské ovocie pre účely spracovania. V tejto oblasti je nevyhnutné zlepšiť dlhodobé zmluvné vzťahy. **Z hľadiska spracovania ovocia je potrebné zabezpečiť investície do konzervárenského priemyslu najmä na nákup inovatívnych technológií šetrných k životnému prostrediu. Je nevyhnutné hľadať možnosti výroby produktov s vyššou pridanou hodnotou, detskú výživu, dietetické produkty a pod.**

Vertikála produkcie a spracovania ovocia má potenciál aj z pohľadu zmeny stravovacích návykov spotrebiteľov, pričom správna podpora zdravej výživy pomôže zvýšiť spotrebu ovocia. V tomto by bolo potrebné, aby sa vertikála spojila v uplatňovaní marketingových nástrojov napr. vytvorením odbytového komoditného fondu napr. aj spolu s vertikálou výroby a spracovania zeleniny.

12. Produkcia zeleniny mierneho pásma a zemiakov, ich priamy odbyt a ich spracovanie v konzervárenskom a mraziarenskom priemysle

Vertikála výroby a spracovania zeleniny je vertikálou s veľkou perspektívou. Spolu so spracovaním ovocia v konzervárenskom a mraziarenskom priemysle by mohlo dôjsť k podstatnému zvýšeniu výroby a spotreby, čo by znamenalo lepšie zhodnocovanie pôdy, produkciu s vyššou prácnosťou a pridanou hodnotou.

Pestovatelia zeleniny ako jedni z mála prvovýrobcov na Slovensku pochopili význam v spájaní sa v odbytových organizáciách výrobcov a posilnili tak svoje vyjednávacie schopnosti na úroveň uznávaných partnerov aj pre obchodné reťazce. **Na tomto úspešnom príbehu je nevyhnutné modelovať celý projekt rozvoja vertikály zeleniny, analyzovať a spracovať odporúčania na rozvoj pestovania, potrebu konkrétnych investícií so zohľadnením špecializácie jednotlivých prvovýrobcov a spracovateľov.**

Prvovýrobcovia sú pripravení do roku 2027 navýšiť pestovanie zeleniny na ornej pôde a zvýšiť tak produkciu minimálne o polovicu. Predpokladom úspešnosti tohto postupu je intenzívna systémová podpora, vyriešenie sezónneho zamestnávania a zabezpečenia dostatku sezónnych pracovníkov. Nevyhnutná je aj súbežná investícia do výstavby skladovacích kapacít a do liniek na pozberovú úpravu, triedenie a balenie, aby tieto činnosti nemuseli výrobcovia realizovať v zahraničí, čím sa významne predražuje celá produkcia. Vzhľadom na zmenu klímy je potrebné veľmi intenzívne začať revitalizovať závlahové hospodárstvo a zabezpečiť nákup nových poľných technológií s potrebou finančných zdrojov. Súčasne je rozhodujúce vytvorenie fondu pre nepoistiteľné riziká.

Pre zabezpečenie konkurencieschopnosti sa otvára otázka výstavby nových zakrytých plôch a využitie obnoviteľných zdrojov energie. Podporou pre pestovateľov musí byť veda a výskum, ako aj efektívne poradenstvo.

Spracovateľský priemysel pre oblasť spracovania zeleniny patrí k najslabším článkom potravinárskeho priemyslu a súčasne je aj v rámci vertikály málo aktívny. **S potenciálom rastu produkcie zeleniny je však potrebné pozerieť sa na konzervársky a mraziarsky priemysel ako na segmenty, ktoré sú schopné nakúpiť podstatne viac domácej suroviny na spracovanie.** Predpokladom rozvoja týchto odvetví sú investície do modernizácie, inovácií a efektívnosti energetického hospodárstva spolu s výrobou výrobkov s vyššou pridanou hodnotou. Je potrebné zhodnotiť potrebu výstavby prípadných nových špecializovaných kapacít na spracovanie zeleniny a ovocia.

Vertikála produkcie a spracovania zeleniny má potenciál aj z pohľadu zmeny stravovacích návykov spotrebiteľov, pričom správna podpora zdravej výživy pomôže zvýšiť spotrebu zeleniny. V tomto by bolo potrebné, aby sa vertikála spojila v uplatňovaní marketingových nástrojov napr. vytvorením odbytového komoditného fondu napr. aj spolu s vertikálou výroby a spracovania ovocia.

13. Výroba hrozna a jeho spracovanie vo vinárskom priemysle

Vinohradníctvo má významné postavenie z hľadiska produkcie a z hľadiska pridanej hodnoty. V súčasnosti je však mimoriadne nekonkurencieschopné, dochádza k postupnému úbytku vinohradov bez obnovy, sú veľmi nízke hektárové výnosy, náklady na obhospodarovanie vinohradov sú vysoké a úplne chýba poradenstvo a vzdelávanie pre zabezpečenie intenzifikácie pestovania a produkcie. Klesajúci trend spotreby v EÚ vyvíja enormný tlak na ceny hrozna a vína, mušty a víno sa na Slovensko dovážajú vo veľkých množstvách, avšak v pochybnej kvalite.

Vinárstvo na Slovensku je v súčasnosti na mediálnej populárnej vlne, ktorá bola vyvolaná medailovými úspechmi na domácich a predovšetkým svetových súťažiach. Napriek tomu produkcia vína za ostatných 10 rokov poklesla a predstavuje iba 39 % z celkovej spotreby. Až 80 % produkcie vína na Slovensku je v najvyššej kategórii vín -vína s chráneným označením pôvodu, čomu zodpovedá aj vyššia cena. V ponuke zo slovenskej produkcie chýbajú vína bez zemepisného označenia v lacnejšom cenovom pásme.

V súčasnosti sa vinohradníctvo a vinárstvo v Slovenskej republike nachádza na mimoriadne dôležitom medzníku, kedy správna analýza súčasnej situácie, poučenie sa z histórie a nastavenie správnych intervencií by mohli pomôcť stabilizovať situáciu v tomto sektore. Vertikála má jasný potenciál pre rozvoj.

Podstatou rozvoja je udržanie plochy vinohradov so zvýšením diverzifikácie výsadby podľa kvality a zásadné zvýšenie výnosov. Tiež je očakávané zvýšenie obhospodarovania šetrného k životnému prostrediu. Zvýšenie intenzity produkcie hrozna zvýšením výnosov prinesie zvýšenie výroby z 340 tis. hl na 600 tis. hl, čo bude znamenať zvýšenie pokrytia domácej spotreby domácou výrobou na 70 %. Diverzifikácia výsadby smerom k produkcii aj vín bez označenia, resp. akostných vín rozšíri trhové možnosti slovenských vinárov a ich schopnosť ponúknuť slovenskému spotrebiteľovi kvalitné slovenské víno v prijateľných cenách. Predpokladom pre tieto zmeny sú cieľové podpory vrátane podpôr na ekoschémy, šetrné postupy pre životné prostredie a ekologické obhospodarovanie. Ďalšou nevyhnutnosťou sú investície do výsadby nových vinohradov, budovania a opráv terás, investície do závlah a ochranných sietí. Potrebné zvýšenie výnosov je možné zabezpečiť iba pomocou nových investícií do vinohradníckej techniky, avšak tu sa predpokladá podmienenosť spolupráce malých vinohradníkov. Vinársky priemysel disponuje dostatočnými výrobnými kapacitami, avšak je nevyhnutné investovať do ich modernizácie a reštrukturalizácie.

Jedným z predpokladov úspešného rozvoja tejto vertikály je **intenzívna podpora pre výskum inovácie, poradenstvo a vzdelávanie, ktoré v súčasnosti úplne chýbajú. Vertikála je pripravená k úzkej spolupráci tak vertikálnej, ako aj horizontálnej, čoho jasným signálom je vôľa na vytvorenie Vinárskeho marketingového fondu. Je priestor na zvyšovanie spotreby kvalitných slovenských vín.**

14. Výroba korenín

Odvetvie spracovania korenín je významnou súčasťou potravinárskeho priemyslu, zohráva dôležitú úlohu ako pridružené odvetvie pre oblasť potravinárstva a to hlavne pre odvetvie spracovania mäsa. Spracovanie korenín sa v rámci odvetvia spracovania a konzervovania ovocia a zeleniny pohybuje na úrovni cca 30%, v súčasnej dobe nie sú k dispozícii oficiálne štatistiky za vývoj odvetvia spracovania korenín samostatne. V oblasti spracovania korenín pracujú 4 štyria významní spracovatelia evidovaní v rámci odvetvia spracovania a konzervovania ovocia a zeleniny a niekoľko stredných a malých podnikov. Odvetvie pracuje s vysokým podielom vstupov (rôzne druhy korenín).

Produkčná sebestačnosť Slovenska v oblasti spracovania korenín nie je reálna a ani o nej nie sú vedené štatistiky, avšak je možné pokryť časť produkcie korenín, pre ktoré má Slovensko ideálne geo-klimatické podmienky - kvalita (napr. množstvo éterických olejov) a množstvo dopestovaných plodín v porovnaní s inými krajinami vysoko konkurencieschopné.

V tejto súvislosti evidujeme záujem spracovateľov o spracovávanie niektorých druhov surovín pôvodom zo Slovenska prioritne koreninová paprika, majoránka, rasca, cibuľa, cesnak, koreňová zelenina (mrkva, petržlen, paštrnák). Produkcia korenín má aj nezanedbateľný krajínotvorný a ekologizačný prvok.

V súčasnej dobe neexistujú odbytové organizácie, ktoré by riešili dodávateľsko-odberateľské vzťahy v rámci vertikály, najmä na úrovni pestovateľ- spracovateľ.

Spracovanie korenín patrí medzi odvetvia s vysokým potenciálom ďalšieho rastu a to najmä vo vzťahu k spracovaniu domácej produkcie pestovaných plodín. Pre udržateľný rozvoj pestovania zeleniny, surovín a rastlín pre účely výroby korenín je nevyhnutné vytvoriť mapu pre vyznačenie oblastí s vhodnými klimatickými podmienkami pre pestovanie daných plodín a pripraviť samostatnú schému podpory prioritne pre pestovanie tých druhov plodín o ktoré má odvetvie spracovania korenín záujem vrátane podpory kvality, spolu s investíciami do závlah a nákupu zariadení na úrovni pestovateľov. Je potrebné investovať do ekologických technických riešení na úrovni spracovateľov pre zvýšenie konkurencieschopnosti, do podpory logistiky a likvidácie odpadov a tiež nastavenie kontrolných mechanizmov na kontrolu pôvodu a originality. Ďalší potenciál pre lepšie uplatnenie sektora na trhu je v gastro odvetví, kde je zaznamenaný vysoký podiel importu spracovaných korenín zo zahraničia.

15. Priemysel výroby nealkoholických nápojov

Priemysel výroby nealkoholických nápojov (ďalej nápojový priemysel) patrí z hľadiska humánnej výživy k doplnkovým odborom potravinárskeho priemyslu. Jeho výsledky hospodárenia boli v období rokov 2017-2019 pozitívne a v priemere dosahovali 10 mil. €.

Nealkoholické nápoje v súčasnosti na Slovensku vyrába 15 podnikov. Ich počet sa v čase mení, v posledných troch rokoch ubudol 1 veľký a 1 malý podnik. Negatívnym je fakt, že klesá počet malých aj veľkých ziskových podnikov. Zahraničným kapitálom disponuje jeden veľký podnik. V priemere sledovaného odboru podiel zahraničného kapitálu na základnom imaní v roku 2019 činil 11,0 %.

Dopyt po výrobkoch nápojového priemyslu výrazne ovplyvňuje štruktúru a objem jeho produkcie. V posledných troch rokoch klesá produkcia sytených nealkoholických nápojov. Naopak, produkcia stolových vôd a miešaných nápojov s obsahom piva (RADLER) výrazne stúpa.

Dlhodobým problémom je nedostatočné využívanie výrobných kapacít. V roku 2017 boli výrobné kapacity nápojového priemyslu v priemere využité na 59,5 %, v roku 2018 na 60,8 % a v roku 2019 len na 60,6 %. V súčasnosti nápojový priemysel SR svojou výrobou pokrýva 67,9 % domácej spotreby. V prípade, že by rozšíril svoju výrobu na úroveň v súčasnosti dostupných kapacít, mohol by v roku 2019 vyprodukovať o 12 % naturálneho objemu výrobkov viac ako vieme skonzumovať, čím by sa vytvorili vyššie predpoklady pre export nealkoholických nápojov do zahraničia.

Podiel slovenských výrobkov nápojového priemyslu v domácej obchodnej sieti je nízky a postupne klesá. V súčasnosti sa pohybuje približne na úrovni 38 %.

Zahranično-obchodná výmena nápojového priemyslu bola v strednodobom horizonte variabilná s každoročne sa prehlbujúcim saldom obchodnej bilancie. Z uvedeného vyplýva, že na zahraničných trhoch nie sme konkurencieschopní s nealkoholickými nápojmi.

Výrobcov nealkoholických nápojov a minerálnych vôd čakajú veľké výzvy najmä v oblasti ochrany životného prostredia, klimatických cieľov, prechodu na obehovú ekonomiku, zavedením a financovaním zálohového systému na nápojové plastové a kovové obaly, povinnosťami v súvislosti s plnením povinného obsahu recyklovaného materiálu do nových obalov, hľadanie spôsobov pre udržateľné využitie recyklovaných materiálov a zvyšovanie ich obsahu v nových obaloch, výchova a vzdelávanie spotrebiteľov, znižovanie hmotnosti obalov, investície do dizajnu výrobkov, podpora inovácií v zmysle odstraňovania bariér recyklácie a podpory nákladovo efektívnej recyklácie, rozvoj recyklácie a recyklačných kapacít podporujúcich recykláciu z fľaše do fľaše a z plechovky do plechovky, znižovanie uhlíkovej stopy nápojových obalov.

Na základe disponibilných údajov celková investičná potreba pre rozvoj, rast konkurencieschopnosti a inovácií nápojového priemyslu dosahuje úroveň 58,5 mil. €.

16. Produkcia kvetov a liečivých, aromatických a koreninových rastlín

Rezané kvety sa aktuálne pestujú vo vykurovaných skleníkoch na približne 2 ha. Dominantní sú iba dvaja pestovatelia. Vertikála kvetov nie je vybudovaná a neexistujú relevantné odbytové zoskupenia.

Výrazné zmeny na trhu s kvetmi nastali po otvorení sa domáceho trhu v deväťdesiatych rokoch minulého storočia. Vtedy došlo k prudkému poklesu produkcie rezaných kvetov v dôsledku zániku množstva producentov. Neboli konkurencieschopní z hľadiska kvality, sortimentu a ceny.

Vertikálu je možné rozdeliť do viacerých segmentov: na produkciu rezaných kvetov, produkciu trvaliek v kontajneroch, osivárstvo a rýchlenú produkciu letničiek a balkónoviek. Produkcia kvetov **čelí viacerým problémom, akými sú nedostatočná ochrana trhu voči nelegálnym dovozom kvetov, nevybudovaný systém poradenstva, špecializovaných služieb ochrany a údržby pri postrekaní a hnojení ako aj komplikovaná legislatíva pri zamestnávaní cudzincov/cudziniek v tomto segmente poľnohospodárstva.** Producenti považujú postavenie maloobchodných reťazcov vo vertikále za príliš silné, čo vedie k disproporčnej vyjednávacjej sile a k zhoršovaniu obchodných podmienok pre malých producentov.

Tradícia v zbere liečivých rastlín z prírodných zdrojov ako aj vo veľkoplošnom pestovaní na ornej pôde siaha do 80-tych rokov minulého storočia. Technologické postupy pestovania, zberu, pozberovej úpravy a konzervovania však nie sú na úrovni zodpovedajúcej súčasnému stupňu rozvoja a potreby spracovateľských kapacít slovenských producentov vyrábajúcich rôzne produkty z liečivých a aromatických rastlín. Plochy osiate liečivými rastlinami sa každým rokom zvyšujú. Exponenciálny nárast produkcie liečivých rastlín nie je možné očakávať, čo súvisí s nastavením dotácií a samozrejme aj s ekologickým systémom hospodárenia na farmách a podmienkami pre výkup liečivých rastlín.

Najpestovanejšími liečivými rastlinami na Slovensku sú pestrec mariánsky, skorocel kopijovitý a rumanček kamilkový. Úspech zaznamenávajú aj levanduľové farmy, ktoré ponúkajú možnosť nazbierať si kvety levandule formou samozberu.

Najpestovanejšími koreninovými rastlinami na ornej pôde na Slovensku sú **koreninová paprika a rasca siata**. Zo strany spracovateľov koreninových rastlín je veľký záujem aj o ostatné koreninové (aromatické) rastliny, na pestovanie ktorých máme na Slovensku vhodné agroekologické podmienky. Jedná sa najmä o **majorán záhradný, fenikel obyčajný, koriander siaty, bedrovník anízový, pamajorán obyčajný, bazalku pravú a ďalšie**.

Podobne ako aj pri iných plodinách aj v prípade liečivých, aromatických a koreninových rastlín (LAKR) je stabilita produkcie negatívne ovplyvnená prebiehajúcou zmenou klímy. Viacerí producenti sú konfrontovaní so zvýšenými nákladmi a čiastočne aj s výpadkom produkcie. Je potrebné udržať a ďalej pestovať dostatočné množstvo liečivých rastlín hlavne pre domácu potrebu. **Jednou z možností rozvoja vertikály je okrem rozširovania pestovania na väčších plochách je aj pestovanie niektorých liečivých rastlín na malých rodinných farmách.**

6.3.2 Podpory, stimuly a investičné potreby navrhované vertikálami

a) V oblasti živočíšnej výroby (údaje sú v mil. €)

Tabuľka 21. Podpory, stimuly a investičné potreby navrhované vertikálami v oblasti živočíšnej výroby.

Vertikála	Druh podpory	2019 (súčasný stav) ročne	2022-2027 (návrh vertikály)	
			ročne	5 rokov
Hovädzí dobytok	Podpora (1.pilier) Podpora vertikály Investičné potreby	12,90	19,63 7,03 - 20,23 19,63	98,15 35,13 - 101,13 98,15
Celkom			46,29 - 59,49	231,43 - 297,43
Ošipané	Investičné potreby Podpora (1.pilier) Podpory vertikály		11,00 - 15,50 66,80 - 101,80 6,37	55,00 - 77,50 248,00 - 423,00 31,83
Celkom			84,17 - 123,67	303,00 - 532,33
Hydina	Podpora (1.pilier) Investičné potreby	bez podpory	bez podpory 13,96 13,96	bez podpory 69,80 69,80
Celkom				
Ovce a kozy	Podpora (1.pilier) Investičné potreby	9,02	28,25 4,60	141,25 23
Celkom			32,85	164,25
Mlieko	Podpora (1.pilier) Schéma štátnej pomoci Investičné potreby	58,50 14,00	110,00 24,70 95,70	550,00 123,50 478,50
Celkom			230,40	1 152,00
Ryby	Podpora (1.pilier) Investičné potreby	bez podpory	bez podpory 3,20	bez podpory 16,00
Celkom			3,20	16,00
Med	Spracovanie, technická pomoc	3,13	0,51	2,53
Celkom			0,51	2,53
CELKOM z toho	Investičné potreby		411,38 - 464,08 204,40 - 239,40	1 970,84 - 2 234,34 935,98 - 1 108,45

b) V oblasti rastlinnej výroby (údaje sú v mil. €)

Tabuľka 22. Podpory, stimuly a investičné potreby navrhované vertikálami v oblasti rastlinnej výroby.

Vertikála	Druh podpory	2019 (súčasný stav) ročne	2022-2027 (návrh vertikály)	
			ročne	5 rokov
Obilniny	Investičné potreby (prvovýroba)*		117,80	589,00
	Investičné potreby (sprac. priemysel)**		40,00	200,00
Celkom			157,80	789,00
Olejniný	Investičné potreby		10,00	50,00
Celkom			10,00	50,00
Cukrová repa	Investičné potreby		6,35	31,76
Celkom			6,35	31,76
Ovocie	Podpora (1.pilier)		13,48	
	Schéma štátnej pomoci		5,15	
	Investičné potreby (prvovýroba)		26,00	130,00
	Investičné potreby (spracovanie)		3,00	15,00
Celkom			34,15	145,00
Zelenina	Schéma štátnej pomoci		2,20	
	Investičné potreby (prvovýroba)		30,00	150,00
	Investičné potreby (spracovanie)		23,70	118,5
Celkom			55,9	268,50
Koreniny	Investičné potreby		4,52	22,58
Celkom			4,52	22,58
Priemysel nealko nápojov	Investičné potreby		11,70	58,50
Celkom			11,70	58,50
Víno	Podpora (1.pilier)		7,85	39,25
	Podpora vertikály		21,26	106,3
	Investičné potreby (2022 - 2027)		29,11	145,55
Celkom			29,11	145,55
CELKOM			309,43	1 510,89
z toho	Investičné potreby		294,33	1 471,64

* Oblasť celej prvovýroby: financie určené na modernizáciu, inovácie a rozvoj; **Spracovateľský priemysel - financie určené pre: -
 mlynský priemysel: potreba prebudovania pre zastaranosť;
 - pekársky priemysel: modernizovanie mraziarenskej časti;
 modernizovanie a automatizovanie výroby s cieľom investovania do jednoduchšej reprodukcie,
 ako aj do nových inovatívnych technológií
 - sladovne: potreba inovácií;
 - spracovanie krmív: investičný dlh.

Tabuľka 23. Sumár podpôr, stimulov a investičných potrieb navrhovaných potravinovou vertikálou.

Vertikály	2022-2027 (návrh vertikál)	
	ročne (v mil. €)	5 rokov (v mil. €)
Živočišná výroba - celkom	411,38 - 464,08	1 970,84 - 2 234,34
z toho investičné potreby	204,40 - 239,40	935,98 - 1 108,45
Rastlinná výroba - celkom	309,43	1 510,89
z toho investičné potreby	294,33	1 471,64
Spolu	720,81 - 773,51	3 481,73 - 3745,23
z toho investičné potreby	498,73 - 533,73	2 407,62 - 2 580,09
Potreba financií pri 50 % kofinancovaní	249,37 - 266,87	1 203,81 - 1 290,04

6.4 Bezpečnosť a udržateľnosť agropotravinového reťazca

1. Stratégia bezpečnosti agropotravinového reťazca v SR

Na základe integrovaného prístupu a princípu „z farmy na stôl“ je bezpečnosť potravín chápaná ako bezpečnosť celého agropotravinového reťazca, počnúc zdravím a ochranou rastlín, zdravím a dobrými životnými podmienkami zvierat cez bezpečnosť krmív až po bezpečnosť potravín, vrátane výživových doplnkov a materiálov prichádzajúcich do styku s potravinami, v súlade s dosahovaním udržateľnosti a ochranu životného prostredia. Politika bezpečnosti potravín je založená na analýze rizika, ktorú tvoria tri súčasti: hodnotenie rizika, riadenie rizika a komunikácia o riziku, pričom bezpečnosť potravín je riešená na troch úrovniach – medzinárodnej, komunitárnej a národnej.

Strategické ciele Slovenskej republiky vychádzajú zo strategických cieľov Európskej únie definovaných *acquis communautaire*, medzinárodných záväzkov Slovenskej republiky, ako i národných záujmov a povinností orgánov štátnej správy:

1. zabezpečenie vysokej úrovne ochrany zdravia ľudí, zvierat a rastlín;
2. vedecké hodnotenie rizika, ako základ pre rozhodovanie a riadenie rizika;
3. účinná úradná kontrola na všetkých stupňoch celého agropotravinového reťazca;
4. efektívna komunikácia s odbornou i širšou verejnosťou.

Úradná kontrola je založená na vedeckom hodnotení rizika, na hodnotení rizika podľa výsledkov predchádzajúcich kontrol a na základe hlásení RASFF. Zároveň sa pre riadenie kontroly využívajú i informácie z Codex Alimentarius, EFSA, OECD, INFOSAN, TBT/SPS. MPRV SR - odbor bezpečnosti potravín a výživy, zadáva témy na základe mandátov schválených Komisiou pre bezpečnosť potravinového reťazca a koordinuje spracovanie národných vedeckých hodnotení rizika. Vedecké hodnotenia rizika spracovávajú experti zo siete Národných vedeckých odborných skupín, ktorá je tvorená 27 oblastami s 527 expertmi z výskumnej, akademickej a kontrolnej oblasti a profesijných združení. Pre potreby vedeckého hodnotenia rizika najmä v oblasti rezíduí pesticídov, na základe hlásení z RASFF, vykonáva toto hodnotenie NPPC - VÚP.

Národné strategické zámery bezpečnosti celého agropotravinového reťazca a medzirezortnú prepojenosť zabezpečuje Komisia pre bezpečnosť potravinového reťazca, zriadená ako poradný orgán na MPRV SR. Členmi komisie sú zástupcovia rezortu pôdohospodárstva a rozvoja vidieka, zdravotníctva, životného prostredia, hospodárstva, orgánov úradnej kontroly a výskumných organizácií. V prípade potreby sú prizvaní na zasadnutie aj ad hoc odborníci/experti.

V Slovenskej republike (ďalej len „SR“) je Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky (ďalej len „MPRV SR“) orgán poverený koordináciou vypracovania národného plánu úradných kontrol medzi všetkými orgánmi zodpovednými za úradné kontroly.

V súčasnosti je schválený Viacročný národný plán úradnej kontroly Slovenskej republiky na obdobie rokov 2021-2024. Slovenská republika si stanovila jeden strategický cieľ: Dôslednou a integrovanou kontrolou celého potravinového reťazca zabezpečiť vysokú úroveň ochrany zdravia ľudí, zvierat, rastlín a záujmov spotrebiteľov.

Úradná kontrola je vykonávaná v oblastiach daných EÚ legislatívou, a to:

- a) potraviny a ich bezpečnosť,
- b) zámerné uvoľnenie geneticky modifikovaných organizmov (GMO) do životného prostredia na účely potravinárskej a krmivárskej výroby,
- c) krmivá a bezpečnosť krmív,
- d) požiadavky na zdravie zvierat,

- e) prevencia a minimalizácia rizík pre zdravie ľudí a zvierat vyplývajúcich z vedľajších živočíšnych produktov a odvodených produktov,
- f) požiadavky na dobré životné podmienky zvierat,
- g) ochranné opatrenia proti škodcom rastlín,
- h) požiadavky na uvádzanie prípravkov na ochranu rastlín na trh a na ich používanie a na udržateľné používanie pesticídov s výnimkou zariadení na aplikáciu pesticídov,
- i) ekologická poľnohospodárska výroba a označovanie produktov ekologickej poľnohospodárskej výroby,
- j) používania a registrovania chránených označení pôvodu, chránených zemepisných označení a zaručených tradičných špecialít.

Príslušnými ústrednými orgánmi pre oblasť zabezpečenia bezpečnosti potravinového reťazca a výkonu úradnej kontroly v SR sú Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky, Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky, Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky s ich podriadených organizáciami (kompetentnými kontrolnými autoritami):

- Štátna veterinárna a potravinová správa SR spolu so 40 regionálnymi veterinárnymi a potravinovými správami a Ústavom štátnej kontroly veterinárnych biopreparátov a liečiv
- Ústredný kontrolný a skúšobný ústav poľnohospodársky v Bratislave
- Úrad verejného zdravotníctva SR spolu s 36 regionálnymi úradmi verejného zdravotníctva
- Slovenská inšpekcia životného prostredia

V SR je 39 národných referenčných laboratórií (NRL) menovaných MPRV SR a 8 referenčných laboratórií menovaných ŠVPS SR. Národná koordinácia NRL a ÚL je zabezpečovaná MPRV SR, odborom bezpečnosti potravín a výživy.

Zodpovedné orgány úradnej kontroly v SR majú veľmi dobré postavenie v rámci Európskych kontrolných štruktúr. Výsledky úradnej kontroly sú pravidelne zverejňované, SR je aktívna v presadzovaní opatrení na ochranu trhu EÚ a zdravia spotrebiteľa.

Ukazuje sa, že je potrebné vytvoriť koncepciu rozvoja, zvýšenia efektivity a účinnosti orgánov úradnej kontroly potravín, za účelom vybudovania modernej a flexibilnej authority.

2. Udržateľnosť agropotravinového reťazca

Udržateľnosť a odolnosť agropotravinového reťazca definovaná v rámci stratégie Európskej komisie „Z farmy na stôl“ („Farm to Fork“), vychádza z Európskej zelenej dohody (EU Green Deal“) a je prioritou pre zlepšenie životného štýlu, zdravia a životného prostredia. EÚ stanovila ambiciózne ciele, ktoré majú zaručiť, aby sa Európske potraviny okrem ich vysokého štandardu bezpečnosti, výživovej hodnoty a vysokej kvality, stali aj celosvetovým štandardom udržateľnosti. SR v rámci tejto stratégie bude musieť akceptovať, resp. implementovať navrhované opatrenia, postupy, obmedzenia a odporúčania postupne v horizonte do roku 2030. SR musí vyčleniť dostatočné množstvo finančných zdrojov v štátnom rozpočte a zo zdrojov EÚ na podporu konkurencieschopnosti potravinárskeho priemyslu pri implementácii požiadaviek stratégie EÚ „Z farmy na stôl“

2.1. Udržateľnosť produkcie surovín a potravín

Rozhodujúcou úlohou opatrení je pomôcť zmierniť zmenu klímy a prispôbiť sa na jej vplyvy; chrániť krajinu, pôdu, vody, ovzdušie, zdravie rastlín a zvierat a ich dobré životné podmienky a zvrátiť stratu biodiverzity. Pre zachovanie rovnováhy a udržateľnosti je nevyhnutné využívať riešenia založené na prírode, technológiách, digitálnych technológiách a využívaní vesmírnych technológií, aby dosahovali lepšie výsledky v oblasti klímy a životného prostredia, zvýšili odolnosť proti zmene klímy a znížili a optimalizovali mieru používania vstupov (napr. pesticídov, hnojív).

Definované oblasti riešenia:

- Znižovať používanie pesticídov, zlepšenie integrovanej ochrany proti škodcom, uľahčenie schvaľovania a používania pesticídov na báze biologicky účinných látok
- Regulovať nadbytok živín znížením používania hnojív
- Zvýšiť podiel využívania pevných organických hnojív (maštalný hnoj, kompost, zelené hnojenie) na úkor umelých hnojív
- Pripraviť kroky k zníženiu antimikrobiálnej rezistencie (SR má schválený Národný akčný plán antimikrobiálnej rezistencie na roky 2019 – 2021, nový akčný plán bude reflektovať odporúčania EK)
- Zabezpečiť lepšie podmienky zvierat
- Zvýšiť ostražitosť pre bezpečnosť rastlín v nadväznosti na zmenu klímy
- Zabezpečiť dostupnosť a rôznorodosť osevných materiálov (cielené šľachtenie)
- Zvýšiť podiel ekologického poľnohospodárstva
- Zvýšiť podiel zeleného verejného obstarávania pri obstarávaní potravín a služieb hromadného stravovania

2.2. Zabezpečenie prístupu spotrebiteľa k potravinám

Rozhodujúcou úlohou opatrení je zaručiť potravinovú sebestačnosť, výživu a verejné zdravie – zabezpečiť, aby každý mal prístup k **dostatočnému množstvu výživných a udržateľných potravín**, ktoré spĺňajú vysoké normy bezpečnosti a kvality a zároveň vyhovujú stravovacím potrebám a preferenciám pri výbere potravín.

Lokality, v ktorých nie je zabezpečená dostupnosť potravín, sú odbornou verejnosťou označované ako „potravinové púšte“, aktuálne však nie je tento pojem jednoznačne zadefinovaný, nakoľko to nie je len o neexistencii predajne v obci ale aj o vzdialenosti najbližšej predajne, dopravnej dostupnosti, atď.

Združenie miest a obcí Slovenska realizovalo prieskum v rámci projektu „Podpora kvality sociálneho dialógu“, ktorého výsledkom bola identifikácia 102 potravinových púští. V rámci uvedeného projektu boli navrhnuté opatrenia, niektoré z nich sú konkrétne návrhy na úpravu legislatívy. Pre zabezpečenie prístupu k potravinám je preto nevyhnutné zaoberať sa aj problematikou potravinových púští.

Definované oblasti riešenia:

- Potravinová sebestačnosť ako predpoklad pre prístup všetkých občanov k potravinám so zreteľom na možné krízy a nepredvídateľné riziká
- Zamedzenie plytvania potravinami (zníženie plytvania potravinami na polovicu do roku 2030)
- Odstraňovať potravinové púšte a zabezpečiť tak dostupnosť potravín aj v nedostupných oblastiach

2.3. Zabezpečenie informovanosti spotrebiteľa a udržateľnej konzumácie potravín

Cieľom je prostredníctvom cielených, správnych a zrozumiteľných informácií uľahčiť spotrebiteľovi voľbu zdravého a udržateľného stravovania.

Zlepšenie informovanosti spotrebiteľa má zabezpečiť:

- Alternatívne uvádzanie pôvodu potravín/surovín/základných zložiek potravín
- Uvádzanie výživových hodnôt, tvrdení a vytvorenia rámca uvádzania udržateľnosti
- Zlepšenie poskytovania informácií inými prostriedkami vrátane digitálnych možností
- Zavedenie udržateľného spôsobu stravovania v prevádzkach verejného/hromadného stravovania
- Podporu a využívanie školských programov pre ovocie a zeleninu a mliečne výrobky
- Zníženie priemerného príjmu kalórií, cukrov, tukov a soli vedúce k zníženiu nadváhy a ďalších civilizačných ochorení (reformulácia potravín)

2.4. Zabezpečenie udržateľného odbytu

Zlepšenie udržateľnosti potravinového reťazca nie je možné dosiahnuť bez zásadných opatrení smerujúcich k znižovaniu environmentálnej stopy odklonom od globalizačných trendov smerom k regionálnemu prístupu a správneho rozloženia vkladov a benefitov medzi všetkých účastníkov potravinového reťazca. Tiež je snahou ozrejmiť spotrebiteľom hodnotu potravín vrátane ich vplyvu na zdravie a životné prostredie, ako aj zmeny v stravovacích návykoch.

Definované oblasti riešenia:

- Zodpovedné obchodné praktiky
- Spravodlivé prerozdelenie marže
- Zodpovedné marketingové kampane
- Skrátenie odbytového reťazca s preferenciou regionálneho prístupu
- Využívanie inovačných a udržateľných riešení pre obalové materiály
- Zavádzania bezodpadových technológií, alternatívne využívanie odpadov z výroby potravín

6.5 Národohospodárske a rezortné predikcie pre obdobie do roku 2027 a 2035

Základom trvalého rozvojového procesu v priebehu súčasného rozpočtového obdobia 2021 – 2027, ktoré sa čiastočne prekrýva s horizontom SPP 2023-2027 i ďalšieho obdobia do roku 2035, ktorý tvorí míľnik pre naplnenie vízie, je komplexné koncepčné riešenie. Je potrebné považovať budúci vývoj ako trvalý proces riešení na úrovni vlády, rezortu, podnikateľskej sféry, ktorý sa bude realizovať a posúvať v čase.

Časová os pôsobenia opatrení vízie na vývoj

1. V prechodnom období do roku 2025 sa bude budovať pôdorys moderného a konkurencieschopného poľnohospodárstva a potravinárstva:

- Príprava projektu riadenia rizík/právna úprava, vecné a finančné schémy, zdroje
- Založenie finančných schém s ingerenciami štátu (schémy záručné, kvantifikácia zdrojov, zapojenie štátnych ingerencií)

- Vypracovanie projektov vyrovnania výsledkov hospodárenia podnikov (výstupy VVZ, zapojenie poradenského systému, aplikácia)
- Založenie projektov priblíženia a aplikácie vedecko-technického rozvoja v podnikoch (plán prenosu výsledkov vedy a výskumu, schémy aplikácie)
- Založenie komplexných projektov vertikál zeleniny, ovocia, vinohradníctva a ich úvodná realizácia (príprava projektov, realizácie projektov, budovanie vertikály a kooperácie)
- Zlepšenie a zmena procesov manažmentu poskytovania podpôr, kontroly a monitoringu
- Súčasne budú založené projekty digitalizácie rezortu pôdohospodárstva a napojenia na prístupné informačné zdroje, organizačná, kapacitná a zdrojová prestavba VVZ rezortu

2. *Obdobie 2022/2027 bude pre podporu poľnohospodárskych a potravinárskych podnikov, súbežne využité predovšetkým na:*

- Stabilizáciu a modernizáciu výrobných základne - využitie zdrojov investičných podpôr, smerovanie podpôr do komplexných projektov
- Odstránenie rozdielov medzi podnikmi (generačná obmena, prechod na ekonomické a ekologické riadenie procesov)
- Riešenie ostatných vertikál, ich prípravu na rozvoj - príprava plánov rozvoja
- Prípravu štrukturálnych zmien v celom rezorte pôdohospodárstva (proces racionalizácie organizácie a práce rezortných organizácií)
- Súčasne podľa finančných podmienok budú založené práce na systémoch zlepšovania prírodného prostredia, tvorby a údržby krajiny (realizácia úplnej schémy podpory ekologického rozvoja podnikov a rezortu pôdohospodárstva)
- Posilnenie a integrácia schém rozvoja vedecko-technickej základne a prenosu poznatkov do praxe
- Riešenie povinností vyplývajúcich z implementácie stratégie „Farm to fork“ pre potravinársky priemysel

3. *V období po roku 2027 bude pokračovať:*

- Dobudovanie štruktúry rezortu pôdohospodárstva tak aby mohli akcelerovať projekty digitalizácie
- Výstavba kooperačných horizontál a vyššia previazanosť vertikál
- Prechod na realizáciu štrukturálnych zmien vo výrobe a v utváraní krajiny
- Stabilizácia krajinnej diverzity
- V plnej miere využitie systémov riadenia rizík a vybudovanej finančnej sústavy
- Budú dobudované systémy moderného poľnohospodárstva, odolného k vplyvom zmien klímy i obchodno-ekonomického charakteru

Základné ekonomické rámce EÚ - strednodobá predikcia

Budúci vývoj, predovšetkým po očakávanom utlmení pandémie, bude postavený na oživení hospodárskeho rastu, oživení trhov a zvyšovaní cien komodít. Predpoklady kvantifikácií sa pohybujú v raste okolo 3-4% HDP v štátoch EÚ ročne (so značnou diferenciáciou) v priebehu budúcich 5 rokov, v počiatočnej akcelerácii inflácie okolo 2-3%, postupnému zvyšovaniu zamestnanosti a spotreby. Tieto tendencie budú východiskom pre rozvoj SR ako otvorenej ekonomiky.

Zvyšovanie spotreby v potravinách nebude mať takú dynamiku ako v ostatných odvetviach. Očakáva sa stabilizácia bilancií komodít s tým, že opatrenia zamerané na obmedzenie negatívnych externalít pôdohospodárstva budú znižovať dynamiku rastu produkcie.

Ekonomické rámce SR

Ekonomické predikcie (Strednodobá prognóza MF SR) predpokladajú oživenie ekonomiky v roku 2022 a ďalej v medziach 5,4 -4,3% do roku 2024. Tento primeraný rast je v prvých rokoch po kríze organický. Ďalší vývoj sa bude významne viazať na úspešnosť realizácie Plánu obnovy a odolnosti SR a účinnosť realizovaných investícií. Ekonomické a spoločenské efekty sa prejavia v prvom období do roku 2025 ako zvýšená spotreba a rast HDP, v ďalšom období sa prejavia ako zdroje vyššej efektívnosti, respektíve zlepšenie úrovne zdravotníctva, školstva a posilnenie potenciálu vedecko-technického rozvoja a environmentálneho pokroku v krajine.

Oživenie zahraničného obchodu v roku 2021 sa ustáli na 4,7 až 3,5% rastu kladného salda a smerom k roku 2027 bude dochádzať k určitej stagnácii rastu.

Predikcia MF SR predpokladá rast inflácie na úrovni 2,0% - 1,5%, predovšetkým v dôsledku masívnych investícií zo zdrojov Plánu obnovy a odolnosti SR. V segmente potravín predikcia inflácie predpokladá rast s amplitúdou 2,2 -2,4 % do roku 2024/2025.

Trh práce sa v priebehu 2022 - 2025 oživí a nezamestnanosť sa bude pohybovať na úrovni 5%. Strednodobá prognóza MF SR neráta s oživením trhu práce v odvetví pôdohospodárstva.

Tieto základné hospodárske a ekonomické postuláty budú ovplyvňovať a premietat' sa i do odvetví pôdohospodárstva a potravinárskeho priemyslu.

Pri predpokladanom raste cien surovín je predpoklad, že sa premietnu do rastu cien hnojív, sadív, chemických prípravkov, pohonných hmôt a energií ale i techniky a technológií. Predikcie ukazujú už teraz na skryté rastové tendencie pri príprave obchodných podmienok - zvyšovanie cien komodít pre rok 2022.

Pohyby cien

Predikcie trhov s potravinami a komoditami rátajú v období po eliminácii vplyvu pandémie s pomerne rýchlym cenovým vývojom - vyšším ako sú predikované v celom národnom hospodárstve. Aktuálne v súčasnom období (rok 2021) je evidovaný cenový rast na úrovni 20 – 30% u hlavných komodít ako sú obilniny, olejniný, ošipané, zelenina. V období do roku 2027 predikujeme významný cenový výkyv smerom dlhodobému priemeru a cenový priemerný rast na komoditách už iba okolo 2 -5% priemerne ročne. Pritom je potrebné rátať s významnými výkyvmi s maximálnymi amplitúdami až 20%. Súčasne očakávame trvalý cenový rast potravín v maloobchode.

Predikcie cien vstupov (pohonných hmôt, energií, hnojív, chemikálií, premixov, osív a sadív, techniky a technológií) sa budú pohybovať na vyššej trajektórii, ako je celkovo predikovaná inflácia - najmenej 3% ročne. Je to vysledovateľné zo súčasne avizovaných obchodných prístupov dodávateľských organizácií, kde sa očakáva zvýšenie cien. Predpokladáme cenový rast min. na úrovni 10% v roku 2022 a ďalej nad 3% rastu ročne.

Cenový vývoj na vstupoch a výstupoch bude mať podobný negatívny vplyv na vývoj hrubej pridanej hodnoty podobne ako v predchádzajúcom období (posledných 15 rokov), kedy rast cien vstupov mal rýchlejšiu tendenciu ako rast cien poľnohospodárskych komodít. Znamená to, že kladné efekty z obnovy odvetvia do roku 2027 budú potlačené predstihom cien vstupov.

Vplyvy vízie na odvetvie:

Súhrn návrhov obsiahnutý vo vízii v komplexe je nastavený na:

- Rast odvetvia, štrukturálne zmeny a zvýšenie efektívnosti
- Schémy zvýšenia rozvoja vedecko-technického rozvoja a vplyvu na rozvojové zámery odvetvia
- Investičné schémy podporujúce rozvoj vertikál
- Projekty a zámery tvorby a vplyvu odvetvia na environmentálny progres
- Sociálne ekonomické aspekty rozvoja pracovnej sily a rozvoja vidieka.

Rozvoj odvetvia, vývoj produkcie, štrukturálne zmeny odvetvia

Objektivizované návrhy vertikál zakladajú rast prakticky všetkých vertikál s tým, že :

1. Vertikály ovocia, zeleniny, vinohradníctva a produkcie vína smerujú k významnému rastu, zväčšeniu rozmeru a zvýšeniu produkcie a produkčnej sebestačnosti po roku 2027, mierny rast v rokoch do 2027 s ohľadom na zotrvačnosť účinkov investícií v rokoch 2021-2025. V zásade navrhnuté projekty zeleniny zemiakov, zeleniny, ovocia a vinohradníctva môžu priniesť rast na týchto vertikálach od 56% do 40%. Znamená to, že sa celé oblasti produkcie viniča, zeleniny, ovocia sa významne stabilizujú.
2. Vertikály chovu dobytka, produkcie mlieka, chovu ošípaných smerujú k rastu, z toho vertikála ošípaných k významnému rozvoju obmedzovanom environmentálnymi limitmi. Vertikála ošípaných sa môže prejavovať rastom už v období do roku 2027. Ostatné vertikály budú rásť integrálne v súlade s komplexnými investičnými, podpornými a environmentálnymi opatreniami.
3. Ostatné vertikály, ktoré sa budú rozvíjať predovšetkým v nadväznosti na investičné možnosti a v závislosti od uplatnenia vedecko-technického pokroku, zlepšenia kvality vstupov a výstupov, s tým, že všetky vertikály sú prorastové predovšetkým s podporou selekčného tlaku v rastlinnej i živočíšnej výrobe.

Vplyv celkovej koncepcie/vízie rozvoja vertikál sa prejaví v raste poľnohospodárskej produkcie medzi 2021 a 2027 o 16% a medzi rokom 2027 a 2035 o cca 6-8%. Zníženie dynamiky v druhej perióde má svoj dôvod v dokončení projektov zeleniny, ovocia, vinohradov, ošípaných v prvej perióde.

Vývoj medzispotreby a hrubej pridanej hodnoty

Medzispotreba odvetvia pôdohospodárstva i potravinárskeho priemyslu zásadným spôsobom ovplyvňuje efektívnosť odvetvia a tvorbu hrubej pridanej hodnoty ako hlavného predpokladu rozvoja. V období do roku 2027 bude pokračovať tendencia predstihu rastu cien vstupov pred vývojom cien poľnohospodárskych komodít tak, ako tomu bolo v predchádzajúcich 14-tich rokoch. To znamená, že efekt rastu produkcie v reálnych cenách bude potlačený rastom cien vstupov. Na druhej strane sa pozitívne prejaví proces technologickej obnovy v celom odvetví s výraznejším progresom vo vertikálach ovocia, zelenina, vinohradníctvo, kde pôjde predovšetkým o zvýšenie efektívnosti produkcie. Pokiaľ budú realizované finančné projekty (rozšírenie prístupov k úverom, rozloženie splátok na dlhodobé obdobie), je reálna šanca, že odvetvie opustí trajektóriu stagnácie HPH.

Štrukturálne sa budú presadzovať predovšetkým rozvojové vertikály. Tento efekt ale bude musieť byť podmienený zapojením schém znižovania rizík a systému eskalácie financovania inovačných potrieb. Koncepcie je nastavená tak, že masívne investície predovšetkým v prvom období do roku 2025 ale i ďalej zvýšia významne efektívnosť produkcie, čo významne ovplyvní rast hrubej pridanej hodnoty. Celkový vývoj tvorby hrubej pridanej hodnoty sa prejaví pozitívne v tvorbe zisku a celkový priemerný ročný zisk poľnohospodárstva sa môže zvýšiť až na 150- 170 mil.€ ročne i pri stagnácii prostriedkov na prevádzkové podpory pre roky 2021/2027 oproti minulému sedemročnému obdobiu.

Podobný vývoj sa bude realizovať i v potravinárskom priemysle. Pokiaľ sa podarí založiť v prvých rokoch nový finančný systém postavený na garanciách a dlhodobom poskytovaní cudzích zdrojov, bude mať potravinársky priemysel priestor pre realizáciu inovačných programov a zvýšenie pridanej hodnoty ako zdroja stability a rozvoja. Tento efekt sa začne vo väčšej miere prejavovať v období 2027 - 2035. Je potrebné si ale uvedomiť, že proces zvyšovania efektívnosti a konkurencieschopnosti bude mať dlhý a postupný časový vektor s cieľom vyrovnania sa priemeru EÚ v horizonte 2035.

Štruktúra odvetvia

Navrhované riešenia k zlepšeniu, zracionalneniu a zvýšeniu funkčnosti rezortnej štruktúry sú základom pre riadenie procesov rozvoja odvetvia. Základom procesov k zlepšeniu je vybudovanie novej úrovne vedeckovýskumnej rezortnej základne, vybavenie zdrojmi a kvalitnými pracovníkmi nasmerovanými k praxi. Tento manéver musí mať rýchly časový vektor, vybavenosť zdrojmi a ľuďmi. Je to jeden zo základných predpokladov ďalšieho rozvoja v poľnohospodárstve i potravinárskom priemysle.

Druhou prioritou je zmena a organizácia práce rezortu pôdohospodárstva v tom, že vybudovanie komplexného manažmentu projektov vertikál v krátkom časovom slede prinesie rýchle a konkrétne výsledky rozvoja vertikál.

+Zámerom je priblížiť štruktúru rozvinutým štátom:

- Vybudované horizontálne vzťahy- kooperácie a spoločné odbyty,
- Vybudované dlhodobé horizontálne vzťahy vrátane potravinárskeho priemyslu

Tento proces bude veľmi zložitý a jeho úroveň bude mať zásadný vplyv na stabilitu a odolnosť celého odvetvia a tvorbu pridanej hodnoty.

Posilnenie výrobnjej základne – investície v poľnohospodárstve a potravinárskom priemysle

Vízia zakladá úlohy vytvorenia systém obnovy technickej, technologickej základne a inovácií. Je potrebné zdôrazniť, že tento systém musí byť budovaný ako komplexný, zasahujúci do celých vertikál, tak aby boli multiplikované efekty investičného rozvoja. To znamená, že bude potrebné sa orientovať nielen na podporné systémy z druhého piliera a posilnených podporných zdrojov pre obdobie 2022-2025, ale predovšetkým pripraviť systém financovanie cudzími zdrojmi.

Je potrebné si uvedomiť, že investičné zdroje z II. piliera nie sú dostatočné pre stimuláciu nastavených cieľov *vízie* a budú potrebné násobky cudzích zdrojov na technologickú obnovu. Celková investičná kapacita pre 7-ročné obdobie presahuje viac ako 2 mld. €, čo za súčasnej štruktúry poskytovania úverov je nereálne. Preto je potrebné plne realizovať finančný projekt, ktorý je súčasťou *vízie*. Pokiaľ sa podarí rýchlo vybudovať tento systém, procesy zvyšovania sebestačnosti, odolnosti odvetvia a schopnosti vytvárať pridanú hodnotu sa stanú reálnymi už v období okolo roku 2027.

Zahraničnoobchodná bilancia, sebestačnosť

Rozvoj výrobnjej základne a produkcie poľnohospodárstva a potravinárskeho priemyslu sa premietnu do zvýšenie ponuky potravín na vnútorný trh i na zahraničné trhy. Dôsledné uplatnenie vertikál môže prispieť k zvýšeniu sebestačnosti v spotrebe zeleniny, vína, čiastočne ovocia až na úroveň plnej sebestačnosti. Súčasne sa vytvoria vyššie zdroje surovín a výrobkov v ostatných vertikálach pre zvýšenie vývozov.

Celková zahranične obchodná bilancia sa môže zlepšiť o 200 - 250 mil. € s horizontom do roku 2027. Aj na ďalej však zostane zahraničnoobchodná bilancia záporná. To má svoje príčiny v rozmere poľnohospodárskej produkcie SR, ktorá je na úrovni 1-1,5 % z celkového objemu rozvinutých štátov EÚ. Rozmer poľnohospodárskej produkcie neumožňuje zúčastniť sa globálnych rozhodujúcich trhov v EÚ z viacerých dôvodov, predovšetkým však z dôvodu malých rozmerov produkcie, málo silných obchodných kanálov a viacerých dôvodov predovšetkým obchodného charakteru.

6.6 Úlohy, návrhy, opatrenia

6.6.1 Návrhy a opatrenia v oblasti podporných a finančných nástrojov

6.6.1.1 Zefektívnenie financovania podnikov a rozvojových projektov s cieľom zabezpečiť udržateľný rast

Financovanie poľnohospodárstva zohrávalo v období od vstupu do EÚ vážnu rolu v **rozvoji, udržateľnosti a podnikateľskej stabilite** poľnohospodárskych a potravinárskych podnikov v SR. Spoločná pôdohospodárska politika EÚ priniesla zvýšenie dôvery bánk v odvetví poľnohospodárstva, skladovacieho priemyslu, predajcov poľnohospodárskej techniky a potravinárskeho priemyslu. V období od roku 2004 sa zvýšilo financovanie prostredníctvom úverov a leasingov takmer na päťnásobok. **Úvery a leasingy sú rozhodujúcim zdrojom** financovania a stability podnikov (okrem vlastných príjmov podnikov). Dotačné sústavy z druhého a prvého piliera sú iba sprevádzajúcimi systémami pre rozvoj a stabilitu. Súčasne ale majú vlastnosť zvyšovať dôveru pri poskytovaní cudzích zdrojov.

V akom prostredí prebiehalo financovanie podnikov?

- Zvyšovanie úverov významne korelovalo s realizáciou výziev podpôr z II. piliera PRV, banky hodnotili rizika z pohľadu objemu podpory na príslušný projekt, investičné **aktivity mali významne kolísavý charakter podľa časových výziev**
- Režim kontrol MPRV SR pri schvaľovaní **projektov nemal zakomponovaný režim hodnotenia efektívnosti projektov a ich udržateľnosti a nemal komplexný rámec**
- **Časť úverov bola použitá na mechanizáciu, automatizáciu a robotizáciu pri nahradení ľudskej práce technikou. To umožnilo nahradiť pokles pracovníkov v sektore pri udržaní produkčnej schopnosti sektora**
- Významný rast krátkodobých úverov bol determinovaný nárastom nárokovateľných platieb I. piliera
- Nárast leasingov bol nasmerovaný predovšetkým na modernizáciu a nie na rozšírenú reprodukciu
- **Rast úverov priniesol pozitívny vývoj vo znižovaní obchodných záväzkov.** Poľnohospodárske podniky usporiadali svoje obchodné vzťahy so skladovacím priemyslom, kde sa objem záväzkov významne znížil a obchodné vzťahy sa postupne dostávajú na primeranú úroveň
- Analýzy však ukazujú, že tento proces **priniesol rozvojové príležitosti iba u malého počtu podnikov.** Väčšia časť podnikov, nemala úverové schopnosti s ohľadom na ich finančnú situáciu a neudržateľný rozvoj alebo financovala iba простú reprodukciu.

Vytvorený model financovania a podpory podnikov zo zdrojov EÚ v konečnom dôsledku spôsobuje stagnáciu, obmedzovanie nepodporovanej produkcie i keď z hľadiska zdrojov prináša podnikom určitú **stabilitu:**

- V priebehu posledných 16-tich rokov **sa nepodarilo vybudovať koncept systému domácich rozvojových podpôr** a štát ich v podstate nemá v dlhodobých zámeroch (plní sa iba zásada spoluúčasti štátu) a obmedzený objem rozpočtovanej štátnej podpory
- Financovanie z cudzích zdrojov (bankové úvery a leasingy) sa síce významne zvýšilo takmer na 5-násobok, ale je nedostatočné v štruktúre a v objeme
- Podniky si nevytvorili rezervné zdroje a rezervné fondy majú nedostatočné
- Postupne sa vytvorila určitá **hospodárska závislosť na odberateľoch** z odvetvia a celkový obrat v rezorte pôdohospodárstva sa financuje cez skladovateľov

- Celkový nedostatok finančných zdrojov a ich **dostupnosť obmedzuje strednodobé a dlhodobé plánovanie**, väčšina úverov je revolvingového typu alebo z hľadiska investícií iba strednodobého typu (5-7 rokov)
- Financovanie cudzími zdrojmi naráža na skutočnosť, že **podniky nemajú dostatočné aktíva** ako zdroje zábezpek
- Celkový systém investičných podpor ani rezortná koncepcia podpôr v uplynulých plánovacích obdobiach nie je vytváraná ako komplex, **ktorý by umožňoval generovať vyššie pridané hodnoty**.

V prieskume zrealizovanom Európskou komisiou a EIB v roku 2018 uviedli podnikatelia ako najväčšie prekážky pri získavaní finančných zdrojov pre:

Poľnohospodárske podniky

- nedostatočné zabezpečenie (44%)
- slabú ekonomickú výkonnosť (49%)

Potravinárske podniky

- dostupné úverové linky s nízkou úrokovou mierou (33%)
- záruky ktoré budú nahrádzať nedostatočné zabezpečenie (28%)

Úlohy, ktoré vychádzajú z programového prehlásenia vlády ale i z objektívnych potrieb rezortu pôdohospodárstva (zvýšenie efektívnosti, konkurencieschopnosti i produkčného rozmeru poľnohospodárstva a potravinárskeho priemyslu) **vyžadujú zvyšovať úverovú kapacitu u poľnohospodárskych podnikov a potravinárskeho priemyslu**.

Realizácia navrhutej *vízie* a reálne ekonomické potreby vyžadujú nárast úverov minimálne nárast o cca 1,1 mld. € v období do roku 2027. Strop úverovej kapacity odhadujeme v odvetví poľnohospodárstva na úrovni 1,5-1,7 mld. €. V potravinárskom priemysle strop odhadujeme viac ako 1 mld. €.

Plánované dotačné objemy nie sú dostatočné na investičné aktivity, ktoré by boli schopné naplniť zámery zvýšenia produkčného rozmeru poľnohospodárstva a potravinárskeho priemyslu, a tým naplniť ciele sebestačnosti a stabilizácie poľnohospodárstva a potravinárskeho priemyslu.

Takéto navýšenie úverových kapacít sa **nezaobíde bez založenia masívnych úverových projektov, či schém**.

Zásadným komponentom takýchto projektov je potreba založiť masívne záručné mechanizmy, pretože podniky nemajú dostatočný objem aktív na zabezpečenie potrebného navýšenia úverového financovania **ktoré im umožní zásadným spôsobom zmeniť štruktúru výroby k produktom s vyššou pridanou hodnotou a dlhodobou udržateľnosťou**.

Úverovej kapacity podnikov v rámci rezortu pôdohospodárstva je potrebné pomôcť komplexnými projektmi:

A. Projekty napojené na finančné a záručné schémy v rámci nástrojov EÚ pre obdobie 2021-2027

1. Obnoviť rokovania MPRV SR s EIB pre projektové obdobie 2021-2027. EIB deklarovala záujem spolupracovať na finančných nástrojoch už v prechodnom období pre roky 2021-2022.
2. V spolupráci s tuzemskými bankami vypracovať projekt záručného mechanizmu napojeného na voľné investičné zdroje z II. piliera a na záručné schémy v rámci SPP 2021/2027. Vopred vyčlenené finančné zdroje z II. piliera by sa po dohode s bankami mohli znásobiť. V zmluvách je možné dohodnúť výšku ručenia za jednotlivý úver (od 50 do 100%) a len na vopred určenú časť poskytnutého portfólia úverov (od 10 do 40%). Ide o takzvanú portfóliovú záruku prvej straty. Tým sa aj banky budú podieľať na prípadnej strate, ak podporia neúspešný projekt. Zároveň to však umožní poskytnúť sektoru dodatočné zdroje v objeme 5 až 7 násobku vyčlenených finančných zdrojov. Systém bude potrebné vopred prerokovať s MF SR.
3. Vypracovať dlhodobý zámer štátnych podpôr do poľnohospodárskej a potravinárskej výroby s cieľom podporiť zvýšenie ich produktivity a efektívnosti

B. Projekty napojené na zdroje a zábery z projektu Fondu obnovy pre obdobie 2021-2024

Konečná podoba Plánu obnovy a odolnosti SR bola schválená vládou SR uznesením č. 221 z 28. apríla 2021. Z hľadiska preplácania je možné uznať náklady za obdobie od 2/2020 až do 12/2026. Plán má byť pripravený na roky 2021 až 2023, s možnosťou revízie v roku 2022.

Slovensko môže čerpať zdroje formou grantov v celkovom objeme 7,5 mld. €, prípadný presah na zdroje je možné čerpať aj formou výhodných úverov ručených štruktúrami EÚ v celkovom objeme 6,8 mld. €. Pri úveroch je možné využiť odklad splátok na 7 rokov a splatnosť je až do roku 2058. Podmienky účelovosti sú obdobné ako pri grantoch.

Tu je možné zapojenie bankových zdrojov ako na úroveň pomoci pre jednotlivé podniky, tiež je ale možné uvažovať pri vytvorení účelového fondu aj s účasťou na projektoch s dopadom na celý agrosektor.

Priority: projekty pozemkových úprav, vybudovanie závlah či digitalizácia, vrátane zavedenia rýchleho širokopásmového internetu vo vidieckych oblastiach.

C. Projekty, ktoré by mali byť pripravené na úrovni SR v rámci záručných mechanizmov viazaných na SZRB

Primárne financovanie zo zdrojov Slovenskej republiky, čo umožní cielenejšie zadefinovanie cieľov a prostriedkov, ktoré budú použité na zmenu štruktúry produkcie v prípade poľnohospodárstva a vybudovanie spracovateľského priemyslu za účasti poľnohospodárskej prvovýroby. Obdobné schémy ale zo zdrojov EÚ sa realizovali prostredníctvom dcérskej spoločnosti SZRB Slovak Investment Holdingu, tzv. FLPG záruky, čo umožní skrátiť implementačný čas pre spustenie nástroja pre sektor. Z hľadiska možného dostupného objemu peňažných zdrojov je možné počítať s obdobným násobkom ako pri zárukách v programe EÚ.

6.6.1.2 Proces budovania systému riadenia a eliminácie rizík

Produkčné, cenové a príjmové riziká v odvetví poľnohospodárstva a lesníctva závažne ovplyvňuje efektívnosť podnikania na pôde. V niektorých rokoch je dopad týchto rizík do ekonomík podnikov až 10 až 15% výpadku príjmov oproti dlhodobému priemeru. Tieto vplyvy majú zásadný význam pre ekonomiku podnikov a celých vertikál.

Poistenie rizika na farmách na Slovensku je nedostatočné, jedno z najnižších z okolitých štátov. Podľa odhadov je na Slovensku prepoistenosť fariem 35%, kým v Česku je to 55% a v Rakúsku okolo 80%. Väčšina rizík je v podmienkach SR nepoistiteľná. Väčšina členských štátov EÚ preto podporuje riadenie rizika v poľnohospodárstve z verejných zdrojov.

Ciele systému riadenia rizík v SR

Podpora eliminácie rizík: odstraňovanie faktorov spôsobujúcich nevhodné podmienky: eradikačné opatrenia u zvierat, budovanie závlah, budovanie protimrazových závlah a iných opatrení, ktoré odstraňujú príčinu vzniku rizík:

- podpora aktívneho riadenia rizík spojených so vznikom nepriaznivých udalostí v poľnohospodárstve a lesníctve, ktoré je možné zmierniť alebo eliminovať **uzatvorením komerčného poistenia** pre krytie poistiteľných rizík;
- zefektívnenie systému poskytovania kompenzácií dôsledkov vzniku nepriaznivých udalostí v poľnohospodárstve a lesníctve, ktorých účinok **nie je možné zmierniť alebo eliminovať** **správnymi výrobnými postupmi** alebo **uzatvorením komerčného poistenia** na krytie poistiteľných rizík.

Čo sa týka podpory eliminácie rizík uplatňuje sa Schéma štátnej pomoci na prevenciu, kontrolu a eradikáciu ochorení zvierat v znení dodatku č. 2 poprípade iné opatrenia a schémy programu rozvoja vidieka či štátnej pomoci.

Čo sa týka podpory riadenia poistiteľných rizík, Slovenská republika uplatňuje **schému štátnej pomoci na platby poistného v poľnohospodárskej prvovýrobe**, v rámci ktorej sa dotácia poskytuje jednorazovo, raz ročne, pričom pomoc možno poskytovať do 65 % oprávnených nákladov. Účelom poskytovania pomoci podľa tejto schémy je podporiť podnik pôsobiaci v odvetví poľnohospodárskej prvovýroby formou úhrady platby poistného. Poskytovateľom pomoci je MPRV SR a vykonávateľom schémy je Pôdohospodárska platobná agentúra (PPA). Lesníctvo zatiaľ takúto podporu nastavenú nemá.

Návrh riešenia a opatrení:

- Ponechať schému štátnej pomoci na dotáciu časti poistných nákladov podnikov
- Ponechať schému štátnej pomoci na prevenciu, kontrolu a eradikáciu
- **Zriadiť rizikový fond v odvetví pôdohospodárstva na elimináciu nepoistiteľných rizík v poľnohospodárstve a elimináciu rizík v lesnom hospodárstve**
- Vytvorenie systému pomoci štátu pre posilnenie odolnosti potravinárskeho sektora“, v súlade s právom EÚ a s jasným časovým harmonogramom.

Zámer v časti riadenia poľnohospodárskych rizík je **v súlade s návrhom Európskej komisie o Spoločnej poľnohospodárskej politike 2021-2027**, v ktorom sú posilnené nástroje riadenia rizík, čím by malo dôjsť ku vytvoreniu balíka komplexného riadenia rizík pre agropotravinársky a lesnícky sektor.

Systém riadenia rizík v poľnohospodárstve a lesnom hospodárstve vnímame ako komplexný mechanizmus, ktorý by mal byť vytvorený za účelom poskytnutia **viac zdrojového zabezpečenia kompenzačných platieb za hospodárske straty spôsobené nepriaznivými udalosťami** v jednotlivých segmentoch poľnohospodárstva a lesného hospodárstva.

Základnou podmienkou pre vznik oprávnenosti na kompenzáciu straty z finančných prostriedkov rizikového fondu je zodpovedné riadenie poistiteľných rizík. Preto by bolo vhodné zvážiť, aby osoba oprávnená získať kompenzáciu straty z rizikového fondu ťažko poistiteľných alebo nepoistiteľných rizík, mala povinnosť uzavretia poistnej zmluvy na poistiteľné riziká, ktoré by sa preukázalo platnou poistnou zmluvou na krytie poistiteľných rizík v poľnohospodárstve v rozsahu svojej poľnohospodárskej činnosti.

Podpora riadenia ťažko poistiteľných alebo nepoistiteľných rizík

V záujme zabezpečiť udržateľnosť fungovania rizikového fondu, navrhujeme **trojzdrojové financovanie**, ktoré pozostáva z:

- **príspevku zo štátneho rozpočtu**, ktorý by mohol byť tvorený, po predchádzajúcej analýze, z poistenia podľa zákona č. 213/2018 Z. z. o dani z poistenia a o zmene a doplnení niektorých zákonov;
- **príspevkov právnických alebo fyzických osôb** za každý 1 ha výmery poľnohospodárskej pôdy evidovanej v LPIS a každú 1 dobytčiu jednotku podľa počtu kusov hospodárskych zvierat evidovaných v Centrálnej evidencii hospodárskych zvierat;
- **príspevku zo štátneho rozpočtu na financovanie všeobecného hospodárskeho záujmu** v oblasti zabezpečenia príjmovej stability poľnohospodárskych subjektov v takej miere, aby bola zachovaná potravinová bezpečnosť Slovenskej republiky.

Implementovanie zámeru zriadenie Rizikového fondu alebo schémy štátnej pomoci bude mať tieto potenciálne pozitívne efekty:

- významne prispeje k **stabilizácii a bezpečnosti poľnohospodárskej a lesníckej výroby**;
- poskytne **istoty výrobcov** poľnohospodárskych produktov rastlinného a živočíšneho pôvodu a producentom drevnej hmoty;
- prispeje k **eliminácii dopadov** rizikových faktorov na poľnohospodárstvo a lesné hospodárstvo;
- prispeje k udržaniu **ekonomickej stability** poľnohospodárskych a lesných podnikateľských subjektov a životnej úrovne vidieckeho obyvateľstva v prípade vzniku nepriaznivých udalostí v poľnohospodárstve a lesnom hospodárstve.

V prípade závažných poistných udalostí, ktoré sa sporadicky vyskytujú, odstráni nesystémové (ad hoc) preplácanie škôd zo štátnych prostriedkov.

6.6.2 Návrhy a opatrenia v oblasti v oblasti legislatívy

a) Všeobecné

- Vypracovanie nových definícií v legislatíve s prihliadnutím na podporu jednoduchého zamestnávania a rodinných foriem podnikania;
- Legislatívne riešenie škôd na hospodárskych zvieratách spôsobených divou zverou,
- Zákon o akvakultúre
- Zákon o rizikovom fonde

b) Legislatíva pôdneho fondu

- Zavedenie transparentného systému prenájmu pôdy v správe Slovenského pozemkového fondu s akcentom na aktívnych poľnohospodárov, ktorí majú potenciál najvyššieho prínosu pre rast potravinovej sebestačnosti Slovenska;
- Ponechanie minimálnej doby nájmu 5 rokov, čím sa zabezpečí potrebná stabilita podnikateľského prostredia v poľnohospodárstve
- Uľahčiť prístup k pôde poľnohospodárom, disponujúcim právnym titulom k pôde
- Prehodnotí sa vypustenie právnej úpravy umožňujúcej odstúpenie od zmluvy pri zmene vlastníckej štruktúry
- Prepracovanie právnej úpravy vlastníckych a užívacích vzťahov k pôde s cieľom zabrániť predaju pôdy na špekulatívne účely;
- Zavedenie opatrení proti ďalšiemu zaberaniu kvalitnej poľnohospodárskej pôdy vrátane podpory prednostnej výstavby na brownfieldoch alebo povinnosti rekultivačnej náhrady poľnohospodárskej pôdy;
- Podpora obnovy a zachovania tradičných systémov hospodárenia na lazoch, kopaniciach, štáloch;
- Vypracovanie harmonogramu naliehavosti vykonávania projektov pozemkových úprav;
- Vypracovanie zásad prenájomov a predaja pôdy SPF, pravidiel nájomných vzťahov;
- Prepracovať systém nájmu pôdy na viazané diverzifikačné činnosti s vysokou potrebou ľudskej práce – štartovacie podniky.

c) Legislatíva potravinového práva

- Zjednodušenie a zosúladienie potravinového práva SR s právom EÚ, s dopadom na odstránenie nadmernej byrokracie a zjednodušenie podnikateľského prostredia podliehajúceho týmto reguláciám;
- Zavedenie systému vysledovateľnosti zloženia a pôvodu potravín so zachovaním jeho dobrovoľnosti a tak, aby nebola dotknutá bezpečnosť potravín a ochrana spotrebiteľa;
- Zabezpečenie zákonného, predvídateľného a jednotného postupu pri výkonoch úradnej kontroly potravín a zefektívnenie jej riadenia;
- Ustanovenie úlohy úradnej kontroly ako najvyššieho odborného garanta a partnera pre všetkých prevádzkovateľov potravinových podnikov tak, aby plnili funkciu poradnú a nielen kontrolnú a represívnu;
- Významné posilnenie postavenia úradnej kontroly smerom k importu potravinovej produkcie zo zahraničia
- Podpora účinného modelu ochrany života a zdravia spotrebiteľa a vnútorného trhu pri riešení potravinových káuz a podvodov;
- Zjednotenie legislatívneho prostredia, zefektívnenie úradnej veterinárnej kontroly, dôsledná kontrola pôvodu mäsa na trhu, v stravovacích, reštauračných a obchodných prevádzkach
- Zavedenie stáleho veterinárneho dozoru v prebaľovacích a rozrábkových spoločnostiach na hydinové mäso, zvýšenie kontroly pôvodu surovín vo verejnom stravovaní
- Označovanie pôvodu zrozumiteľné a viditeľné pre spotrebiteľa, zmena legislatívy o označovaní pôvodu mäsa
- Nastavenie legislatívy a kontrolných mechanizmov na kontrolu pôvodu a originality (med, víno, koreniny)
- Nastaviť štandardy kvality, bezpečnosti, čerstvosti a vysledovateľnosti pôvodu surovín pre prevádzky v inštitucionálnom verejnom stravovaní napr. aj prostredníctvom uplatňovania zásad zeleného verejného obstarávania; v spolupráci s kompetentnými orgánmi verejného zdravotníctva zvýšiť účinnosť kontroly kvality a bezpečnosti používaných potravín v segmente verejného stravovania;
- V rámci návrhu zákona o regionálnych odbytových centrách zapracovať systém dodávok domácich potravín do inštitucionálneho verejného stravovania na regionálnom princípe
- Na základe výsledkov analýz zvážiť povinnosť nákupu slovenských potravín alebo potravín vyrobených na Slovensku v štátnych inštitúciách a ich organizáciách a organizáciách nakupujúcich za verejné zdroje s cieľo podporiť krátke potravinové reťazce

d) Legislatíva organizácie trhu a dodávateľsko – odberateľských vzťahov

- Legislatívne ošetriť zvýšenie účinnosti ochrany pred deformáciami trhu vo vzťahu k odberateľom potravinárskej produkcie, najmä obchodným reťazcom.
- Zabezpečiť zlepšenie vymožitelnosti práva a dodržiavania zmluvných vzťahov a podmienok v dodávateľsko-odberateľských vzťahoch
- Preveriť možnosti zriadenia funkcie ombudsmana pre zlepšenie dodávateľsko-odberateľských vzťahov (v celej vertikále prvovýroba – spracovateľ – obchod)
- Vykonať audit existujúcich odvetvových dohôd a pripraviť návrh na aplikáciu tohto nástroja do ďalších vertikál
- Vypracovať návrh zákona o organizácii agropotravinárskeho trhu (podporiť horizontálnu a vertikálnu integráciu prvovýrobcov a potravinárov s cieľom posilniť ich pozíciu v potravinovom dodávateľskom reťazci – nastavenie pravidiel vo vzťahu k protimonopolnej legislatíve).

- vytvorenie národnej legislatívnej platformy pre odvetvové dohody v tých sektoroch, kde to Európska legislatíva priamo neumožňuje
- preverenie antimonopolných pravidiel pre vertikálne a horizontálne štruktúry s možnosťou úpravy pre sektor agropotravinárstva
- sledovať dôsledky vypustenia niektorých neprimeraných obchodných podmienok a úpravy kontrolného mechanizmu zo zákona č. 91/2019 Z. z. o neprimeraných podmienkach v obchode s potravinami po poslednej novele zákona v roku 2021. Zákon 91/2019 Z. z. otvárať iba v prípade identifikovania nedostatkov po vypustení vyššie uvedených zmien v zákone.

e) Legislatíva pre podporu odbytu

- **Vypracovať návrh zákona o marketingovom fonde, resp. zákona komoditných fondoch**
  - navrhnuť systém organizačno-finančného zabezpečenia dlhodobej a systémovej marketingovej komunikácie zo strany výrobcov na spotrebiteľa s možnou účasťou štátu
  - legislatívnu formou umožniť kumuláciu finančných prostriedkov od výrobcov s možnosťou finančného príspevku štátu na propagáciu poľnohospodárstva a potravinárstva
  - V nadväznosti na stanoviská vertikál sa ako mimoriadne flexibilná a účinná javí verzia zákona o komoditných fondoch, kedy by zákon umožnil jednotlivým vertikálam ustanoviť si komoditný fond a stanovil by podmienky tohto procesu (Vinársky fond, Mliečny fond)
  - Zákon o komoditných fondoch je v platnosti napr. v Poľsku
- **Vypracovať návrh zákona o regionálnych odbytových centrách**
  - Legislatívna úprava prinesie možnosti vytvorenia regionálnych odbytových štruktúr, skrátenie odbytového reťazca a významne napomôže rozvoju odbytu do verejného stravovania
- **Novelizácia zákona o verejnom obstaraní** v časti uloženia povinnosti minimálne čiastočného nákupu domácich potravín určeným verejným obstarávateľom s cieľom zabezpečiť garanciu bezpečnosti a kvality potravín (najmä školské stravovanie)

6.6.3 Opatrenia koncepčné

- Vypracovanie koncepcie rozvoja produkcie a trhu s biopotravinami
  - Analýza súčasného stavu
  - Identifikácia komodít a potenciálu pestovania a produkcie
  - Analýza spotrebiteľského trhu pre biopotraviny
  - Modelovanie rozvoja produkcie biopotravín v nadväznosti na rast produktov ekologického poľnohospodárstva a produktov z chovov s nadštandardnými podmienkami
- Vypracovanie analýzy a návrhov opatrení s cieľom posilnenia výroby a predaja farmárskych a regionálnych poľnohospodárskych produktov a potravín
  - Zmapovanie súčasnej úrovne predaja z dvora,
  - Opatrenia na zvýšenie a podporu regionálnej produkcie,
  - zavedenie lepšej trhovej evidencie predaja z dvora
  - definovanie potrieb propagácie a marketingu
  - definovanie legislatívnych prekážok
- Analýza modelov krátkych odbytových reťazcov
  - Štúdia existujúcich funkčných systémov krátkych odbytových reťazcov v krajinách EÚ (Nemecko, Francúzsko, Taliansko) s možnosťou aplikácie na Slovensku (regionálne a miestne trhy, tržnice, regionálne odbytové centrá)
- Analýza súčasného stavu procesov vo verejnom stravovaní s ohľadom na potrebu zvýšenia spotreby domácej produkcie potravín a produktov ekologickej poľnohospodárskej výroby s cieľom podporiť proces zeleného verejného obstarávania
- Vypracovanie koncepcie závlahového hospodárstva a manažmentu vody v poľnohospodárskej krajine
  - Rozpracovanie obnovy systému závlahového hospodárstva na Slovensku vychádzajúca z potrieb jednotlivých vertikál (vinohradníctvo, obilniny, ovocie, zelenina, cukrová repa...)
  - Podpora pre budovanie studní
  - Postupy pre obnovu odvodňovacích zariadení

- Vypracovanie stratégie šľachtenia a podpory genetických zdrojov v nadväznosti na zmenu klímy
  - revízia platných legislatívnych a koncepčných dokumentov vo vzťahu k manažmentu genetických zdrojov a šľachteniu v rastlinnej a živočíšnej produkcii a nastavenie novej stratégie so zameraním sa na najnovšie poznatky vedy a výskumu, trendov, inovácií s reflektovaním zmien klímy (skvalitnenie identifikácie a stanovenia pôvodu zvierat DNA testom, agro-enviromentálne opatrenia na ochranu ohrozených druhov (plemien), šľachtenie osív s vysokou úrovňou výnosnosti a odolnosti proti suchu atď.)
- Vypracovanie koncepcie pre odstránenie monopolu v oblasti likvidácie kadáverov a nebezpečného odpadu zo živočíšnej výroby, podpora ekologickej likvidácie uhynutých zvierat v spaľovniach priamo na farmách
- Koncepcia agroturizmu, zážitkovej rekreácie, vytváranie väzieb poľnohospodárstva, regiónu a spoločnosti
  - Modelovať väzby medzi zážitkovými poľnohospodárskymi a potravinárskymi odvetviami a spotrebiteľmi priamo na vidieku (med, víno, ovčie produkty, zabíjačkové hody a pod.)
  - Podpora regionálnych aktivít a špecialít
  - Prepojenie vidieka a kultúry
- Spracovanie dlhodobej koncepcie rozvoja včelárstva, vrátane systému cieleného odborného poradenstva, vzdelávania a odbornej prípravy
- Analýza exportného potenciálu agropotravinárskeho sektora SR a návrh opatrení na zvýšenie efektívneho exportu slovenských agropotravinárskych produktov
  - Nevyhnutné spracovať analýzu súčasného stavu exportnej výkonnosti sektora
  - Na základe výsledkov analýzy pripraviť súbor nástrojov na podporu
- Spolupráca s MŽP SR na príprave cestovnej mapy pre obehové hospodárstvo, konkrétne na priorite „potraviny a bioodpad“, ako aj na následnej implementácii

6.6.4 Opatrenia v oblasti podpory odbytu

a) Štrukturálne opatrenia

Pre zlepšenie odbytu je nevyhnutné zabezpečiť nasledovné opatrenia s podporou legislatívy:

- Vytvorenie podmienok a zvýšenie intenzity **horizontálnej spolupráce a organizovanosti** prvovýrobcov, udržateľného zakladania odbytových organizácií výrobcov ako základného predpokladu pre zlepšenie postavenia poľnohospodárov v agropotravinárskom reťazci na základe spájania disponibilných ľudských a finančných zdrojov výrobcov;
- zvýšenie úrovne spolupráce a **vertikálnej integrácie prvovýrobcov so spracovateľským priemyslom** s cieľom dlhodobého zlepšenia spoločnej pozície v rámci potravinovej vertikály na základe lepšieho pokrytia potrieb spotrebiteľov a aktívnej komunikácie s nimi;
- rozvíjanie **medziodvetvovej spolupráce** a mieru zdieľania ľudských i finančných zdrojov v rámci spracovateľského sektora v oblasti vedy, výskumu a inovácií, ako aj marketingu a komunikácie so spotrebiteľom;
- **Vytvorenie podmienok a podpora zakladania krátkych odbytových reťazcov**, regionálnych a miestnych trhov, priamy predaj spotrebiteľovi
- **Vytvorenie podmienok pre uplatňovanie spoločného nákupu techniky** ako jedného z kritérií pre poskytnutie podpôr zo štrukturálnych fondov (vinohradníci, pestovatelia cukrovej repy)
- **Vytvorenie regionálnych odbytových centier** ako nových štruktúr pre zabezpečenie spoločného odbytu výrobcov na regionálnej úrovni najmä ako posilnenie odbytu do verejného stravovania

b) Marketingové opatrenia

- **Zlepšenie imidžu poľnohospodárov a potravinárov** ako rozhodujúcej zložky pri zabezpečovaní dostatku poľnohospodárskej produkcie a potravín;
- Vytvorenie súboru marketingových nástrojov, spolufinancovaných zo štátneho rozpočtu, v nadväznosti na navrhované legislatívne opatrenia na **podporu vzdelávanie spotrebiteľov v prospech spotreby potravín s vysokým podielom slovenskej suroviny** s dôrazom na aspekty ich vysokej kvality, znižovanie uhlíkovej stopy, ochrany životného prostredia, rozvíjanie tradičných postupov výroby potravín a regionálnu príslušnosť
- Spracovanie cielenej koncepcie na **zvýšenie spotreby potravín, ktoré zásadne nedosahujú výživové odporúčané dávky**, medzi ktoré patria výrobky z obilnín, ovocie a zelenina, strukoviny, hovädzie a ovčie mäso, ryby, med, so zohľadnením potenciálnej karcinogenity spracovaného mäsa podľa stanoviska Svetovej zdravotníckej organizácie
- Vytvorenie súboru marketingových nástrojov, financovaných zo štátneho rozpočtu, v nadväznosti na navrhované legislatívne opatrenia na **vzdelávanie spotrebiteľov o potravinách a výžive so zameraním na zdravý životný štýl**
- **Podpora rozvoja existujúcich marketingových systémov** pri zvýšení spoluúčasti súkromnej sféry (CHZO, Značka kvality SK a pod.) a podpora nových inovačných zámerov v oblasti marketingu, napr. Potravinový semafor
- Vytvoriť **motivačný marketingový plán pre prevádzky verejného stravovania** využívajúce preukázateľne suroviny slovenského alebo regionálneho pôvodu, napr. systém označovania/ oceňovania, vrátane zásad udeľovania príslušnej značky/ ocenenia a výkonu súvisiacich kontrol ako aj princípy zeleného verejného obstarávania;
- **Vypracovanie návrhu marketingovej podpory pri exporte slovenských potravín**

6.6.5 Opatrenia v ďalších oblastiach

a) Poradenstvo a vzdelávanie

- Zabezpečenie reálneho fungovania poradenského systému pre poľnohospodárov a potravinárov formou úplne alebo čiastočne kompenzovaného poradenstva;
- Vybudovanie regionálneho poradenstva aj vo vzťahu k menším, organizačne neštruktúrovaným podnikom;
- Udržanie kvalifikovaných zamestnancov v potravinárstve a zabezpečenie funkčného spôsobu ďalšieho vzdelávania zamestnancov.
- vytvorenie funkčného systému duálneho vzdelávania
- zjednodušenie zamestnávania sezónnych pracovníkov ako základný predpoklad pre rozvoj poľnohospodárskej prvovýroby

b) Veda, výskum

- **Rozšírenie existujúcej vedecko – výskumnej základne o chýbajúce, resp. nedostatočne podchytené oblasti vedy a výskumu pre jednotlivé výrobné sektory, medzi ktoré patrí najmä:**
  - Vinohradníctvo a vinárstvo
  - Zeleninárstvo a ovocinárstvo
  - Včelárstvo a med
  - Rybárstvo
  - Cukrová repa
  - Koreniny

- Vypracovanie modelu pre zlepšenie transferu poznatkov vedy a výskumu do agropotravinárskej praxe s cieľom zvýšiť inovatívny prístup a dosiahnuť vyššiu pridanú hodnotu
- Vypracovanie nového modelu financovania vedy a výskumu v rezorte pôdohospodárstva
- Podpora inovácií, digitalizácie a smart riešení v celej vertikále

c) Podpora exportu

- V nadväznosti na analýzu proexportnej výkonnosti agropotravinárskeho sektora pripraviť model vytvorenia niekoľkých kľúčových pozícií poľnohospodárskych obchodných radcov vo vytipovaných oblastiach s vysokým exportným potenciálom pre slovenské produkty
- Zabezpečiť úzku spoluprácu s inštitúciami, zaoberajúcimi sa podporou exportu a posilniť postavenie agropotravinárskych komodít, vyhľadávanie nových exportných príležitostí

d) Digitalizácia, zdieľanie a manažment dát v rezorte pôdohospodárstva

- nevyhnutné zaviesť jednotnú metodiku pre správu, riadenie a zdieľanie dát a informácií
- navrhnuť optimalizáciu správy a komunikačných procesov pre procesné workflow, orientované na komplexné služby zamerané na poskytovanie relevantných, aktuálnych a hodnoverných informácií v agrorezorte
- zabezpečiť prepojenie databáz, registrov a ostatných zdrojových súborov pre zefektívnenie práce s dátami a ich verifikácie

6.7 Návrh kľúčových opatrení pre rozvoj oblasti do r. 2023

1. Pripraviť a aplikovať model financovania podnikov a rozvojových projektov z cudzích zdrojov s cieľom zabezpečiť udržateľný rast
2. Bezodkladne využiť existujúce disponibilné finančné zdroje na zabezpečenie podpory odstránenia investičného dlhu v poľnohospodárstve a potravinárstve
3. Urýchliť proces prípravy legislatívy a budovania systému riadenia a eliminácie rizík
4. Vykonať urýchlenu analýzu európskej a národnej legislatívy k možnostiam zlepšenia vertikálnych a horizontálnych vzťahov s dôrazom na vytváranie organizácií výrobcov
5. Prijatť strategické rozhodnutie o podpore predaja slovenských agropotravinárskych výrobkov, pripraviť rozhodujúce legislatívne predpisy, ktorými sú návrh zákona o marketingovom fonde, resp. zákona komoditných fondoch a návrh zákona o regionálnych odbytových centrách, súbežne začať vytvárať podmienky na aplikáciu opatrení v praxi (marketing, odbyt)
6. Vypracovať analýzu a návrhy opatrení s cieľom posilnenia výroby a predaja farmárskych a regionálnych poľnohospodárskych produktov a potravín vrátane úpravy legislatívy
7. Riešiť problematiku umiestňovania slovenských potravín na domácom trhu
8. Vypracovať a realizovať koncepciu závlahového hospodárstva a manažmentu vody v poľnohospodárskej krajine v nadväznosti na potreby sektora a zmenu klímy
9. Vykonať analýzu exportného potenciálu agropotravinárskeho sektora SR a vypracovať návrh opatrení na zvýšenie efektívneho exportu slovenských agropotravinárskych produktov
10. Rozpracovať návrh rozšírenia existujúcej vedecko – výskumnej základne o chýbajúce, resp. nedostatočne podchytené oblasti vedy a výskumu pre vybrané výrobné sektory
11. Zabezpečiť zjednodušenie zamestnávania sezónnych pracovníkov ako základný predpoklad pre rozvoj poľnohospodárskej prvovýroby
12. Nastaviť štandardy kvality, bezpečnosti, čerstvosti a výsledovateľnosti pôvodu surovín pre prevádzky v inštitucionálnom verejnom stravovaní; v spolupráci s kompetentnými orgánmi verejného zdravotníctva zvýšiť účinnosť kontroly kvality a bezpečnosti používaných potravín v segmente verejného stravovania; v rámci návrhu zákona o regionálnych odbytových centrách zapracovať systém dodávok domácich potravín do inštitucionálneho verejného stravovania na regionálnom princípe
13. Vytvorenie súboru marketingových nástrojov v nadväznosti na navrhované legislatívne opatrenia na vzdelávanie spotrebiteľov o potravinách a výžive so zameraním na zdravý životný štýl
14. Vytvoriť podmienky na digitalizáciu, zdieľanie a manažment dát v rezorte pôdohospodárstva a navrhnuť optimalizáciu správy a procesov, orientované na komplexné služby zamerané na poskytovanie relevantných, aktuálnych a hodnoverných informácií v agrorezorte, zabezpečiť prepojenie databáz, registrov a ostatných zdrojových súborov pre zefektívnenie práce s dátami a ich verifikácie.

6.8 Opatrenia na podporu spracovania produktov poľnohospodárskej prvovýroby

Víziou Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR (ďalej len „MPRV SR“) je podpora rastu produktivity slovenského poľnohospodárstva a potravinárstva a dosiahnutie vyššej miery potravinovej sebestačnosti tak, aby sa zabezpečili pre spotrebiteľov zdravé lokálne potraviny v dostatočnej miere a kvalite. Potreba investícií v odvetví spracovania produktov poľnohospodárskej prvovýroby je kvantifikovaná na 2,5 mld. eur. Postupné budovanie záručných mechanizmov by umožnilo požadovaný investičný rozvoj pri primeranom riadení rizík na úrovni prijímateľov, bánk i štátu. Tomu majú napomôcť aj opatrenia na podporu spracovania produktov poľnohospodárskej prvovýroby s implementáciou v rokoch 2022-2039.

Uznesením vlády SR zo dňa 10. novembra 2021 vláda SR schválila Návrh podporných opatrení na spracovanie produktov poľnohospodárskej prvovýroby. Zároveň v Návrhu rozpočtu verejnej správy na roky 2022 až 2024 sú na tento účel vyčlenené finančné aktíva v objeme 250 mil. eur.

Pomoc, ktorej poskytovateľom bude MPRV SR, bude realizovaná formou úverov krytých štátnymi finančnými aktívami vo vyššie uvedenom objeme, ktoré budú viazané na účel poskytovania záruk počas celého obdobia poskytovania úverov a ich splácania (2022-2039). Uvedená suma štátnych finančných aktív umožní pri pákovom efekte 1:5 poskytnúť zo strany komerčných bánk úvery v objeme 1,25 mld. eur. Poskytovanie priamych foriem pomoci (napr. bonifikácia úrokov) bude závisieť od disponibility zdrojov v rozpočtovej kapitole MPRV SR.

MPRV SR predpokladá, že implementáciou týchto opatrení sa okrem postupného odstraňovania existujúcej finančnej medzery v sektore spracovania produktov poľnohospodárskej prvovýroby dosiahnu pozitívne efekty vo výrobo-sociálnej oblasti a v oblasti daňových príjmov štátneho rozpočtu v objeme 38,5 mil. eur až 50 mil. eur.

7. Produkcia dreva a jeho spracovanie v drevospracujúcom priemysle

7.1 Identifikácia hlavných problémov lesnícko-drevárskeho sektora

Súčasný postavenie LH v rámci národného hospodárstva SR, ale aj v širšom medzinárodnom kontexte, je výsledkom historického vývoja, ktorý sa zásadne zmenil po roku 1990. V tomto období došlo k posunu v chápaní využívania lesných zdrojov od produkčného (ťažba dreva) k stúpajúcej požiadavke na všetky, teda aj mimoprodukčné služby lesov. Odvetvie LH sa stáva stále viac nie len výrobným, ale aj environmentálnym odvetvím. Lesy sú súčasne zdrojom dreva, ale aj prostredím pre voľne žijúce rastliny a živočíchy, poskytujú rekreačné možnosti, chránia zdroje vody a pôdy, zachytávajú a ukladajú v dreve uhlík, čím brzdia otepľovanie atmosféry. Podporujú zamestnanosť, tradičné využívanie krajiny, ako aj biologickú rôznorodosť. LH tvorí jeden z hlavných pilierov udržateľného rozvoja vidieka, s potenciálom zvyšovania kvality života ekologicky udržateľným a sociálne inkluzívnym spôsobom.

Podiel LH na tvorbe hrubého domáceho produktu Slovenska sa pohybuje pod úrovňou 1 %. LH SR je stále viac finančne poddimenzované. Príjmy z predaja dreva prestávajú stačiť na krytie nákladov a potrieb rozvoja LH, pričom pozitívne externality, ktoré lesy poskytujú spoločnosti, nie sú ekonomicky ocenené. Ekonomickú situáciu sektora negatívne ovplyvnili dopady finančnej a hospodárskej krízy, a následne prepád trhov s ihličnatým drevom v dôsledku rozsiahlych kalamít v lesoch. Neobnovujú sa zastarané technológie a infraštruktúra, nie sú zdroje na inovácie. Potenciál zvyšovania pridanej hodnoty lesnícko-drevárskeho sektora znižuje pomerne vysoký export surového dreva a reziva do zahraničia.

Tabuľka 24. Podiel lesného hospodárstva na ukazovateľoch ekonomiky Slovenska v %.

Ukazovateľ	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Hrubá pridaná hodnota b.c.	0,69	0,73	0,74	0,71	0,80	0,83	0,81	0,80	0,78	0,76	0,72	0,72
Hrubá pridaná hodnota s.c.	0,81	0,83	0,78	0,74	0,82	0,85	0,81	0,79	0,80	0,80	0,82	0,90
Medzispotreba b.c.	0,76	0,74	0,72	0,64	0,64	0,64	0,59	0,57	0,55	0,55	0,48	0,52
Medzispotreba s.c.	0,90	0,85	0,76	0,66	0,65	0,65	0,59	0,56	0,56	0,57	0,55	0,65
Hrubá produkcia b.c.	0,60	0,61	0,65	0,57	0,56	0,60	0,58	0,58	0,57	0,57	0,53	0,49
Hrubá produkcia s.c.	0,74	0,72	0,69	0,59	0,57	0,61	0,58	0,57	0,58	0,59	0,57	0,61
THFK, b.c.	0,19	0,38	0,32	0,34	0,31	0,44	0,36	0,74	0,67	0,44	0,50	0,37
THFK, s.c.	0,22	0,44	0,34	0,35	0,32	0,45	0,36	0,73	0,68	0,47	0,57	0,46
Celkovej zamestnanosti	1,18	1,12	1,12	1,07	1,12	1,10	1,12	1,10	1,07	1,05	1,05	1,02
Priemerné mzdy	80,89	81,97	80,04	75,26	74,90	70,53	66,58	66,54	65,30	64,64	62,47	62,13

Prameň: ŠÚ SR, prepočty NLC. Poznámka: údaje od roku 2018 sú predbežné

Súčasnú situáciu významne komplikuje, a k celkovej depresii LH prispieva zmena klímy. Sú s ňou spojené stupňujúce sa disturbance v lesoch v dôsledku sucha, anomálií počasia, a premnožení biotických škodcov. Zlyhávajúce globálne dohody na znižovanie emisií a odkladanie adaptačných opatrení v lesoch situáciu ďalej zhoršuje. Osobitným problémom sú neúmerne vysoké stavy raticovej zveri, narúšajúce rovnováhu lesného ekosystému a brániace jeho prirodzenej obnove po narušení.

Všeobecne nepriaznivá je situácia na trhu práce, čo sa premieňa do dostupnosti, kvality a motivácie ľudských zdrojov aj pre lesné hospodárstvo. Pod nezaujím o prácu v LH sa podpisuje tiež pretrvávajúca slabá politická podpora, nezvládnutá komunikácia, a z toho prameniaca nízka spoločenská akceptácia LH. Dlhodobo pretrvávajú problémy neštátneho sektora, súvisiace so zložitými procesmi vysporiadania vlastníctva k lesným pozemkom, osobitne v prípade vlastníkov malých výmer.

Synergický efekt identifikovaných problémov spôsobuje, že LH sa v súčasnosti nachádza v existenčnej kríze, a koncepcia jeho ďalšieho rozvoja by mala sledovať najmä tieto tri strategické ciele:

1. **Environmentálny cieľ:** Vytvárať diverzifikované lesy lepšie pripravené odolávať zmene klímy a poskytovať ekosystémové služby;
2. **Ekonomický cieľ:** Udržať a posilniť lesnícko-drevársky sektor ako základňu moderného biohospodárstva vidieka;
3. **Spoločenský cieľ:** Zlepšovať kvalitu života nekonfliktným využívaním všetkých funkcií lesov a vytvoriť nástroje na ich objektívne ocenenie.

Podrobnú analýzu problémov LDS obsahuje Vstupná správa k novému Národnému lesníckemu programu na roky 2022 – 2030 (http://nlp.nlcsk.org/images/files/Vstupna_sprava_Final.pdf).

7.2 Stručné zhodnotenie vertikály produkcie dreva

Vertikála produkcie a spracovania dreva ako ekologickej, obnoviteľnej a recyklovateľnej suroviny z lesov obhospodarovaných udržateľným spôsobom je reťazcom s bohatou historickou tradíciou a perspektívou na Slovensku. Racionálne využívanie a spotreba dreva zohráva poprednú úlohu v obehovom biohospodárstve a zelenej ekonomike, podporuje priemysel, udržuje zamestnanosť a prispieva k rozvoju vidieka. Ukladaním uhlíka v lesoch, v produktoch z vyťaženej dreva a náhradou neobnoviteľných surovín lesnícko-drevársky sektor (LDS) významnou mierou prispieva k zmierňovaniu zmeny klímy.

Prebiehajúca zmena klímy významne negatívne ovplyvňuje stabilitu primárnej produkcie dreva v lesoch a jeho dodávky na trh. Otepľovanie zvyšuje populačnú dynamiku a agresivitu biotických škodcov, a intenzitu extrémnych prejavov počasia, čo v synergii spôsobuje rozsiahle kalamity v lesoch. Pre LDS to znamená ohrozenie stability dodávok sortimentov dreva, fluktuácie až prechodný prepad trhov s niektorými sortimentami – vid' odbytová kríza s ihličnatým drevom v rokoch 2019-2020, keď jeho ceny v Európe poklesli na polovicu úrovne predchádzajúcich rokov. Primárni producenti sú konfrontovaní so zvýšenými nákladmi na spracovanie kalamitného dreva, s výpadkom produkcie na kalamitných holinách, a so zvýšenými nákladmi na ich opätovné zalesnenie. Dlhodobé ekonomické dopady bude mať zníženie hodnotovej produkcie lesov v dôsledku očakávaných zmien v zastúpení drevín v prospech drevín s menej hodnotným drevom.

Kľúčovým *win-win* riešením pre stabilizáciu objemu a štruktúry produkcie dreva v podmienkach zmeny klímy je prírode blízke hospodárenie v lesoch (PBHL). Podľa publikovaných zahraničných poznatkov, a prvých domácich skúseností je z hľadiska produkcie dreva a výnosovosti hospodárenia prinajmenšom rovnocenné s bežným hospodárením. Vytváraním diverzifikovaných trvalo rôznovekých lesov bez holín významne znižuje riziko kalamít, podporuje biodiverzitu a plnenie ďalších ekosystémových služieb lesov, ako zdrojov budúcich doplnkových príjmov lesného hospodárstva. Pri prieskume vykonanom v roku 2018 Forest Europe 11 z 12 lesnícky vyspelých európskych krajín uviedlo PBHL ako vhodné opatrenie pre adaptáciu lesov na zmenu klímy. Na Slovensku by sa podľa vypracovanej koncepcie prebudova na PBHL mala rozpracovať na 25% výmery lesov do roku 2030 (MPRV, NLC 2019). Ďalšími opatreniami pre udržanie produkcie lesov sú už v minulosti osvedčené ozdravné opatrenia v lesoch po kalamitách, s dôrazom na zmenu ich druhového zloženia prenosom vhodných drevín a genotypov (asistovaná migrácia).

Napriek tomu, že na národnej úrovni sú v rámci vertikály vytvorené funkčné partnerské vzťahy, nie sú vytvorené dostatočné vertikálne a horizontálne štruktúry, ktoré by pomáhali posilňovať pozíciu prvovýrobcov, resp. prvovýrobcov a primárnych spracovateľov v rámci reťazca produkcie a spracovania dreva. V LDS sa v 90-tych rokoch významným spôsobom prerušili dodávateľsko-odberateľské vzťahy. V súčasnosti sa produkcia surového dreva a jeho spracovanie realizujú oddelene na trhových princípoch. Spôsobuje to, že domáca surovina sa v značnej miere vyváža bez ďalšieho spracovania čo zvyšuje negatívne saldo zahranično-obchodnej bilancie.

Celú vertikálu charakterizuje stav vysokého technicko-technologického dlhu tak v lesnom hospodárstve (LH), ako aj v drevospracujúcom priemysle (DSP). Z hľadiska investičnej politiky bude potrebné modernizovať infraštruktúru strojno-technologickú základňu producentov dreva najmä, ale nie len vo väzbe na prírode blízke hospodárenie v lesoch. V DSP sa bude osobitná pozornosť venovať podpore rozvoja odvetví s vyššou pridanou hodnotou, kde je záporná obchodná bilancia a modernizácii techniky a technológií v piliarskej výrobe.

Dôležitým predpokladom pre ďalší rozvoj vertikály a jej ekonomickú stabilitu rozšírenie spracovateľských kapacít pre najcennejšie sortimenty surového dreva I. a II. kvalitatívnej triedy a listnatú piliarsku guľatinu, ktoré by vytvorilo tlak na približovanie tuzemských a exportných cien dreva a znížilo export dreva a reziva s nízkou pridanou hodnotou.

7.3 Podpory, stimuly a investičné potreby navrhované pre vertikálu

Tabuľka 25. Podpory, stimuly a investičné potreby navrhované pre vertikálu.

Vertikála	Druh podpory	2022-2027 (mil. EUR)	2028-2035 (mil. EUR)
Drevo	Podpora (prvovýroba)	144,0	158,4
	Schéma štátnej pomoci (prvovýroba)	-	-
	Investičné potreby (prvovýroba)	73,2	80,5
	Podpora (spracovanie)	30,0	24,0
	Schéma štátnej pomoci (spracovanie)	105,0	100,0
	Investičné potreby (spracovanie)	6,0	6,0
Celkom		358,2	368,9

Ďalšie informácie ku vertikále sú uvedené v Prílohe 1.

7.4. Úlohy, návrhy, opatrenia

7.4.1. Návrhy a opatrenia v oblasti podporných finančných nástrojov

Štruktúra navrhnutých opatrení reaguje na identifikované základné problémy LDS, a mala by prispieť k vyváženému plneniu všetkých troch strategickým cieľov (environmentálnemu, ekonomickému aj sociálnemu), zadefinovaných v časti 7.1. Väčšina navrhnutých finančných nástrojov súvisí priamo s vertikálou produkcie a spracovania dreva, detailne opísanou v častiach 7.2, 7.3 a v prílohách 1 a 4. Niektoré uvedené finančné nástroje súvisia aj s prierezovými cieľmi, týkajúcimi sa životného prostredia (kapitola 8) a rozvojom vidieka (kapitola 9).

K navrhnutým opatreniam sú indikatívne uvedené aj zdroje financovania, a objem finančných prostriedkov do roku 2035. Zohľadňujú reálne potreby sektora, a v miere v akej to bolo možné aj známe resp. predpokladané zdroje financovania v danom období, ktoré sa tvoria súbežne s tvorbou tejto vízie.

Pre úspešný a udržateľný rozvoj lesnícko-drevárskeho sektora do roku 2035 sú navrhnuté tieto opatrenia charakteru podporných finančných nástrojov:

- Podporiť vykonávanie preventívnych opatrení (výchovných zásahov) na zvyšovanie odolnosti lesov v mladých lesných porastoch do 50 rokov v rámci ozdravných a adaptačných opatrení PRV, v predpokladanom objeme 29 mil. EUR do roku 2035.
- Podporiť vykonávanie ochranných a obranných opatrení proti premnoženiam podkôrneho hmyzu odkôrňovaním pre škodcov atraktívneho dreva, zriaďovaním mokrých skládok, a/alebo mechanickou ochranu skládok proti vyleteniu podkôrneho hmyzu sieťami v rámci ozdravných a adaptačných opatrení z PRV, v predpokladanom objeme 7,6 mil. EUR do roku 2035.
- Podporiť úpravu drevinovej skladby zmenou klímy najviac ohrozených lesných porastov asistovanou migráciou, t.j. výsadbou, podsadbou a následnou ochranu cieľových drevín budúcej klímy do pôvodných porastov v rámci ozdravných a adaptačných opatrení z PRV, v predpokladanom objeme 142,8 mil. EUR do roku 2035.
- Podporiť budovanie oplôtkov malých výmer na ochranu lesných drevín proti poškodzovaniu zverou v rámci ozdravných a adaptačných opatrení z PRV, v predpokladanom objeme 25 mil. EUR do roku 2035.

- Podporiť doplnenie siete zdrojov genofondu pre zber semien lesných drevín *in situ* (uznané porasty, génové základne), a *ex situ* (semenné sady, semenné porasty a matečnice klonov) pre potreby asistovanej migrácie v rámci adaptácie lesov na zmenu klímy z PRV alebo iných verejných zdrojov, v predpokladanom objeme 10 mil. EUR do roku 2035.
- Podporiť začatie prebudovy na prírode blízke hospodárenie v lesoch (PBHL) na celkovej výmere najmenej 25% výmery lesov Slovenska do roku 2030 a 35% do roku 2035 v rámci osobitného opatrenia z PRV, v predpokladanom objeme 88,2 mil. EUR do roku 2035.
- Kompenzovať zvýšené náklady a ušlý príjem pri špecifických formách hospodárenia zameraných na ochranu biodiverzity v rámci platieb za lesnícke environmentálne a klimatické služby v územiach NATURA z PRV, v predpokladanom objeme 30 mil. EUR do roku 2035.
- Podporiť tvorbu geometrických plánov pre vysporiadanie nelesných pozemkov s drevinami ich zahrnutím do lesa, silvopastorálneho systému, alebo prvku ÚSES v rozsahu 100 tis. ha do roku 2030 a 150 tis. ha do roku 2035, z Fondu obnovy alebo iných verejných zdrojov, v predpokladanom objeme 15 mil. EUR do roku 2035.
- Podporiť nákup a následné využívanie environmentálne priaznivých moderných technológií a techniky v ťažbovo-dopravnom procese z PRV, v predpokladanom objeme 77,7 mil. EUR do roku 2035.
- Podporiť optimalizáciu hustoty a zvýšenie kvality lesnej cestnej siete, t.j. výstavby nových, rekonštrukcie existujúcich a asanácie nevyhovujúcich lesných ciest z PRV, v predpokladanom objeme 76 mil. EUR do roku 2035.
- Podporiť vodozádržné opatrenia v lesoch, t.j. lesníckotechnické meliorácie, odvodnenie lesných ciest, a úpravu drobných vodných tokov v rizikových oblastiach z hľadiska povodní formou osobitného opatrenia z PRV, v predpokladanom objeme 14 mil. EUR do roku 2035.
- Podporiť vytváranie malých lokálnych inovačných spracovateľských reťazcov a inovačné projekty lesníckej prvovýroby a prvotného spracovania surového dreva v rámci opatrenia spolupráca z PRV, v predpokladanom objeme 12 mil. EUR do roku 2035.
- Podporiť investície do domáceho spracovania sortimentov I. a II. kvalitatívnej triedy a listnatých piliarskych sortimentov v rámci investičnej pomoci z verejných zdrojov, v predpokladanom objeme 55 mil. EUR do roku 2035.
- Podporiť implementáciu pokročilých technológií pre detekciu kvality a chýb dreva u spracovateľov surového dreva v rámci investičnej pomoci alebo EŠIF, v predpokladanom objeme 30 mil. EUR do roku 2035.
- Podporiť investície do rozvoja priemyselného spracovania dreva na výrobky s vyššou pridanou hodnotou a zápornou obchodnou bilanciou v rámci investičnej pomoci alebo EŠIF, v predpokladanom objeme 60 mil. EUR do roku 2035.
- Podporiť rozširovanie výrobných kapacít na výrobu biologicky degradovateľných a špeciálnych kompostovateľných obalových papierov v rámci investičnej pomoci alebo EŠIF, v predpokladanom objeme 60 mil. EUR do roku 2035.
- Podporiť vznik zberných dvorov separovaného zberu a recyklácie odpadového dreva a papiera, a prednostné využívanie drevných odpadov a recyklovaného papiera ako druhotnej suroviny na výrobu drevných panelov, papiera, biopalív a vedľajších produktov, v rámci investičnej pomoci, EŠIF, alebo iných verejných zdrojov v predpokladanom objeme 54 mil. EUR do roku 2035.
- Podporovať výstavbu „zelených budov“ spĺňajúcich vysoké štandardy udržateľnosti vo využívaní zdrojov (energetických, prírodných aj spoločenských) a ohľaduplných voči životnému prostrediu počas celého ich životného cyklu, z Plánu obnovy alebo iných verejných zdrojov, v predpokladanom objeme 30 mil. EUR do roku 2035.

- Podporiť odborné obhospodarovanie súkromných a spoločnostevných lesov, dobrovoľné partnerstvá a spoločné projekty neštátnych vlastníkov lesov v rámci osobitného opatrenia a opatrenia spolupráca z PRV, v predpokladanom objeme 80 mil. EUR do roku 2035.
- Zrealizovať projekty jednoduchých pozemkových úprav na lesných pozemkoch v rámci PRV, Plánu obnovy alebo iných verejných zdrojov, v predpokladanom objeme 20 mil. EUR do roku 2035.
- Zabezpečiť finančné zdroje pre existujúce verejné mechanizmy platieb za ekosystémové služby (bezzásahové územia NATURA, mimoprodukčné funkcie lesa) z verejných zdrojov, PRV/EŠIF, v predpokladanom objeme 249 mil. EUR do roku 2035.
- Vytvoriť nový finančný fond pre nové verejné mechanizmy platieb za ekosystémové služby dotovaný z verejných zdrojov, v predpokladanom objeme 70 mil. EUR do roku 2035.
- Vytvoriť nový finančný fond na uplatňovanie solidárnych poistných mechanizmov pri eliminácii dôsledkov škôd na lesnom majetku, dotovaný z verejných a súkromných zdrojov, v predpokladanom objeme 9 mil. EUR do roku 2035.

7.4.2. Návrhy a opatrenia v oblasti legislatívy

Navrhnuté opatrenia v oblasti legislatívy podmieňujú realizáciu, a/alebo zlepšujú prostredie pre uplatnenie podporných finančných nástrojov, alebo koncepčných opatrení. Spravidla nevyžadujú dodatočné zdroje a počíta sa s ich tvorbou v rámci existujúcich rozpočtov verejnej správy.

Pre úspešný a udržateľný rozvoj lesnícko-drevárskeho sektora do roku 2035 sú navrhnuté tieto opatrenia v oblasti legislatívy:

- Zjednodušiť legislatívne pravidlá spracovania dreva poškodeného alebo napadnutého škodlivými činiteľmi.
- Dopracovať vykonávaciu legislatívu, pracovné a technologické postupy zisťovania, plánovania, evidencie a kontroly hospodárenia pre PBHL.
- Upraviť legislatívu v oblasti poľovníckeho plánovania, prikrmovania, regulácie stavov zveri a uplatňovania náhrad za škody zverou; prepojiť reguláciu stavov raticovej zveri s manažmentom populácií veľkých šeliem.
- Doplniť agrolesnícke systémy do legislatívy spôsobov využívania pozemku.
- Zosúladiť zákon o ochrane prírody, zákon o lesoch, a stavebný zákon v oblasti vykonávania lesohospodárskych, investičných a ostatných činností.
- Vypracovať legislatívne zámery na zabezpečenie dobrého spravovania v PSL na báze participácie dotknutých aktérov.
- Vypracovať legislatívne zámery na zabezpečenie využívania súkromných mechanizmov platieb za ekosystémové služby lesa.
- Vypracovať legislatívne zámery mechanizmov na odstraňovanie následkov mimoriadnych krízových situácií na lesné majetky.

7.4.3. Návrhy a opatrenia koncepčného charakteru

Navrhnuté opatrenia koncepčného charakteru podmieňujú realizáciu a/alebo vytvoria podmienky pre lepšiu efektívnosť uplatnenia podporných finančných nástrojov v predmetnom, alebo budúcom období po roku 2035. Z väčšej časti nevyžadujú dodatočné zdroje a počíta sa s ich tvorbou v rámci existujúcich limitov rozpočtov verejnej správy. Pri niektorých sa predpokladajú aj určité investície, ktoré by mali byť kryté primárne z projektov EŠIF s dofinancovaním z verejných zdrojov v nevyhnutnom rozsahu.

Pre úspešný a udržateľný rozvoj lesnícko-drevárskeho sektora do roku 2035 sú navrhnuté tieto opatrenia koncepčného charakteru:

- Vytvoriť systém operatívneho monitoringu poškodenia najviac ohrozených lesov na báze dronov a moderných technológií.
- Uplatniť modely adaptácie lesov SR na zmenu klímy pri tvorbe programov starostlivosti o les, so zohľadnením úlohy prípravných drevín.
- Upraviť pravidlá prenosu reprodukčného materiálu pre asistovanú migráciu klimaticky vhodných proveniencií drevín, vypracovať analýzu ohrozených genotypov drevín a plán dobudovania siete objektov na zachovanie genofondu drevín.
- Zadefinovať v spolupráci s envirorezortom špecifické formy PBHL zamerané na ochranu biodiverzity v chránených územiach.
- Vypracovať novú metodiku regulácie stavov zveri na báze sledovania škôd na lesnom ekosystéme pomocou kontrolných oplôtkov.
- Vypracovať metodiku inventarizácie a funkčnej typizácie spoločenstiev drevín na nelesných pozemkoch, a začleniť ju do územného plánovania a pozemkových úprav.
- Vypracovať a realizovať systém multikriteriálneho hodnotenia efektívnosti ťažbovo-dopravných technológií ktorých podpora bude spolufinancovaná z verejných zdrojov.
- Aktualizovať technickú normu STN 73 6108 Lesná dopravná sieť
- Pokračovať v realizácii prieskumu lesnej dopravnej siete, vypracovať a realizovať systém multikriteriálneho hodnotenia efektívnosti zvýšenia hustoty lesnej dopravnej siete.
- Zvýšiť podiel surového dreva predávaného prostredníctvom elektronických aukcií a verejných dražieb, najmä pri sortimentoch najvyššej kvality.
- Vypracovať analýzu možností tvorby pridanej hodnoty z nových produktov na biologickom základe, ako sú CLT pre drevostavby, textil a zelené chemikálie v SR.
- Vypracovať analýzu uhlíkovej bilancie energetického využívania drevnej biomasy z lesných a nelesných pozemkov a ostatných zdrojov v SR.
- Optimalizovať činnosti zásobovacích reťazcov palivovej drevnej biomasy na regionálnych úrovniach so zohľadnením rizík využívania biomasy na energetické využitie.
- Vypracovať analýzu, navrhnúť obsah, štruktúru a metodiky zberu a spracovania údajov, a vybudovať ucelený IS o dreve s publikovaním údajov v užívateľsky vhodnom formáte.
- Vypracovať pravidelné prognózy ťažby dreva a štruktúry sortimentov, a komparačné analýzy zdrojov a spracovateľských kapacít na regionálnej úrovni.
- Zaviesť pravidlá evidencie surového dreva vyťaženého na nelesných pozemkoch.
- Vytvoriť web mapovú aplikáciu na sledovanie pohybu vyťaženého surového dreva z odvozného miesta k odberateľovi.
- Podporovať prípravu a podanie žiadosti o licenciu „Environmentálne vhodný výrobok“ a „Environmentálna značka EÚ“.
- Vypracovať postupy environmentálne zodpovedného správania sa organizácií financovaných z verejných zdrojov (zelené verejné obstarávanie papiera a nábytku).
- Podporovať zvýšenie výmery certifikovaných lesov ako aj vytváranie príležitosti pre širšie a zvýhodnené uplatňovanie certifikovaného dreva a výrobkov z neho.
- Realizovať rozvoj a dobudovať IS LH podľa Centrálneho metainformačného systému verejnej správy (MetaIS).
- Vytvárať nové a kontinuálne zlepšovať existujúce elektronické služby v IS LH.
- Realizovať projekt dobudovania pracoviska DPZ, implementovať moderné digitálne technológie DPZ v zisťovaní stavu lesa a vyvíjať na ich báze nové digitálne produkty.

- Inštitucionalizovať na národnej úrovni permanentné fórum o lesoch s cieľom zabezpečiť participáciu pri prerokovávaní verejných politík.
- Realizovať výskum zameraný na problémové a perspektívne oblasti LDS (zmena klímy, ochrana lesov, biohospodárstvo, digitalizácia, ekosystémové služby).
- Navrhnuť a implementovať systém budovania ľudských kapacít v rámci biohospodárstva u veľkých zamestnávateľov LDS.
- Pripraviť ľudské zdroje v systéme celoživotného vzdelávania na nové výzvy, realizovať systematické poradenstvo pre všetky prioritné oblasti LH a LDS.
- Optimalizovať vybavenie a kompetencie štátnej správy LH, prijať zásady kariérneho rastu, a inovovať rozborové štandardy.
- Stanoviť kvalifikačné kritériá pre získavanie oprávnení na výkon služieb v LH a vyškoliť dodávateľov služieb v LH.
- Zaviesť permanentný „Lesnícky barometer“ a na ročnej báze realizovať prieskum verejnej mienky o vnímaní a postojoch verejnosti voči LDS.
- Modernizovať webové sídla a sociálne siete lesníckych a drevárskych subjektov ako prezentačný nástroj pre verejnosť podľa zásad digitálneho marketingu.
- Prezentovať vo verejnoprávnych médiách seriál o vlastníkoch a obhospodarovateľoch lesa, spracovateľoch dreva a profesionáloch z lesnícko-drevárskeho sektora.
- Vypracovať komunikačnú stratégiu „biobased“ inovácií v LH.
- Prezentovať dopady realizovaných výskumných projektov prostredníctvom masmédií, organizovaním odborných podujatí a účasťou na veľtrhoch a výstavách.
- Realizovať komplexné informačné kampane o ekonomických, spoločenských a environmentálnych prínosoch a problémoch LDS.
- Realizovať a vyhodnocovať spoločné komunikačné aktivity a podujatia pre odbornú a laickú verejnosť s DSP, ŽP a aktérmi z oblasti rekreácie, školstva a pod.
- Vypracovať a pilotne otestovať dlhodobé a konzistentné mechanizmy dobrého spravovania pri tvorbe a implementácii PSL.
- Zlepšiť existujúce a vypracovať nové efektívne verejné mechanizmy platieb za ekosystémové služby lesa (biodiverzita, mimoprodukčné funkcie lesa).
- Vypracovať rámec a vykonať pilotné testovanie pre súkromné a verejno-súkromné mechanizmy platieb za ekosystémové služby lesa (rekreačné a “vodné” ekosystémové služby).
- Zabezpečiť účasť Slovenska pri príprave integrácie LH do obchodovania s uhlíkom na úrovni EÚ.
- Navrhnuť finančné mechanizmy na odstraňovanie škôd spôsobených mimoriadnymi krízovými situáciami a obnovu poškodených lesných ekosystémov a súvisiacej infraštruktúry.

7.5. Návrh kľúčových opatrení pre rozvoj oblasti do r. 2023

1. Efektívne využiť disponibilné zdroje PRV 2014–2020 v rámci prechodného obdobia na opatrenia uvedené v tejto vízii, t.j. na preventívne a ozdravné opatrenia v lesoch, investície do moderných technológií - zníženia investičného dlhu LH, lesnícke environmentálne platby, a spoluprácu.
2. Pripraviť úspešný nábeh nového PRV 2023–2027, t.j. realizovať legislatívne a koncepčné opatrenia potrebné pre implementáciu PBHL, realizáciu vodozádržných opatrení v lesoch, zabezpečenie genetických zdrojov pre asistovanú migráciu, platby za lesnícke environmentálne a klimatické služby, podporu malých vlastníkov lesa, spoluprácu, a podporu bioekonomiky.
3. Vypracovať a začať realizovať novú komunikačnú stratégiu a komplexné informačné kampane o ekonomických, spoločenských a environmentálnych prínosoch lesníctva a LDS pre spoločnosť.
4. Dobudovať IS LH, rozšíriť ho o samostatný IS o dreve; dobudovať pracovisko DPZ a implementovať moderné digitálne technológie v rutinnom zisťovaní stavu lesa.
5. Zaviesť pravidlá evidencie surového dreva vyťaženého na nelesných pozemkoch; vytvoriť web mapovú aplikáciu na sledovanie pohybu vyťaženého surového dreva z odvozného miesta k odberateľovi.

Výber prioritných opatrení do roku 2023 je rámcový. Podrobný zoznam opatrení s časovým harmonogramom, indikátormi plnenia, rozpočtom a zodpovednosťou za plnenie bude rozpracovaný v súvisiacom súbežne vypracúvanom dokumente – Národnom lesníckom programe na roky 2022 – 2030.

8. Starostlivosť o životné prostredie a klímu

8.1. Príspevok k zmierneniu a prispôsobeniu zmene klímy

V roku 2020 bola prijatá stratégia „Z farmy na stôl“, ktorá vychádza z Európskeho ekologického dohovoru. Táto stratégia uvádza, že potravinové systémy zostávajú jednou z hlavných príčin zmeny klímy a znehodnocovania životného prostredia a preto je naliehavo potrebné znižovať závislosť od pesticídov a antimikrobiálnych látok, znižovať nadmerné používanie hnojív, zvyšovať mieru ekologického poľnohospodárstva, zlepšiť životné podmienky zvierat a zvrátiť stratu biodiverzity.

Preto si EÚ vytýčila ciele: zmierniť environmentálnu a klimatickú stopu svojho potravinového systému a posilniť jeho odolnosť, zaručiť potravinovú bezpečnosť s ohľadom na zmenu klímy a stratu biodiverzity a postaviť sa na čelo celosvetového prechodu na konkurencieschopný udržateľný systém v celom spektre „z farmy na stôl“ a využívať nové príležitosti.

To znamená, okrem iného aj podporu nových ekologických režimov, ktoré budú ponúkať dôležité toky financovania na podporu udržateľných postupov, ako je precízne poľnohospodárstvo, agroekológia (vrátane ekologického poľnohospodárstva), uhlíkové poľnohospodárstvo a agrolesníctvo, ktorých cieľom je:

- zmierniť zmenu klímy a prispôbiť sa jej vplyvom
- chrániť krajinu, pôdu, vodu, ovzdušie, zdravie rastlín
- chrániť zvieratá a ich dobré životné podmienky
- zvrátiť stratu biodiverzity.

Členské štáty a Komisia na ne budú musieť zaručiť primerané zdroje, ako aj ich vykonávanie v rámci strategických plánov. Komisia bude podporovať zavedenie minimálnych vyčlenených rozpočtových prostriedkov na ekologické režimy.

Tieto oblasti predstavujú piliere, ktoré by mali zabezpečiť, aby potravinový reťazec mal neutrálny alebo pozitívny vplyv na životné prostredie a teda boli vybrané a tvoria základnú štruktúru tejto kapitoly.

K naplneniu cieľov pre oblasť mitigácie a adaptácie na zmenu klímy a zlepšenie stavu životného prostredia smeruje aj nová stratégia EÚ v oblasti lesného hospodárstva z roku 2021. Spolu so stratégiou „Z farmy na stôl“ nadväzujú na princípy zakotvené v Európskej zelenej dohode a Stratégii EÚ pre biodiverzitu. Stanovenie národných cieľov pre oblasť starostlivosti o životné prostredie a klímu si z dôvodu množstva spracovaných strategických materiálov, vyžaduje vytvoriť ucelený pohľad na ciele a opatrenia naprieč všetkými dokumentami. V tabuľke v Prílohe č. 2. sú identifikované ciele uvedené v jednotlivých strategických dokumentoch. Prehľad vo forme tabuľky umožňuje identifikovať synergický efekt pri naplnení jednotlivých cieľov.

a. Obehové biohospodárstvo

Povinnosť smerovať odpadové hospodárstvo viac k prírode šetrnejším smerom a vysoká finančná náročnosť likvidácie odpadov v poslednom období vedie k veľkému tlaku na dovoz čistiarenských kalov na Slovensko zo zahraničia. Zároveň je možné konštatovať, že v dôsledku uplatňovania princípu dôsledného obmedzovania kontaminácie odpadových vôd na vstupe do ČOV, boli už najvýznamnejšie problémy nadmernej kontaminácie kalu na území SR spojené s vypúšťaním priemyselných odpadových vôd do verejnej kanalizácie vyriešené. V súvislosti so zvyšujúcimi sa požiadavkami na čistenie odpadových vôd, je potrebné počítať s nárastom kalovej produkcie.

Budúci potenciálny prírastok produkcie čistiarenskeho kalu sa tak dá očakávať z malých ČOV, bez významného zapojenia priemyselných odpadových vôd. Pri týchto okolnostiach je možné očakávať mieru kontaminácie kalu, ktorá bude zodpovedať požiadavkám limitujúcim proces aplikácie do pôdy (Situačná správa o zneškodňovaní komunálnych odpadových vôd a čistiarenských kalov).

Využívanie čistiarenských kalov a biologicky rozložiteľných odpadov v poľnohospodárstve je na Slovensku výrazne limitované kvalitou výsledných produktov (hnojív, najčastejšie kompostov). V súčasnosti nastavené procesy sa ukazujú ako neúčinné pri zabránení špekuláciám v tejto oblasti. Použitie čistiarenských kalov je vo veľkej miere deklarované v pôdnych procesoch, čím sa tento problém stáva problémom rezortu pôdohospodárstva a životného prostredia.

Preto je potrebné zaviesť nasledujúce opatrenia:

- Prepojiť informácie o produkcii a spracovaní čistiarenských kalov s údajmi o priamej aplikácii a výrobe hnojív s obsahom čistiarenských kalov s cieľom identifikovať manipuláciu s kalmi a zabrániť špekuláciám pri likvidácii čistiarenských kalov,
- Legislatívne upraviť zjednodušenú možnosť aplikácie dnových sedimentov pochádzajúcich z melioračných kanálov na poľnohospodársku pôdu,
- Podporiť výrobu vysokokvalitných kompostov z biologicky rozložiteľných odpadov a ich využitie pri hnojení pôdy s cieľom uzatvárať biologické cykly, najmä tie, ktoré sa týkajú bioodpadu.

Využívanie biomasy druhej generácie pre energetické účely a podpora budovania bioplynových staníc je jedným z opatrení, ktoré miery na ozelenenie Slovenskej ekonomiky a je definované tak v Nízkouhlíkovej stratégii, ako aj v zelenej dohode a ďalších dokumentoch, ktoré riešia mitigačné opatrenia. Avšak pozitívny efekt využívania biomasy pre energetické účely môže mať aj negatívny dopad na stav organickej hmoty v pôdach. Tento problém rieši smernica o obnoviteľných zdrojoch energie (tzv. REDII), ktorá hovorí „Biopalivá, biokvapaliny a palivá z biomasy vyrábané z odpadu a zo zvyškov, ktoré nepochádzajú z lesnej, ale z poľnohospodárskej pôdy, sa zohľadňujú na účely uvedené v odseku 1 prvom pododseku písm. a), b) a c), len ak prevádzkovatelia alebo vnútroštátne orgány zaviedli monitorovacie alebo riadiace plány na riešenie vplyvov na kvalitu pôdy a uhlík v pôde.“

Pokiaľ nebude SR schopná naplniť ustanovenie tohto článku REDII, použitie zvyškov/odpadov z poľnohospodárstva a spracovania lesnej biomasy pre účely výroby obnoviteľnej energie (teplo/elektrina/biopalivá) nebude započítateľné do plnenia cieľov Obnoviteľné zdroje energie (OZE).

Pre naplnenie cieľov využívania biomasy na energetické účely je potrebné:

- Zaviesť monitoring, riadiace plány na riešenie vplyvov využívania biomasy v OZE na kvalitu pôdy a uhlík v pôde,
- Analyzovať prínosy a negatíva jednotlivých plodín a ich využitia z hľadiska bilancie skleníkových plynov a dopadov na biodiverzitu. Napríklad plodiny pestované na energetický účel (biopalivo, biomasa) sa porovnávajú s inými alternatívami (tráva, les, mokrada atď.),
- Zaviesť evidenciu, kvantifikáciu a aktívny manažment biomasy na nelesných pozemkoch,
- Zaviesť kritéria trvalej udržateľnosti v prípade lesnej biomasy v súlade so Smernicou o podpore využívania energie z obnoviteľných zdrojov,
- Efektívne spracovávať živočíšne odpady a využívať bioplyn, najmä ako lokálny zdroj,
- Nastaviť pravidlá pre činnosť bioplynových staníc z hľadiska spracovávaných vstupov vrátane skladovania vstupného materiálu a digestátu.

b. Správa údajov o životnom prostredí a ich využitie pre analytickú činnosť

Rezorty pôdohospodárstva a životného prostredia využívajú viacero inštitúcií, pre plnenie legislatívnych požiadaviek, rozvoj vedecko-výskumných poznatkov, analytickú činnosť, kontrolnú činnosť a pod., ktoré pri svojej činnosti vytvárajú a zbierajú množstvo informácií z celého pôdohospodárskeho sektoru. Na sektor sú však čoraz viac kladené požiadavky, ktoré si vyžadujú dôslednú analýzu komplexu údajov z rôznych inštitúcií aj mimo rezortu pôdohospodárstva. Napriek pomerne dobrej situácii so zdrojmi údajov, chýba lepšie prepojenie databáz a výmena údajov, bude potrebné posilniť výstupy v oblasti interpretácie údajov.

Existujú izolované projekty, ktoré sa zameriavajú na zhodnotenie súčasnej klimatologickej charakteristiky daného územia, prípadne vyčlenené prioritné dopady zmeny klímy relevantné pre dané územie. Hlavným problémom je chýbajúca koordinácia, inventarizácia, nedostatok scenárov a interpretácie údajov s prepojením na diseminačné aktivity.

Pre zabezpečenie zberu údajov a ich následného využívania pre analytickú činnosť je potrebné zaviesť nasledovné opatrenia:

V oblasti monitoringu:

- Integrovať informácie o adaptačných opatreniach do informačných aktivít zameraných špecificky na jednotlivé cieľové skupiny (napr. samosprávy, poľnohospodári, vodohospodári, lesníci, energetici),
- Implementovať monitoring sucha, informačný systém o výskyte a dôsledkoch sucha na území SR a jeho napojenie na informačný systém o pôde, tvorba plánov manažmentu rizík spôsobených suchom,
- Upraviť rozsah monitoringu poľnohospodárskych a lesných pôd z kvantitatívneho aj kvalitatívneho hľadiska, tak aby pokryl požiadavky vyhodnocovania cieľov SPP a reportovacích povinností,
- Upraviť rozsah monitoringu rozširovaniu zavlažovanej plochy,
- Priebežne monitorovať kvalitu závlahovej a drenážnej vody a dopady zavlažovania na pôdy a podzemné vody vzhľadom na výskyt sucha,
- Identifikovať a zhodnotiť zmeny krajiny s dôrazom na HNV štruktúry,
- Identifikovať stav biodiverzity mapovaním vybraných území s výskytom autochtónnych rastlinných druhov využiteľných vo výžive,
- Vytvoriť systém a spôsob podpory mapovania, odstraňovania inváznych druhov rastlín a živočíchov (vrátane ichtyofauny) v SR, ako aj obnovy poškodených biotopov,
- Dobudovať a modernizovať laboratória podieľajúce sa na monitoringu,
- Zlepšiť vedomosti o ekosystémoch a nimi poskytovaných službách zmapovaním a posúdením stavu ekosystémov a ich služieb na území SR,
- Vypracovať národné hodnotenie ekosystémov a nimi poskytovaných služieb a využitie týchto údajov pri plánovaní adaptačných opatrení.

V oblasti manažmentu a analýzy dát:

- Nadalej podporovať plnenie požiadaviek INSPIRE. Vytvárať prostredie, ktoré umožní prepojenie rezortných informačných systémov, tvorba rozhraní, vytvorenie dohôd s ďalšími rezortmi pre zdieľanie údajov,
- Harmonizovať a prepojiť monitorovacie systémy klimatických a hydrologických prvkov s ďalšími monitorovacími systémami na efektívnejšie a viacúčelové využitie zbieraných údajov pre rozhodovanie pri adaptácii na zmenu klímy,

- Vytvoriť personálne a technické kapacity pre analýzu a modelovanie na základe relevantných údajov, ktorých výsledky by mali poskytovať argumentačnú bázu pre rozhodovacie procesy.

c. Iné

Zlepšiť stav v oblasti zmiernenia a prispôbeniu zmene klímy môžu aj ďalšie opatrenia, ako:

- Cielene posilniť potravinovú sebestačnosť aj s prepojením na preferenciu lokálnych potravín, ktoré majú často menšiu emisnú stopu (hlavne v dôsledku transportu),
- Podporiť predaj z dvora, zapojiť vo vyššej miere farmárov do starostlivosti o krajinné prvky
- Pri obstarávaní poľnohospodárskych a potravinárskych produktov zaviesť podmienku sociálnej a environmentálnej udržateľnosti,
- Upraviť rozpory, ktoré sa v súčasnosti nachádzajú v legislatívnych predpisoch. Riešenie rozporov medzi ochranou životného prostredia a zabezpečením poľnohospodárskej a lesníckej produkcie,
- Zabezpečiť kalkulácie uhlíkovej stopy rôznych produktov poľnohospodárskej a lesnej činnosti,
- Podporiť poradenskú činnosť, ktorá by mala poskytnúť aj praktické rady v dôležitých oblastiach týkajúcich sa vytvorenia rovnováhy medzi ochranou životného prostredia a produkciou,
- Podporiť modelové podniky – lighthouses a inovatívne ekologické hospodárske postupy

Podporiť realizáciu dlhodobých poľných pokusov s cieľom prenášať poznatky vedy a výskumu do praxe.

8.2. Podpora udržateľného rozvoja a efektívneho riadenia prírodných zdrojov ako je voda, pôda a vzduch

a. Legislatívna ochrana

V súčasnosti platná legislatíva ochrany poľnohospodárskych pôd (Zákon č. 220/2004 Z.z.) umožňuje zaberanie kvalitných poľnohospodárskych pôd pre nepoľnohospodárske účely v pomerne vysokej intenzite. Koncept slovenskej legislatívy je v rozpore s novými aktivitami Organizácie Spojených národov pre poľnohospodárstvo a výživu (UN FAO), ktorá v rámci Globálneho partnerstva o pôde (GSP) chce chrániť všetky veľmi úrodné pôdy sveta (<http://www.fao.org/global-soil-partnership/inbs/en/>). Slovensko je jednou z krajín, ktorá má viac ako 5 % veľmi úrodných pôd, medzi ktoré patria hlavne černozy a čiernice s hlbokým tmavo sfarbeným humusovým, prirodzene úrodným horizontom, bohatým na organické látky. V každom štáte predstavujú základňou pre efektívnu poľnohospodársku produkciu, preto by mali byť celosvetovo chránené.

Dodržiavanie platných právnych predpisov v oblasti ochrany poľnohospodárskej pôdy. V súčasnosti platná legislatíva o ochrane poľnohospodárskej pôdy je často krát dostatočná pre napĺňanie požiadaviek na jej ochranu pred degradáciou a uplatňovanie správnej poľnohospodárskej praxe po formálnej stránke. Zabezpečenie funkčnosti legislatívy je však podmienené kontrolnou činnosťou a vymožitelnosťou práva. Súčasné personálne a technické vybavenie v oblasti špecializovanej štátnej správy a inštitúcií zapojených do podpory výkonu požiadaviek daných legislatívou nie je dostatočné pre efektívne zabezpečenie ich plnenia. Čoraz častejšie sa prejavuje investičný dlh najmä pri zabezpečení technického vybavenia laboratórií, dopravy, informačných technológií a taktiež prostredia, ktoré nemotivuje kvalitných a kvalifikovaných ľudí vstúpiť do štátnej a verejnej správy v tejto oblasti.

K zlepšeniu stavu legislatívnej ochrany poľnohospodárskych pôd je potrebné zvážiť nasledovné opatrenia:

- Vzhľadom na dlhý časový odstup od zavedenia ochrany najkvalitnejších poľnohospodárskych pôd v katastrálnom území a postupným nárastom výnimiek je potrebné zhodnotiť či legislatíva v tejto podobe plní dostatočne tento cieľ a prípadne prehodnotiť tento koncept, Zahrnúť do definície oprávneného hektára viac krajinných prvkov modrej a zelenej infraštruktúry v krajine na neprodukčných plochách, pre zlepšenie starostlivosti o krajinu
- Definovať udržateľné systémy hospodárenia na pôde v pripravovanom zákone o poľnohospodárstve a ich prepojenie na ďalšie súvisiace všeobecné záväzné právne predpisy,
- Dôslednejšie kontrolovať uplatňovanie protierózných opatrení zahrnutých v zákone č. 220/2004 Z. z. o ochrane a využívaní poľnohospodárskej pôdy v praxi (aj spoločne s konkrétnymi protieróznymi opatreniami SPP),
- Nastaviť využívanie financií získaných z odvodov za záber poľnohospodárskej pôdy tak, aby boli využité spätne pri ochrane a zveľadňovaní poľnohospodárskeho pôdneho fondu
- V prípade štátom podporených investícií, tieto podmieniť, pri ukončení prevádzky, požiadavkou na rekultiváciu týchto plôch (v prípade, že charakter výstavby toto umožňuje).

b. Využívanie a skladovanie hnojív

Maštalný hnoj je cenným organickým hnojivom, podporujúcim tvorbu humusu v pôde. Dôležité je ochrániť jeho užitočné vlastnosti správnym skladovaním. Napriek tomu sa jeho skladovaniu a ošetrovaniu nevenuje v poľnohospodárskej praxi dostatočná pozornosť. Často sa skladuje na dočasných poľných hnojiskách, kde nie sú dodržané zásady skladovania a pomerne častá je prax, že aj na trvalých hnojiskách, technologicky síce vhodne riešených, je starostlivosť o správne uloženie maštalného hnoja zanedbávaná. Dochádza tak k vysokým stratám organickej hmoty a živín, hlavne dusíka. Dozrievanie hnoja prebieha veľmi nerovnomerne. Poľné nespevnené hnojiská sú potenciálnym nebezpečenstvom pre znečisťovanie podzemnej, ale aj povrchovej vody, hlavne keď sa dlhodobo využíva na skladovanie to isté miesto. Hospodárenie s dusíkom je neoddeliteľnou súčasťou opatrení na zníženie jeho strát najmä z hospodárskych hnojív. Znižovanie prebytku dusíka a zvyšovanie účinnosti jeho využitia prispieva k znižovaniu emisií NH_3 . V zmiešaných poľnohospodárskych podnikoch s rastlinnou výrobou a chovom hospodárskych zvierat súvisí 10 až 40 % prebytku N s emisiami NH_3 . Stanovenie bilancie vstupov a výstupov N na úrovni poľnohospodárskeho podniku je základnou podmienkou optimalizácie celistvého hospodárenia s dusíkom.

Na základe výsledkov zo spotreby hnojív za ostatných 5 rokov, t.j. od roku 2016, pozorujeme zastabilizovanie spotreby dusíka dodaného formou priemyselných hnojív na úrovni 76,02 kg N/ha (priemer za 5 rokov). Do budúca možno naďalej očakávať takýto stabilný trend v jeho spotrebe, avšak len za predpokladu stabilizácie cien vstupov, ako aj cien vyprodukovaných rastlinných komodít, keďže poľnohospodársky sektor veľmi citlivo reaguje na akúkoľvek zmenu v ekonomike výroby. Vzhľadom však na celkový trend zvyšovania cien priemyselných hnojív na európskom trhu sa skôr očakáva pokles spotreby priemyselných hnojív ako takých, nie len s obsahom dusíka.

Tabuľka 26. Spotreba dusíka z priemyselných hnojív

Sledovaný parameter	2015/2016	2016/2017	2017/2018	2018/2019	2019/2020
Spotreba N z priemyselných hnojív v kg/ha	76,7	76,3	75,8	75,8	75,5

Z pohľadu ochrany životného prostredia je snaha dosiahnuť v oblasti výživy rastlín efekt naplno využiť potenciál hnojiva s čo najnižším negatívnym dopadom na životné prostredie. Z daného dôvodu sú legislatívou určené postupy pri aplikácii hnojív, obzvlášť v zraniteľných oblastiach, ale taktiež aj povinnosť podnikateľa v poľnohospodárstve sledovať bilanciu živín. V prílohe č. 8 vo vykonávacej vyhláške MPRV SR č 151/2016 Z. z., ktorou sa ustanovujú podobnosti o agrochemickom skúšaní pôd a o skladovaní a používaní hnojív, k zákonu č. 136/2000 Z. z. o hnojivách v znení neskorších predpisov je stanovená limitná hodnota bilančného prebytku pri dusíku 20 kg/ha, t. j. nízky bilančný prebytok, pri ktorom nie je potrebné upravovať spôsob hospodárenia. Daný prebytok možno považovať za environmentálne prijateľný, keďže tento dusík je zdrojom výživy pre mikroorganizmy rozkladajúce pozberové zvyšky. Pre hodnoty bilančného prebytku nad 20 kg dusíka/ha je potrebné prehodnotiť aplikačné dávky hnojív s obsahom dusíka ako aj celkový spôsob rastlinnej produkcie.

Pre zlepšenie využívania a skladovania hnojív je potrebné zaviesť nasledovné opatrenia:

- Podporiť väčšie využívanie hnojív dusičnanového typu a hnojív so stabilizovaným dusíkom na úkor používania močoviny,
- Dbat' na udržiavanie priaznivého vodno-vzdušného režimu pôd na zníženie redukčných procesov produkujúcich N_2O . Neaplikovať hnojivá s obsahom dusíka na zamokrené pôdy,
- Efektívne skladovať živočíšne odpady, konkrétne skladovanie kvapalín v izolovaných nádržiach od okolia alebo v cisternách s prístupom kyslíka a skladovanie maštalného hnoja bez alebo s minimálnym prídavkom vody na uľahčenie manipulácie a tak, že je uložený pod strechou s betónovou podlahou (týmto spôsobom sa dá eliminovať až 100% emisií N_2O), alebo zabezpečiť jeho skladovanie iným vhodným spôsobom, ktorým sa dosiahne potrebné zníženie emisií
- Podporiť využívanie organických, najmä hospodárskych hnojív. Dávky hospodárskych hnojív a cykly aplikácie by mali vychádzať z pôdných vlastností charakteristických pre jednotlivé pôdne typy, najmä s ohľadom na obsah pôdnej organickej hmoty,
- Uprednostňovať aplikáciu hnojovice v kombinácii so zaorávkou pozberových zvyškov s vysokým obsahom uhlíka, čím podporíme ich rozklad v pôde, zamedzíme dusíkovej depresii a zároveň výrazne obmedzíme negatívne účinky hnojovice na vodné zdroje,
- Využívať výhradne podpovrchovú aplikáciu tekutých hospodárskych hnojív,
- Implementovať opatrenia zamerané na zvýšenie sekvestrácie uhlíka v poľnohospodárskych pôdach a udržiavanie vysokej úrovne organického uhlíka v pôdach bohatých na uhlík.

c. Hospodárenie na poľnohospodárskej pôde

Súčasný problémy súvisiace s degradáciou poľnohospodárskej pôdy sú výsledkom dlhoročného systému hospodárenia nielen počas socialistickej intenzifikácie a veľkovýroby, ale tieto praktiky sa uplatňujú dodnes, aj keď v zmenšenej miere. Pretrvávajú veľkoplošné poľnohospodárstvo, pestovanie monokultúr, používanie minerálnych hnojív, nadmerné hnojenie (dusičnany), používanie agrochemikálií, akými sú pesticídy, zmeny vo využívaní poľnohospodárskych pôd a ich konverzia na nepoľnohospodárske účely, predovšetkým zábery kvalitných pôd a v čase sucha nedochádza k uplatneniu vhodných nástrojov na jeho elimináciu. Spôsob, akým sa v súčasnosti s pôdou narába, vedie k znečisteniu pôdy, ovzdušia a vody a má priamy dopad na globálne otepľovanie, napr. ak je pôda degradovaná, stáva sa menej produktívnou, sú obmedzené možnosti pestovania a znižuje sa jej schopnosť pohlcovať uhlík. Krajinu by sme mali vnímať ako uhlíkovú a vodnú banku, v systéme obehu vody, uhlíka a jej obhospodarovania, čo vytvára príležitosť lepšie chápať význam jej aktívneho zapojenia do riešenia komplexných úloh a väzieb: pôda – voda – uhlík – klíma – potraviny - energie.

Vedecky opodstatnené výstupy potvrdzujú, že udržateľné postupy manažmentu pôd môžu zastaviť degradáciu pôdy a viesť k zlepšeniu zdravia pôdy. Tento prístup podnieti rozvoj najlepších postupov manažmentu pôdy a nových inovatívnych agro - technických postupov. Postupy, ktoré potrebujeme prijať majú dopad na všetky uvedené oblasti spoločnosti vrátane globálnych výziev (zmena klímy, biodiverzita, dezertifikácia) a majú mať synergický efekt.

Môžeme ich teda definovať nasledovne:

1. Zavedenie alternatívnych pôdu šetriacich systémov (vrátane agrolesníckych) hospodárenia
2. Väčšia diverzifikácia plodín v oševnom postupe
3. Zaradenie medziplodín a krycích plodín do osevných postupov
4. Zníženie spotreby agrochemických prípravkov
5. Rast živočíšnej výroby a jej prirodzená integrácia do poľnohospodárstva
6. Konsolidácia poľnohospodárskej krajiny z hľadiska veľkosti blokov a eliminácie erózie
7. Zvýšenie vodozadržnej kapacity poľnohospodárskej pôdy a lesných pozemkov

Aj z hľadiska ochrany biodiverzity je potrebná aplikácia environmentálne šetrných spôsobov obhospodarovania pôdy, najmä diverzifikácia poľnohospodárskych plodín, začlenenie (integrácia) drevín do poľnohospodárskych systémov a podpora integrovanej produkcie. Je potrebné sa orientovať na zaraďovanie strukovín, okopanín minoritných plodín, zeleniny, ovocia a podporu agrolesníckych systémov. Nesmierny význam pre hospodárenie na pôde majú viacročné krmoviny, ktoré zvyšujú množstvo organickej hmoty v pôde a majú mnohé benefity pre pôdu. V nasledujúcom období je potrebné tiež podporiť využitie starých krajových odrôd ovocných drevín, využitie rezistentných odrôd a používanie certifikovaného množiteľského materiálu lokálne lepšie adaptovaných v rámci zavádzania agrolesníckych systémov a budovania krajinných prvkov. V Stratégii na ochranu biodiverzity do roku 2030 je stanovený cieľ, aby sa aspoň 25 % poľnohospodárskej pôdy obhospodarovalo v súlade so zásadami ekologického poľnohospodárstva, ale definovať sa budú čísla pre každý štát. Na Slovensku je momentálne 9% pôdy registrovanej na ekologické poľnohospodárstvo, dosiahnuť 25% je obtiažne, preto bude potrebné zohľadniť regionálne rozdiely, t.j. aplikovať regionálnu heterogenitu a flexibilitu. V každom prípade je žiaduca aj popularizácia a propagácia v tejto oblasti. Nevyhnutné je zvyšovať povedomie o význame ekologického poľnohospodárstva, význame krajinej diverzity a cenných krajinných štruktúr ako i o význame krajových odrôd.

Pre zlepšenie hospodárenia na poľnohospodárskej pôde je potrebné zaviesť nasledovné opatrenia:

- Analyzovať a nastaviť podporu pre udržateľné obhospodarovanie lúčnych biotopov a pasienkov (vrátane agrolesníckych) v spojení s podporou chovu oviec a kôz v podhorských a horských oblastiach Slovenska a s podporou opatrení na ochranu sťahovavých druhov a ich biotopov pri využívaní poľnohospodárskej pôdy,
- Podporiť integrovanú produkciu a opatrenia ekologického poľnohospodárstva,
- V rámci SPP zaviesť výraznejšiu podporu fariem, ktoré aplikujú postupy udržateľného a ekologického hospodárenia, agrolesnícke systémy a uplatňujú aktívne opatrenia majúce dokázateľne lepší vplyv na biodiverzitu a klímu (AECM agro- environmentálne klimatické opatrenia),
- Znižovať potreby používania chemikálií v poľnohospodárstve,
- Podporovať aktivity na zlepšenie kvalitatívnych vlastností pôdy, vrátane precízneho poľnohospodárstva, a podpory živočíšnej výroby,
- Analyzovať možnosti využívania údajov ASP a voľne dostupných údajov zo satelitných snímok na podporu precízneho poľnohospodárstva a integrácia týchto údajov do podnikových informačných systémov,

- Podpora z priamych platieb má stimulovať udržanie príjmu farmára a súčasne podporiť vyvážené zabezpečovanie produkčných ako i mimoprodukčných funkcií obhospodarovanej pôdy a okolitej krajiny, vrátane krajinných prvkov, čo bude viesť k vyšším synergickým efektom
- Rozvíjať integrovaný manažment využitia vody v krajine a implementovať „prioritizáciu vody“ a ochranu pôdy do všetkých aspektov sektorových politík na národnej a regionálnej úrovni,
- Vypracovať udržateľné a pôdu šetriace systémy obhospodarovania poľnohospodárskej pôdy (vrátane agrolesníckych) zamerané na jej stabilitu, zraniteľnosť pôd a hospodárenie s vodou,
- Podporiť postupy tzv. konzervačného poľnohospodárstva (ponechanie veľkého množstva rastlinných zvyškov na povrchu pôdy alebo udržiavanie trvalého rastlinného porastu dlhoročnými plodinami),
- Zmenu vegetačného krytu vyvolanú zmenou klímy usmerňovať tak, aby sa obmedzil rozvoj erózie a dezertifikácie územia,
- Zaviesť uplatňovanie protierózných opatrení v rámci ekologizácie poľnohospodárstva a prepojiť toto opatrenie s celkovou ochranou krajinných prvkov „zelenou infraštruktúrou“ v rámci SPP,
- Dôsledne implementovať opatrenia, ktoré identifikuje Stratégia adaptácie Slovenskej republiky na nepriaznivé dôsledky zmeny klímy. Tieto opatrenia sú síce adaptačné, avšak pri poľnohospodárstve majú veľký mitigačný potenciál. Jedná sa napríklad o opatrenia (čiastočne sa prekrývajú so sektorom v LULUCF),
- Podporiť testovanie krmovín odolných proti suchu, pestovaných v zahraničí,
- Doplniť legislatívu upravujúcu hospodárenie v krajine o regulované zásahy do krajiny – presadzovanie pestovaných plodín, potreby plôch s trvalým rastlinným pokryvom, regulovanie programov starostlivosti o les,
- Prispôbiť produkčné systémy kapacity krajiny a vhodnosti pôdy,
- Podporiť diverzitu plodín na zabezpečenie udržateľnej produkcie a zavádzanie integrovaného manažmentu ochrany rastlín proti škodcom,
- Zvýšiť diverzitu plodín, integrovanú produkciu ovocia a zeleniny a vhodne využiť poľnohospodársky potenciál v SR,
- Zabezpečiť vhodné spôsoby využívania územia tam, kde hrozí zvýšené riziko erózie a vzniku povodní, uplatňovať správne poľnohospodárske postupy – obrábanie pôdy, oševné postupy, integrácia drevín do poľnohospodárskych systémov, na exponovaných lokalitách zabezpečiť trvalý vegetačný kryt, budovanie vsakovacích lesných pásov a iných prvkov zelenej a modrej infraštruktúry,
- Podporiť výskum a modelovanie potreby vodozadržných opatrení v krajine a v súčinnosti s protipovodňovými opatreniami prioritne zameranými na obnovu prírodných ekosystémov. Synergický efekt vodozadržných opatrení a protipovodňových opatrení založených na ekosystémoch je ekonomicky a ekologicky najvýhodnejším riešením,
- Metodicky podporovať udržateľné využívanie krajiny, racionálne hospodárenie (vrátane prírody blízkeho) v lesoch a na poľnohospodárskej pôde s bilanciou potreby a spotreby vody a jej dostupnosti,
- Adaptačné a manažmentové opatrenia v lesnej a poľnohospodárskej krajine by mali prispieť k zvýšeniu vodozadržnej kapacity pôdy a jej podložia na opakované zadržiavanie a zdržiavanie dažďových vôd počas roka. Potenciál zvýšenia tejto vodozadržnej kapacity pôdy a krajiny je do roku 2027 o 250 miliónov m³ a do roku 2035 o 500 mil. m³ prostredníctvom realizácie celej škály adaptačných a manažmentových opatrení, čo prispeje k zníženiu miery rizík sucha, povodňových rizík a k zníženiu erózneho poškodzovania pôdy

- Pripraviť metodickú príručku/Definovať kritériá pre opatrenia na udržanie vody v pôde a zmiernujúce vysychanie pôdy (v spolupráci s vedeckými organizáciami rezortu pôdohospodárstva),
- Vyvinúť stratégiu obhospodarovania poľnohospodárskej pôdy spôsobom minimalizujúcim pôdnu eróziu a zhutnenie pôd a to využívaním bezorbových technológií, podryvania s aplikáciou maštalného hnoja a zeleného hnojenia alebo vápnenia na vhodných typoch pôd pre zlepšenie pôdnej štruktúry a retenčnej schopnosti pôd

d. Meliorácie a závlahy

Aby sa podarilo zastaviť úpadkový proces v závlahovom hospodárstve, tak by bolo nutné vykonať do roku 2030 takmer na 50 % jestvujúcej výmery rekonštrukcie a modernizácie, ktoré by zohľadňovali nové ekonomické pravidlá a vzťahy v poľnohospodárstve uplatňujúce sa po roku 1990. Optimistický odborný odhad stavu výmery závlah na Slovensku do roku 2030 by sa mohol ustáliť na výmere okolo 100 - 150 tis. ha prevádzky schopných systémov. Strategickým cieľom v oblasti hydromeliorácií je vytváranie optimálnych podmienok hospodárenia s vodou v produkčných regiónoch Slovenska na posilnenie konkurencieschopnosti nášho poľnohospodárstva, zabezpečenie potravinovej bezpečnosti a zmiernenie rizík vyplývajúcich z prebiehajúcej zmeny klímy.

Následne v oblasti zmiernenia následkov sucha v súvislosti so zmenou klímy v problematike hydromeliorácií je potrebné riešiť tieto dlhodobé ciele:

- Zaistiť obnovu a rozvoj závlahových systémov v oblastiach historicky najpostihnutejších suchom, kde trvajú vhodné podmienky pre intenzívnu poľnohospodársku produkciu,
- Pripraviť najvhodnejší model spôsobu správy hlavných závlahových zariadení a hlavných odvodňovacích zariadení včítane regulácie odtoku vôd, pre zvýšenie zadržania vody v krajine.

Hlavnými bariérami, ktoré bránia naplniť ciele obnovy a rozvoje hydromeliorácií na Slovensku je permanentný nedostatok disponibilných finančných prostriedkov na ich realizáciu. Pre naše poľnohospodárstvo a poľnohospodárov majú hydromeliorácie nenahraditeľný špecifický význam a ich perspektíva je závislá hlavne od prístupu štátu k zabezpečeniu podporných mechanizmov na ich obnovu, modernizáciu a rozvoj. Bez významnej ingerencie štátu to nepôjde, samozrejme v synergii so zmenou prístupu poľnohospodárov pri ich eksploatacii.

Z dlhodobých cieľov v problematike hydromeliorácií vyplýva niekoľko nasledovných opatrení, ktoré bude v blízkej budúcnosti potrebné realizovať:

- Navrhnuť a pripraviť podmienky na vytvorenie takej inštitucionálnej štruktúry – subjekt (subjekty), ktorý by zabezpečoval rozvoj, prevádzku a údržbu HZZ a HOZ vo vlastníctve štátu,
- Zahájiť prípravu a realizáciu technických a prírodných blízkych opatrení v suchom ohrozených lokalitách v intenzívnych poľnohospodársky využívaných oblastiach,
- Pripraviť nové (inovatívne) dotačné tituly určené k podpore obnovy (rekonštrukcie a modernizácie) a rozvoja závlahových systémov obnovy a úpravy odvodňovacích systémov na zadržiavanie vody v krajine,
- Zadať výskumné projekty, ktoré na základe scenárov vývoja klímy rozpracujú možnosti posilnenia vodných zdrojov v najohrozenejších oblastiach Slovenska.

Pri riešení revitalizácie a adaptácie melioračných zariadení je potrebné:

- Priorizovať úpravu melioračných kanálov na zadržiavanie vody v krajine, vrátane všetkých existujúcich nádrží pre účely závlah
- . Melioračné zariadenia a závlahové nádrže, ktoré sú významným doplnkovým zdrojom vody, by mali byť sfunkčnené, naopak nepotrebné, prípadne neúčinné odvodňovacie kanály, ktoré nadbytočne odvodňujú krajinu, budú ponechané bez zásahov ich spontánnej revitalizácii alebo prostredníctvom adaptačných opatrení prispôsobené na vyššie zadržanie vody v krajine,
- Rekonštruovať odvodňovacie kanály a rozširovať ich funkcie aj na zadržanie vody v krajine a súčasne posilniť ich funkciu biokoridorov v otvorenej krajine.

Obnova a modernizácia závlahových systémov si bude vyžadovať:

- Modernizovať a obnovovať existujúce a nové závlahové systémy s cieľom efektívnejšieho nakladania so závlahovou vodou a energiou za účelom stabilizácie a zvýšenia poľnohospodárskej produkcie a jej kvality,
- Vypracovať princípy pre reguláciu spotreby vody v poľnohospodárstve, prípadne aj iných sektoroch pri výskyte krízového stavu (sucho alebo povodeň),
- Zvýšiť viacúčelového využívania rekonštruovaných alebo novobudovaných systémov závlah, najmä využívanie fertigácie,
- Zvýšiť podiel lokálnych závlah v súčasnej štruktúre spôsobov zavlažovania, najmä fertigácie na pestovanie takých plodín, ktoré sú vhodné pre pestovanie v daných klimatických podmienkach,
- Zvýšiť podiel uplatňovania mikrozávlahových technológií v súčasnej štruktúre spôsobov zavlažovania,
- Realizovať know-how precízneho poľnohospodárstva aj v oblasti závlahového hospodárstva,
- Podporiť výskum zameraný na riešenie problémov spojených s nedostatkom vody, návrh technológií podporujúcich šetrenie s vodou a technológií umožňujúcich opätovné využívanie vôd,
- Zaviesť opatrenia proti zasoľovaniu pôdy Preventívne opatrenia (zmena zdroja závlahovej vody, zmena intenzity zavlažovania, odstránenie závlah, zmena vodného režimu nezavlažovaných pôd).

e. Zadržanie a akumulácia vody v lesnej krajine

Lesné porasty významne prispievajú k zadržiavaniu a akumulácii vody v krajine. Zdravé a vitálne lesy dokážu významne spomaľovať odtok zrážkovej vody z krajiny (synergia pri uplatňovaní princípov PBHL). Retenčnú kapacitu krajiny zvyšujú aj ďalšie lesnícke opatrenia v povodiach:

- malé vodné diela na lesných tokoch (viacúčelové vodné nádrže – akumulačné, protipožiarne, rybochovné...),
- obnova objektov hradenia bystrín, hradenie strží a erózných rýh, odrážky na lesných cestách,
- obnova lesných mokradí, rašelinísk a iné vodozadržné opatrenia (jednoduché prehrádzky a pod.).

Za veľmi dôležitú a v nedávnej minulosti zanedbávanú, možno označiť pravidelnú údržbu a starostlivosť o lesnú cestnú sieť. Revitalizácia poškodených lesných ciest je efektívny spôsob obmedzenia vodnej erózie a zníženia koncentrácie povrchového odtoku vody z lesa, pri súčasnom zvýšení kvality sprístupnenia lesa pre lesnú prevádzku aj využívanie lesov verejnosťou. Na dosiahnutie tohto cieľa v lesoch treba vykonávať systematickú a dôslednú rekultiváciu a revitalizáciu terénu a lesnej cestnej siete napr.:

- nepoužívané približovacie lesné cesty a výrazné stopy po mechanizmoch asanovať skyprením tak, aby dažďová voda hneď neodtekala
- neaktívne zväžnice, ktoré sa plánujú využívať až po dlhšom období, je vhodné zabezpečiť proti erózii vytvorením prehrádzok a odvodňovacích korýt
- nad umelo vytvorenými svahmi nad lesnými cestami je vhodné prekopať zeminu

Súhrnne sú všetky tieto čiastkové opatrenia súčasťou navrhovaného opatrenia:

- investície do opatrení na zvyšovanie vodozadržnej funkcie lesa.

8.3. Ochrana prírody, biodiverzity, a krajiny a podpora ekosystémov a ekosystémových služieb

I napriek nenahraditeľnému významu, ktoré ekosystémy plnia v krajine, dochádza k ich neustálemu ohrozovaniu a degradácii. Podľa informácií FAO až 60 % svetových ekosystémov je degradovaných a využívaných neudržateľne. Podobne nepriaznivá situácia je aj na Slovensku. V roku 2018 sa tu nachádzalo v nepriaznivom stave (nevyhovujúci, príp. zlý) 75 % druhov a 63,4 % biotopov európskeho významu (MŽP SR, 2020). Najnepriaznivejšia je situácia u pobrežných a halofytných biotopoch, rašelinísk, slatín, ktoré sa nachádzajú v zlom stave. Tieto sa často vyskytujú v tesnej blízkosti intenzívne využívanej poľnohospodárskej krajiny a tieto aktivity majú vplyv na nepriaznivý stav biotopov. V nevyhovujúcom stave sa nachádzajú tiež niektoré krovinné biotopy, vresoviská, trávobylinné a lesné biotopy.

Tieto biotopy sú okrem negatívneho vplyvu antropogénnych aktivít (intenzívne poľnohospodárstvo, produkcia exhalácií, rozvoj rekreácie, narušenie hydrologického režimu, opúšťanie a zarastanie pozemkov a pod.) ohrozované aj v dôsledku pôsobenia klimatických zmien a šírenia sa inváznych druhov. Európska stratégia pre ochranu biodiverzity určuje päť hlavných príčin straty biodiverzity – zmeny využívania územia, nadmerné využívanie zdrojov, vrátane pôdy, zmena klímy, znečisťovanie a invázne nepôvodné druhy. Dosiahnutie cieľov EÚ pri ochrane biodiverzity, biotopov, krajiny a pri podpore ekosystémových služieb je možné iba integrovaným prístupom oboch sektorov – životného prostredia a pôdohospodárstva a to pri zohľadnení dopadov zmeny klímy. Okrem dôslednej ochrany chránených území, krajinných prvkov, biotopov a druhov si vyžaduje aj zásadné zmeny v systémoch hospodárenia na pôde, čo je jedným z hlavných predmetom tejto vízie. Pri hospodárení na poľnohospodárskej pôde má z tohto hľadiska najväčší pozitívny vplyv ekologické poľnohospodárstvo a zavádzanie agrolesníckych systémov a v lesnom hospodárstve je to uplatňovanie princípov prírode blízkeho obhospodarovania lesov. Širokému spektru problematik zasahujúcich do obsahu tejto kapitoly zodpovedá aj jej vnútorné členenie, pričom niektoré navrhované pôdohospodárske opatrenia prispievajú k napĺňaniu cieľov vo viacerých oblastiach a preto sa zmienka o nich vyskytuje v materiáli viackrát.

a. Mokrade a rašeliniská

Mokrade patria k najviac ohrozeným ekosystémom sveta s nenahraditeľným ekosystémovým úžitkom. Sú kolískou biodiverzity, zadržiavajú vodu v krajine a prispievajú k zmierneniu dôsledkov zmeny klímy.

Preto by sa mala venovať ich ochrane aj v poľnohospodárskej krajine dostatočná pozornosť a to v rámci nasledovných opatrení:

- Podporiť zachovanie vody v pôde (napr. vsakovacími pásmi, infiltračnými priekopami, obnovou mokradí) tam, kde bilancia vo vode rozpustených látok nenaruší pôvodnú biodiverzitu, hydropedologický cyklus a štruktúru pôdy,
- Zakázať použitie pesticídov a chemických látok (mimo systémov integrovanej ochrany) v blízkosti vodných tokov, mokradí a významných zdrojov podzemnej vody,
- Vytvárať nové mokrade tam kde je to účelné a implementovať ich medzi krajinné prvky,
- Obnovovať aluviálne lúky na periodicky zaplavovaných orných pôdach ako preventívne opatrenie pred povodňami a vodozadržné opatrenie,
- Ochrana mokradí a rašelinísk podľa systému kondicionality novej SPP

b. Podpora biodiverzity

Hlavným cieľom na budúce obdobie je zamedzenie ďalšej strate biodiverzity a zabezpečenie postupnej revitalizácie degradovaných ekosystémov na báze princípu reprezentatívnosti (t.j. aby všetky reprezentatívne ekosystémy mali svoje zastúpenie). Medzi kľúčové úlohy musí patriť nielen revitalizácia degradovaných ekosystémov a posilnenie opatrení na ochranu ekosystémov a efektívne využívanie ich služieb, ale aj odstraňovanie príčin straty biodiverzity.

Ochrana prírody, biodiverzity, zlepšenie stavu biotopov a ekosystémov je úzko spojená s krajinným plánovaním. V súčasnosti sa ukazuje, že tvorba územných plánov, územných systémov ekologickej stability a ďalších dôležitých dokumentov v oblasti manažmentu krajiny neprispieva dostatočne k zlepšovaniu ochrane biodiverzity a životného prostredia ako takého. I keď pozemkové úpravy predstavujú systematický prvok pri krajinnom plánovaní, k samotnej realizácii naplánovaných spoločných zariadení dochádza v minimálnom množstve. Účelné usporiadanie krajinných prvkov, biokoridorov, tvaru a veľkosti poľnohospodárskej pôdy nie je v súčasnosti úplne možné bez zásahu do vlastníckych práv, ktoré sú však ďalším problémovým bodom na Slovensku.

Chýba integrovaný prístup pri manažmentu pôdy a vody v krajine na úrovni povodí, ktorý tiež nevyhnutne prispieva k tvorbe krajiny.

Podobne aj pustnutie krajiny je výraznou hrozbou pre biodiverzitu. Procesom pustnutia sú ohrozené najmä ťažšie dostupné horské a podhorské lúky a pasienky, ktoré predstavujú viac ako 80 % z celkovej výmery TTP. Na Slovensku je viac ako 880 000 ha trvalých trávnych porastov (prírodné, poloprárodné, ale i vysiate rastlinné spoločenstvá) a z toho je približne 40 % nevyužívaných, a to v rôznom stupni zarastania. Tento proces je dôsledkom vplyvu zmenených socio-ekonomických podmienok, najmä vplyvu smerovania poľnohospodárskych politík k znižovaniu stavov hospodárskych zvierat. Pri sekundárnej sukcesii na trávnych porastoch dochádza k redukcii biodiverzity: mení sa charakter bylinných porastov, v kontakte s intenzívne využívanou krajinou sa zvyšuje podiel ruderalných druhov, invázijských a nepôvodných druhov, potláčajú sa prirodzené druhy (často aj zákonom chránené), ktoré vyžadujú špecifický manažment územia (napr. kosenie, odstraňovanie biomasy a pod.), mení pôdna reakcia, v poraste sa presadzujú alergénne druhy, dochádza k vyplavovaniu dusíka, draslíka, vápnika a ďalších živín. Opúšťaním sú ohrozené aj vzácne mozaikové štruktúry poľnohospodárskej krajiny, ktoré predstavujú 2. typ Území s vysokou prírodnou hodnotou (EÚ 2009, MPRV SR 2014). Sú cenné z hľadiska biodiverzity a výrazne zvyšujú celkovú diverzitu krajiny, a tiež sú významné z hľadiska kultúrno-historického a estetického. Vzhľadom na sťažené podmienky a náročnosť ich obhospodarovania, mnohé z nich zostávajú opustené a degradované a často im hrozí zánik. Ak chceme zachovať tieto historické štruktúry krajiny, je nevyhnutné zabezpečiť vhodný systém ich manažmentu a ochrany, ako aj zabezpečiť systémovú podporu fariem a farmárov, zaradením osobitného opatrenia na podporu území s vysokou prírodnou hodnotou (HNV) typ 2: Poľnohospodárska mozaiková krajina s nízkou intenzitou poľnohospodárstva a s prírodnými a štruktúrnymi prvkami do nového PRV, ako sú v súčasnosti podporované v rámci PRV poľnohospodárske územia s vysokým podielom prírody blízkej vegetácie (HNV1). Osobitné podpory by mali byť vytvorené aj na obnovu hospodárenia na zarastených pasienkoch a lúkach.

K zlepšeniu stavu biodiverzity v poľnohospodárskej krajine by malo prispieť definovanie udržateľných systémov hospodárenia na poľnohospodárskej pôde v pripravovanom zákone o poľnohospodárstve a súvisiacich všeobecne záväzných právnych predpisoch a dobré nastavenie podporných schém čo umožní:

- Zlepšiť zmenu štruktúry využívania poľnohospodárskej krajiny pri akceptovaní kritérií zvyšovania biodiverzity a zachovaním drevinovej vegetácie, jej obnovu, ako aj ďalších líniových foriem vegetácie,
- Diverzifikovať krajinu a krajinné štruktúry – zabezpečiť heterogenitu ekosystémov, zvýšiť rozmanitosť vegetácie, terénne úpravy pri technických protieróznych opatreniach,
- Zvýšiť podporu zelenej infraštruktúry (medze, líniová vegetácia drevín) v krajine a znížiť podporu veľkoblokového intenzívneho obhospodarovania,
- Podporiť oblasti s tradičným mozaikovitým spôsobom obhospodarovania poľnohospodárskej krajiny, najmä v historicky diferencovaných krajinných typoch Slovenska,
- Identifikovať druhy a biotopy závislé od spôsobu hospodárenia a pripraviť a realizovať konkrétne opatrenia s podporou na to určených európskych fondov na zlepšenie stavu ich ochrany,
- Vypracovať analýzu a vyhodnotenie reálneho vplyvu opatrení „greeningu” na podporu biodiverzity a opelovania v poľnohospodárskej krajine.

Na zlepšení stavu biodiverzity v lesnej krajine je už vytvorený koncept PBHL (prírode blízkeho hospodárenia v lesoch), a pripravené podporné schémy na jeho širšiu aplikáciu v hospodárskej praxi. Ide o koncept, ktorý integruje požiadavku ochrany životného prostredia a udržateľného využívania zdrojov s požiadavkami zabezpečenia trvalosti a bezpečnosti produkcie drevnej suroviny a bližšie je rozvedený vo vertikále „Lesy – dravo“.

Z ďalších konkrétnych opatrení smerujúcich k napĺňaniu medzinárodných záväzkov SR pôjde o projekty zmeny hospodárenia v lesoch zamerané na zlepšenia stavu biotopov a druhov v rámci sústavy NATURA 2000 a projekty osobitne zamerané na biotopy hlucháňa.

c. Zelená infraštruktúra

Z hľadiska posilnenia priestorovej ekologickej stability je nevyhnutné budovanie funkčnej siete zelenej infraštruktúry, aby sa zachovali a podporili zdravé ekosystémy, aby sa predišlo genetickej izolácii a aby sa tiež umožnila migrácia druhov. Nevyhnutné je zabrániť ďalšej fragmentácii krajiny, ktorá by ohrozovala migráciu. Potrebne je zachovanie území s vysokou prírodnou hodnotou (high nature value). Teda v nasledujúcom období by sa aktivity mali sústrediť na zvyšovanie konektivity krajiny prostredníctvom obnovy prirodzených biotopov, vhodného manažmentu chránených území a budovaním ekologických koridorov a nárazníkových zón, vrátane uplatňovania ekologického poľnohospodárstva, agrolesníckych systémov a prírode blízkeho hospodárenia v lesoch okolo biotopov v priaznivom stave. Tiež je potrebné vytváranie podmienok a priestoru pre hniezdenie relevantných druhov vtákov, priestoru pre ochranu drobných živočíchov. Budovanie zelenej infraštruktúry okrem znižovania stupňa antropizácie krajiny a eliminácie prirodzených rizík a hazardov prispeje aj k zmierňovaniu následkov zmeny klímy.

V rámci budovania funkčnej siete zelenej infraštruktúry je potrebné venovať pozornosť aj údržbe a revitalizácii degradovaných ekosystémov. Optimálne by bolo v súlade s EÚ zabezpečiť do roku 2030 minimálne revitalizáciu 15% degradovaných ekosystémov. Veľmi naliehavé je to najmä v poľnohospodársky intenzívne využívaných oblastiach Slovenska. Na území SR máme účinný nástroj na tvorbu zelenej infraštruktúry – územný systém ekologickej stability, ktorý okrem kostry ekologickej siete zahŕňa aj ekostabilizačné opatrenia na efektívne využívanie ekosystémových služieb. Ide o systémový nástroj k hodnoteniu krajiny. Krajinné prvky a plochy zelenej infraštruktúry je potrebné prirodzené dopĺňať o krajinné prvky modrej infraštruktúry v krajine, ktoré sú primárne zamerané na zvýšenie vodozadržnej kapacity pôdy a krajiny. Oba typy krajinných prvkov, modrá aj zelená infraštruktúra, sa v krajine prelínajú a susedia

Ciele v oblasti zelenej infraštruktúry, budovania a revitalizácie krajinných prvkov je možné dosiahnuť nasledovnými opatreniami:

- Podporovať prípravu a realizáciu prírode blízkych opatrení na zadržiavanie vody v krajine, napr. výsadba remízok a brehových porastov, obnova mokradí, zatráňovanie svahov a opustenej pôdy, vytváranie prielohov a zasakovacích rigolov, zvýšenie podielu nelesnej drevinovej vegetácie v krajine,
- Využiť koncept zelenej infraštruktúry a územný systém ekologickej stability v procese územného plánovania, pri realizácii pozemkových úprav, prípravy plánov hospodárskeho a sociálneho rozvoja regiónov a vytvoriť právny a finančný mechanizmus na podporu starostlivosti o zelenú infraštruktúru a jej budovanie,
- Pri pozemkových úpravách zabezpečiť, aby boli zamerané reálne korytá vodných tokov s dostatočne širokou parcelou vodného toku zohľadňujúcou dynamiku vodného toku a ochranu brehových ekosystémov (biotopov),
- Podporiť výsadbu trvalých kultúr a drevín vhodných z hľadiska pôdných a vodných podmienok, podpory stability ekosystémov a tvorby krajiny v súlade so zákonom č. 220/2004 Z. z. v znení neskorších predpisov) a pripravovaným zákonom o poľnohospodárstve,
- Tam, kde to bude možné a efektívne, preferovať zelené opatrenia spomaľujúce odtok vody z krajiny do vodných tokov, zvyšujúce retenčnú schopnosť povodia alebo podporujúce prirodzenú akumuláciu vody,
- Zelené opatrenia realizovať v rámci celého územia krajiny, celých povodií v rámci jednotlivých katastrálnych území, nielen na toku, ale aj v zastavanej, poľnohospodárskej a lesnej krajine. V prípade realizácie novej a rekonštrukcie existujúcej technickej infraštruktúry budú zároveň realizované aj zmierňujúce prírode blízke opatrenia,
- Podporiť podmienky pre vytváranie biotopov na hniezdenie voľne žijúcich hmyzích opel'ovačov a diverzitu zdrojov ich potravy,
- Zabezpečiť zachovanie vekovo staršej drevinovej vegetácie a obnovu rozptýlenej drevinovej vegetácie v intenzívne využívannej poľnohospodárskej krajine,
- Zabezpečiť budovanie funkčných ekologických sietí (biocentier, koridorov, interakčných prvkov) a to ochranou a revitalizáciou ekosystémov.

d. Agrolesnícke systémy a hospodárenie na rozhraní lesnej a poľnohospodárskej krajiny

Definícia: Agrolesnícke systémy predstavujú také systémy hospodárenia na pôde pri ktorých sa na tej istej ploche zámerne a cielene kombinuje poľnohospodárska produkcia (rastlinná a/alebo živočíšna) s pestovaním drevín (lesných a/alebo ovocných stromov a/alebo krovín).

Z hľadiska potenciálu zvyšovania biodiverzity a zároveň znižovania príspevku poľnohospodárstva k zmene klímy je celosvetovo za najvýznamnejší nástroj pokladaný masívny návrat drevín do poľnohospodárskej krajiny (<https://www.ipcc.ch/srccl/>, <https://bit.ly/2IfzmmK>). To je možné realizovať čiastočne aj prostredníctvom vytvárania nových „krajinných prvkov“ a spoločných opatrení v rámci pozemkových úprav, ale v oveľa väčšom rozsahu prostredníctvom zavádzania agrolesníckych systémov hospodárenia na pôde. Kým krajinné prvky a spoločné opatrenia v rámci pozemkových úprav môžu riešiť „kostru“ krajiny a zamedziť jej totálnej degradácii, zavedenie agrolesníckych systémov môže prispieť k zásadnej transformácii systémov hospodárenia na systémy prírode bližšie, menej degradujúce krajinu a lepšie adaptované na zmenu klímy.

Agrolesnícke systémy sú už síce uvedené v strategických materiáloch oboch rezortov (MŽP SR a MPRV SR) i v programovom vyhlásení vlády a začínajú sa pre ich zavádzanie vytvárať podporné schémy, ale nemáme ich zatiaľ nikde zakotvené v slovenskom právnom systéme. V prvom rade musia byť agrolesnícke systémy definované v aktuálne pripravovanom zákone o poľnohospodárstve a súčasne sa to musí premietnuť aj do ďalších súvisiacich všeobecne záväzných právnych predpisov v gescii MPRV SR a MŽP SR (Zákon č. 220/2004 o ochrane a využívaní poľnohospodárskej pôdy, Zákon č. 504/2003 o nájme poľnohospodárskych pozemkov, poľnohospodárskeho podniku a lesných pozemkov, Zákon č. 229/1991 o úprave vlastníckych vzťahov k pôde a inému poľnohospodárskemu majetku, Zákon č. 330/1991 o pozemkových úpravách, usporiadaní pozemkového vlastníctva, pozemkových úradoch, pozemkovom fonde a o pozemkových spoločenstvách), Zákon č. 326/2005 o lesoch, Zákon č. 138/2010 o lesnom reprodukčnom materiáli, Zákon č. 543/2002 o ochrane prírody a krajiny. V ideálnom prípade by bolo vhodné zaviesť nové druhy (resp. poddruhy) pozemkov (agrolesnícky systém na ornej pôde a agrolesnícky systém na TTP) aj do Vyhlášky č. 461/2009 Úradu geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky, ktorou sa vykonáva zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 162/1995 Z. z. o katastri nehnuteľností a o zápise vlastníckych a iných práv nehnuteľností (katastrálny zákon) v znení neskorších predpisov.

Ochrana poľnohospodárskej pôdy nie je iba predmetom národnej legislatívy, ale tvorí aj dôležitú časť európskej legislatívy (GAEC, Greening, smernica o priamej aplikácii čistiarenských kalov a dnových sedimentov, dusičnanová smernica), ktorá je transponovaná do našej národnej legislatívy. Tieto podmienky sú z väčšej časti viazané na platby z fondov EÚ a teda ich kontrola a aj vymožiteľnosť ich uplatňovania je omnoho väčšia ako pri podmienkach daných národnou legislatívou. Aplikácia právnych predpisov v oblasti ochrany poľnohospodárskej pôdy je viazaná na dva registre.

Národná legislatíva je uplatňovaná na plochy evidované ako poľnohospodárske v katastri nehnuteľností a právne predpisy súvisiace s platbami je viazaná na IS LPIS. Keďže tieto dva registre nie sú vzájomne polohovo a ani obsahovo kompatibilné, v praxi tento stav spôsobuje viacero problémov.

Nesúlad medzi zákonom o ochrane poľnohospodárskej pôdy a zákonom o ochrane prírody vytvára dlhodobý problém s určením manažmentu na týchto plochách.

Aktualizácia údajov katastra nehnuteľností a jeho zosúladenie so reálnym stavom v teréne je dôležité pre zlepšenie výkonu ochrany poľnohospodárskej pôdy.

Súčasťou tejto aktualizácie by mala byť pasportizácia bielych plôch, ktorých najväčší výskyt je práve na rozhraní lesnej a poľnohospodárskej krajiny. Získanie relevantných údajov je dôležité pre určenie využívania týchto plôch do budúcnosti a to so zohľadnením všetkých podmienok, ktoré by malo smerovať k jednoznačnému postupu pri revitalizácii týchto plôch, či už spätným vrátením do poľnohospodárskeho pôdneho fondu, zalesnením alebo ponechaním pre prirodzený sukcesný vývoj. Toto umožní transparentné rozhodovanie pri požiadavkách na výrub drevín na týchto plochách s cieľom naplniť požiadavky zákona o ochrane poľnohospodárskej pôdy.

Nastavenie manažmentu pustnúcich a neobhospodarovaných plôch je možné riešiť nasledovnými opatreniami:

- Prehodnotiť a realizovať rozšírenie poľnohospodárskej produkcie na nevyužívanej poľnohospodárskej pôde. Ide o pôdu, ktorá sa v súčasnosti nachádza v rozličnom štádiu pustnutia so zárastovými sukcesnými procesmi, pričom s ohľadom na typologicko-produkčný potenciál a jej lokalizáciu v rámci vhodnejších klimatických podmienok, predstavuje alternatívu doterajším produkčným plochám,

- Postupne zvýšiť výmeru lesných pozemkov, alebo pozemkov agrolesníckeho, obhospodarovania, riešením nesúladow druhu pozemkov cez projekty pozemkových úprav a čiastočné zmeny druhu nelesných pozemkov porastených lesnými drevinami,
- Zvýšiť výmeru lesov prostredníctvom zalesňovania poľnohospodárky nevyužívaných pôd pri zachovaní diverzity nelesných biotopov,
- Zalesňovať plochy extrémne ohrozených vodnou a pôdnou eróziou, svahovými deformáciami na nevyužívanej poľnohospodárskej pôde.

Špeciálne v prípade agrolesníckych systémov je potrebné:

- Vytvárať agrolesnícke systémy na poľnohospodárskej pôde, t.j. podporiť legislatívne opatrenia na odstránenie existujúcich legislatívnych bariér pre ich tvorbu,
- Podporovať výskum v oblasti možného zavádzania agrolesníckych opatrení.

e. Invázne druhy

Invázne nepôvodné druhy predstavujú jednu z hlavných hrozieb pre biodiverzitu a súvisiace ekosystémové služby. Mnohé invázne nepôvodné druhy uľahčujú vypuknutie nákaz a šírenie infekčných chorôb a rôznych alergií, ktoré predstavujú hrozbu pre ľudí a voľne žijúce živočíchy a rastliny, a ich celé biotopy ako aj ekonomické škody. Miera introdukcie invázných nepôvodných druhov sa v posledných rokoch zvýšila. Z 1 872 druhov, ktoré sa v súčasnosti v Európe považujú za ohrozené, je inváznymi nepôvodnými druhmi ohrozených 354. Bez účinných kontrolných opatrení sa bude miera invázie a s ňou spojené riziká pre našu prírodu a ekonomiku ešte viac zvyšovať. Z tohto aspektu je nevyhnutné monitorovať populácie invázných druhov a cesty ich šírenia, regulovať udomácnené invázne nepôvodné druhy, odstraňovať ich a eliminovať ich ďalšie šírenie a znížiť počet nimi ohrozených druhov, ktoré sú uvedené v červenom zozname, o 50 %.

Uvedené ciele je možné dosiahnuť nasledovnými opatreniami:

- Zabezpečiť priebežné identifikovanie a kontrolu novo šíriacich sa invázných druhov, trás a spôsobov šírenia, po ktorých sa dostávajú na územie Slovenska,
- Vypracovať a schváliť stratégiu pre invázne druhy na Slovensku, a realizovať jej opatrenia na prevenciu, kontrolu a odstraňovanie invázných druhov a zníženie ich negatívnych vplyvov na zdravie obyvateľov aj v súvislosti so zmenou klímy,
- Zabezpečiť dohľad nad šírením invázných druhov a systém včasného varovania vrátane úradnej kontroly invázných druhov a kontroly prienikových ciest neúmyselnej introdukcie a šírenia invázných druhov s následnou eradikáciou.

f. Genetické zdroje

Genetické zdroje pre výživu a poľnohospodárstvo zahŕňajú tú časť biodiverzity, ktorá vznikala v poľnohospodárskych systémoch zámernou činnosťou človeka. Zahŕňajú moderné kultivary a plemená, šľachtiteľské línie, krajové odrody, ale aj príbuzné divo rastúce druhy a primitívne formy poľnohospodárskych plodín a hospodárskych zvierat, ktoré poskytujú úžitok nielen v podobe produkcie potravy, ale aj zabezpečením mimoprodukčných funkcií, a taktiež zahŕňajú sladkovodné druhy rýb a včely ako najvýznamnejšie opel'ovače, mikroorganizmy a drobné bezstavovce, ktoré sa významne podieľajú na poľnohospodárskej produkcii.

Cieľom tejto priority je kontinuálne štúdium genetických zákonitostí v rastlinnej a živočíšnej ríši s rýchlou aplikáciou do procesu šľachtenia a tvorby nových odrôd a plemien. Zároveň je nutné študovať biodiverzitu ako základný nástroj pre zdokonaľovanie genetického potenciálu pre širšie uplatnenie v šľachtení domácich odrôd a plemien.

K tomu bude potrebné neustále zabezpečovať zachovávanie a rozširovanie kolekcii genetických zdrojov pre ďalšie geneticko-šľachtiteľské aplikácie a tiež mikroorganizmov pre biotechnológie a pre štúdium biodiverzity, ekológie a epidemiológie v poľnohospodárskych ekosystémoch.

Práve rozmanitosť hospodárskych zvierat a rastlín môže prispievať k udržiavaniu rozmanitých biotopov, keďže jednotlivé druhy rastlín a plemená hospodárskych zvierat sú prispôbené odlišným prírodným podmienkam a vyžadujú rozdielne prístupy v pestovaní, chove a výžive. Keďže niektoré biotopy sú viazané práve na chov hospodárskych zvierat a nachádzajú sa v menej prístupných oblastiach, chov hospodárskych zvierat je jediná možnosť ich udržiavania.

Diverzita druhov a plemien hospodárskych zvierat je tiež jedným z kľúčov k adaptácii poľnohospodárstva v meniacich sa klimatických podmienkach. Zvieratá lokálnych plemien sú v porovnaní so špecializovanými a vysoko-produkčnými plemenami odolnejšie a menej náročné na podmienky chovu a zároveň si vďaka menej intenzívnej selekcii zachovali lepšiu schopnosť adaptability k meniacim sa klimatickým podmienkam. V oblasti rastlinnej výroby je šľachtenie nutné orientovať na efektívne využitie zmien spôsobených zmenou klímy (vyššie teploty, vyššia koncentrácia CO₂, nedostatok zrážok a najmä zmeny ich distribúcia) a šľachtenia pre ďalšie systémy hospodárenia na pôde, napr. ekologické poľnohospodárstvo so svojimi špecifickými potrebami. Ďalším smerom je zameranie výskumu pre tvorbu odrôd so zvýšenou technologickou kvalitou, dietetickou hodnotou.

Keďže držiteľom hospodárskych zvierat sú súkromné či fyzické osoby, prijímané opatrenia by mali rešpektovať ich situáciu. Zároveň by opatrenia nemali smerovať k obmedzovaniu ich činnosti ale motivovať farmárov k chovu lokálnych plemien a prijímaniu chovateľských rozhodnutí, ktoré budú podporovať rozvoj biodiverzity regiónu.

V oblasti vodných genetických zdrojov by sa opatrenia mali sústrediť na identifikovanie ich úloh a možné faktory ohrozujúce ich chov.

Osobitnú kapitolu tvoria lesné genetické zdroje ktorých ochrana a zachovanie v čo najväčšej šírke (diverzite) je mimoriadne významné pre dosiahnutie viacerých strategických cieľov *vízie*.

Pre naplnenie cieľov v oblasti genetických zdrojov je potrebné zaviesť nasledovné opatrenia:

Uchovanie genofondu a podpora génových bánk:

- Vytvoriť personálne a materiálne predpoklady pre uchovanie genofondu rastlín pre výživu a poľnohospodárstvo v zmysle zákona č. 215/2001 Z. z.,
- Vytvoriť personálne a materiálne predpoklady pre riešenie a koordináciu Národného programu ochrany genetických zdrojov rastlín pre výživu a poľnohospodárstvo na riešiteľských pracoviskách v SR,
- Zabezpečiť podporu existujúcich génových bánk kultúrnych rastlín na uchovanie osiva pôvodných aj moderných odrôd a línií pre uchovanie biodiverzity a pre šľachtenie budúcich odrôd,
- Podporiť budovanie ex situ zbierok tradicných krajových odrôd ovocia a zeleniny a podporiť množiteľské kapacity pre používanie krajových odrôd ovocia pri obnove krajinskej drevinovej vegetácie
- Dobudovať a rekonštruovať priestory pre ex-situ uchovávanie živočíšnych genetických zdrojov (ŽGZ), podporovať ex-situ uchovávanie ŽGZ formou živých zvierat a tiež zmrazených vzoriek ŽGZ,
- Rozvoj a podpora ex-situ uchovávanie živočíšnych genetických zdrojov (ŽGZ) formou živých zvierat a tiež zmrazených vzoriek ŽGZ,
- Dopracovať charakterizácie a inventarizácie plemien hospodárskych zvierat (aj autochtónnych a domácich) a ich reakcie na zmeny teplôt vzduchu,

- Analyzovať úlohy a možné riziká chovu vodných genetických zdrojov.

Podpora šľachtenia:

- Podporovať šľachtenie a výrobu osív, ktoré budú vhodné do zmenených klimatických podmienok,
- Podpora slovenského šľachtenia a následne vytvorenie domácich odrôd adaptabilných do našich klimatických podmienok (teplomilné a odolné voči suchu), ktoré budú zárukou dosiahnutia stabilnejších úrod,
- Vytvorenie podmienok výkonu skúšok na účely registrácie,
- Podporovať výskum v oblasti poľnohospodárstva so zameraním na šľachtenie odrôd plodín tolerantných voči suchu,
- Vývoj genetických programov šľachtenia na lepšiu adaptáciu zvierat pri zmenách teplôt vzduchu.

Podpora využívania tradičných a rezistentných odrôd a lokálnych plemien:

- Realizovať opatrenia na zastavenie genetickej erózie a na podporu používania tradičných plodín pre výživu a poľnohospodárstvo,
- Podporiť využívanie rezistentných odrôd a používanie certifikovaného množiteľského materiálu,
- Podporovať využívanie pôvodných domácich plemien HZ,
- Zvýšiť povedomie farmárov i laickej verejnosti o vlastnostiach a úlohách pôvodných domácich plemien HZ.

Oblasť lesných genetických zdrojov:

- Realizovať opatrenia na záchranu a udržateľné využívanie lesných genetických zdrojov „in-situ“ (uznané porasty, výberové stromy, génové základne),
- Realizovať opatrenia na záchranu a udržateľné využívanie lesných genetických zdrojov „ex-situ“ (semenné sady, semenné porasty, klonové archívy, banka semien).

g. Ekosystémové služby

Ekosystémové služby v poľnohospodárstve predstavujú prínosy a úžitky, ktoré poskytujú človekom obhospodarovné ekosystémy, napr. voda, potraviny, drevo, tvorba pôdy, čistenie ovzdušia a vody, ochrana pred povodňami a suchom, opelenie plodín a ďalšie.

Prioritizácia produkčných ekosystémových služieb v pôdohospodárstve so ziskovou ekonomikou však spôsobuje ničenie biodiverzity a znižuje odolnosť a schopnosť zdravých ekosystémov poskytovať túto širokú škálu tovarov a služieb.

V najbližšom období bude potrebné dosiahnuť väčšie povedomie o ekonomickej hodnote ekosystémov na úrovni rozhodovacích orgánov, ale aj širokej verejnosti. Je potrebné prijať účinné opatrenia na zastavenie poklesu biodiverzity.

Vyplývajú z Dohovoru o biologickej diverzite bola na úrovni EÚ prijatá Stratégia EÚ v oblasti biodiverzity do roku 2020. V 5. úlohe 2. cieľa sa zaviazala Európska komisia a členské štáty do r. 2014, že zmapujú a posúdia stav ekosystémov a ich služieb na svojom území, posúdia hospodársku hodnotu takýchto služieb a do r. 2020 podporia začlenenie týchto hodnôt do účtovných systémov a systémov vykazovania na úrovni EÚ a na vnútroštátnej úrovni. Tento záväzok však zatiaľ nebol naplnený.

Pre naplnenie uvedených cieľov je potrebné:

- Pripraviť systém hodnotenia a ekonomického vyjadrenia hodnoty ekosystémových služieb a tovarov a navrhnúť komplexný systém (mechanizmus) platieb za využitie ekosystémových služieb poľnohospodárskych, agrolesníckych a lesníckych systémov hospodárenia na pôde, berúc do úvahy existujúce systémy a mechanizmy

- Zabezpečiť systematické financovanie starostlivosti o významné ekosystémy, ktoré prispievajú k adaptačnej schopnosti lesnej, poľnohospodárskej a mestskej krajiny,
- Zabezpečiť integrovaný manažment významných území založený na ekosystémovom prístupe prostredníctvom prípravy a realizácie programov starostlivosti a ich začlenenia do sektorových koncepcií a stratégií,
- Podporovať výskum v oblasti pôdohospodárstva zameraný na produkčné a mimoprodukčné funkcie pôdy a adaptačné opatrenia na dopady extrémnych klimatických javov a zmeny klímy,
- Identifikovať ekosystémové služby živočíšnych genetických zdrojov.

8.4. Zabezpečenie dobrých životných podmienok zvierat

a. Živočíšna výroba

Hospodárske zvieratá sa chovajú v ustajňovacom priestore, kde často trávajú celý život. V ňom realizujú všetky svoje životné potreby. Preto ustajňovací priestor musí zvieratám poskytovať podmienky pre ich prirodzené správanie a realizáciu úžitkových vlastností. Dobré životné podmienky zvierat sú podporované EK cez strategický plán SPP a sú podporované opatrenia, ktoré sú nad rámec legislatívy a bežnej chovateľskej praxe, vedúce k zlepšeniu životných podmienok zvierat. Do roku 2035 bude mať prioritu zlepšovanie chovateľského prostredia, metód chovu a welfare zvierat s využitím precízneho poľnohospodárstva. Nové technologické postupy budú založené na monitoringu zvierat pomocou špecializovaných softvérov a umelej inteligencie, na automatizácii a robotizácii pracovných postupov. Je treba vypracovať nové chovateľské systémy podporujúce efektivitu produkcie kravského a ovčieho mlieka a jej hygienickej a technologickej kvality.

Bez masívnej podpory výstavby a rekonštrukcií chovateľských objektov nebude možné zabezpečiť zlepšenie životných podmienok zvierat. Nedostatok pracovnej sily bude potrebné nahradiť použitím robotov pri dojení, kŕmení, prihrňaní krmiva a odpratávaní hnoja. Vzdelávaním manažérov živočíšnej výroby je treba odstrániť obavy z nových, inovatívnych a „smart“ riešení chovateľských technológií.

Cieľom vývoja nových techník je zlepšenie životných podmienok zvierat, zabezpečenie ich individuálnych potrieb a riešenie problémov v oblasti kontroly životného prostredia, kvality ovzdušia a zníženie emisií amoniaku a skleníkových plynov. Pomocou digitalizácie vstupných a integrovaných údajov musí mať farmár k dispozícii všetky dôležité informácie o zvieratách. Rozšírenie dátových prenosov medzi robotickými jednotkami a ich pripojenie k údajom z ostatných farmových snímacích zariadení má potenciál na zlepšenie výkonnosti stád dojníc a udržateľnosti živočíšnej výroby.

Pri navrhovaní nových technológií je povinnosť sa sústrediť na úsporné systémy. Pre zníženie spotreby elektrickej energie a vody na zmierňovanie vysoko tepelného stresu hovädzieho dobytku a ošípaných je treba využívať fotovoltaičné panely a konduktívne ochladzovanie. Mala by sa hodnotiť spotreba vody na výrobu jednotlivých poľnohospodárskych produktov a na základe toho robiť opatrenia. Bude sa musieť riešiť dosiahnutie neutrálnej uhlíkovej stopy, základom bude zistenie uhlíkovej stopy pri výrobe poľnohospodárskych produktov.

Pre zlepšenie v oblasti welfare zvierat a prispôsobenie živočíšnej výroby zmene klímy je potrebné realizovať nasledovné opatrenia:

Znižovanie emisií zo živočíšnej výroby

- Sledovať koncentráciu emisií a eliminovať ich škodlivé účinky v objektoch živočíšnej výroby.

Adaptácia zvierat na zmenu klímy

- Rozpracovať metódy ochladzovania zvierat a ustajňovacích objektov,
- Navrhovať typy maštalných objektov a dispozičných riešení eliminujúcich teplotné extrémny počasie,
- Navrhovať krmné dávky pre zvieratá počas extrémnych teplôt a návrhy metód a postupov krmenia zvierat,
- Rozpracovať postupy záchrany a manipulácie so zvieratami pri záplavách a požiaroch,
- Analyzovať spotrebu technologickej vody a pitnej vody pre jednotlivé druhy, plemená a kategórie zvierat,
- Zadefinovať zdravotné opatrenia v súvislosti s aridizáciou prostredia a nástupom nových patogénov.

Zlepšenie životných podmienok zvierat

- Centrálna evidencia zdravotného stavu zvierat z jednotlivých fariem a používania antibiotík,
- Automatizované systémy riadenia a vyhodnocovania krmenia, napájania, dojenja a správania zvierat s následným vyhodnocovaním zdravotných rizík, chovateľských opatrení a postupov,
- Automatizované systémy regulácie mikroklímy ustajňovacích objektov, vyhodnocovanie zložiek mikroklímy a zdravotných rizík,
- On-line diagnostika, registrácia a vyhodnocovanie zdravia zvierat v chovateľských systémoch intenzívneho a extenzívneho chovu zvierat,
- On-line registrácia a vyhodnocovanie správania zvierat v rôznych systémoch technológiách chovu v kontexte s legislatívou podmieneným hodnotením welfare zvierat.

Konzervovanie krmovín

- Zabezpečiť konzervovanie vybraných krmovín a ich zaradenie do krmných dávok hospodárskych zvierat,
- Zabezpečiť výber a testovanie biologických a biologicko-enzymatických silážnych prípravkov na usmernenie silážneho procesu.

Podpora extenzívneho chovu

- V rámci SPP na úkor intenzívnej živočíšnej výroby výraznejšie podporiť extenzívny chov a odstrániť plošné disproporcie, najmä cez podporu menších a stredne veľkých subjektov.

b. Chov včiel a ochrana opeľovačov

Pozornosť sa v uplynulých rokoch zameriava na kritickú situáciu populácií včely medonosnej, ktorej úbytky boli zaznamenané v EÚ aj v ostatných krajinách sveta. Opeľovače sú v súčasnosti vážne ohrozené predovšetkým ľudskými aktivitami, ktoré sú spojené najmä s používaním pesticídov, pestovaním monokultúr i vplyvom zmeny klímy. Problém je však oveľa rozsiahlejší, nakoľko bol zaznamenaný prudký pokles výskytu a diverzity všetkých európskych druhov voľne žijúceho opeľujúceho hmyzu vrátane voľne žijúcich včiel, pestríc, motýľov a môr. Mnohé druhy opeľovačov vyhynuli a toto vyvoláva vážne znepokojenie, pretože opeľovače sú neoddeliteľnou súčasťou zdravých ekosystémov a tiež aj zabezpečenia potravinovej bezpečnosti, nakoľko mnohé plodiny sú závislé na potrebe opeľovania. V nasledujúcich rokoch bude potrebné vytvoriť rozsiahlejší výskum o príčinách a dôsledkoch úbytku opeľovačov, vytvoriť znalostné strediská o opeľovačoch, zrealizovať systém monitorovania opeľovačov, zvýšiť prínos politik k ochrane opeľovačov a zapojiť občanov a podniky do opatrení zameraných na opeľovače.

Treba podporovať inovácie a praktiky, ktoré zahŕňajú zmenu pestovateľských postupov priateľských k včelám, vysádzanie nektárodajných stromov, kríkov a trávnych zmesí s obsahom rôzneho kvetenstva poskytujúceho dlhodobu nektár a peľ pre včelstvá, hniezdenie voľne žijúcich hmyzích opel'ovačov, zavádzanie integrovaných metód kontroly škodcov v poľnohospodárstve, využitie systémových opatrení pri sledovaní pohybu včelstiev, matiek, využitie technických vymožeností na elimináciu nepriaznivých dôsledkov zmeny klímy na včelstvá. Mnohé štúdie ukázali, že početnosť a druhová rozmanitosť opel'ovačov, ako aj intenzita opel'ovania klesá so vzdialenosťou ekosystémov od prírodných alebo prírode blízkych biotopov (Garibaldi et al., 2011, Ricketts, 2008 et al.), keďže sú existenčne závislé do značnej miery od možností biotopov pre hniezdenie a zdrojov kvetov, ktoré sa nedajú nájsť medzi ornou pôdou. Ochrana opel'ovačov by sa nemala obmedzovať len na chov zdomácnených včiel, ale aj na opatrenia na podporu voľne žijúcich druhov hmyzu, čo si vyžaduje udržiavanie a obnovu rôznych krajinných prvkov (napr. prirodzené trávne porasty, okraje polí) a zvýšenie diverzity krajiny.

V chove včiel je potrebné uplatniť nasledovné opatrenia:

- Využiť systémové opatrenia pri sledovaní pohybu včelstiev, matiek,
- Zabezpečiť mapovania nebezpečných ochorení včiel a monitorovanie chemickej ochrany rastlín,
- Aplikovať výskum v oblasti chovu včiel a monitoring včelej pastvy, vplyv opel'ovania na zvyšovanie úrod poľnohospodárskych plodín, mapovanie nebezpečných ochorení včiel, výskum na zmeny klímy,
- Skúmať dopad zmeny znáškových zdrojov na zdravotný stav včelstiev
- Nastaviť legislatívne opatrenia tak, aby chov včelstiev realizovali odborne zdatní včelári s cieľom zabezpečiť podporu chovu včiel bez negatívneho dopadu na život ľudí a kvalitu samotných včelstiev

Všeobecne pre podporu opel'ovačov je potrebné:

- Pripraviť a implementovať národnú stratégiu na podporu opel'ovačov, ktorá by mala obsahovať nové prístupy (vrátane podpory masívnej integrácie neproduktívnych pestrých biotopov do poľnohospodárskych systémov) a podpory na zlepšenie podmienok včelej pastvy, ako aj nové partnerstvá na ochranu všetkých dôležitých opel'ovačov,
- Zahnúť „opel'ovanie“ do SPP ako jeden z indikátorov ekosystémových služieb pre environmentálne hodnotenie vplyvu poľnohospodárstva, t. j. indikátor pri monitorovaní a hodnotení SPP.

8.5 Komplexné pozemkové úpravy

Komplexné pozemkové úpravy sú najúčinnější nástroj na racionálne usporiadanie vlastníckych a užívacích pomerov ako aj súvisiacich iných vecných práv k nehnuteľnostiam v riešenom území (obvode pozemkových úprav) so zreteľom na potreby moderného poľnohospodárstva, lesníctva, turizmu, územného plánovania, výstavby, dopravy, ochrany životného prostredia a i. pri súčasnom rešpektovaní vlastníckych a iných práv. KPÚ so sebou prinášajú do riešeného územia realizáciu celého súboru opatrení technického, biologického, ekologického, ekonomického a právneho charakteru za uvedeným účelom ako je účelné usporiadanie krajinných prvkov, historických prvkov, biokoridorov, tvaru a veľkosti pozemkov. Sú teda nevyhnutným predpokladom budovania spoločných zariadení a opatrení (SZO), ktoré tvoria cestné komunikácie, protierózne opatrenia, opatrenia na ochranu životného prostredia, vodohospodárske opatrenia a ďalšie spoločné zariadenia a opatrenia, ako aj dôležitým predpokladom pre širšie uplatňovanie drevín v agrolesníckych poľnohospodárskych systémoch.

Nové usporiadanie pozemkov nie je v súčasnosti možné realizovať bez zásahu do vlastníckych práv. Legitímne očakávania dotknutých subjektov vyplývajúce z už uzavretých nájomných zmlúv sa budú riešiť v legislatívnom procese pripravovanej novely zákona č. 504/2003 Z. z., resp. pripravovaného návrhu nového zákona o nájme poľnohospodárskeho pozemku.

Spustenie a systematická realizácia pozemkových úprav na celom území SR si bude vyžadovať nasledovné opatrenia:

- Optimálne zadefinovať kritériá pre výber katastrálnych území na uskutočnenie KPÚ ako aj pre výber konkrétnych SZO na ich realizáciu pri zohľadnení čo najefektívnejšieho vynakladania zdrojov; navrhuje sa s preventívnych dôvodov uprednostniť katastre ohrozené častými živelnými pohromami ako aj územia, na ktorých dochádza k častým sporom o užívanie pôdy (viacnásobné deklarácie a i.)
- Vhodne zadefinovať podmienky a postup verejného obstarávania v súlade so zákonom o verejnom obstarávaní, v záujme racionálneho skrátenia trvania celého procesu a efektívneho čerpania poskytnutých finančných prostriedkov
- Skrátiť, zjednodušiť a odbyrokratizovať proces vypisovania výziev na poskytnutie pomoci, podávanie a vyhodnocovanie žiadostí o jej poskytnutie na účely zhotovenia projektov PÚ, realizácie SZO ako aj proces schvaľovania a povoľovania SZO v čase ich realizácie
- Nastavenie finančného zabezpečenia a odborných kapacít pre realizáciu projektov pozemkových úprav
- Nastavenie finančného zabezpečenia realizácie SZO a následne aj ich údržby, pričom žiadateľom o finančnú pomoc a následným stavebníkom SZO by mala byť primárne miestna územná samospráva, teda obec a sekundárne (doplnkovo) aj súkromný sektor
- Vybudovanie odborných kapacít pre výkon činností dozoru výstavby SZO a ich následnú údržbu.

8.6 Zhrnutie k oblasti starostlivosti o životné prostredie a klímu

Opatrenia obsiahnuté v tejto kapitole sú širokospektrálne a zasahujú do rôznych oblastí. Príspevok realizácie opatrení na plnenie cieľov strategických dokumentov je uvedený v Prílohe č.2 (Tabuľka 1. - Špecifikácia cieľov podľa oblastí a ich prínos pre napĺňanie cieľov strategických dokumentov).

Väzba opatrení na jednotlivé ciele a ich zaradenie do uvedených oblastí sa nachádza v Prílohe č. 2 (Tabuľka 2. Súhrn opatrení podľa jednotlivých tém).

Všetky opatrenia sa dajú zhrnúť do troch okruhov:

1. Zber informácií a monitoring,
2. Využitie poznatkov vedy a výskumu v praxi, modelovanie a analytické činnosti,
3. Legislatívne opatrenia a zapracovanie konkrétnych opatrení do vykonávacích predpisov.

8.7. Návrh kľúčových opatrení pre rozvoj oblasti do r. 2023

1. Vytvoriť podmienky na digitalizáciu, zdieľanie a manažment dát v rezorte pôdohospodárstva a navrhnuť optimalizáciu správy a procesov, orientované na komplexné služby zamerané na poskytovanie relevantných, aktuálnych a hodnoverných informácií v agrorezorte, zabezpečiť prepojenie databáz, registrov a ostatných zdrojových súborov pre zefektívnenie práce s dátami a ich verifikácie.
2. Zabezpečiť realizáciu monitoringu kľúčových parametrov, tak aby výsledky monitoringu reflektovali potreby novej SPP a požiadaviek vyplývajúcich z iných strategických dokumentov, hlavne v oblasti životného prostredia.
3. Odstrániť legislatívne rozpory v oblasti ochrany prírody, lesného hospodárstva, poľnohospodárstva a zosúladiť ich pre nastavenie integrovaného manažmentu krajiny rešpektujúc jednotnú politiku adaptácie na zmenu klímy.
4. Nastaviť legislatívne podmienky pre zavedenie a podporu agrolesníckych systémov,
5. V rámci prípravy novej SPP zapracovať opatrenia pre zlepšenie systémov hospodárenia na pôde, s cieľom podporiť ochranu pôdy, vody a biodiverzity do enviroschém a ekoschém.
6. Vypracovať a realizovať koncepciu závlahového hospodárstva a manažmentu vody v poľnohospodárskej krajine v nadväznosti na potreby sektora a zmenu klímy.
7. Vypracovať stratégiu šľachtenia a podpory genetických zdrojov v SR v nadväznosti na zmenu klímy a zabezpečiť uchovávanie genetických zdrojov vo výžive a v poľnohospodárstve s cieľom ich zachovania a rozvoj genomickej a fenotypovej charakterizácie, pokiaľ možno orientovanej na zistenie a hodnotenie dôležitých črt spojených o. i. s produktivitou, odolnosťou, zdravým, blahobytom, využitím zdrojov a kvalitou produktov.
8. Nastaviť finančné zabezpečenie a zabezpečiť odborné kapacity pre systematickú realizáciu projektov pozemkových úprav spolu s realizáciou SZO a následne aj ich údržby.

8.8. Kvantifikácia nákladov na vybrané opatrenia s cieľom ich rozvoja

Tabuľka 27. Obnova a modernizácia závlahových systémov a zadržiavanie vody v krajine.

Názov	Relevantné časové obdobie	Cieľ	Odhadované náklady (miliónov EUR)	Predpoklad na financovanie z SP SPP 2023-2027 (miliónov EUR)
Obnova a modernizácia závlahových systémov s dôrazom na zníženie spotreby vody a energetickej náročnosti	2021-26	50.000 ha	90	47
Rekonštrukcia zameraná na zmenu funkčnosti melioračných kanálov so zariadeniami na reguláciu odtoku so zadržiavaným vody v krajine	2021-26	800 km	32,244	
Spolu			122,244	47

Údaje o odhadovaných nákladoch a časovom období pochádzajú z prepočtov pre Plán obnovy a odolnosti a konzultácie s Hydromeliorácie, š.p.

Údaje o predpokladanom financovaní vychádzajú z Aktualizovanej intervenčnej stratégie Strategického plánu SPP 2023 – 2027 - II. pilier - Investície - Závlahy + vodozádržné opatrenia)

Tabuľka 28. Zmiernenie dopadov zmeny klímy na krajinu využitím inštitútu pozemkových úprav.

Názov	Relevantné časové obdobie	Cieľ	Odhadované náklady (miliónov EUR)	Predpoklad na financovanie z SP SPP 2023-2027 (miliónov EUR)
Príprava a projektovanie prvkov zelenej architektúry v krajine na pozemkoch vlastnícky zadefinovaných do vlastníctva štátu alebo obcí	2021-26	do roku 2024 počet začatých projektov pozemkových úprav v 570 katastrálnych územiach SR	144,1	100
Budovanie vybraných prvkov zelenej architektúry v krajine vo vybraných katastrálnych územiach vrátane ich porealizačnej starostlivosti a údržby	2021-26	do roku 2026 vybudovanie vybraných prvkov zelenomodrej infraštruktúry v 200 katastrálnych územiach SR.	221,2	
Inštitucionálne zabezpečenie prípravy, projektovania, budovania a udržiavania prvkov zelenej architektúry	2021-26	do 2022: zabezpečenie kvalifikovaného personálneho obsadenia a zodpovedajúceho technického vybavenia štátnej správy, ktorá riadi procesy pozemkových úprav v SR	20,0	
Spolu			385,3	100

Údaje o odhadovaných nákladoch a časovom období pochádzajú z prepočtov pre Plán obnovy a odolnosti.

Údaje o predpokladanom financovaní vychádzajú z Aktualizovanej intervenčnej stratégie Strategického plánu SPP 2023 – 2027 – II. pilier – Investície – Komplexné pozemkové úpravy a SZO.

Tabuľka 29. Podpora zadržiavania vody v lesoch s cieľom ich adaptácie na zmenu klímy.

Názov	Relevantné časové obdobie	Cieľ	Odhadované náklady (miliónov EUR)	Predpoklad na financovanie z SP SPP 2023-2027 (miliónov EUR)
Rekultivácia nepoužívaných ciest	2021-35	5000 km	10	25 (Cesty PBHL)
Objekty na zadržiavanie vody (zo zeme)	2021-35	900 000	27	7
Objekty na zadržiavanie vody (z dreva)	2021-35	400 000	48	
Objekty na zadržiavanie vody (z kovu)	2021-35	100 000	35	
Renovácia existujúcich vodných nádrží	2021-35	350	7	
Výstavba nových vodných nádrží	2021-35	350	22,75	
Spolu			149,75	7

Údaje o odhadovaných nákladoch a časovom období pochádzajú z prepočtov pre Plán obnovy a odolnosti a konzultácie s NLC

Údaje o predpokladanom financovaní vychádzajú z Aktualizovanej intervenčnej stratégie Strategického plánu SPP 2023 – 2027 - .pilier – Investície – Vodozádržné funkcie lesa

Tabuľka 30. Opatrenia pre zlepšenie systémov hospodárenia na pôde, s cieľom podporiť ochranu pôdy, vody a biodiverzity plánované do enviroschému a ekoschému v rámci pripravovanej SPP - enviroschémy.

Enviroschémy	Relevantné časové obdobie	Predpoklad na financovanie z SP SPP 2023-2027 (EUR)
Agrolesnícke systémy	2023-27	1 500 000,00
Vetrolamy + stromoradia	2023-27	5 370 000,00
Zalesňovanie pp	2023-27	1 360 000,00
Ekologické poľnohospodárstvo	2023-27	177 000 000,00
Precízne hnojenie OP	2023-27	25 000 000,00
Obmedzenie používania pesticídov na OP	2023-27	1 000 000,00
IP zelenina, zemiaky	2023-27	31 000 000,00
IP ovocné sady	2023-27	19 000 000,00
IP vinohrady	2023-27	28 000 000,00
Zatrávňovanie OP	2023-27	1 000 000,00
Biotopy vtákov na OP	2023-27	20 000 000,00
Biotopy vtákov na TTP	2023-27	11 000 000,00
Biotopy TTP	2023-27	101 000 000,00
Ochrana dropa na OP	2023-27	2 000 000,00
Ochrana sysľa	2023-27	1 000 000,00
Ohrozené druhy	2023-27	6 000 000,00
Lesoenvironment	2023-27	15 000 000,00
Obmedzenie CMR POR	2023-27	1 250 000,00
Životné podmienky zvierat	2023-27	130 000 000,00
Spolu		577 480 000,00

Údaje o predpokladanom financovaní vychádzajú z Aktualizovanej intervenčnej stratégie Strategického plánu SPP 2023 – 2027

Tabuľka 31. Opatrenia pre zlepšenie systémov hospodárenia na pôde, s cieľom podporiť ochranu pôdy, vody a biodiverzity plánované do enviroschém a ekoschém v rámci pripravovanej SPP – eko schémy.

Režimy v záujme klímy a životného prostredia (eko-schémy)	Relevantné časové obdobie	Predpoklad na financovanie z SP SPP 2023-2027 (EUR)
Medziplodiny	2023-27	20 000 000,00
Nadštandardné obhospodarovanie plodín	2023-27	15 000 000,00
Zlepšenie kvality pôdy	2023-27	25 000 000,00
Diverzifikácia plodín a ochranný pás	2023-27	90 000 000,00
Ochranné plochy pre opeľovače	2023-27	15 000 000,00
Ochranné pasy popri lese	2023-27	6 000 000,00
Extenzívne pasenie	2023-27	127 000 000,00
Šetrné obhospodarovanie TTP	2023-27	45 000 000,00
Životné podmienky zvierat	2023-27	170 000 000,00
Spolu		513 000 000,00

Údaje o predpokladanom financovaní vychádzajú z Aktualizovanej intervenčnej stratégie Strategického plánu SPP 2023 – 2027

9. Posilnenie sociálno-ekonomickej štruktúry, uspokojenie spoločenských požiadaviek a identifikácia potenciálu rozvoja vidieckych oblastí

9.1 Súčasné sociálno-demografické problémy vidieka

Fundamentálnym problémom slovenského vidieka je jeho znížená konkurencieschopnosť v porovnaní s urbanizovanými priestormi. Pre dlhodobú konkurencieschopnosť vidieka je nevyhnutné vyrovnať sa s demografickými zmenami ako je celkové starnutie obyvateľstva, nízka natalita a migračná rigidita. Migrácia bola sprevádzaná prvkami selektívnosti, pretože odchádzala prevažne mladá generácia s vyššími kvalitatívnymi charakteristikami. Migrácia z vidieka do miest znamenala zároveň sociálnu mobilitu, migrujúci menili nielen miesto svojho bývania, ale spravidla aj svoj profesionálny a sociálny status. Vidiek je oproti mestu charakteristický i vyššou multietnicitou (silné zastúpenie občanov Slovenskej republiky maďarskej národnosti v južnom a juhovýchodnom páse, s koncentraciami rómskeho etnika, zastúpenie ukrajinského a rusínskeho etnika v severovýchodných a východných častiach pohraničia, vrátane rómskeho zastúpenia) a vyšším zastúpením zdravotne znevýhodnených skupín obyvateľstva ².

V ostatnej dobe je badateľný úbytok obyvateľstva v najmenších vidieckych sídlach a veľkých mestských sídlach (vplyv suburbanizácie) a rastie podiel obyvateľstva vo väčších vidieckych sídlach a v malých mestách. Proces sociálnej diferenciacie vidieka sa tak výrazne diferencuje podľa veľkosti sídiel. V najmenších vidieckych sídlach sa zhoršuje sociálny potenciál vidieckej populácie, vo väčších vidieckych sídlach sa začínajú objavovať diferencované náznaky pozitívnych zmien. Existujú tu aj lokálne náznaky smerujúce k oživeniu istej časti vidieka, k jeho posunu do inej sociálno-ekonomickej roviny (väčšie, infraštruktúrne vybavené vidiecke obce, sídla v suburbanizačných zónach, atď.).

V súčasnosti zhoršujúca sa veková štruktúra a klesajúci počet obyvateľov na vidieku oslabujú sociálny kapitál vidieka, najmä malých sídiel. Tento kapitál je dôležitý pre revitalizáciu a udržateľnosť vidieckych sídiel. Napríklad v rámci seniorskej populácie bol najvyšší podiel 85 ročných a starších v obciach do 500 obyvateľov (rok 2019). Mestá všeobecne vykazujú nižšiu úmrtnosť ako vidiek. Sú tu sústredené dôležité zdravotnícke zariadenia, ktoré efektívnejšie dokážu pomôcť pri liečení chorôb. Ďalej svojou blízkosťou poskytujú priestor pre realizáciu preventívnych programov na znižovanie úmrtnosti. Problémom je tiež sociálna izolácia seniorov na vidieku.

Z hľadiska veľkostnej štruktúry je stále významný podiel malých obcí (do 500 obyvateľov), ktorý tvorí 39,5 % z celkového počtu sídiel v SR. Rozdrobenosť sídelnej štruktúry so sebou prináša rad problémov vo výkone správy, ale aj pri riešení rozvojových otázok obcí. Strata atraktivity vidieckeho priestoru spolu so starnutím vidieckej populácie a s čiastočným vyludňovaním spôsobuje to, že sa znižuje potenciál pre investovanie do vidieckej infraštruktúry.

---

² V Slovenskej republike existuje jeden z najväčších rozdielov medzi krajinami EÚ v ponuke lekárov v mestských a vidieckych oblastiach. Zatiaľ čo počet lekárov v hlavnom meste Bratislava je vysoký, so 6,8 lekármi na 1 000 obyvateľov, v iných regiónoch je to 2,6 až 3,3 lekára na 1 000 obyvateľov (obrázok č. 12). V každom regióne okrem toho existujú veľké odchýlky v dostupnosti špecialistov a všeobecných lekárov. V znevýhodnených oblastiach je zvyčajne menej lekárov a ďalších zdravotníckych pracovníkov, a to najmä v oblastiach s veľkým počtom rómskeho obyvateľstva, ktoré trpí horším zdravotným stavom a obmedzenejším prístupom k starostlivosti. Zlý zdravotný stav sociálne znevýhodnených skupín prispieva k ich sociálnemu vylúčeniu v iných oblastiach, pretože znižuje šance uspieť vo vzdelávaní či na trhu práce. (OECD/European Observatory on Health Systems and Policies (2017), Slovensko: Zdravotný Profil Krajiny 2017, State of Health in the EU, OECD Publishing, Paris/European Observatory on Health Systems and Policies, Brussels. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264285408-sk>)

Budúce analýzy by sa mali orientovať na sledovanie štrukturálnych zmien vidieka. Jednou z týchto oblastí je diferenciácia vidieka a postupné zvyšovanie rozdielov medzi vidiekom prímestským (suburbanizačným) a periférnym nielen z hľadiska demografického a ekonomického vývoja, ale i ako dve rozdielne kategórie s odlišnou identitou a iným životným štýlom.

Ekonomická základňa vidieckych obcí je neustále oslabovaná silným „efektom nasávania“ centrálnych miest. Celkový pozitívny vývoj ekonomiky SR sa priestorovo koncentruje najmä do vyspelých regiónov a v rámci nich najmä do mestských sídiel, kde sa vytvára väčšina pracovných miest. Väčšina pracovného potenciálu vidieka denne odchádza za prácou do centrálnych miest, pričom v nich využíva aj služby. To naďalej znižuje rozvojový potenciál vidieckych obcí, pretože dochádza k zániku týchto služieb vo vidieckych obciach.

Navrhované opatrenia:

1. Vytvárať podmienky na znižovanie rozdielov medzi vidiekom prímestským a periférnym nielen z hľadiska demografického a ekonomického vývoja, ale aj približovania životného štýlu.
2. Vytvárať podmienky pre starších a osamelých ľudí na vidieku, aby neboli nútení opúšťať svoje domy a sťahovať sa do DSS, ktoré sa nachádzajú v centrálnych mestách.

9.2 Starnúca poľnohospodárska populácia

Poľnohospodárstvo patrí medzi odvetvia národného hospodárstva, kde dlhodobo dochádza k zhoršovaniu vekovej štruktúry pracujúcich. V roku 2019 priemerný vek pracujúcich v poľnohospodárstve dosiahol 44,7 rokov. (Priemerný vek pracujúcich za celé národné hospodárstvo dosiahol 42,1 rokov).

Charakteristickým znakom poľnohospodárskeho sektora na Slovensku, ako aj v celej EÚ je starnúca populácia zamestnancov a manažérov (zodpovedných za celú farmu). Pre neistotu podnikania v poľnohospodárstve je toto odvetvie pre mladú populáciu neatraktívne. V roku 2016 hospodáril v poľnohospodárskej prvovýrobe na Slovensku celkom 25 658 fariem, z ktorých 47 % malo manažérov vo vekovej skupine 55 a viac rokov. Vzhľadom na zvyšujúce sa nároky na orientáciu v podnikateľskej sfére, ako aj generačnú výmenu manažérov v rodinných farmách je tento podiel veľmi vysoký. V ostatnom hodnotenom roku viedlo poľnohospodárske farmy iba 11 % mladých poľnohospodárov a na 100 manažérov vo veku 55 a viac rokov pripadalo iba 24 mladých manažérov, ktorí ešte nedosiahli vek 35 rokov.

Po roku 1989 absentoval prísun mladej generácie a dochádzalo k zvyšovaniu podielu vyšších vekových kategórií zamestnancov. Permanentný pokles priemernej vekovej štruktúry, ku ktorému dochádzalo v 70. a 80. rokoch sa zastavil a od 90. rokov minulého storočia sa začína priemerný vek zvyšovať a poľnohospodárska populácia výrazne starne.

Dlhodobá absencia prísunu mladších pracovníkov do poľnohospodárstva zvýraznila proces starnutia poľnohospodárskej populácie. Dôvodom vyššieho veku pracovníkov v odvetví poľnohospodárstva je nielen pokračujúci útlm živočíšnej výroby, špeciálnej rastlinnej výroby, ale aj nižšie mzdové ohodnotenie vykonanej práce a nízky sociálny status zamestnanca v poľnohospodárstve. V krajinách EÚ je už dlhodobo vidieť, že ľudia z poľnohospodárstva odchádzajú. Silný trend odchodu od poľnohospodárstva a hľadanie vyššej kvality života je všeobecný. Po roku 1989 sa na vidieku už stabilizovali značne diferencované skupiny fyzických osôb hospodáriacich na pôde. Postupne sa vykryštalizovali do dvoch hlavných typových štruktúr a to na farmy registrovaných fyzických osôb a farmy neregistrovaných fyzických osôb.

Podiel obhospodarovanej poľnohospodárskej pôdy fyzických osôb (registrovaných i neregistrovaných) tvoril v roku 2016 19,4 % z celkovej výmery všetkých fariem. Z hľadiska trhovej produkcie je najvýznamnejšia prvá skupina fariem registrovaných fyzických osôb. Najčastejšie ide o skupinu roľníkov s ďalšími doplnkovými príjmami, v niektorých prípadoch ide i o silné podnikateľské subjekty.

Farmy rodinného typu predstavujú otvorený systém predávania svojich produktov zákazníkom zväčša v miestnej komunite. Predaj je hlavným zdrojom ich príjmu. Väčšina malých slovenských farmárov predstavuje menšie hospodárstva, ktoré majú dôležitý význam v osídlení vidieka, no ich produkčný význam pre trhové účely je podľa všeobecného ekonomického názoru menej významný. Z hľadiska ekonomickej veľkosti fariem je pre malých farmárov komplikované konkurovať veľkým farmám. Ich význam však nespočíva len v produkčno - ekonomickej oblasti. V oveľa väčšej miere je potrebné vyzdvihovať ich sociálnu, environmentálnu či krajinotvornú úlohu. Prispievajú k tvorbe miestnej identity, presadzujú sa i v lokálnych a regionálnych trhoch. Okrem toho prispievajú k regionálnemu samozásobiteľstvu, obnove remesiel, zručností a ľudových tradícií, sú vhodné ako zázemie pre poskytovanie sociálnych služieb a vzdelávania a takisto sú dôležitým faktorom rozvoja turizmu. Podľa Prognózy a vízie vývoja slovenského poľnohospodárstva, potravinárstva, lesníctva a vidieka (2008) je limitujúcim faktorom pre širší prienik rodinných fariem západoeurópskeho typu sídelná konfigurácia slovenského vidieka. Na rozdiel od charakteristických rodinných fariem v EÚ-15 (farma, rodinné sídlo a hospodárske budovy obklopené obhospodarovanou výmerou) sa v posledných desaťročiach na slovenskom vidieku stabilizoval typ celistvých obcí s minimálnymi resp. žiadnymi možnosťami dostavby podnikateľských priestorov (výnimkou sú malo parcelové ovocné či zeleninové záhrady)“.

Realizáciou Programu rozvoja vidieka SR 2014 -2020 sa začala uplatňovať podpora generačnej obmeny v poľnohospodárstve. Táto podpora mladých farmárov sa realizuje najmä prostredníctvom opatrenia 6.1 (Pomoc na začatie podnikateľskej činnosti pre mladých poľnohospodárov). Hlavným cieľom je predovšetkým podporiť diverzitu štruktúry poľnohospodárskych podnikov, zvýšiť životaschopnosť malých, mladých a rodinných farmárov a zvýšiť a podporiť ich integráciu do potravinovej vertikály. Poľnohospodárska platobná agentúra v rámci tohto opatrenia obdržala 2 029 žiadostí (žiadaný príspevok činil 101,45 mil. Eur). Schválených bolo 486 žiadostí, ukončených bolo 5 projektov (stav k 31.12. 2019). Navrhovaný cieľ tohto opatrenia je podporiť 960 mladých farmárov.

Poľnohospodári potrebujú do výroby nových mladých ľudí, ktorí budú obsluhovať moderné poľnohospodárske a potravinárske stroje, na poliach budú pracovať s presným GPS navigačným systémom, apod. Doba inovácie, nových technológií, modernizácie výroby, technologizácie, robotizácie, internetového pripojenia a využívania dát výrazne pokročila a ovplyvnila aj toto odvetvie. Nové technológie a proces automatizácie si vyžadujú zamestnancov s vyššou úrovňou a širším profilom vzdelania, t. j. univerzálnejších a flexibilnejších. Aké sú možnosti zastavenia kontinuálneho poklesu agrárnej zamestnanosti? V zásade ide o tri možné riešenia:

Prvá cesta vychádza z hľadania voľných pracovných síl prostredníctvom úradov práce. Druhou cestou ako naplniť voľné pracovné miesta, môže byť zamestnávanie cudzincov, najmä pracovníkov z tretích krajín. Tretia cesta riešenia zamestnanosti v poľnohospodárstve sa orientuje na absolventov poľnohospodárskych škôl a učilíšť. Nádejný je rozbiehajúci sa systém duálneho vzdelávania. Nemusí ísť nutne o uchádzačov o zamestnanie evidovaných úradom práce, ale o skupiny obyvateľstva, ktoré vykonávajú sezónnu prácu, dochádzajú za prácou, sú dobrovoľne nezamestnaní a podobne. Uvedené riešenia sa týkajú predovšetkým zamestnancov, situácia u samostatne zárobkových osôb je odlišná.

Rezort pôdohospodárstva by mal vypracovať komplexný systém podpory mladých ľudí prostredníctvom ekonomických stimulov, benefitov a sociálnych opatrení, ktoré by dopĺňala investičná podpora do infraštruktúry vidieka, ktorej cieľom je zvýšenie kvality života na vidieku. Mladí poľnohospodári často prichádzajú s novými zručnosťami a vedomosťami, a zdá sa, že by s nimi mohli byť veľmi úspešní. Napríklad malé a stredné podniky by mohli zohrávať väčšiu úlohu v zásobovaní domácností. Je proti záujmom potravinovej bezpečnosti rozdeľovať podnikateľské subjekty na malé a veľké a stavať ich proti sebe. Vzhľadom k silne globalizovanej agrárnej ekonomike je súčasná kríza spojená s Covid – 19 a následných karanténnych opatrení ideálnou príležitosťou k posilneniu lokálnej ekonomiky (zvýšenie výroby a spotreby lokálnych produktov a služieb). Existuje tu značný priestor na podporu produkcie domácich potravín a producentov. Práve mladí farmári a rodinné farmy v tejto oblasti majú značný rozvojový potenciál a sú i jednou z najväčších výziev EÚ.

Na Slovensku sa postupne formujú skupiny mladých ale i starších inovatívnych farmárov a producentov potravín s cítením spoločenskej zodpovednosti, ktorí predstavujú potenciál pre rozvoj sociálnej ekonomiky (sociálneho poľnohospodárstva a záhradníctva). Jedná sa najmä o malé a stredné hospodárstva a podniky s vysokým podielom ručnej práce. Sociálne poľnohospodárstvo prináša na jednej strane efekt sociálnej inklúzie a pracovnej integrácie rôzne znevýhodnených osôb žijúcich na vidieku, na druhej strane efekt v podobe lokálnej produkcie potravín (ale aj iné – pracovná terapia, vzdelávanie a podobne). Tieto subjekty však potrebujú štartovaciu investičnú podporu a kompenzáciu miezd znevýhodnených zamestnancov alebo tútorov a asistentov (kombinácia podpory zo strany MPSVaR SR a MPRV SR).

Navrhované opatrenia

1. Vypracovať návrh podporných stimulov novo vznikajúcej sociálnej skupiny mladých farmárov spojenej s rozvojom vidieka a tým i vytvorenie komplexného sociálno-ekonomického návrhu statusu rodinných fariem predovšetkým z hľadiska ľudského faktora a vytvorenie priaznivého a motivačného inštitucionálneho prostredia pre mladých, začínajúcich a rodinných farmárov. Je potrebné na národnej úrovni stanoviť implementačné ciele tejto socioprofesnej skupiny a predovšetkým tieto ciele realizovať.

Pri definícii štatútu rodinnej farmy navrhujeme sa zamerať a riešiť:

- Zavedenie možnosti časovo obmedzených daňových úľav pri začiatku podnikania,
- Legislatívne vyriešiť zamestnávanie rodinných príslušníkov, definovať, čo to je rodinný podnik, rodinná farma,
- Využiť tento typ fariem pri realizácii tzv. krátkych reťazcov, lokálnych a regionálnych potravín vo verejných inštitúciách, pri rešpektovaní európskych pravidiel v tejto oblasti
- Legislatívne riešiť problém nerovnomerného rozloženia práce a sezónne výkyvy potreby práce
- Legislatívne upraviť sociálne zabezpečenie farmára a jeho vypomáhajúcich rodinných príslušníkov, a to aj u pluriaktívnych fariem, part-time fariem, atď.

2. Podporovať špecifické investície zamerané na rozvoj malých fariem vrátane spolupráce malých fariem pri spoločnom marketingu výrobkov a spoločnom nákupe vstupov. Ďalej podporovať projekty zapojenia malých fariem do potravinovej vertikály najmä v špecializovaných produktoch.

3. Realizovať zjednodušenie a zníženie administratívneho zaťaženia pre podnikateľov, pre malé a stredné podniky vytvoriť programy pre uľahčenie prístupu ku kapitálu pre začínajúcich podnikateľov.

4. Vytvárať nové pracovné príležitosti pre mladého farmára a jeho rodinu, prípadne pre zamestnancov pri starostlivosti o turistov.

5. Podporiť tvorbu „štátnych hospodárskych dvorov“, na ktorých by mladí poľnohospodári mali možnosť získať vedomosti, praktické skúsenosti priamo z poľnohospodárskej prvovýroby.

9.3 Predpoklady vývoja agrárnej zamestnanosti

Podľa Revízie výdavkov na pôdohospodárstvo a rozvoj vidieka, (MPRV SR, MF SR, priebežná správa, december 2018) „pracovalo na Slovensku v roku 2017 v poľnohospodárstve 48 tisíc zamestnancov, čo tvorí 1,9 % zo zamestnaných ľudí v celom hospodárstve. Podiel zamestnaných žien bol na úrovni 26 % (v porovnaní s 45 % pre celé hospodárstvo). Kým v roku 1995 bola miera zamestnanosti v poľnohospodárstve na Slovensku nad úrovňou EÚ, v súčasnosti je podstatne nižšia ako je priemer EÚ. Miera zamestnanosti v poľnohospodárstve sa SR znižuje najrýchlejšie spomedzi krajín EÚ. Pokles zamestnanosti v poľnohospodárstve na celkovej zamestnanosti v ekonomike od roku 1995 dosiahol v SR 69%, kým v EÚ 28 to bolo 49%.

Programové dokumenty zaoberajúce sa rozvojom vidieka sú väčšinou založené na stratégii oslabovania závislosti vidieckeho obyvateľstva na príjmoch z primárnej ekonomickej aktivity smerom ku zamestnanosti v sektore služieb. Stále viac rastie divergencia medzi vidieckym a poľnohospodárskym. Tieto dve slová sú stále menej synonymické. Znižovanie zamestnanosti v poľnohospodárstve je sprievodným javom štrukturálnej transformácie ekonomiky, kde sú výrobné faktory paralelne presmerované do oblastí s vyššou produkciou pridanej hodnoty. Úspešné zvládnutia týchto zmien je často spojené s diverzifikáciou poľnohospodárskych aktivít, ktoré sa prejavujú v získavaní doplnkových príjmov pre poľnohospodárstvo.

Tento trend je v súčasnosti ťažké zastaviť. Čiastočne sa dá ovplyvniť tým, že poľnohospodárske podniky budú diverzifikovať svoje aktivity smerom k odvetviám s vyššou pridanou hodnotou. Dosiahnu tým vyššiu produktivitu a teda aj vyššie mzdy, čo zatriktívni prácu v poľnohospodárstve, zvýši zamestnanosť aj spoločenský status poľnohospodára. Ak sa tento koncept nepodari implementovať v praxi, závislosť vidieckych obcí od miest sa bude prehĺbovať a z vidieckych obcí sa čím ďalej tým viac budú stávať nocľahárne. Poľnohospodárstvo sa aj naďalej bude odcudzovať vidieku, bude odčerpávať jeho zdroje, ktoré nebude späťne transformovať do rastu kvality života na vidieku. Vidieku chýba osвета, schopnosť prijať zmeny a pochopiť modernosť našej doby nie je pripravený na digitalizáciu. Slabý sociálny a ekonomický rozvoj vidieka nie je iba dôsledok nedostatočne rozvinutej ekonomickej infraštruktúry a reštrukturalizácie poľnohospodárstva, ale aj dôsledok klesajúcej úrovne ľudského kapitálu. Je dôležité podporovať osvetu, najmä školiace a poradenské aktivity.

Novou realitou na trhu práce v agrárnom sektore je nedostatok kvalifikovanej pracovnej sily. Miera nasýtenia výrobného procesu pracovnou silou je však v jednotlivých sektoroch ekonomiky rôzna. Závisí od miery vybavenia odvetvia technikou a technológiou, mierou ich aplikácie, ako aj náročnosťou výrobného procesu, či rozvojovými trendmi odvetvia. Miera zavádzania nových technológií v poľnohospodárstve však stále nedosahuje očakávanú úroveň a v rámci podnikateľskej štruktúry je nerovnomerne rozložená. K priaznivým efektom poklesu pracovných síl patrí rast produktivity práce a znižovanie pracovných nákladov. K negatívnym dopadom patrí rast nezamestnanosti a ťažkosti pri rekvalifikácii poľnohospodárov na iné pracovné zaradenie.

Trh práce sa dnes mení, pracovné pozície rýchlo vznikajú a zanikajú. Dnes môžeme pracovné pozície rozdeliť na zanikajúce, existujúce a novovznikajúce. Vzdelávací systém na Slovensku nedostatočne reflektuje zmeny na trhu práce a vysokoškolskí absolventi majú často iba obmedzenú skúsenosť s praxou, podmienenú zameraním ich študijného programu prípadne rozsahom absolvovanej praxe predpísanej príslušnými vzdelávacími štandardami. Ešte komplikovanejšia situácia je v oblasti celoživotného vzdelávania. Na pracoviskách je spolu niekoľko generácií, každá potrebuje v celoživotnom učení niečo iné a tiež niečo, čo by ich spájalo. Najmä stredná a staršia generácia sa potrebuje dovzdelávať v odborných a mäkkých zručnostiach a práci s modernými technológiami.

Celoživotné vzdelávanie je významným rozvojovým faktorom poľnohospodárstva aj vidieka. V podmienkach SR je nedostatočné a pre mnohých, najmä malých poľnohospodárov, hospodáriacich v odľahlejších regiónoch Slovenska nákladné z hľadiska času aj financií. Stredné poľnohospodárske školy by mali byť tie, ktoré sú schopné efektívne a pohotovo diseminovať najnovšie poznatky vedy a výskumu do praxe. V západnej Európe sa úspešne využíva koncept „vidieckych škôl“, ktoré slúžia ako centrá sprostredkujúce vzdelávanie pre obyvateľov vidieka na základe jeho konkrétnych potrieb a záujmov.

Budúce perspektívy agrárnej zamestnanosti budú predovšetkým závisieť na zvýšení produkčnej výkonnosti rezortu pôdohospodárstva, intenzite modernizácie odvetvia, skvalitňovaní ľudského kapitálu a v diverzifikovanom využívaní vnútorných rozvojových potenciálov vidieckej ekonomiky. Na druhej strane sa poľnohospodárstvo bude postupne zbavovať nekvalifikovanej pracovnej sily a bude potenciálne viac využívať sezónnych pracovníkov. Vzniknú nové pracovné miesta, ale tzv. part-time (práca na čiastočný úväzok), nie full-time (práca na plný úväzok). V poľnohospodárstve pracuje stále vysoký počet osôb s nízkym ľudským kapitálom (t. j. osôb s nižšou úrovňou kvalifikácie, starší manuálni zamestnanci s nízkym uplatnením na trhu práce, atď.), ktorí majú i nízku mzdu. Pracovné pozície budú postupne zaujímať mladší a kvalifikovaní zamestnanci s vyššou úrovňou ľudského kapitálu.

Tu sa stretávajú dva protichodné ekonomické efekty. Intenzifikácia a modernizácia poľnohospodárstva prináša pozitívne efekty prostredníctvom „ekonomiky z rozsahu“, ktorá zasa vyvoláva substitúciu práce kapitálom, rast koncentrácie poľnohospodárstva a znižovanie zamestnanosti. Na druhej strane diverzifikácia umožňuje dosahovať synergie a pozitívny efekt dosahovaním „ekonomiky obsahu“ (rast ziskovosti prostredníctvom koordinovanej výroby viacerých produktov). Podpora uplatňovania ekonomiky obsahu je vzhľadom na súčasný stav slovenského vidieka a poľnohospodárstva smerom, ktorý ho môže dostať na správnu cestu.

Agrárny sektor prispieva k sociálnej kohézii vidieka, najmä v regiónoch, v ktorých si zachoval optimálnu mieru zamestnanosti a akékoľvek negatívne trendy sa prejavujú nežiaducimi sociálno-ekonomickými dopadmi vo vidieckom priestore. Na druhej strane je však nutné zdôrazniť, že na teritoriálnej kohézii sa poľnohospodárstvo len spolupodieľa a nie je v tomto smere dominantným aktérom. Poľnohospodárstvo pomáha zabezpečovať udržanie osídlenia aj v odľahlých oblastiach mimo urbanizačných centier a poskytuje zamestnanie ľuďom, ktorí majú z objektívnych dôvodov zníženú priestorovú mobilitu. Môže tiež významnou mierou prispieť k zásobovaniu lokálnych trhov poľnohospodárskymi a potravinárskymi produktmi, prostredníctvom naplňovania sociálnych funkcií môže napomáhať riešiť problémy sociálnych služieb na vidieku, môže byť nositeľom inovácií. To, že sa poľnohospodárstvo stáva okrajovým odvetvím je spôsobené tým, že prevládajú priemyselné spôsoby organizácie odvetvia, ktoré sú uľahčované odcudzením vlastníctva a užívania pôdy.

Nedostatok kvalifikovanej pracovnej sily v agrárnom sektore sa už prejavuje na všetkých úrovniach. Zánik starých a nástup nových profesií je nezvratný. Pôjde o povolania s vysokou pridanou hodnotou a kreativitou. Robotizácia by mala v nasledujúcich rokoch meniť trh práce. Niektoré profesie síce zaniknú ale vzniknú nové a môže ich byť dokonca aj viac ako tých, ktoré skončia. Podnikateľské subjekty musí cielene podporovať zamestnancov pri rekvalifikácii a pri zlepšovaní ich zručností.

Budúci vývoj si vyžiada riešiť väčšiu flexibilitu zamestnávania osôb a zjednodušenie zamestnávania ľudských zdrojov pri príležitostných a sezónnych prácach. Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky pripravuje zmeny v oblasti zamestnávania sezónnych pracovníkov v poľnohospodárstve. Klasický zamestnanecký vzťah je v poľnohospodárstve s nerovnomerným rozdelením práce a sezónnymi výkyvmi potreby práce na ústupe a začínajú sa presadzovať iné flexibilné modely zamestnávania. V poľnohospodárstve bude zjavný proces polarizácie pracovných síl. Na jednej strane bude v tomto odvetví potreba jednoduchšej manuálnej práce sezónneho charakteru, ktorá nevyžaduje silný ľudský kapitál a na strane druhej inovácie a technologické zmeny budú vyžadovať vysoko kvalifikovanú pracovnú silu. Tento širokospektrálny diapazón si vyžaduje i špecifický prístup k reprodukcii pracovných síl v tomto sektore s jednoznačným dôrazom na sociálnu skupinu vysokokvalifikovaných odborníkov.

Navrhované opatrenia:

1. **Podporiť diverzifikáciu poľnohospodárskych podnikov** smerom k odvetviam s vyššou pridanou hodnotou.
2. **Podporiť duálne a celoživotné vzdelávanie**, ktoré je významným rozvojovým faktorom poľnohospodárstva aj vidieka.
3. **Posilniť sociálne funkcie poľnohospodárstva** v snahe napomôcť riešiť problémy sociálnych služieb na vidieku.
4. **Viac akcentovať podporu najmä takých školiacich a poradenských aktivít, ktoré povedú k rastu konkurencieschopnosti**, založenom na dlhodobých faktoroch (napr. transfer technológií, podpora inovácií, cielený rozvoj ľudských zdrojov). Dôležité je preto zamerať a smerovať podporu ľudských zdrojov vo vidieckych oblastiach tak, aby bola dobre cielená a v súlade s potrebami cieľových skupín.
5. **Vzdelávací systém na Slovensku nedostatočne reflektuje zmeny na trhu práce** a vysokoškolskí absolventi majú často iba malú alebo žiadnu skúsenosť s praxou. Ešte komplikovanejšia situácia je v oblasti celoživotného vzdelávania. Na pracoviskách je spolu niekoľko generácií, každá potrebuje v celoživotnom učení niečo iné a tiež niečo, čo by ich spájalo. Najmä stredná a staršia generácia sa potrebuje dovzdelávať v odborných a mäkkých zručnostiach a práci s modernými technológiami.
6. **Pripraviť zmenu legislatívy** v oblasti zamestnávania sezónnych pracovníkov v poľnohospodárstve.
7. **Pozitívne ovplyvňovať nazeranie spoločnosti** na poľnohospodárov, obyvateľov vidieka, vyzdvihnúť ich funkciu výroby potravín a zvyšovať tak potravinovú bezpečnosť z vlastných zdrojov. Postavenie ľudí pracujúcich v poľnohospodárskej výrobe je často považované za niečo menej cenné. Je potrebné mediálne zvyšovať spoločenskú prestíž práce v poľnohospodárstve.

9.4 Diverzifikácia smerom k nepoľnohospodárskym činnostiam

Podniková diverzifikačná aktivita obsahuje všetky poľnohospodárske a nepoľnohospodárske činnosti, ktoré sa uskutočňujú mimo poľnohospodárskych kľúčových aktivít. Sú to napríklad také aktivity ak je priamy predaj prostredníctvom vlastných obchodov, účasť na farmárskych trhoch, ktoré sa snaží priniesť vidiek až do centier miest, resp. predaj z dvora, poskytnutie špecifických služieb, ale aj nekonvenčné pridané hodnoty medzi ktoré patria potravinové štandardy a špecifické výrobné schémy (napr. organické poľnohospodárstvo, produkty s označením originality pôvodu, rastliny s vyššou hodnotou, produkty sociálnych fariem atď.).

Na Slovensku priemerná veľkosť fariem právnických osôb klesá a priemerná veľkosť samostatne hospodáriacich roľníkov rastie. Tento proces má výrazný vplyv i na sociálnu štruktúru vidieka. Diverzifikácia poľnohospodárskych aktivít, ktorá sa prejavuje v krajinách s modelom rodinnej farmy, ako takzvaná pluriaktivita, sa v podmienkach Slovenska s prevládajúcim typom hospodárenia vo farmách právnických osôb, prejavuje diverzifikáciou smerom k nepoľnohospodárskym aktivitám.

V západnej Európe súkromní roľníci za účelom zabezpečenia či zvýšenia svojich príjmov často hľadajú iné zárobkové aktivity buď priamo na farme alebo ich realizujú i mimo farmy. Tým sa stávajú tzv. pluriaktívnymi. Pluriaktivita sa týka len podnikov fyzických osôb a označuje kombináciu farmárčenia s realizáciou iných zárobkových činností. Farmár je pluriaktívny vtedy, keď realizuje nejakú zárobkovú činnosť mimo klasického farmárčenia.

Hlavným cieľom diverzifikácie je zlepšiť ekonomické príležitosti a životné podmienky vidieckeho obyvateľstva a tak zabezpečiť jeho stabilizáciu vo vidieckych oblastiach. Diverzifikácia smerom k nepoľnohospodárskym činnostiam je i významným faktorom tvorby nových pracovných miest. Podporuje rozvoj nových foriem podnikania, ktoré poskytujú alternatívu k zamestnaniu v poľnohospodárstve. Neformálne treba aktivizovať šírenie dobrých príkladov, inovátorské formy práce od popredných podnikateľov, samosprávy a vedy pre inovácie cez digitalizáciu, robotizáciu. Mierne vyššie podiely diverzifikácie sa ukázali skôr v menej produkčných regiónoch, v ktorých sa prejavuje ekonomická nutnosť doplnenia poľnohospodárskej výroby aj o iné zárobkové činnosti. Vyššie podiely diverzifikačných aktivít u právnických osôb vyplývajú z vyššej ekonomickej sily týchto väčších korporatívnych podnikateľských subjektov. Štruktúra diverzifikačných aktivít je v produkčných oblastiach značne odlišná od štruktúry týchto aktivít v menej produkčných oblastiach. Z pohľadu najväčšieho zastúpenia diverzifikačných aktivít sa ukázalo, že do produkčných oblastí sa najviac koncentrovali na: spracovanie poľnohospodárskych produktov, zmluvné práce, predaj poľnohospodárskych produktov a na výrobu energie. Do menej produkčných oblastí: agroturistika a vidiecky turizmus, spracovanie dreva, práce v lesníctve.

Pri rozhodovaní smerom k diverzifikácii k nepoľnohospodárskym činnostiam je dôležitý sociálny a ľudský kapitál manažmentu (informovanosť, schopnosť hľadať informácie dôležité pre tento typ podnikania, otvorenosť novým výzvam a nápadom, komunikatívnosť, apod.). Najčastejšie dôvody nerealizovania diverzifikácie boli názory, že tradičná poľnohospodárska prvovýroba predstavuje istejšie prostredie než štart s novou aktivitou, obavy z nedostatku finančných zdrojov a výrobných prostriedkov na novú podnikateľskú činnosť, nedostatok skúseností s podnikaním mimo poľnohospodársku výrobu, atď. Väčšiu pozornosť bude potrebné venovať v rámci diverzifikácie i novým spôsobom poskytovania všeobecne prospešných miestnych (komunálnych) služieb pre vidiecku populáciu (napr. v oblasti životného prostredia, verejnoprospešných funkcií lesa, lokálne nakladanie s odpadmi na vidieku, a pod.), na tvorbu početnejších a kvalitnejších pracovných miest prostredníctvom diverzifikácie, najmä pre ženy, mladých ľudí a pre znevýhodnené skupiny. Pri budúcom zameraní podpory na nepoľnohospodárske

činnosti bude potrebné rozšíriť súčasnú podporu diverzifikácie od tradičnej agroturistiky k iným diverzifikačným aktivitám smerujúcim najmä k podpore mladých poľnohospodárov, súkromne hospodáriacich roľníkov a malých podnikov na vidieku, najmä v rastúcich sektoroch (služby, vidiecka infraštruktúra, podpora sociálneho poľnohospodárstva, a pod.), ale aj v sektoroch posilňujúcich sociálny blahobyt vidieka (dostupné sociálne služby, prepájanie miest s vidiekom, spoločenské udalosti a pod.).

Vidiecky cestovný ruch zvyšuje atraktivitu vidieckych území z pohľadu rozvoja činností v oblasti vidieckeho cestovného ruchu. S tým sú spojené tiež vyššie súkromné investície vo vidieckych oblastiach a tvorba pracovných miest, pričom výhodou cestovného ruchu je, že prináša priame i nepriame účinky na pridružené odvetvia a vedie tiež k rozvoju alternatívnych doplnkových služieb, v čom spočíva ďalšia perspektíva a udržateľnosť.

V PRV SR 2007-2013 bolo podporených 330 projektov opatrenia 313 Podpora činností vidieckeho cestovného ruchu s celkovým objemom investícií 55,8 mil. Eur (z toho bolo 28,5 mil. z verejných zdrojov). Ukázalo sa, že nové investície boli len priemerne využívané, väčšina zariadení bola využívaná len sezónne, resp. po službách v danej lokalite nebol dostatočný dopyt. V tomto smere by mali nové opatrenia viac smerovať k efektívnosti a racionálnosti investovaných prostriedkov.

Rozvoj vidieckeho cestovného ruchu a v rámci neho aj agroturistiky dáva možnosť využiť veľký potenciál slovenského vidieka pre ponuku produktov účastníkom cestovného ruchu, čo si však vyžaduje investície do chýbajúcej základnej infraštruktúry obcí na vidieku ako sú vodovody a kanalizácia a miestne komunikácie. Pre rozvoj vidieckeho cestovného ruchu je dôležitý aj celkový vzhľad obce a dostatok možností pre trávenie voľného času návštevníkov. V tejto súvislosti je nevyhnutné riešiť environmentálne záťaž (nevyužívané a chátrajúce poľnohospodárske areály a skládky) a dobudovanie infraštruktúry podporujúcej aktívne trávenie voľného času návštevníkov a miestnych obyvateľov.

Okrem ponuky ubytovacích kapacít to bude pobyt na gazdovskom dvore, so zachovanou typicky vidieckou architektúrou, rôzna rekreačná činnosť pri poľnohospodárskych prácach, zber úrody či lesných plodín, štúdium folklóru a miestnych zvyklostí, atď.

Tradičná regionálna a miestna gastronómia (podujatia, vzdelávacie aktivity ako napr. kurzy varenia, spoločné tematické produkty ako napr. vínne cesty, spájajúce producentov regionálnych produktov a pod.). Je potrebné myslieť na adaptáciu a dobudovanie priestorov pre voľno časové aktivity návštevníkov na farmách ako napr. bezpečné výbehy pre zvieratá, športoviská, detské ihriská a vzdelávanie farmárov v oblasti poskytovania služieb cestovného ruchu, marketingu a IKT. Tu je kľúčovou spolupráca v rámci združení cestovného ruchu, ako aj spolupráca s obcami, najmä v oblasti marketingu, na ktorý nemajú obvykle individuálne agroturistické zariadenia dostatočné materiálne, ani ľudské kapacity.

Navrhované opatrenia

1. **Podporu vidieckeho cestovného ruchu** je potrebné viac zacieliť na menšie projekty určené pre malých a stredných podnikateľov. Dôležité je tiež zabezpečiť koordinovanú podporu cestovného ruchu a pri uplatňovaní rôznych nástrojov podpory rozlišovať medzi rozvinutými regiónmi a tými, ktoré sú z pohľadu cestovného ruchu menej rozvinuté, avšak majú značný potenciál na jeho ďalší rozvoj.
2. **Zaangažovať aj ďalšie rezorty národného hospodárstva** s cieľom podporiť diverzifikáciu smerom k nepoľnohospodárskym činnostiam. (úspešný model sociálneho poľnohospodárstva vyžaduje zaangažovanosť ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny, úpravu príslušnej legislatívy a zladenie finančných podporných schém).

3. **Podporiť malé spracovateľské potravinárske prevádzky na vidieku** (ovocie, zelenina, bitúnok), pričom podporu zamerať na budovanie infraštruktúry a marketingu (regionálne značky, slovenský výrobok, a pod.). Zlepšiť marketingovú politiku a budovanie silných značiek, propagáciu slovenských produktov. Dlhodobým cieľom je zvýšiť produkciu produktov s vyššou pridanou hodnotou. Sofistikovanejšie výrobky majú stabilnejší dopyt a menej sú ohrozené cenovou volatilitou ako základné komodity.

9.5 Vzdelanostná úroveň a cena práce

Zamestnanci v poľnohospodárstve v SR patria v rámci EÚ k najviac vzdelaným, vzdelanie manažérov je však pod úrovňou priemeru EÚ. Pod manažermi s najvyšším vzdelaním však na Slovensku pracuje viac než 50 % zamestnancov a obhospodarujú takmer 60 % pôdy. To radí Slovensko medzi popredné krajiny v rámci EÚ (Revízia výdavkov na pôdohospodárstvo a rozvoj vidieka, (MPRV SR, MF SR, priebežná správa, december 2018).

Vzdelanie a kvalifikácia ako základný faktor ľudského kapitálu stále viac ovplyvňuje mzdovú úroveň. Rozdiely vo mzdách jednoznačne súvisia s rozdielmi v hodnote ľudského kapitálu. Práca v poľnohospodárstve zatiaľ nedostatočne využíva technický pokrok a inovácie, v niektorých podnikoch pretrváva jednoduchá manuálna práca s nízkym zastúpením mechanizácie a moderného strojového vybavenia. Mzdové ocenenie práce tak prirodzene reaguje na obťažnosť, zložitosť a technologické vybavenie práce. Preto zvyšovanie mzdovej úrovne poľnohospodárstva bude výrazne ovplyvňované inováiami a technickým pokrokom, ktorý si zákonite bude vyžadovať novú kvalitu ľudského kapitálu aj v tomto odvetví národného hospodárstva.

V budúcom období bude dochádzať k znižovaniu podielu týchto nízko kvalifikovaných zamestnancov a v dôsledku inovácií a technologického pokroku budú ich pozície zaujímať mladší kvalifikovaní zamestnanci s vyššou úrovňou ľudského kapitálu. Nízke zárobky v poľnohospodárstve celkom logicky nepriťahujú mladú generáciu, kvalifikovaných a schopných pracovníkov, ktorí odchádzajú do iných zárobkovo atraktívnejších odvetví a profesijných činností. **Fáza mzdovej skromnosti v poľnohospodárstve by mala už byť prekonaná, nastáva zmena stratégie preferencie vyšších miezd.** V minulosti sa skôr preferovalo zachovanie pracovných miest pred zvyšovaním miezd. Pri zvyšovaní inovácií zavádzaním nových technológií sa bude produktivita práce a substitúcia živej práce výrazne zvyšovať a to bude následne umožňovať diverzifikáciu výroby do ďalších aktivít a tým i zlepšovanie celkového hospodárskeho výsledku.

Sociálny status kvalifikovaných poľnohospodárskych odborníkov musí vychádzať predovšetkým z ich spravodlivého spoločenského ocenenia. Ak toto ocenenie absentuje, nedá sa predpokladať, že toto odvetvie priláka schopných a tvorivých zamestnancov. S problémami spôsobenými neatraktivnosťou práce v poľnohospodárstve bojuje i poľnohospodárske školstvo.

Poľnohospodárske školstvo však môže prevziať aj iné funkcie na vidieku, ako napr. zabezpečovanie celoživotného vzdelávania pre obyvateľov vidieka, nie iba pre poľnohospodárov. Tu je potrebná koordinácia medzi MPRV SR, MŠVVŠ SR a MPSVaR SR.

Zatiaľ čo podnikateľské subjekty môžu z digitalizácie profitovať, na strane jednotlivcov dochádza vplyvom štrukturálnych zmien k potrebe ďalších investícií do rekvalifikácie, alebo vzdelávania. To bude v sektore poľnohospodárstva nevyhnutne vytvárať tlak na získanie nových zručností, ktoré budú zamestnanci potrebovať pri používaní nových technológií, hardvéru a softvéru, apod.

V poľnohospodárskej politike sa tak bude akcentovať nutnosť úpravy vzdelávacieho systému, rekvalifikácií apod., Digitálna transformácia posunie poľnohospodárstvo na novú štrukturálnu úroveň. Najhoršie dopady sa očakávajú u pracovníkov s nízkym vzdelaním a nízkymi mzdami. Dopady implementácie moderných technológií a digitalizácie ukazujú, že výhoda lacnej pracovnej sily prestáva byť výhodou.

Vzdelávanie musí vychádzať z predpokladu flexibility a adaptability pracovnej sily voči požiadavkám trhu práce a zamestnávateľov. Vznikajú nové požiadavky na modernizáciu odborného vzdelávania, na zapojenie do celoživotného vzdelávania, posilňovanie aplikácie výskumu do praxe. Stredné odborné školy pôdohospodárskeho zamerania majú v súčasnosti diferencovanú úroveň, klesá záujem uchádzačov o túto formu štúdia. Z celospoločenského pohľadu je potrebné hľadať opatrenia na zvýšenie záujmu mladej generácie o štúdium. Ako už bolo uvedené dôvodom nedostatku mladej generácie v poľnohospodárstve je okrem nízkeho mzdového ohodnotení a časovej náročnosti práce i nízky spoločenský status.

Navrhované opatrenia

1. **Dosiahnutie požadovaných zmien v rámci riešenia potrieb**, týkajúcich sa zvýšenia efektivity výrobných faktorov a pridanej hodnoty u podnikov v odvetví pôdohospodárstva, je podmienené transferom znalostí a cieľným poradenstvom. Z toho dôvodu je dôležité podporovať školiace a poradenské aktivity, ako aj projekty spolupráce, ktoré zabezpečia požadovaný transfer. Oblasť vzdelávania zahŕňa odborné, celoživotné a ďalšie tzv. neformálne vzdelávanie prostredníctvom informatívnych podujatí, výmeny skúseností, demonštratívnych projektov, kurzov, seminárov a odborných exkurzií. Vzdelávanie musí smerovať k prioritným oblastiam Spoločnej poľnohospodárskej politiky najmä však: k zvyšovaniu konkurencieschopnosti podniku, efektívnejšiemu riadeniu podniku, k podpore zavádzania inovácií na úrovni podniku, k lepšiemu využitiu prírodných zdrojov, ochrane životného prostredia, životných podmienok zvierat a zlepšeniu kvality života. Neformálne vzdelávanie bude zamerané na potrebu produkcie s vyššou pridanou hodnotou a vyššou kvalitou, ktoré posilnia konkurencieschopnosť poľnohospodárstva, spracovania potravín a zároveň podporia domáci trh prostredníctvom nových distribučných kanálov, krátkych reťazcov, regionálnych tržníc a pod.
2. **Je potrebné vytvoriť rámec pre odborných poskytovateľov kariérového poradenstva**, ktorí budú schopní riadiť, rozvíjať a podporovať rôzne poradenské siete. Zároveň je potrebné pripraviť odborníkov na kariérové poradenstvo s druhým a tretím stupňom vysokoškolského vzdelania, ktorí by poskytovali kurzy na úrovni vysokoškolského vzdelávania, robili výskum a hodnotenie na národnej úrovni. Súčasný vzdelávanie je veľmi rôznorodé. Odráža poskytovanie kariérového poradenstva, ktoré je často vedľajším prvkom inej, hlavnej odbornej funkcie.
3. **Výraznejšie podporovať systém duálneho vzdelávania**. Predstavuje účinnú a efektívnu spoluprácu medzi zamestnávateľmi a strednými školami. Praktické vyučovanie v systéme duálneho vzdelávania sa vykonáva na pracovisku praktického vyučovania u zamestnávateľa. Synergický efekt spolupráce školy a zamestnávateľa je viacúrovňový a obohacuje žiaka, školské zariadenie a zamestnávateľa.

9.6 Poľnohospodárstvo a vidiek

Agrárna politika (spolu s celkovou hospodárskou politikou štátu) má na rozvoj vidieka nezanedbateľný vplyv nielen v produkčnej optike (potravínová dostatočnosť), ale aj napr. pri obnove a udržiavaní prírodných zdrojov, kultúrneho a hospodárskeho potenciálu vidieckej krajiny, a ďalších, tzv. mimoprodukčných faktoroch. Poľnohospodárstvo zabezpečuje trvalú životaschopnosť vidieka, vrátane krajinytvorby, v komplexe jeho ekonomických, sídelných, environmentálnych a rekreačných funkcií, posilňovanie udržateľného ekonomického potenciálu vidieka, zachovanie kultúrneho dedičstva vidieka a udržanie historickej štruktúry osídlenia a infraštruktúry. Veľkou výzvou je povýšiť postavenie a spoločenské uznanie agropotravinárskeho rezortu na prioritu vlády SR. Jednou z ciest pre dosiahnutie zmeny je vypracovanie stratégie rozvoja poľnohospodárstva, potravinárstva, rozvoja vidieka a lesníctva, ktorá bude prijatá ako vládny dokument s cieľovou alokáciou finančných zdrojov.

Udržateľnosť hospodárskeho života vo vidieckych oblastiach je ale stále do istej miery ovplyvňovaná prítomnosťou poľnohospodárstva a jeho ekonomickou výkonnosťou. Poľnohospodárstvo pomáha zabezpečovať udržanie osídlenia aj v odľahlých oblastiach mimo urbanizačných centier a poskytuje zamestnanie ľuďom, ktorí majú z objektívnych dôvodov zníženú priestorovú mobilitu.

V ďalšom období bude tiež potrebné posilniť sociálnu funkciu poľnohospodárstva s akcentom na menšie poľnohospodárske farmy, ktoré majú potenciál riešiť mnohé sociálne problémy vidieckych obcí. Vyžaduje to zmeniť pohľad na poľnohospodárstvo a vidiek, využiť možnosti partnerstiev, spolupráce a sieťovania, vo väčšej miere zapojiť poľnohospodárov do integrovaného rozvoja vidieka.

V spoločenskom povedomí ľudí (najmä nepoľnohospodárskej populácie, resp. mestského obyvateľstva) sa prostredníctvom kritiky spoločnej poľnohospodárskej politiky zvyšuje zjednodušená predstava o dotačne náročnom a neefektívnom poľnohospodárstve, náročné na vysoké výdavky daňových poplatníkov, ktoré by sa dali v národnej ekonomike využiť omnoho efektívnejšie. V tejto argumentácii však absentujú také dôležité aspekty poľnohospodárstva ako je potravinová bezpečnosť, výroba zdravotne nezávadných potravín, nezastupiteľné sociálne, krajinytvorné a environmentálne aspekty poľnohospodárstva, jeho nezastupiteľná úloha v udržateľnom rozvoji vidieka a ekonomicky šetrnom využívaní prírodných zdrojov, atď. Udržateľný rozvoj vidieka je relevantnou témou pre sociálny a ekonomický rozvoj Slovenska. Dôležitosť vidieka charakterizuje skutočnosť, že v Slovenskej republike je 85% územia definovaného ako vidiecke. Podiel vidieckeho obyvateľstva na celej populácii štátu činí 46,7 % (rok 2019).

Rozhodujúcim strategickým rámcom agrárnej politiky SR po roku 2000 je európsky model multifunkčného poľnohospodárstva. Tento model predpokladá okrem iného i úlohy, ktoré poľnohospodárstvo vykonáva v prospech celej spoločnosti, ako je ochrana a zvelaďovanie prírodných zdrojov, udržiavanie kultúrneho rázu krajiny, zachovanie zamestnanosti a vidieckej štruktúry osídlenia. Európsky model zodpovedá prírodným a spoločensko-ekonomickým podmienkam Slovenska, pretože rešpektuje obmedzenú dostupnosť produktívnych prírodných zdrojov, najmä pôdy, ekologické a kultúrno-spoločenské limity intenzifikácie produkcie, typ a hustotu osídlenia krajiny apod. Politika udržateľného rozvoja vidieka sa stáva súčasťou agrárnej politiky ako významnej časti národohospodárskej politiky. Budúcnosť vidieckeho priestoru bude vo všeobecnosti závisieť od možností vytvorenia pre obyvateľstvo na vidieku pracovné príležitosti.

Všeobecne sa akceptuje názor, že poľnohospodárstvo je chrbticou vidieckej ekonomiky a že:

- Vytvára dopyt po tovaroch a službách, je teda základom pre rozvoj podnikania v príslušných hospodárskych odvetviach a formovanie miestnych a regionálnych trhov,
- Poskytuje rôznorodé pracovné príležitosti pre jednotlivých členov vidieckych domácností podľa ich individuálnych schopností a potrieb,
- Disponuje pracovnými, technickými a materiálovými zdrojmi pre rozvíjanie iných hospodárskych aktivít (napríklad turizmus, rekreačné služby, sociálne služby) ako aj pre zabezpečovanie verejných služieb na vidieku,
- Disponuje rezervnou pracovnou silou, najmä pre sezónne ekonomické aktivity, atď.

Poľnohospodárstvo má pritom objektívne predpoklady preto, aby na vidieku prispievalo k zmierneniu problému nezamestnanosti. Vytvára pracovné príležitosti, ktoré sú rovnomerne rozptýlené v území, čo znamená že zabezpečuje udržanie osídlenia aj v odľahlých oblastiach mimo urbanizačných centier.

Po druhé, môže poskytnúť zamestnanie ľuďom, ktorí majú z objektívnych dôvodov zníženú priestorovú mobilitu (napr. ženy v období starostlivosti o rodinu).

Uplatnenie sociálnej ekonomiky v sektore poľnohospodárstva je v niektorých krajinách EÚ podporované. Na Slovensku existuje v rôznych podobách (agro-potravinárske výrobné a spracovateľské podniky, podniky zriadené miestnou alebo regionálnou samosprávou, neziskové a charitatívne organizácie). Efekty nie sú dostatočne pochopené a komunikované. Sociálne poľnohospodárstvo okrem výrobnnej funkcie poskytuje možnosti zamestnania najmä (ale nie výhradne) pre znevýhodnené skupiny, duálneho vzdelávania, poskytovania spoločensky prospešných služieb, rekreácie, rehabilitácie, terapie atď.

Navrhované opatrenia:

1. **Viac zohľadňovať potenciál projektov prispieť k tvorbe nových pracovných miest** alebo prispieť k vytvoreniu pracovných miest pre znevýhodnené skupiny na trhu práce.
2. **Podporovať pracovné miesta prepojené na podporu sociálneho podnikania** v rámci sociálnej ekonomiky. V tomto koncepte preferovať projekty biohospodárstva a lesného hospodárstva, komerčného partnerstva (poľnohospodársky subjekt, spracovateľ, municipalita, resp. mikroregión) napr. pri komplexnom riešení spracovania biologicky rozložiteľných odpadov municipalít a potravinárskych podnikov, druhotné spracovanie odpadov, komunálne služby, spracovanie lokálnej bioprodukcie, lokálne energie, atď.

9.7 Sociálno-ekonomické dôsledky negatívneho vývoja poľnohospodárstva

Pokles prosperity respektíve úpadok poľnohospodárskej aktivity má pre regionálnu ekonomiku a životaschopný vidiek nepriaznivé dôsledky. Zdanlivým ušetrením prostriedkov na podporu poľnohospodárstva sa následne zvýšia požiadavky na transfery do sociálnej oblasti a podpory regionálneho rozvoja.

Pre ilustráciu uvádzame hlavné možné dôsledky regresívneho vývoja poľnohospodárstva na základe pozorovania zmien v slovenských vidieckych regiónoch:

- Ústup podnikateľských aktivít súvisiacich s poskytovaním výrobných služieb pre poľnohospodárstvo, dodávok výrobných prostriedkov a obchodovaním s poľnohospodárskymi výrobkami s následným dopadom zníženia daňových a odvodových príjmov, resp. negatívnym dopadom na rozpočty najmenších vidieckych obcí,
- Zhoršenie verejnoprospešných služieb zabezpečovaných samosprávami vidieckych obcí pre oslabenie ich príjmovej základne a tiež pre zhoršenie technickej kapacity miestnych dodávateľov týchto služieb,
- Zhoršenie občianskej vybavenosti sídel (osobné služby, zásobovanie dennými potrebami, dopravná obsluha), pre úbytok kúpyschopného dopytu,
- Narastajúca devastácia poľnohospodárskeho pôdneho fondu a degradácia vidieckej krajiny v týchto ohrozených regiónoch spojená s živelným vyludňovaním,
- Ďalšie prehĺbenie regionálnych disparít s dôsledkami na sociálnu inklúziu vidieckeho obyvateľstva a tým i zvýšené problémy v celkovej sociálnej kohézii spoločnosti,
- Zvýšenie nákladov štátu a rozpočtu verejnej správy na sociálne dôsledky zvýšenej vidieckej nezamestnanosti a zhoršovanie životných podmienok vidieckych regiónov, zníženie spotrebiteľského dopytu vidieckeho obyvateľstva a tým i následne zhoršené podmienky pre individuálne podnikanie na vidieku v porovnaní s urbanizovanými regiónmami,
- Možné dosahy na spracovateľský priemysel (nedostatok surovín, strata miestnych trhov) s následkami pre regionálnu zamestnanosť a ekonomiku.

Navrhované opatrenia:

1. V budúcich perspektívach bude dôležité optimálne nastavenie parametrov medzi rôznymi typmi podpôr, ktoré by pôsobili synergicky a súčasne by eliminovali neefektívne využívanie týchto verejných zdrojov.
2. Väčšie skĺbenie s agroenvironmentálnymi funkciami poľnohospodárstva a vyšším prepojením s rozvojom vidieka, najmä s periférnymi vidieckymi oblasťami.

Identifikácia pregnantných kontúr koncepcie rozvoja vidieka a poľnohospodárstva reaguje nielen na niektoré nové trendy na trhu práce, ale predovšetkým na výrazný tlak spoločenskej praxe a zvýrazňuje výrazný akcent na efektívnosť vložených verejných prostriedkov.

9.8 Lesné hospodárstvo a vidiek

Zamestnanosť, pracovná sila a demografické faktory LH

Okrem vyššie spomínaných faktorov ovplyvňujúcich populáciu a zamestnanosť na vidieku (nedostatok kvalifikovaných ľudských zdrojov, nižšia motiváciou k práci v často extrémnych prírodných podmienkach, slabým ohodnotením v porovnaní s inými odvetviami a celkový nepriaznivý demografický vývoj), špecifikom riadenia ľudských zdrojov v LH je skutočnosť, že hlavné výrobné činnosti (pestovné práce, ťažba dreva) sú vo vysokej miere plnené dodávateľsky prostredníctvom externých subjektov. To spôsobilo najväčší pokles počtu zamestnancov v LH, z ktorých sa len niektorí umiestnili v poskytovaní služieb pre lesnícko-drevársky sektor. Stav pracovníkov v trvalom a aj v sezónnom pracovnom pomere od roku 1989 klesol o takmer 50%. Klesajúca cena práce a služieb nevytvára podmienky pre záujem o prácu v lese. V LH pre pracovníkov neexistujú benefity porovnateľné s inými odvetviami a neexistuje podpora sezónnosti prác napr. zápočtom pracovných dní bez mzdy alebo pri podpore či sociálnych dávkach. So zreteľom na dlhodobé trendy možno predpokladať, že záujem mladých ľudí o manuálne náročnú prácu v lese i technicko-hospodárske profesie v lesnom hospodárstve v intenciách nárokov a kritérií na vzdelanie bude naďalej klesať. Časť poklesu počtu pracovníkov je prirodzene spätá s racionalizáciou výroby, so zvyšovaním produktivity práce a technologickým rozvojom. Okrem toho je prirodzený úbytok pracovníkov a THZ v LH z dôvodu ich vyššieho veku a súvisiacim odchodom do dôchodku (Zelená správa 2020).

Prevažujúca ponuka pracovnej sily nie je vyvážená novými podnikateľskými aktivitami pracovníkov na základe odbornej kvalifikácie a odmeňovaním výkonov, naviazaných priamo na produkty a služby LH. Subjekty LH SR priamo zamestnávajú približne 8,9 tisíc zamestnancov. Okrem toho pôsobi v LH SR ďalších približne 9 tisíc živnostníkov, čo spolu predstavuje okolo 17,9 tisíc osôb pracujúcich v LH SR. Najvýznamnejším zdrojom príjmov na zachovanie funkcií lesov a udržanie zamestnanosti v lesníckom sektore je drevo. Je základnou surovinou aj pre drevospracujúci priemysel, čím zabezpečuje zamestnanosť, tržby a výnosy aj v tomto odvetví hospodárstva SR. DSP zamestnáva ďalších 32,1 tisíc osôb (Zelená správa 2020).

Ľudské zdroje v LH a DSP, najmä ich štruktúra, kvalita a dostupnosť, sú kľúčové pre napĺňanie cieľov politiky rozvoja vidieka. Riešením problému je podpora stabilného inštitucionálneho rámca a motivačné nástroje pre zatraktívnenie práce v LH, budovanie a dopĺňanie ľudských kapacít, systematické poradenstvo a návrh na inováciu lesníckeho a drevárskeho školstva a vzdelávania v súlade s potrebami praxe.

Vlastníci a obhospodarovatelia lesa, diverzifikácia činností

Osobitnou skupinou ľudí, ktorí si vyžadujú pozornosť z pohľadu udržania a rozvoja vidieckej krajiny sú vlastníci a obhospodarovatelia lesov. Doteraz nedokončené pozemkové úpravy spôsobujú problémy pri riešení najmä priestorového a funkčného usporiadania vlastníctva, rozdrobenou štruktúrou neštátnych subjektov obhospodarujúcich lesy. Pritom práve obhospodarovatelia a vlastníci lesov predstavujú obrovský potenciál pre implementáciu opatrení zameraných na podporu udržateľného obhospodarovania lesných pozemkov (nová stratégia EU pre lesy), plnenie cieľov udržateľného rozvoja OSN (Agenda 2030), vrátane environmentálnych cieľov v oblasti zmeny klímy (Európska zelená dohoda) a ochrany biodiverzity (dohovor o biodiverzite, Natura). Obhospodarovatelia lesov najmä malých a stredných výmer do 500 ha, majú dôležitú úlohu v lokálnej a regionálnej politike, v zabezpečovaní ekosystémových služieb, v miestnom podnikaní, pri diverzifikácii činností smerom k nedrevným produktom a službám, spolupráci a modernizácii všetkých výrobných postupov v LH a DSP.

Ich zapojenie do rozvoja vidieka je kľúčové z hľadiska zmierňovania dopadov zmeny klímy, manažmentu krajiny, budovania infraštruktúry, podpory inovácií a zavádzania ekologických a moderných informačných technológií. Zvýšením konkurencieschopnosti a stabilizáciou týchto podnikov je možné udržať zamestnanosť a osídlenie vidieka. Ešte efektívnejšie plnenie požiadaviek na multifunkčný charakter lesov prinesie podpora združovania sa obhospodarovateľov lesa a spolupráca naprieč celým spektrom rôznych aktérov na vidieku. S tým súvisí aj posilňovanie sociálnych funkcií vidieckej krajiny, diverzifikácia ekonomických aktivít a rozvoj služieb nadväzujúcich na LH ako napr. ochrana prírody, zelený cestovný ruch, agrolesnícke systémy, rôzne remeselnícke činnosti. Možnosti financovania inovačných projektov diverzifikácie výroby sa však zatiaľ v LH dostatočne nevyužívajú. Možným nástrojom okrem vzdelávania a poradenstva by bola práve cielená podpora pre vznik pracovných miest na vidieku.

Zvyšovanie povedomia a spoločenská akceptovateľnosť LH na vidieku

Verejnosť je v súčasnosti zameraná predovšetkým na zabezpečenie služieb zlepšujúcich blahobyt spoločnosti. Neustále rastú požiadavky spoločnosti na úlohy lesa a lesného hospodárstva pri manažmente krajiny, v oblasti zmierňovania zmeny klímy, rekreačného využívania lesov, ochrany biodiverzity, podpore obehového biohospodárstva atď. Verejnosťou najcitlivejšie vníma rôzne prístupy k hospodáreniu v lese. Riešením je vzdelávanie (zamerané najmä na deti a mladú generáciu), pozitívna prezentácia lesníctva a vzájomná komunikácia všetkých zainteresovaných strán v oblasti stretov medzi LH a inými skupinami aktérov. Reflektovanie jednotlivých spoločenských záujmov pri manažmente vidieckej krajiny, najmä na využívaní lesov spoločnosťou si vyžaduje vytvorenie priestoru na zosúladenie všetkých verejných politík týkajúcich sa lesov a hľadanie verejného záujmu.

Zabezpečenie prosperity vidieckych oblastí prostredníctvom LH

Vzhľadom na aktuálny spoločenský vývoj a presadzované politiky EÚ v ochrane biodiverzity a klímy (Európska zelená dohoda, Fit-for-55, Farm to fork, Stratégia EÚ v oblasti biodiverzity do roku 2030) je potrebné znovunastaviť vzťah medzi hospodárskymi, sociálnymi a environmentálnymi cieľmi LH. Spoločným riešením je zabezpečenie rastúcich, zdravších a odolnejších lesov, ktoré budú plniť svoju multifunkčnú úlohu, budú prispievať k biodiverzite, plneniu cieľov v oblasti klímy, zabezpečeniu obživy a podpore obehového biohospodárstva (Nová stratégia EÚ pre lesy do roku 2030)

Lesy sú nezastupiteľné v boji proti zmene klímy a strate biodiverzity: zachytávajú uhlík a znižujú dosah zmeny klímy (napr. ochranou pred rozsiahlymi záplavami a znižovaním vplyvu sucha). Posilnenie ochrany, obnovy a odolnosti lesov je predpokladom na to, aby boli lesy schopné naďalej plniť svoje sociálno-ekonomické funkcie a aby umožňovali dynamickosť vidieckych oblastí a prosperitu vidieckeho obyvateľstva.

Vlastníkom a obhospodarovateľom lesov ako kľúčovým partnerom pre dosiahnutie prosperity vidieckych oblastí v súlade s environmentálnymi a biohospodárskymi cieľmi EÚ by mala byť poskytnutá finančná podpora na intervencie súvisiace s lesmi zo SPP a vytvorené schémy pre platby za ekosystémové služby s cieľom pokryť ich náklady a ušlé príjmy.

Riešením je podporovať udržateľné hospodárenie v lesoch a ochranu a obnovu biodiverzity (napr. cez prírodu blízke postupy hospodárenia v lesoch, ekoschémy v agrolesníctve; intervencie do postupov zalesňovania); podporovať obehové biohospodárstvo optimálnym využívaním dreva (napr. využívaním udržateľne vyťaženého dreva v stavebníctve ako náhrady za fosílné ekvivalenty a uprednostnením použitia druhotnej drevnej biomasy na produkciu bioenergie namiesto dreva vhodného na výrobu materiálov a výrobkov s dlhou životnosťou) a podporovať využívanie nedrevných produktov a služieb lesného hospodárstva vrátane ekoturizmu (Nová stratégia EÚ pre lesy do roku 2030).

Navrhované opatrenia:

1. Posilniť **ochranu a obnovu prírodných lesov (primary forests) a pralesov** (old-growth forests);
2. Zlepšiť udržateľné obhospodarovanie lesov (TUOL) prostredníctvom **podporných nástrojov pre prírodu blízke postupy (PBHL)**
3. Podporiť **adaptáciu lesov na zmenu klímy** prostredníctvom asistovanej migrácie; a implementovať opatrenia na podporu **produkciey a uvádzania lesného reprodukčného materiálu vhodného pre budúce klimatické podmienky**
4. **Inovovať celoživotné vzdelávanie a poradenský system lesnícko-drevárskeho sektora** v súlade s potrebami praxe, ktoré zohľadní nové výzvy súvisiace najmä s rozvojom biohospodárstva, potrebami spoločnosti a zmenou klímy
5. **Navrhnuť systém budovania ľudských kapacít v LDS** v rámci biohospodárstva
6. **Zvýšiť vzdelanostnú úroveň pracovníkov LH, dodávateľov služieb a obhospodarovateľov lesov** o prírode blízkom obhospodarovaní lesov, manažmente lesa v podmienkach zmeny klímy, ekosystémových službách, protipovodňovej ochrane, ozdravných opatreniach, ochrane biodiverzity, rekreačnom využívaní a pod.
7. **Podporovať združovanie** a prepojenia obhospodarovateľov lesa s ďalšími subjektmi vo vidieckom priestore **pri integrovaných projektoch diverzifikácie výroby**
8. **Motivovať obhospodarovateľov lesa k udržaniu hospodárenia na vidieku** zavedením mechanizmov platieb za poskytované ekosystémové služby lesov, zmierňovaním finančných škôd spôsobených mimoriadnymi krízovými situáciami a podporou dobrého odborného spravovania lesov
9. **Podporiť participáciu verejnosti pri rozhodovaní o verejných politikách vo vidieckom priestore** a vytvoriť trvalú platformu na zjednotenie rozmanitých záujmov pri využívaní lesa.
10. **Pozitívne ovplyvňovať nazeranie spoločnosti** na lesníkov, majiteľov lesa, profesionáloch z LDS, vyzdvihnúť ich funkciu pri zabezpečovaní ekosystémových služieb lesa
11. **Zlepšiť úroveň informovania o príspevku LH a DSP na rozvoji vidieka** prostredníctvom informačných kampaní, environmentálneho vzdelávania a podujatí pre rôzne cieľové skupiny
12. Podporiť udržateľné **biohospodárstvo na báze drevených (stavebných) výrobkov**, kaskádového využívania dreva a únosnej produkcie drevnej biomasy na energetické využitie

9.9 Návrh kľúčových opatrení pre rozvoj oblasti do r. 2023

Vyjasnenie pregnantných kontúr koncepcie, a zámerov v problematike vidieka reaguje nielen na tlak spoločenské praxe a niektoré nové trendy agropotravinárstva, ale predovšetkým na narastajúce limity demografických zdrojov vidieka. Stanovenie návrhových priorít je potrebné ponímať ako jeden segment z celého komplexu relevantných opatrení.

1. Vypracovať návrh podporných stimulov novo vznikajúcej sociálnej skupiny mladých farmárov spojenej s rozvojom vidieka a tým i vytvorenie komplexného sociálno-ekonomického návrhu statusu rodinných fariem predovšetkým z hľadiska ľudského faktora a vytvorenie priaznivého a motivačného inštitucionálneho prostredia pre mladých, začínajúcich a rodinných farmárov. Je potrebné na národnej úrovni stanoviť implementačné ciele tejto socioprofesnej skupiny a predovšetkým tieto ciele realizovať.

Pri definícii štatútu rodinnej farmy sa zamerať a riešiť:

- Zavedenie možnosti časovo obmedzených daňových úľav pri začiatku podnikania,
  - Legislatívne vyriešiť zamestnávanie rodinných príslušníkov, definovať, čo to je rodinný podnik, rodinná farma,
  - Využiť tento typ fariem pri realizácii tzv. krátkych reťazcov, lokálnych a regionálnych potravín vo verejných inštitúciách, pri rešpektovaní európskych pravidiel v tejto oblasti
  - Legislatívne upraviť sociálne zabezpečenie farmára a jeho vypomáhajúcich rodinných príslušníkov, a to aj u pluriaktívnych fariem, part-time fariem, atď.
2. Pripraviť zmenu legislatívy v oblasti zamestnávania sezónnych pracovníkov v poľnohospodárstve.
  3. Výraznejšie podporovať systém duálneho vzdelávania. Predstavuje účinnú a efektívnu spoluprácu medzi zamestnávateľmi a strednými školami. Praktické vyučovanie v systéme duálneho vzdelávania sa vykonáva na pracovisku praktického vyučovania u zamestnávateľa. Synergický efekt spolupráce školy a zamestnávateľa je viacúrovňový a obohacuje žiaka, školské zariadenie a zamestnávateľa.
  4. V budúcich perspektívach optimálne nastaviť parametre medzi rôznymi typmi podpôr, ktoré by pôsobili synergicky a súčasne by eliminovali neefektívne využívanie týchto verejných zdrojov.
  5. Podporovať pracovné miesta prepojené na podporu sociálneho podnikania v rámci sociálnej ekonomiky. V tomto koncepte preferovať projekty biohospodárstva a lesného hospodárstva, komerčného partnerstva (poľnohospodársky subjekt, spracovateľ, municipalita, resp. mikroregión) napr. pri komplexnom riešení spracovania biologicky rozložiteľných odpadov municipalít a potravinárskych podnikov, druhotné spracovanie odpadov, komunálne služby, spracovanie lokálnej bioprodukcie, lokálne energie, atď.
  6. Finančne podporiť dobrovoľné partnerstvá a spoločné projekty obhospodarovateľov lesov v projektoch diverzifikácie výroby na vidieku
  7. Inštitucionalizovať na národnej úrovni permanentné fórum o lesoch
  8. Navrhnuť systém budovania kapacít LDS v rámci biohospodárstvaNaštartovať poradenstvo pre prioritné oblasti LH podľa NLP

9.10 Kvantifikácia nákladov na vybrané opatrenia s cieľom ich rozvoja

Podpora prijateľných poľnohospodárskych príjmov v záujme zlepšenia potravinovej bezpečnosti

Tabuľka 32. Predpoklad financovania prijateľných poľnohospodárskych príjmov v záujme zlepšenia potravinovej bezpečnosti

Názov	Relevantné časové obdobie	Cieľ	Predpoklad na financovanie z PRV 2023-2027
I. Pilier Oddelené priame platby:			204 900 000
komplementárna redistributívna podpora príjmu v záujme udržateľnosti	2023-2027	zvýšená podpora pre malých poľnohospodárov	
II. Pilier Intervencie v záujme rozvoja vidieka			
prírodné alebo iné prekážky súvisiace s konkrétnou oblasťou 66	2023-2027	ANC platby	360 000 000
			564 900 000

Komplementárna redistributívna podpora príjmu - celková alokácia na obdobie 5 rokov bude na úrovni **204,9 mil. EUR** a zabezpečí vyššiu podporu príjmu menším farmám, ktoré sú dôležité pre rozvoj vidieka a štruktúru poľnohospodárskej produkcie a ktoré majú ekonomické znevýhodnenia oproti veľkým farmám.

Intervencia v záujme rozvoja vidieka - platby pre oblasti s prírodnými alebo inými osobitnými obmedzeniami (ANC, 360 mil. EUR). Ide o platbu na hektár za prírodné alebo iné prekážky, znevýhodnenia súvisiace s konkrétnou oblasťou vyplývajúce z určitých povinných požiadaviek.

Pritiahnutie a udržanie mladých poľnohospodárov a udržateľný rozvoj podnikania na vidieku

Tabuľka 33. Predpoklad financovania pritiahnutia a udržania mladých poľnohospodárov a udržateľný rozvoj podnikania na vidieku

Názov	Relevantné časové obdobie	Cieľ	Predpoklad na financovanie z PRV 2023-2027
I. Pilier Oddelené priame platby			
komplementárna podpora príjmu pre mladých poľnohospodárov	2023-2027	Hektárová podpora mladých	12 200 000
II. Pilier			
investície 68	2023-2027	Investície pre mladých farmárov	30 000 000 (alokované v rámci cieľa B)
usadenie sa mladých poľnohospodárov, nových poľnohospodárov a vytváranie startupov na vidieku 69	2023-2027	Start up podpora pre mladých poľnohospodárov	35 000 000
Vzdelávanie a poradenstvo 72	2023-2027	Podpora vzdelávania a poradenstva pre mladých farmárov	2 800 000 (alokované v rámci cieľa Modernizácia)
			80 000 000

Komplementárna podpora príjmu pre mladých poľnohospodárov (12,2 mil. EUR) - na prvých 100 ha sa poskytne dodatočná podpora na úrovni 100 EUR/ha každému skutočnému poľnohospodárovi, ktorý splní stanovené požiadavky.

Podpora mladých poľnohospodárov prostredníctvom investícií (30 mil. EUR) – prostriedky na investície pre mladých farmárov a podporu ich konkurencieschopnosti vo výške 30 mil. EUR sú alokované v rámci cieľa B.

Podpora mladých poľnohospodárov prostredníctvom vzdelávania/poradenstva (2,8 mil. EUR) - prostriedky na vzdelávanie a poradenstvo pre mladých farmárov vo výške 2,8 mil. EUR, t.j. 20% z alokácie na vzdelávanie a poradenstvo, sú alokované v rámci priezozového cieľa „Modernizácia“.

Prístup mladých poľnohospodárov k pôde - prístup k pôde v rámci národných politík sa bude zlepšovať prostredníctvom sfunkčnenia inštitútu prednostného prenájmu pôdy v držbe SPF pre životaschopných mladých poľnohospodárov.

Podporovať zamestnanosť, rast, sociálne začlenenie a miestny rozvoj vo vidieckych oblastiach vrátane biohospodárstva a udržateľného lesného hospodárstva

Tabuľka 34. Predpoklad financovania podpory zamestnanosti, rastu, sociálneho začlenenia a miestneho rozvoja vo vidieckych oblastiach vrátane biohospodárstva a udržateľného lesného hospodárstva

Názov	Relevantné časové obdobie	Cieľ	Predpoklad na financovanie z PRV 2023-2027
II. Pilier			
investície 68	2023-2027	Biohospodárstvo	30 000 000
investície 68	2023-2027	Lesy s výmerou do 500 ha	20 000 000
spolupráca 71	2023-2027	LEADER	166 706 564
			216 706 564

Intervencie v záujme rozvoja vidieka

Investície do biohospodárstva (30 mil. EUR) - na projekty, týkajúce sa biohospodárstva, obehového hospodárstva, zhodnocovania odpadov, inovatívneho využívania biomasy pri nahradzovaní fosílnych surovín bude vyčlenených 30 mil. EUR. Pôjde o inovatívne technologické investície a podporené budú investície v sektore spracovania produktov poľnohospodárstva a lesného hospodárstva.

Zlepšenie postupov obhospodarovania lesov vo výmerách do 500 ha a podpora podnikania v lesnom hospodárstve (20 mil. EUR) - podpora sa sústreďí najmä na zlepšenie postupov obhospodarovania lesa, konkrétne na zabezpečenie udržateľného obhospodarovania lesov malých výmer (pestovanie a ochrana lesa), podporu investícií na umožnenie udržateľného obhospodarovania lesov a podporu spolupráce obhospodarovateľov lesov, napr. podpora na výstavbu, prípadne rekonštrukciu lesnej cestnej siete a obstaranie modernej, k prírode šetrnej lesnej techniky ako aj podporu obstarania modernej, k prírode šetrnej lesnej techniky pre poskytovateľov služieb v lesníctve. V lesom hospodárstve pôsobí vyše 9 tis. subjektov poskytujúcich služby a väčšina obhospodarovateľov lesov s výmerami do 500 ha lesnícke činnosti zabezpečuje dodávateľsky.

LEADER (166,7 mil. EUR) - intervencia bude implementovaná prostredníctvom Implementácie stratégie miestneho rozvoja, chodu MAS a animácie, ako aj prostredníctvom vykonávanie projektov spolupráce.

V rámci intervencie LEADER Implementácia stratégie miestneho rozvoja, chod MAS a animácie sa budú realizovať aktivity, ktoré udržia a vytvoria nové pracovné miesta, posilnia podnikateľské aktivity na vidieku prostredníctvom podpory ekonomickej životaschopnosti poľnohospodárskeho a spracovateľského sektora a modernizácie existujúcich zavlažovacích systémov za účelom šetrenia s vodou. Zároveň diverzifikáciou ekonomických činností v poľnohospodárskych a lesníckych podnikoch a podporou zakladania nových a rozvoj existujúcich podnikov na vidieku sa posilnia príležitosti. Tieto zlepšia ekonomické a sociálne podmienky vidieckeho obyvateľstva a tak zabezpečia jeho stabilizáciu na vidieku.

Zlepšením podmienok pre hospodársky rast prostredníctvom podpory iných hospodárskych činností na vidieku sa bude prispievať k oživeniu vidieka a zvýšeniu príjmov a zamestnanosti na vidieku.

Sieťovaním a spolupracou na miestnej úrovni prostredníctvom spolupráce medzi malými hospodárskymi subjektmi (mikropodnikmi) v odvetví poľnohospodárstva, v potravinovom reťazci, sektore lesného hospodárstva a v sektore cestovného ruchu sa podporí vertikálna, resp. horizontálna spolupráca subjektov na vidieku.

K zníženiu migrácie obyvateľstva z vidieckych oblastí za prácou do miest, k zvýšeniu záujmu o prácu a život na vidieku sa prispeje realizáciou aktivít, ktoré zlepšia kvalitu života vo vidieckych oblastiach, rozvojom infraštruktúry, dopravnej siete, vzdelanostnej a ekonomickej úrovne obyvateľstva, občianskej a technickej vybavenosti, poskytovaním kvalitnejších verejných služieb, zvýšením počtu zariadení pre voľný čas, obnovou a udržovaním spoločného a kultúrneho bohatstva a iných kultúrne a historicky významných zaujímavostí vidieka. V neposlednom rade aj podporou do rozvoja ľudských zdrojov, ktoré sú základným predpokladom pre udržanie osídlenia a vytváranie nových pracovných miest pre udržateľný vidiecky rozvoj sa napomôže zvýšiť kvalitu života.

Podporou investícií do zlepšenia životaschopnosti lesov, ktoré prispievajú k zvyšovaniu environmentálnych funkcií lesa prostredníctvom spoločenského potenciálu lesov dôjde k rozvoju lesných oblastí a zlepšeniu životaschopnosti lesov. Starostlivosťou o krajinu a biodiverzitou sa podporia lokálne investície do „zelených aktivít“, zamerané na zlepšenie kvality životného prostredia, zlepšenie vzhľadu krajiny, zlepšenia odolnosti územia voči zmenám klímy, znižovaniu energetickej náročnosti, ekologizácie produkcie a pod.

Zároveň bude podpora poskytovaná na prevádzkovú a administratívnu činnosť schválených MAS ako aj na aktivity súvisiace s animáciou územia. Na výdavky na chod MAS a aktivity súvisiace s animáciou územia je alokovaná suma, ktorá predstavuje v zmysle nariadenia EÚ, čl. 34, ods.2 Nariadenia (EÚ) 2021/1060 z 24. júna 2021 maximálne 25% celkových verejných výdavkov, ktoré vznikli v rámci implementácie stratégie miestneho rozvoja.

V rámci Intervencie LEADER: Vykonávanie projektov spolupráce je cieľom pripraviť a následne realizovať projekty spolupráce MAS medzi územiaми v rámci SR ako aj územiaми medzi jednotlivými krajinami EÚ príp. mimo EÚ. Alokovaná maximálna suma je 7 000 000 EUR.

10 Podpora výskumu, inovácií, zdieľanie vedomostí a digitalizácie v poľnohospodárstve, lesníctve a na vidieku

Ciele

Pomocou efektívnych nástrojov a riešení založených na objektívnych vedeckých poznatkoch a využívaní najnovších digitálnych technológií a moderných procesov založených na smart riešeniach

- Zvýšiť konkurencieschopnosť sektora
- Podporiť implementáciu ekonomicky, environmentálne a sociálne udržateľných modelov hospodárenia na pôde
- Posilniť budovanie odborných kapacít na efektívnu tvorbu politík rezortu pôdohospodárstva založených na objektívnych vedomostiach a údajoch (evidence based decision)
- Posilniť postavenie pôdohospodárskeho výskumu a inovácií v národnom aj medzinárodnom kontexte

SWOT Analýza – úlohy a postavenie VVZ pre rozvoj agropotravinárskeho a lesníckeho-drevárskeho sektora

Silné stránky

- Odborný potenciál pre komplexné riešenie problematiky v rámci základného a aplikovaného výskumu, vývoja a poradenstva
- Skúsenosti s projektovým riadením na národnej aj medzinárodnej úrovni
- Obsahová, technická a personálna kontinuita vedeckého výskumu v tradičných a nových vedných smeroch
- Dlhoročná tradícia a dobrá úroveň vedecko-výskumnej činnosti a existujúce zázemie v podobe partnerov, odberateľov a realizátorov výsledkov
- Zdieľaná prístrojová a experimentálna infraštruktúra zlúčených pracovísk – posilnenie kvality výskumu a vývoja
- Pôsobenie v regiónoch – služby dostupné pre každého záujemcu, čo umožňuje reagovať na regionálne-špecifické požiadavky (aktuálne problémy, inovácie, poradenstvo)
- Skúsenosti v oblasti vedy, výskumu, inovácií a prenosu poznatkov do praxe
- Existujúca unikátna databáza vedeckých informácií, výsledkov výskumu a ďalších informácií rezortu

Slabé stránky

- Postupné fyzické a morálne zastarávanie materiálno-technického vybavenia pracovísk
- Nedostatočná tvorba informačných portálov, propagácie a transferu poznatkov a výsledkov výskumu na verejnosti
- Nízka vzájomná previazanosť a spolupráca vedecko-výskumných inštitúcií a organizáciami v agro-potravinárskom a lesnícko-drevárskom sektore pri tvorbe výskumných projektov, zámerov a koncepcií
- Stereotyp zmýšľania – nedostatok nových nápadov a podnetov, slabá spolupráca a komunikácia s praxou
- Vysoký vekový priemer vedeckých pracovníkov, neexistencia stimulov pre motiváciu a odborný rast mladých pracovníkov
- Chýbajúca dlhodobá koncepcia rozvoja vedy a techniky v rezorte pôdohospodárstva

Príležitosti

- Potenciál pre rozvoj a využitie moderných distribučných komunikačných kanálov; vstup na nové segmenty – moderné propagačné a marketingové nástroje
- Potenciál pre ponuku komplexných riešení problémov vedy, výskumu a inovácií v podmienkach agro-potravinárstva a lesnícko-drevárskeho sektora ako aj reflexia celospoločenských výziev
- Zdieľaným *know-how*, experimentálnych možností, databázových zdrojov a odborného potenciálu jedinečnosť a konkurenčná výhoda v podmienkach SR ako aj širšieho európskeho priestoru
- Aktívnym prístup k účasti v medzinárodných konzorciách pre riešenie projektov Horizont Europe a ďalších programoch
- Podpora poľnohospodárskeho a lesníckeho poradenstva, zvyšovanie kapacít pre odborné poradenstvo a jeho zacielenie
- Medziodborová a medzirezortná spolupráca výskumných a univerzitných pracovísk
- Zvýšenie zamestnanosti a tvorba nových pracovných miest, priestor pre rast podnikateľskej úrovne
- Diverzifikácia spolupráce – zapojenie rezortných a mimorezortných inštitúcií do riešenia problémov agro-potravinárstva a agrolesníctva – univerzity, výskumné centrá, ústavy SAV s korešpondujúcim zameraním

Ohrozenia

- Nepostačujúce finančné zdroje sektora a vlastné zdroje inštitúcií na spolufinancovanie projektov (ekonomické, administratívne a finančné prekážky pri uchádzaní sa o nové granty)
- Všeobecné podfinancovanie sektora vedy a výskumu, nedostatok zdrojov z národných programov vedy a výskumu, nepredvídateľné plánovanie finančných prostriedkov pre grantové agentúry (VEGA, APVV, ASF EU), fragmentácia limitovaných zdrojov
- Odchod kvalifikovaných pracovníkov a obmedzené možnosti personálneho rozvoja v súvislosti s redukciami pracovných kapacít v dôsledku podfinancovania
- Nepripravenosť a slabý záujem praxe zadávať výskumné projekty a úlohy, zlá vymožiteľnosť platieb za poskytnuté služby
- Nevyužitý prebytočný a zastaralý majetok organizácií (vysoké režijné náklady odčerpávajúce finančné zdroje využiteľné na výskum)
- Obmedzená oprávnenosť uchádzania sa o zdroje domácich a zahraničných grantových schém v zmysle jedna inštitúcia = jeden projekt
- Personálne obsadenie, nevyhovujúci stav vekovej štruktúry výskumných a nízky počet technických pracovníkov
- Nedostatok finančných prostriedkov na realizáciu systémových infraštruktúrnych projektov
- Prevala menších projektov a roztrieštenosť pracovnej sily a výskumného potenciálu
- Nízka vedecká produktivita v porovnaní s európskym priemerom z dôvodu finančného podhodnotenia vedy v SR

10.1 Východiská

a) medzisektorová spolupráca

Potreba modernizácie poľnohospodárstva, potravinárstva a lesníctva cez inovácie a prenos a využívanie vedeckých poznatkov je nevyhnutnou súčasťou vývoja v nasledujúcom období. Priaznivé prostredie pre rýchlejšie inovácie a lepšie zhodnotenie existujúcich poznatkov je základným predpokladom pre dosiahnutie cieľov SPP a plnenie medzinárodných záväzkov. Jednou z hlavných národných priorít v rámci implementácie Agendy 2030 na národnej úrovni je smerovanie k znalostnej a environmentálne udržateľnej ekonomike.

Takáto orientácia a samotný koncept modernizácie sektora prostredníctvom podpory a spoločného využívania poznatkov, inovácií a digitalizácie v pôdohospodárstve a vo vidieckych oblastiach vyžaduje fungujúci systém spolupráce akademického, priemyselného a verejného sektora pri tvorbe, prenose poznatkov a ich využívaní. Interakciu kľúčových stakeholderov v oblasti agropotravinárstva a lesníctva predstavuje Agricultural knowledge innovation system – AKIS.

Jeho cieľom, ako nástroja riadenej interakcie osôb, organizácií a inštitúcií, ktoré využívajú a tvoria poznatky v oblasti pôdohospodárstva a s ním súvisiacimi oblasťami, je vytvorenie regionálneho, resp. národného inovačného ekosystému prostredníctvom zlepšenia výmeny poznatkov medzi jednotlivými aktérmi. Medzi základné oblasti AKIS-u sa zaraďujú: výskum, inovácie, digitalizácia, Európske inovačné partnerstvá (EIP) a s nimi súvisiace operačné skupiny, poradenský systém, vzdelávanie, MAA projekty (Multi Actor Approaches) a sociálna inovácia.

b) priemysel a poľnohospodárstvo

Špecifikom Slovenska je nízka kooperácia zapojených subjektov a fragmentácia riešení. Osobitne nízka je kooperácia poľnohospodárstva a priemyslu so sektorom vedy a výskumu.

Podľa vlastných zistení zostavovateľov, v potravinárskom priemysle, s vedeckovýskumnými inštitúciami v nejakej forme v súčasnosti kooperuje alebo v horizonte 1-2 roky plánuje kooperovať len malá časť subjektov – z cca 300 oslovených len necelých 20%, pričom ale až cca 80% plánuje realizovať inovačné zámery v oblasti produkcie potravín, ale aj energetického hospodárstva a ekologizácie výrobného procesu.

Táto potreba vychádza zo skutočnosti, že priemerná účinnosť zariadení energetického hospodárstva v potravinárskej prvovýrobe a spracovaní dosahuje 81%, pričom najnižšiu účinnosť dosahujú externé zdroje energie z dôvodu strát v rozvodoch a nárokoch na dopravu médií z týchto zariadení. Zariadenia tepelného hospodárstva majú priemerný vek 11 rokov a priemerné opotrebenie 44 %. Iba 13,5 % producentov využíva alternatívne zdroje energií a opatrenia na minimalizáciu negatívnych vplyvov energetického hospodárstva na životné prostredie využíva do 30 % výrobcov. Energetické zariadenia sú vysoko nákladové a výrobcovia netvoria dostatočné finančné rezervy na investície do znižovania energetickej záťaže.

Ekologizácia poľnohospodárstva a priemyslu naráža na požiadavky zelených a prírode blízkych riešení, napr. z hľadiska uhlíkovej stopy (hľadanie možností na zvyšovanie efektívneho nákupu suroviny z čo najmenších vzdialeností).

c) globálne a lokálne výzvy

Zásadnou výzvou pre spoločnosť v horizonte 15-20 rokov budú globálne výzvy – okrem udržania potravinovej bezpečnosti (sebestačnosti) na požadovaných/očakávaných štandardoch bude schopnosť adaptovať poľnohospodárstvo a lesné hospodárstvo na zmenu klímy a šetrné / udržateľné využívanie existujúcich zdrojov.

Zmena klímy bude mať veľmi vážne dopady na produkciu hlavných plodín (pšenica, kukurica) v miernom klimatickom pásme už po roku 2030 a ich úrody môžu klesnúť oproti súčasnosti až o viac ako 20% (Zdroj: Analýza NPPC- VUEPP). Vedecky podložená adaptácia poľnohospodárstva na tieto zmeny (nové oševné systémy a agronomické opatrenia, nové odrody, zavlažovanie, adaptácia drevinového zloženia lesov a pod.) môže tieto dopady eliminovať, dokonca pozitívne využiť.

Popri dopadoch zmeny klímy ostáva jednou z kľúčových tém otázka uspokojenia potrieb a preferencií spotrebiteľov a zároveň minimalizácie vplyvov poľnohospodárskej činnosti, výroby a konzumácie potravín, resp. komplexnej agro-potravinovej a agrolesníckej produkcie na zdravie a životné prostredie.

Rovnako aj lesné ekosystémy sú čoraz viac ovplyvňované závažnými zmenami klimatických podmienok a extrémami počasia, čo sa negatívne prejavuje na ich zdravotnom stave a schopnosti odolávať pôsobeniu škodlivých činiteľov. Výsledky výskumu a zavádzané inovácie v lesnom hospodárstve výrazne prispievajú k napĺňaniu cieľov EÚ v oblasti prispôsobenia sa zmene klímy a jej zmierneniu, ako aj k využívaniu energie z obnoviteľných zdrojov, k ochrane biodiverzity, zlepšeniu ekosystémových služieb a zachovaniu biotopov a krajiny.

d) úlohy výskumno-vývojovej základne

V súvislosti s očakávanými trendmi vývoja v oblasti poľnohospodárstva a produkcie potravín, lesníctva a ochrany životného prostredia v súvislosti s globálnymi trendmi a lokálnymi špecifikami Slovenska, identifikujeme dôležitú úlohu výskumno-vývojovej základne najmä v podpore inovácií, digitalizácii, transfere poznatkov a spolupráci výskumných inštitúcií a praxe - od prvovýroby cez spracovanie surovín, výrobu potravín a produktov na báze dreva, distribúciu a obchod až po konečného spotrebiteľa. Je to kľúčová úloha na zaistenie moderného, efektívneho a ekologicky udržateľného rozvoja pôdohospodárstva do roku 2035 s výhľadom do r. 2050, založenom na poznatkoch a v zhode s princípmi obehovej ekonomiky, biohospodárstva a digitálnej revolúcie v podobe konceptu Poľnohospodárstvo 4.0.

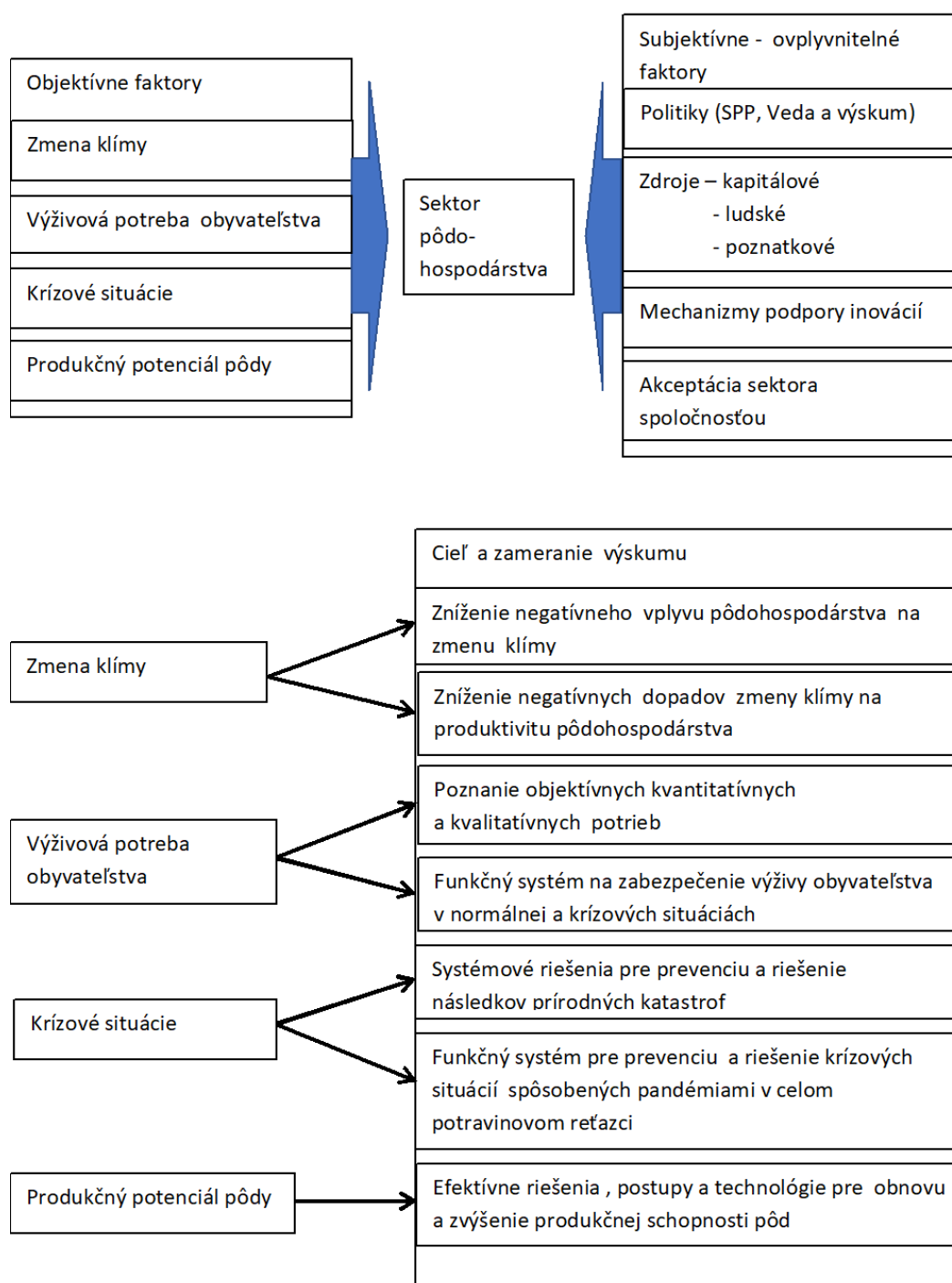
Rezortné aj mimorezortné inštitúcie zaoberajúce sa výskumom, vývojom a inováciami v oblasti potravinárstva a poľnohospodárstva – okrem NPPC a NLC tiež univerzity, vedecké parky a ústavy SAV s korešpondujúcim zameraním - musia reagovať na požiadavky výrobcov a spracovávateľov potravín, odbytových združení ako aj sektora obchodu a služieb.

Podobne musí byť aj naďalej rozvíjaný aplikovaný výskum a vývoj vo všetkých oblastiach lesnícko-drevárskeho sektora, ktorý urýchli prechod na uhlíkovo neutrálne a vysoko efektívne systémy, prispeje k ochrane biodiverzity a posilní výzvam lesov spojený so zmenou klímy.

e) inovačný tlak

Potreba inovácií prechádza celým pôdohospodárstvom vo vertikálnom aj horizontálnom usporiadaní, pričom má nadrezortný a celospoločenský dosah. Za kľúčové v tomto smere považujeme vytvorenie funkčných väzieb založených na synergizme a orientáciu vedecko-výskumnej základne (VVZ) smerom k efektívnej spolupráci a vzájomnej komplementarite a kooperácii, s vytvorením resp. prehĺbením funkčných väzieb aj s ďalšími relevantnými hráčmi, osobitne univerzitami a univerzitnými vedeckými parkami.

Všeobecným rámcom pre vývoj v oblasti výskumu, inovácií a transferu poznatkov sú kľúčové medzinárodné stratégie, koncepcie a dokumenty, ku ktorým Slovenská republika pristúpila v dôsledku členstva v Európskej únii alebo ako člen v medzinárodných organizáciách; tieto rámce sú v rôznej miere reflektované v domácej legislatíve. Detailne sú tieto prístupy opísané v predchádzajúcej časti predloženého koncepčného zámeru, pričom za kľúčové dokumenty rámčujúce medzinárodné a národné smerovanie vedy a výskumu sú považované hlavný nástroj Európskej únie pre oblasť podpory vedy, výskumu a inovácií - Horizont Európa (do r. 2027), Klaster 6 – Potraviny, biohospodárstvo, prírodné zdroje, poľnohospodárstvo a životné prostredie, Stratégia EÚ pre lesy 2030 a najmä Európska zelená dohoda s víziou do r. 2050. Z hľadiska agrozoznamu je kľúčovou časťou tejto Zelené dohody stratégia „Z farmy na stôl“, ktorej hlavným cieľom je dosiahnuť posun súčasného potravinového systému EÚ smerom k udržateľnému modelu.

Obrázok 7. Úlohy vedy a výskumu vo vzťahu ku globálnym výzvam s lokálnou relevanciou.

Rozvoj poľnohospodárstva, potravinárstva a lesníctva, do roku 2030 rámcuje aj zameranie a špecifické ciele **Spoločnej poľnohospodárskej politiky na roky 2021 – 2027**. Ciele budúcej SPP úzko súvisia s potrebou zintenzívnenia inovačných riešení (Európske inovačné partnerstvá) a riešení, ktoré prispejú k udržateľnosti agrosektora, potravinárstva a lesníctva z ekonomického (konkurencieschopnosť, efektívnosť a pridaná hodnota agro-potravinárskej a lesníckej produkcie), ekologického (životné prostredie, biodiverzita) a socio-ekonomického hľadiska (pracovné príležitosti na vidieku, nové typy práce pre mladých, diverzifikácia činností na vidieku). Úlohu výskumu a inovácií podporuje aj prierezový cieľ SPP, podpora poznatkov, inovácií a digitalizácie v pôdohospodárstve.

Z hľadiska koncepčného prístupu bude potrebné aby sa v programe rozvoja vidieka (PRV) ako nástroji SPP vytvoril priestor a mechanizmus pre efektívny prenos výsledkov výskumu do praxe formou priamej spolupráce a poradenstva pre prax a tým sa posilnila jeho inovačná sila.

V podmienkach SR sa za kľúčový dokument profilujúci smerovanie vedy a výskumu na ďalšie obdobie považuje Stratégia výskumu a inovácií pre inteligentnú špecializáciu SR (RIS3 SK). V súčasnosti prebieha príprava novej RIS3 SK 2021- 2027 a reprofilizácia obsahu a zamerania jej piatich domén. Hoci domény sú koncipované prierezovo, z hľadiska agropotravinárstva a lesníctva je kľúčová doména D5 Zdravé potraviny a životné prostredie. Doména sa v budúcom období zameria na tri kľúčové oblasti - biomasa; krajina - poľnohospodárstvo, lesníctvo a vodohospodárstvo; potraviny, voda, vzduch, vrátane sekvestrácie uhlíka, regulácie prírodných rizík alebo ďalších spoločenských funkcií.

10.2 Úlohy VVZ vo vzťahu k rezortu pôdohospodárstva a rozvoja vidieka

Poslaním pôdohospodárskej vedecko-výskumnej základne je vytváranie poznatkového fondu a riešenie aktuálnych i očakávaných, najmä regionálne špecifických rozvojových problémov poľnohospodárstva, potravinárstva a lesníctva. Inštitucionálne zabezpečenie pôdohospodárskej vedy, aplikovaného výskumu a vývoja na Slovensku je podobné ako vo vyspelých krajinách. Pozostáva hlavne z výskumných inštitúcií pôdohospodárskeho rezortu, príslušných univerzít a ústavov Slovenskej akadémie vied s rozdielnou cieľovou orientáciou výskumu.

Doplňujúcu štruktúru tvoria podnikové, či súkromné výskumné a vývojové inštitúcie, výskumné centrá a ďalšie štruktúry zamerané na výskum a inovácie a ich prenos do praxe.

Vedeckovýskumná základňa rezortu Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR zameraná na agropotravinárstvo a lesníctvo pozostáva po poslednej transformácii z r. 2013 z dvoch inštitúcií:

- Národné poľnohospodárske a potravinárske centrum
- Národné lesnícke centrum

Popri týchto inštitúciách, priamo spadajúcich a riadených prostredníctvom rezortu pôdohospodárstva, nezastupiteľnú úlohu v oblasti poľnohospodárskeho, lesníckeho a potravinárskeho výskumu majú univerzity spadajúce pod rezort ministerstva školstva, najmä:

- Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre
- Technická univerzita vo Zvolene
- Univerzita veterinárskeho lekárstva v Košiciach
- STU – Fakulta chemickej a potravinárskej technológie

Okrem univerzít sa na vzdelávaní a výchove odborníkov rezortu pôdohospodárstva podieľajú aj stredné školy s poľnohospodárskym, potravinárskym, veterinárnym alebo lesníckym zameraním. Významnú úlohu zohrávajú tiež univerzitné vedecké parky a technologické inkubátory resp. kapacity na prenos poznatkov, tak v rámci rezortu pôdohospodárstva, ako aj mimo neho.

Rezortné inštitúcie sú prednostne zamerané na cielený, aplikovateľný výskum s vedeckou a metodologickou preukázateľnosťou výsledkov, pričom významná časť ich aktivít je zameraná najmä na úlohy aplikovaného výskumu a projekty orientované smerom k zákazníkovi – odberateľovi z praxe - formou dopytovo riadeného výskumu. Vo významnej miere reagujú na požiadavky rezortu pôdohospodárstva, pôdohospodárskej praxe a potrebu inovácií, prenosu poznatkov a poradenstva.

Primárnymi cieľmi univerzít sú vzdelávanie a výskum, dve neoddeliteľné aktivity, ktoré sú otvorené medzikultúrnemu dialógu a interakcii, rešpektujúc slobodu vedy a výučby. Významným kooperačným nástrojom univerzít sú vybudované vedecké parky – využitie ich potenciálu na rozvoj poznatkovej a inovačnej bázy v ďalšom období môže priniesť pozitívne stimuly so synergiami pre celý sektor.

Rezort pôdohospodárstva využíva viacero inštitúcií, vrátane vlastných výskumných inštitúcií pre plnenie legislatívnych požiadaviek, rozvoj vedecko-výskumných poznatkov, analytickú činnosť zameranú na podporu rozhodovania pri tvorbe politik, kontrolnú činnosť a pod., ktoré pri svojej činnosti vytvárajú a zbierajú množstvo informácií z celého pôdohospodárskeho odvetvia. Správa a aktualizácia týchto údajov nie je samoúčelná a jednotlivé inštitúcie tieto údaje využívajú pre plnenie svojich povinností. Na sektor sú však čoraz viac kladené požiadavky, ktoré si vyžadujú dôslednú analýzu komplexu údajov z rôznych inštitúcií aj mimo rezortu. Z toho vyplýva kľúčová potreba digitalizácie rezortu pôdohospodárstva, s dôrazom na kooperáciu a výmenu relevantných dát a analýz.

Významným faktorom pri prenose poznatkov vedy a výskumu do praxe je poradenstvo. Poradenstvo a služby identifikujeme ako činnosti kľúčové pre rozvoj agro-potravinárskeho sektora, lesnícko-drevárskeho sektora a v konečnom dôsledku, spoločnosti. Pre posilnenie prenosu výsledkov výskumu a zabezpečenie transferu výstupov do praxe je potrebné do roku 2030 dosiahnuť nastavenie pomeru hlavných činností tak, aby poradenstvo a služby dosahovali kumulatívne aspoň 30% podiel na všetkých činnostiach. Kľúčové z pohľadu SR bude tiež sfunkčnenie a plné využívanie systému AKIS.

V súvislosti s rozvojom pôdohospodárstva do r. 2035, je potrebné z úrovne rezortu pôdohospodárstva ako aj zapojených štátnych (mimorezortných) inštitúcií definovať kľúčové priority výskumu a vývoja a zameranie aktivít v oblasti využitia prírodných zdrojov, a najmä nastaviť ich primerané, predvídateľné a časovo-stabilné finančné krytie.

Opatrenia v oblasti posilnenia kvality výskumu a vývoja

Je potrebné aby výskumné inštitúcie a univerzity a v primeranej miere aj stredné školy popri svojej spoločenskej funkcii venovali väčšiu pozornosť kvalitnému výskumu. Pre posilnenie tejto úlohy je potrebné najmä:

- Zohľadňovať trendy a potreby spoločnosti
- Intenzívne rozvíjať spoluprácu s podnikmi a inštitúciami spoločenskej praxe
- Poskytovať odbornú racionálnu oporu ústredným orgánom štátnej správy, verejnej správy a ostatným autoritám pri ich rozhodovaní vo veciach podpory vedy, výskumu a inovácií
- Presadzovať férové, transparentné a vyvážené financovanie výskumu a vývoja v Slovenskej republike, ako v jej inštitucionálnej zložke, tak aj v súťaživých formách
- Koordinovať svoje aktivity pri predkladaní projektov z Európskych štrukturálnych a investičných fondov
- Vyvíjať spoločné úsilie a vzájomne sa podporovať pri svojom sieťovaní sa s významnými vedeckými inštitúciami doma i v Európskom výskumnom priestore
- Podporovať spoločné zdieľanie nadobudnutej vedeckej infraštruktúry vo vedeckých parkoch a centrách excelencie, vrátane podpory tvorby a aktualizácie cestovnej mapy vedeckej infraštruktúry SR
- Posilniť excelentný výskum vo vybraných oblastiach a sledovať aktuálne trendy vo vedných disciplínach a oblastiach, ktoré sú potrebné pre konkurencieschopný rozvoj pôdohospodárstva
- Podporovať medziodvetvový prístup vo výskume, multidisciplinárne riešenia a prepájanie výskumných a odborných tímov s cieľom dosiahnuť komplexné riešenia v aplikovanom výskume

- Venovať zvýšenú pozornosť novým témam výskumu súvisiacim s aktuálnymi strategickými výzvami ako biohospodárstvo, obehové hospodárstvo, inteligentné technológie a IT riešenia a pod.
- Posilniť medzinárodnú spoluprácu s významnými vedeckými pracoviskami v zahraničí formou výskumných projektov, sieťovania, účasti v inovačných, partnerstvách, medzinárodných expertných a strategických skupinách a pod.

10.3 Kľúčové aspekty rozvoja rezortnej VVZ

Problematika, ktorú rieši rezortná VVZ je širokopásmová. Osobitne úlohy NPPC sú rôznorodé a prierezovo riešia problémy od pôdy až po potraviny, čo znamená že finálne komplexné definovanie potrieb a požiadaviek na NPPC je mimoriadne roztrieštené v rámci organizačných jednotiek MPRV SR a v súčasnom nastavení spadá pod viacero sekcií.

Rezortný výskum zabezpečovaný NLC prevažne spadá pod Sekciu lesného hospodárstva a spracovania dreva. Preto by bolo vhodné v rámci štruktúry MPRV SR vytvoriť priestor pre koordináciu a riadenie VVZ jednou sekciou resp. zložkou, na to určenou. Organickou súčasťou tohto útvaru by mala byť aj koordinácia aktivít spadajúcich do oblasti poradenstva.

Rezortná VVZ je z veľkej miery dofinancovaná z mimorezortných projektov a projektových schém (MŠ VVŠ SR, MH SR, EŠIF). V období rokov 2014 – 2020 v dôsledku nefunkčných administratívnych a riadiacich línií pri vypisovaní a administrácii projektových výziev došlo k ich úplnej stagnácii, v dôsledku čoho je do súčasnosti značne podkapitalizovaná.

Identifikujeme nasledovné problémy, ktoré sťažujú pracoviskám rezortnej VVZ prístup k projektom na národnej aj medzinárodnej úrovni:

- Limitácia projektových výziev – 1 inštitúcia = 1 IČO = 1 projekt
- Nepredikovateľnosť podmienok a períod zverejňovania projektových výziev
- Ignorácia existencie rezortných výskumno-inovačných centier, resp. ich znevýhodnenie v porovnaní s univerzitami, univerzitnými vedeckými parkami a ústavmi SAV
- Nízka miera pripravenosti ústavov a odborných pracovísk na projektové výzvy z dôvodu nedostatočnej personálnej kvality a/ alebo roztrieštenosti výskumných činností alebo nedostatku kapacít
- Nízka pripravenosť rezerv v podobe disponibilných finančných prostriedkov potrebných v mnohých grantových schémach na predfinancovanie a dofinancovanie aktivít
- Dlhá doba refundácie (najmä prostriedkov z EŠIF) a hrozba krátenia refundovaných prostriedkov investovaných do projektov z dôvodov na strane agentúr/štátneho rozpočtu (v prípade projektov so štátnym spolufinancovaním) pôsobí likvidačne na inštitúcie rezortnej VVZ z dôvodu viazania vlastných zdrojov a potreby hľadania zdrojov mimo ŠR

Rezortná VVZ disponuje základnou potrebnou infraštruktúrou vrátane technologického a experimentálneho zázemia. Infraštruktúra prešla čiastočnou technickou obnovou a dobudovaním v programovacom období EÚ 2007 - 2013. Napriek tomu, potrebné je cielene alokovať zdroje do periodickej obnovy výskumnej a experimentálnej technologickej infraštruktúry a následnej permanentnej prevádzky.

Vek týchto zariadení v súčasnosti dosahuje 7 a viac rokov a teda je, resp. do roku 2035 bude na hranici technickej a morálnej zastaranosti.

Významným limitom pre rozvoj rezortnej VVZ a rezortom riadených inštitúcií je nízka miera digitalizácie, vzájomnej previazanosti a prepojenosti rezortom riadených inštitúcií a osobitne orgánov ústrednej štátnej správy, úradnej kontroly a rezortnej VVZ najmä po stránke zdieľania exaktných údajov. Digitalizácia má okrem sledovania parametrov a indikátorov významnú úlohu aj pri prognózovaní budúceho vývoja dopadov aktuálnych politík a ich prípadných zmien, s cieľom zabezpečiť plnenie stanovených cieľov. Toto si však bude vyžadovať posilnenie ľudských zdrojov a vybudovanie kvalitnej IT infraštruktúry vrátane personálnych kapacít a IT špecialistov, manažmentu údajov v kompetencii rôznych inštitúcií aj mimo rezortu pôdohospodárstva a jasných pravidiel prístupu k nim.

Z úrovne vlády a ústredných orgánov štátnej správy je nevyhnutné vytvoriť legislatívne a finančné rámce pre stimuláciu spolupráce priemyslu a VVZ pomocou kombinácie vhodných fiškálnych a nefiškálnych nástrojov. Tieto nástroje musia zahŕňať aj podporu konceptu vytvárania spolupráce vo forme spin off, startup alebo living labs, na čo má už aj v súčasnosti rezortná VVZ pripravené potrebné zázemie, ale naráža na legislatívne obmedzenia a neexistenciu podporných schém pre financovanie kooperácie s podnikateľským sektorom.

Problémom je však rozdrobená a najmä podkapitalizovaná výrobná sféra. Len veľmi malá časť domácich výrobných kapacít v agropotravinárstve a lesníctve má preto možnosti a zdroje na inovácie svojho výrobného programu a technologické inovácie ktoré by zvýšili efektivitu produkcie (znížením energetickej a materiálovo-technologickej náročnosti výroby) a zároveň zvýšili konkurencieschopnosť výrobku/producenta na trhu.

Inými slovami, zdroje výrobcov na efektívnu spoluprácu s výskumno-vývojovou základňou sú značne limitované a viazané na existujúce grantové schémy podporujúce spoluprácu priemyslu a výskumu.

Návrh opatrení pre podporu VVZ

V súlade s programovým vyhlásením vlády SR a ďalšími strategickými dokumentami uvedenými v predchádzajúcich častiach tohto dokumentu, a reflektujúc vyššie uvedené limity a bariéry, je potrebné zabezpečiť:

- Postupné zvýšenie reálneho financovania vedy a výskumu s dôrazom na kvalitu, medzinárodnú spoluprácu a konkurencieschopnosť, v aplikovanom výskume s cieľom zameraným na vedecko-výskumné aktivity a výsledky realizovateľné v praxi;
- Investície do ľudských zdrojov, technickej infraštruktúry a zefektívňovania procesov riadenia v oblasti vedy a výskumu;
- Zaviesť motivačné mechanizmy pre súkromný sektor na investície do vedy a výskumu (na princípe otvoreného partnerstva a vyváženého zdieľania rizika aj výnosu), ako aj podporu partnerstiev súkromných firiem a verejných inštitúcií;
- Vytvoriť prostredie pre transfer vedomostí a technológií do praxe a na podporu inovácií v poľnohospodárstve, potravinárstve a lesnícko-drevárskom komplexe;
- Zlepšiť financovanie výskumu v sektore, podmienené zefektívnením organizačnej štruktúry a administratívnych a obslužných činností výskumných inštitúcií v gescii ministerstva, relevantnou publikačnou činnosťou a výstupmi aplikovaného výskumu;
- Podporiť aktivity smerujúce k prepojeniu výsledkov vedecko-výskumnej práce s oblasťami výživy obyvateľstva so zreteľom na kvalitu, bezpečnosť, výživovú hodnotu potravín a zdravie obyvateľstva;

- Podporiť výskum a vývoj zameraný na oblasť biohospodárstva a zvyšovania pridanej hodnoty lesnícko-drevárskeho komplexu, technologickej modernizácie, IKT a DPZ;
- Podporiť aktivity smerujúce k prepojeniu výsledkov vedecko-výskumnej práce s oblasťami lesnícko-drevárskeho komplexu reagujúcimi na zmenu klímy a environmentálne problémy, ale aj ekonomické a sociálne aspekty LH a DSP;
- Zabezpečiť efektívne fungovanie poradenského systému pre obhospodarovateľov pôdy, lesné hospodárstvo, poľnohospodárstvo a potravinárstvo formou úplne alebo čiastočne kompenzovaného poradenstva;
- Vyčleniť zdroje na vzdelávanie spotrebiteľov o potravinách a výžive so zameraním na zdravý životný štýl, rozvoj regiónov a zlepšovanie nákupného patriotizmu spotrebiteľov;
- Podporiť systém celoživotného vzdelávania zamestnancov v sektore, zamerané na nové výzvy súvisiace najmä s rozvojom biohospodárstva v podmienkach zmeny klímy;
- Podporiť vzdelávanie verejnosti (najmä detí a mládeže) o poľnohospodárstve, lesníctve a ich úlohe v biohospodárstve, zmene klímy, udržateľnosti, ekosystémových službách a riešeniach založených na prírode;
- Podporiť zvyšovanie zručností a vedomostí detí a mládeže potrebných pre výrobu, prípravu zdravých a kvalitných jedál, šetrné využívanie prírodných zdrojov a plytvanie zdrojmi;
- Vytvoriť digitálnu platformu pre efektívnu kooperáciu a zdieľanie údajov v rámci rezortu pôdohospodárstva s cieľom podporiť odborné a rozhodovacie procesy v celom sektore;
- Podporovať zapojenia smart technológií a smart riešení za účelom zefektívnenia procesov riadenia, rozhodovania a kontroly s dôrazom na pôvod, kvalitu a bezpečnosť agro-potravinárskej a lesníckej produkcie;
- Podporiť kvalitné odborné vzdelávanie a prípravu zohľadňujúcu aktuálne a očakávané potreby hospodárskej praxe a osobný rozvoj učiacich sa.

V rámci digitalizácie a digitálnej tranzície založenej na vzájomnom prepojení odborných a vedeckých dát a údajov fragmentovaných v existujúcich parciálnych datasetoch bude potrebné realizovať opatrenia, zamerané na:

- Inteligentné riešenia zabezpečujúce digitalizáciu a vzájomné prepojenie datasetov existujúcich v rámci rôznych subjektov agropotravinárskeho rezortu – ústredné orgány štátnej správy, orgány úradnej kontroly, výskumné inštitúcie,
- Zber a aktualizácia údajov o kvalite a bezpečnosti potravín vrátane údajov o produkcii potravín v reálnom čase – vo väzbe na predchádzajúce oblasti,
- Tvorba nástrojov na digitalizáciu informácií pre spotrebiteľa a orgány úradnej kontroly založených na objektívnych ukazovateľoch kvality a bezpečnosti potravín,
- Zlepšenie využívania údajov informačného systému lesného hospodárstva a elektronických služieb,
- Zvýšenie využívania moderných digitálnych produktov, IKT a DPZ v zisťovaní stavu a vývoja lesa

10.4 Kľúčové aspekty a limity spolupráce VVZ a priemyslu

Spolupráca VVZ s praxou má dlhodobý charakter avšak motivácia podnikateľských subjektov k aktívnej spolupráci je minimálna. Preto by mala vzniknúť podporná schéma pre užšiu spoluprácu praxe s VVZ v podobe modelových podnikov v rôznych prírodných podmienkach s rôznou štruktúrou výroby. Modelové podniky potom môžu slúžiť okrem vedecko-výskumnej činnosti aj na výukovú a školiacu činnosť, ktorá v podmienkach praxe bude efektívnejšia pri prenose poznatkov. Za týmto účelom je možné napr. vo forme tzv. „*living labs*“ využiť už aj v súčasnosti existujúce demonštračné a overovacie pracoviská rezortnej VVZ.

Pre vytvorenie konkurencieschopnej a udržateľnej produkcie potravín, krmív, vlákni, biomasy, drevnej hmoty, nedrevných produktov a služieb lesa a biologických surovín je potrebný prechod na iný (agro-ekologický, prírode blízky atď.) spôsob rastu produkcie, v čom je nezastupiteľná úloha a kooperácia zapojených segmentov s VVZ.

Zohľadniť bude potrebné nasledovné faktory:

- Zníženie strát v priebehu celého reťazca pôdohospodárskej výroby a spracovania
- Prispôbenie sa globálnym zmenám ako je zmena klímy a sprievodné javy
- Zachovanie biodiverzity s jej udržateľným využívaním prírodných zdrojov založeným na princípoch cirkulárnej ekonomiky
- Obnova ekosystémov a ekosystémových služieb prírodných zdrojov s rešpektovaním zvláštností každého územia a možností, ktoré ponúka genetická rozmanitosť
- Orientácia pôdohospodárskeho manažmentu na pestovateľské, chovateľské a spracovateľské postupy tak, aby sa udržateľne využívali obmedzené prírodné zdroje
- Orientácia na výrobu s vysokou pridanou hodnotou
- Využívanie lokálnych spracovateľov zdrojov a poskytovateľov služieb
- Prehodnotenie zaužívanej dĺžky výrobného reťazca s prednostným využitím „krátkych“ zásobovacích reťazcov, umožňujúcim miestne zásobovanie s osobitnými kvalitatívnymi vlastnosťami s čo najväčším zohľadnením záujmov spotrebiteľa.
- Nárast produkcie spojený s lepšou ekonomickou životaschopnosťou prvovýrobcov
- Efektívne stratégie a riešenia na zvýšenie pridanej hodnoty primárnej potravinovej produkcie pri zachovaní štandardov kvality a bezpečnosti.
- Rozvoj a stabilizácia vlastných kapacít a spoločných pracovísk s firmami v agro-potravinárskom a lesnícko-drevárskom sektore na úrovni poloprevádzkových overovacích jednotiek pre komplexné riešenia a dodávku inovácií na kľúč
- Potrebné je vytvoriť funkčný mechanizmus vytvárajúci rámec pre spoluprácu subjektov z oblasti vedy, výskumu a inovácií s priemyselnou praxou, založený na fiškálnych a nefiškálnych nástrojoch.

Týmto súborom opatrení sa podporí tlak na inovácie a prenos poznatkov výskumu do praxe a posilní konkurenčné postavenie priemyslu.

Špecifikom domáceho poľnohospodárstva, lesníctva a spracovateľského priemyslu, na ktoré tiež musí vhodne reagovať VVZ, je:

1. Štruktúra podnikateľských subjektov v oblasti spracovania domácich surovín (napr. dreva, poľnohospodárskej produkcie, potravín)
2. Nedostatočná špecializácia a orientácia výroby viac na regionálne špeciality, ako na komodity
3. Kapacitná predimenzovanosť potravinárskeho priemyslu - pri hlavných výrobkoch sa využíva menej ako 60% výrobných kapacít.

4. Technická a technologická zastaranosť lesnej výroby, poľnohospodárstva a potravinárstva - kľúčové technologické zariadenia majú vysoký priemerný vek viac ako 10 rokov a priemerné opotrebenie na úrovni 45 %
5. Vysoká energetická náročnosť a nízky podiel inovácií, táto skutočnosť sa negatívne prejavuje hlavne vo vzťahu k efektívnosti produkcie a ponuke nových výrobkov na trh
6. Nízka miera automatizácie - iba 14 % výrobných línii má automatický charakter, podstatná časť je poloautomatická (59%), resp. manuálna (27 %).
7. Slabá pripravenosť na krízové a mimoriadne situácie súvisiace s obmedzením dovozu, výrobných kapacít a distribúcie

Rezortný priemysel hospodári síce so ziskom, avšak tento nepostačuje na potrebný technicko-technologický obrat cielený na zlepšenie výkonnosti, inovatívnosti, rozšírenie sortimentu a zlepšenie životného prostredia.

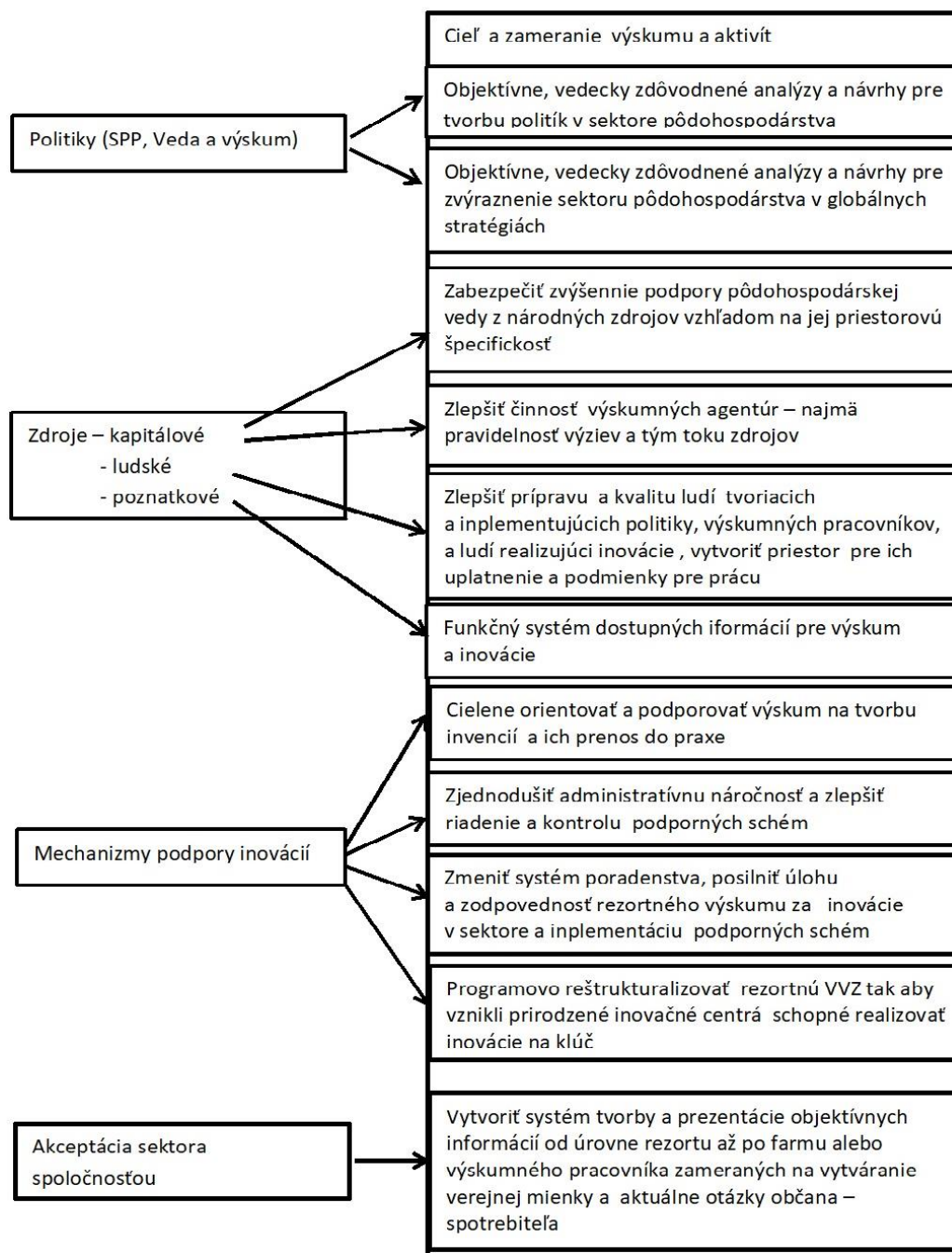
Významným problémom, limitujúcim spoluprácu výskumnej sféry s prvovýrobou a priemyslom je, že nie sú vybudované trvalé väzby na VVZ inštitúcie a finančné zdroje potrebné na vývoj, overenie a zavedenie inovácií do praxe, čo tiež negatívne ovplyvňuje inovačné schopnosti agropotravinárstva a lesnícko-drevárskeho sektora a posun ku kvalitatívne novým produktom a službám s ekologickým akcentom.

Návrh opatrení pre podporu spolupráce poľnohospodárstva, lesníctva a priemyslu s VVZ

- Potreba systematických podporných schém pre zabezpečenie obnovy a modernizácie technicko-technologického vybavenia lesných, poľnohospodárskych a potravinárskych podnikov s cieľom zvýšiť pridanú hodnotu a stupeň inovácií v prvovýrobe a spracovateľskom priemysle
- Vytvorenie podporných schém a stimulov pre spoluprácu prvovýroby, priemyslu a VVZ – podpora spin off, start up a living labs pre transfer technológií a poznatkov v pôdohospodárstve
- Aplikácia nových technológií a výsledkov vedy a výskumu do praxe s cieľom dosiahnuť výrobu výrobkov s vyšším stupňom spracovania, vyššou pridanou hodnotou, s vyššou konkurencieschopnosťou a komerčným potenciálom
- Podpora regionálnej a farmárskej produkcie, vrátane podpory produkcie s krátkym dodávateľským reťazcom a nízkou uhlíkovou stopou
- Zvýšenie produktivity práce a zvýšenie využitia výrobných kapacít prostredníctvom technologickej, technickej a energetickej modernizácie výroby a zavedením prvkov inovácií a digitalizácie
- V spolupráci s VVZ zabezpečenie odbornej prípravy pracovníkov pre jednotlivé odvetia poľnohospodárstva a potravinárstva, lesníctva a súvisiacich odvetví formou poradenstva, odborného vzdelávania, praxe a krátkodobých odborných stáží
- Podpora vytvárania odbytových a medziodvetvových organizácií na horizontálnej úrovni aj naprieč celou produkčnou vertikálou
- Vypracovanie systému cieleného odborného poradenstva ako nástroja pre zvýšenie technologickej a odbornej úrovne priemyslu a efektívneho prenosu výsledkov výskumu a inovácií do praxe
- Vytvorenie fungujúceho systému duálneho vzdelávania - zámerom je, aby sa vytvoril funkčný systém, vytvárajúci funkčné väzby vzdelávanie - veda a inovácie – prax, ktorý bude motivovať zamestnávateľa aj žiaka zapojiť sa do duálneho vzdelávania s cieľom zabezpečiť budúcich pracovníkov do výroby a spracovania potravín a produktov na báze dreva (motivačné bonusy, štipendiá a iné benefity) .

Systematická podpora celospoločenského povedomia o význame agropotravinárstva, lesníctva a nadväzujúcich sektorov v bioekonomike

- Systematická propagácia agropotravinárskeho a lesnícko-drevárskeho sektora s cieľom zvyšovania povedomia verejnosti o význame a strategickej dôležitosti pre budúcnosť spoločnosti formou aktivít akými sú organizovanie kampaní, výstav, koncertov, festivalov a iných podujatí, prednášok pre verejnosť, služieb pre verejnosť, rôzne popularizačné aktivity, dobrovoľnícke aktivity, detské univerzity, environmentálneho vzdelávania, dni otvorených dverí, poradne pre tretí sektor alebo v spolupráci s ním

Obrázok 8. Obmedzenia a návrhy opatrení pre podporu a rozvoj VVZ.

- Systematická príprava a realizácia koncepcie podpory produkcie a spotreby potravín z domácej výroby, zabezpečiť intenzívnu propagáciu spotreby domácich produktov a výchovu spotrebiteľa, aj vo vzťahu k správnej výžive a zdravému životnému štýlu;
- Propagačné a informačné aktivity na zlepšenia spoločenského statusu poľnohospodárov a potravinárov, lesníkov, vlastníkov lesa, spracovateľov dreva a biomasy a pod.
- Podpora propagačných a osvetových aktivít a aktivít PR - komunikácia s verejnosťou (práca so základnými školami, materskými školami, strednými odbornými školami, atď...);
- podpora aktivít lesnej pedagogiky,
- Organizovanie dní poľa, dní otvorených dverí a iných eventov na prezentáciu činnosti a zámerov podniku verejnosti.

Ďalej je potrebné:

- Vytvoriť funkčný interaktívny systém pre prenos výsledkov výskumu do praxe formou informovania a vzdelávania kompetentných pracovníkov z praxe a decíznej sféry
- Vytvárať podmienky pre efektívne celoživotné vzdelávanie odborníkov z oblasti agrosektora a lesníctva vrátane pracovníkov z rôzneho stupňa riadenia
- Zefektívniť spoluprácu decíznej sféry a VVZ v oblasti prípravy odborníkov pre ďalší výskum a budúcich agromanažérov v rámci 2. a 3. stupňa vysokoškolského vzdelávania, resp. formou dlhodobých odborných stáží na odborných pracoviskách rezortnej VVZ
- Zaviesť systém efektívneho verejného dialógu o potrebe výskumu, inovácií v pôdohospodárstve a v spoločnosti
- Zvážiť možnosť zapojenia ďalších relevantných hráčov v oblasti agropotravinárskeho výskumu, vzdelávania a prenosu poznatkov – univerzity, vedecké parky, ústavy SAV so zospovedajúcim zameraním – do riešenia problémov agropotravinárskeho a agrolesníckeho sektora

10.5 Návrh kľúčových opatrení pre rozvoj oblasti do r. 2023

1. Odstránenie fragmentácie v riadení rezortnej vedy a výskumu podporou spolupráce vnútro-rezortných inštitúcií pri riešení nadrezortných problémov, projektov so strategickým, koncepčným alebo nadrezortným zameraním
2. Analýza a definovanie potrieb a požiadaviek rezortu pôdohospodárstva s ohľadom na dlhodobé strategické a koncepčné dokumenty a ciele rezortu s ohľadom na potrebu vnútrorezortného sieťovania, s možnosťou prepojenia kľúčových mimorezortných inštitúcií
3. Zlepšenie a stabilizácia financovania výskumu a vývoja v rezorte pôdohospodárstva, podmienené zefektívnením organizačnej štruktúry a administratívnych a obslužných činností a kvalitou výstupov
4. Nastavenie vhodných podporných schém, garancií a systému ručenia pre postupnú infraštruktúrnú obnovu a modernizáciu VVZ
5. Vytvorenie podporných schém a stimulov pre spoluprácu prvovýroby, priemyslu a VVZ – podpora spin off, start up a living labs pre transfer technológií a poznatkov v pôdohospodárstve
6. Príprava prostredia pre efektívne fungovanie poradenského systému pre obhospodarovateľov pôdy, lesné hospodárstvo, poľnohospodárstvo a potravinárstvo
7. Vytvorenie digitálnej platformy pre efektívnu kooperáciu a zdieľanie údajov inštitúcií v rámci rezortu pôdohospodárstva so zabezpečením ich zberu a pravidelnej aktualizácie a podpora digitalizácie rezortu
8. Definovanie vzdelávacích štandardov pre odborné vzdelávanie a príprava zohľadňujúca aktuálne a očakávané potreby hospodárskej praxe a osobný rozvoj učiacich sa
9. Vytvorenie systému odbornej prípravy pracovníkov pôdohospodárstva pre jednotlivé sektory formou poradenstva, odborného vzdelávania, praxe a krátkodobých odborných stáží

10. Podpora zavádzania smart riešení, inteligentných aplikácií a digitálnych riešení pre riadenie projektových a podporných činností v rezorte pôdohospodárstva.

10.6 Kvantifikácia nákladov na vybrané opatrenia s cieľom ich rozvoja

Väčšina opatrení má administratívno-technický, prípadne procesný charakter – debarierizácia (prístup k súťažným zdrojom, grantom a podporám iných rezortov – MŠVVŠ. MŽP, MH, MIRRI...), nefinančné stimuly, efektívne zapojenie do riadenia RIS3 SK a následnej implementácie programov zameraných na Výskum a inovácie z OP Slovensko, úpravy legislatívy, ktoré umožnia lepšiu flexibilitu rezortnej VVZ pre spoluprácu so všetkými aktérmi.

Finančne kvantifikovateľné potreby:

1. Racionalizácia, stabilizácia a podpora rezortnej vedy

- financovanie rezortného výskumu a koncepčné zadávanie úloh a projektov
- nový model financovania rezortnej vedy reflektujúci potreby rezortu pôdohospodárstva, Výskumný zámer organizácií 2022 -2026
- podpora a rozvoj vedecko výskumného potenciálu a ľudských zdrojov, podpora orientácie na nové výskumné témy v súlade s novými politikami (SPP, Green Deal, RIS3 2021+ a pod.)

Tabuľka 35. Odhadované náklady na racionalizáciu, stabilizáciu a podporu rezortnej vedy

Účel	Náklad do 2027	Zdroj
individuálne granty pre mladých výskumných pracovníkov	500 tis. EUR/rok	Mimorezortné zdroje – grantové agentúry SR, EŠIF, Horizont EU
Racionalizácia rozpočtu UOP a RPVV podľa ich zadania a rozsahu – podmienené presnou kalkuláciou	7 000 000 /rok pre NPPC* 8 200 000/ rok pre NLC**	ŠR SR – resp. rozpočet MPRV SR - zdroje určené na financovanie výskumu, inovácií a odborných činností

* na základe súčasných kontraktov MPRV a NPPC resp. NLC

** z toho na výskumnú zložku (NLC-LVÚ Zvolen) 1 200 000€/rok, zvyšok na nevýskumné činnosti a služby pre LH

2. Kapitálové zdroje na obnovu prevádzkovej infraštruktúry

- Obnova budov a obslužnej infraštruktúry, zníženie energetickej náročnosti a zvýšenie efektivity využitia priestorov – napr. aj formou otvorenej grantovej súťaže
  - Zjednodušenie procesov a existujúcich bariér pri prenájme príp. odpredaji majetku – následné reinvestovanie týchto zdrojov do obnovy prevádzkovej infraštruktúry
  - kofinancovateľné aj zo zdrojov štrukturálnych fondov EÚ, MŽP SR a MH SR
- (zelené projekty, zelené strechy, zateplenia, smart riešenia v oblasti energetickej efektívnosti a p.)

Odhad: projekty zo zdrojov EŠIF (OP Slovensko, resp. Plán obnovy komponent Zelené Slovensko a iné) - kapitálové výdavky 500 000 € ročne pre VVZ rezortu po dobu 5 rokov.

Tabuľka 36. Odhadované náklady na obnovu prevádzkovej infraštruktúry

Účel	Náklad do 2027	zdroj
Systematická technická obnova budov a podpornej – nevýskumnej -infraštruktúry	500 tis. EUR/rok	Mimorezortné zdroje – zelené opatrenia, MH SR. MŽP SR

3. Obnova výskumnej a prístrojovej infraštruktúry – obdobne ako 2007 – 2013>>2015 budovanie Centier excelentnosti – 15,2 M€ (NPPC) a cca 15 – 20 M€ NLC resp. SPU smerovalo do vybavenia modernou infraštruktúrou

- V období 2014+ - postupná obnova časti infraštruktúry formou participácie na projektoch – Interreg, DSV, H2020 – cca 5 M€ (NPPC/NLC)
- Potreba systematickej a komplexnej obnovy a modernizácie výskumnej infraštruktúry s cieľom byť excelentní
- zdroje: Objem finančných prostriedkov je závislý na úspešnosti projektového tímu pri získavaní projektov podľa podmienok rôznych grantových schém.
- súťažné – granty, projekty z EŠIF, HEU, potreba dofinancovania rezortnými zdrojmi
- Finančné zdroje z grantových schém a programov sú závislé na úspešnosti podaných projektov v súťaži, nie sú nárokovateľné a ich kvantifikácia je odhadovaná na základe predchádzajúcich skúseností rezortnej VVZ.
- 2014 – 2020 - Prvé projekty boli podpísané až v roku 2020 maximálne do 2023 (pravidlo N+3)

Tabuľka 37. Odhadované náklady na obnovu výskumnej a prístrojovej infraštruktúry

Účel	Náklad do 2027	Zdroj
Kontinuálna obnova a modernizácia výskumnej infraštruktúry	500 tis. EUR/rok	Rezortné projekty Mimorezortné zdroje – grantové agentúry SR, Interreg Horizont Európa, EŠIF, Plán obnovy
Podporné schémy na obnovu ľudských zdrojov a atrakciu mladých a špičkových pracovníkov	200 tis. EUR/rok	MŠ VVŠ, MPRV SR, podnikateľské prostredie – formou podporných grantov
Podporné schémy na dofinancovanie a neoprávnené náklady	100 tis. EUR/rok	MPRV SR

Zdroje na opatrenia v bodoch 1 – 3 je možné riešiť komplementárne, nepredstavujú primárnu záťaž len pre ŠR SR resp. rozpočet MPRV SR

4. Podpora a zintenzívnenie spolupráce s praxou, vytvorenie vnútorných a vonkajších väzieb na dlhodobú spoluprácu, inovácie a prenos poznatkov– sfunkčnenie AKIS v agrosektore

- Línia veda – výskum – vzdelávanie – kooperácia NPPC, NLC, SPU – efektívna spolupráca projektová aj neprojektová existuje, existuje priestor na jej zintenzívnenie
- Línia VVZ – prax – funguje s obmedzením – najmä z dôvodu finančných limitov a nedostatku zdrojov, prax nie je schopná platiť „komerčnú sumu“

Riešenia:

- Marketingové – zvýšenie propagácie významu výskumu a prenosu poznatkov do praxe
- Podporné – VVZ má funkčný základ pre budovanie startups, living labs....., - potrebné vyčleniť zdroje na kooperáciu s praxou:
  - napr. po vzore inovačných voucherov MH SR cez PRV
  - notifikované podporné schémy
  - fiškálne a nefiškálne stimuly pre subjekty z praxe

Tabuľka 38. Odhadované náklady na zintenzívnenie spolupráce s praxou, vytvorenie vnútorných a vonkajších väzieb na dlhodobú spoluprácu, inovácie a prenos poznatkov

Účel	Náklad do 2027	Zdroj
Marketing pre podporu prenosu poznatkov do praxe	50 tis. EUR/rok	MPRV SR, marketingový fond
Podpora kooperácie s praxou – inovačné vouchery	400 tis. EUR/rok – 20 tis. EUR /subjekt	MŠ VVŠ, MPRV SR - PRV, MH SR, podnikateľské prostredie – formou grantov
Podpora tvorby startups, living labs	400 tis. EUR/rok – 20 tis. EUR /subjekt	MPRV SR – prostredníctvom PRV – formou grantov

5. Poradenstvo, vzdelávanie a prenos poznatkov v agrosectore a LH

- Dnes poradenstvo cez PRV funguje len s obmedzeným prístupom pre vlastné rezortné inštitúcie a univerzity
- Potrebné prehodnotiť nastavenie poskytovania poradenstva – odborné, finančné, flexibilita
- Aktéri: Verejné výskumné inštitúcie, univerzity, firmy, farmári, poradenské firmy, iné firmy, vrátane štátnych podnikov, ktoré majú v náplni prenos poznatkov, vzdelávanie, jasná podpora cez PRV (Strategický plán – AKIS prierezový cieľ, podpora EIP)

Tabuľka 39. Odhadované náklady na poradenstvo, vzdelávanie a prenos poznatkov v agrosectore a LH

Účel	Náklad do 2027	Zdroj
Vzdelávacie aktivity pre farmárov, vlastníkov a obhospodarovateľov lesa	200 tis. EUR/rok – 20 000/aktivita	MPRV SR – PRV, MŽP SR (zelené opatrenia), podnikateľské prostredie – granty a nadácie
Poradenstvo a prenos poznatkov	200 tis. EUR/rok – 20 000/aktivita	MPRV SR – PRV, MŽP SR (zelené opatrenia), podnikateľské prostredie – granty a nadácie

Ďalšie zdroje financovania:

- Plán obnovy - Komponent 9 (Efektívnejšie riadenie a posilnenie financovania výskumu, vývoja a inovácií) – potreba flexibilnejšej kooperácie akademickej sféry, rezortnej výskumnej základne, firiem
- Pripravovaná Stratégia inteligentnej špecializácie RIS3 SK 2021 – 2027 obsahuje doménu 5 Zdravé potraviny a životné prostredie ako základný nástroj pre financovanie vedy a výskumu formou grantov - implementácia sa predpokladá cez OP Slovensko 2021+
- Horizon Europe 2021-2027 - súťažné granty programu, najmä cez klaster 6 Food, Bioeconomy & Natural Resources, Agriculture and Environment, najmä projekty v rámci plnenia Misie EÚ Soil, veľké projekty európskych výskumných sietí – tzv. Partnerstvá (napr. Agroecology living labs, Food systems, Agriculture of Data, podľa priorít SR a dostupných kapacít na zapojenie) – výška financií z grantov EK je závislá od schopnosti štátu kofinancovať (na úrovni okolo 50 percent EK/štát, vrátane možnosti kofinancovania z ESIF fondov)

11. Závěry

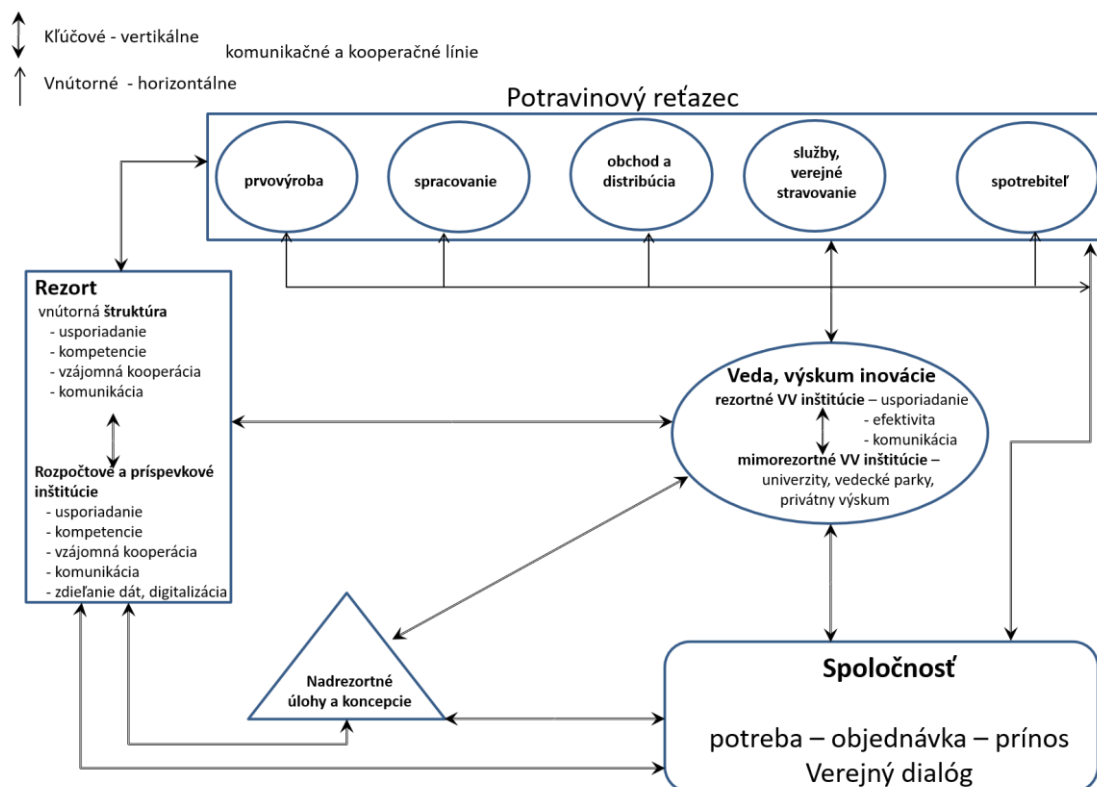
Vízia spoločných postupov pri budovaní moderného pôdohospodárstva v horizonte 2035 je analyticky – syntetický dokument, skoncipovaný so zámerom pomenovať súčasný stav, východiská a očakávania rozvoja do roku 2027 a 2035, problémy rozvoja a návrh pro-rozvojových opatrení v šiestich základných oblastiach:

- Poľnohospodárstvo
- Potravinárstvo
- Lesníctvo
- Ochrana životného prostredia
- Rozvoj vidieka
- Pôdohospodárske školstvo, veda a výskum

Dokument je základným rámcom pre rozvoj týchto oblastí, sektorovú a nadrezortnú spoluprácu všetkých zainteresovaných strán a nastavenie podmienok potrebných na prechod k efektívnemu a konkurencieschopnému pôdohospodárstvu, založenému na ekologicky prijateľných riešeniach v uvedených časových horizontoch.

Sú identifikované kľúčové potreby investícií, inovácií, digitalizácie, environmentálnych a krajinotvorných opatrení v jednotlivých oblastiach pôdohospodárstva, v kontexte existujúcich a budúcich smerovaní národných a nových výziev vyplývajúcich z medzinárodných politík a rámcových dokumentov na európskej aj globálnej úrovni.

Tieto nové výzvy v horizonte do roku 2035 jasne ukazujú, že rezort pôdohospodárstva bude musieť riešiť efektívne štrukturálne usporiadanie, väzby, vzťahy a kompetencie. Schematicky sú znázornené na nasledovnej schéme:

Obrázok 9. Štrukturálne väzby a horizontálne – vertikálne vzťahy v rámci rezortu.

Samotná *vízia* je rozčlenená do 11 kapitol, mapujúcich 7 kľúčových častí ktoré rámcujú:

- Východiská a dôvody, vedúce k jej vypracovaniu (Kapitoly 1-3)
- Strategické ciele pre rozvoj pôdohospodárstva v kontexte existujúcich národných a európskych strategických, koncepčných a legislatívnych rámcov (Kapitoly 4 - 5),
- Komplexnú analýzu stavu a potenciálu rozvoja poľnohospodárstva a potravinárstva a obchodu (Kapitola 6)
- Základné problémy rozvoja v oblasti lesného hospodárstva (Kapitola 7)
- Problematiku udržateľného využívania a ochrany životného prostredia a klímy (Kapitola 8)
- Potenciál rozvoja vidieckych oblastí a uspokojenie ich spoločenských požiadaviek (Kapitola 9)
- Podporu výskumu, inovácií, zdieľania vedomostí a digitalizácie v poľnohospodárstve, lesníctve a na vidieku (Kapitola 10).

Z pohľadu zostavovateľov vízie sú kľúčovými pre rozvoj pôdohospodárstva kapitoly 6 - 10.

Pre vypracovanie kapitoly 6, obsahujúcej východiská a vízie pre inteligentné, odolné a diverzifikované poľnohospodárske odvetvie, zabezpečujúce potravinovú bezpečnosť a sebestačnosť, bola realizovaná komplexná analýza, založená na komunikácii s kľúčovými subjektmi poľnohospodárskej a potravinárskej samosprávy, obchodu, prvovýroby a spracovania. Jedná sa o unikátnu analýzu stavu sektora a následnú syntézu očakávaného rozvoja, existujúcich problémov a návrhu opatrení pre rozvoj produkčných vertikál. resp. poľnohospodárstva a potravinárstva ako celku.

Pre veľký rozsah spracovaných informácií mapujúcich 14 vertikál potravinárskeho priemyslu, boli spracované informácie o ich stave a očakávanom vývoji do r. 2027 resp. 2035 umiestnené do Prílohy 1.

Kapitola 7 mapuje základné aspekty determinujúce rozvoj agro-lesníctva, ciele a potrebné opatrenia na ich dosiahnutie, s dôrazom na ekologizáciu postupov obhospodarovania lesa, filozofiu prírode blízkeho lesného hospodárstva a s tým súvisiacu podporu agrolesníckych systémov a ekosystémových služieb.

Kapitola 8 analyzuje možnosti a sumarizuje postupy vedúce k zmierneniu a prispôbeniu sa zmene klímy, podpore udržateľného rozvoja a efektívneho riadenia prírodných zdrojov ako je voda, pôda a vzduch. Venuje sa tiež aspektom ochrany biodiverzity, biotopov, krajiny a podpore ekosystémových služieb v spojitosti so zabezpečením dobrých životných podmienok zvierat. Ako základný determinant budúceho rozvoja, kapitola sumarizuje tiež východiská pre komplexné pozemkové úpravy. Kľúčové opatrenia v oblasti starostlivosti o životné prostredie a klímu boli komplexne spracované do tabuliek v Prílohe 2.

Kapitola 9 obsahuje východiská, rámce rozvoja a návrh opatrení pre posilnenie sociálno-ekonomickej štruktúry, uspokojenie spoločenských požiadaviek a identifikácia potenciálu rozvoja vidieckych oblastí. Pomenúva základné problémy vidieckych oblastí, s návrhom opatrení pre ich rozvoj. Venuje sa súčasným sociálno-demografickým problémom vidieka, problému starnúcej poľnohospodárskej populácie, vzdelanostnej štruktúre vidieckeho obyvateľstva, možnostiam zamestnanosti a ceny práce a udržateľným riešeniam pre podporu a rozvoj poľnohospodárskych a nepoľnohospodárskych činností, ktoré povedú k udržateľnému rozvoju vidieckeho života.

Kapitola 10 sa venuje problematike modernizácie pôdohospodárstva formou podpory výskumu, inovácií, zdieľania vedomostí a digitalizácie v poľnohospodárstve, lesníctve a na vidieku. Sú pomenované základné východiská a limity rozvoja, postavenie výskumu a inovácií v rámci pôdohospodárstva, návrhy rozvojových opatrení s cieľom posilnenia a modernizácie sektora, vrátane spolupráce s priemyslom. Komplexný súhrn návrhov opatrení v oblasti rezortnej vedy, výskumu

a inovácií v agrosektore podľa jednotlivých oblastí do roku 2035 je zosumarizovaný v Prílohe 3.

Vzhľadom k štruktúre jednotlivých kapitol a návrhu množstva podrobných opatrení, vedúcich k riešeniu pomenovaných parciálnych problémov, na konci každej kapitoly je uvedený návrh kľúčových opatrení, ktoré je pre naštartovanie rozvoja v príslušnej oblasti potrebné realizovať v krátkodobom časovom horizonte do r. 2023, ako predpoklad následného rozvoja naznačenými vektormi do dosiahnutia cieľového stavu v r. 2027 resp. 2035.

Časový rámec *vízie* presahuje súčasné horizonty vyplývajúce z Programového vyhlásenia vlády Slovenskej republiky, ako aj rámcov budúcej Spoločnej poľnohospodárskej politiky.

Autori *vízie* si uvedomujú potrebu pravidelnej revízie a aktualizácie opatrení jednotlivých kapitol podľa aktuálneho vývoja, strategických zámerov a smerovania vývoja v jednotlivých oblastiach, s ambíciou poskytnúť relevantnú a živú bázu pre udržateľný a dlhodobý rozvoj rezortu pôdohospodárstva a s tým zámerom, predkladajú dokument zadávateľovi a širokej odbornej verejnosti.

